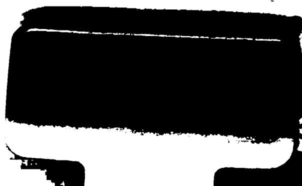
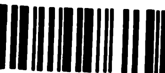

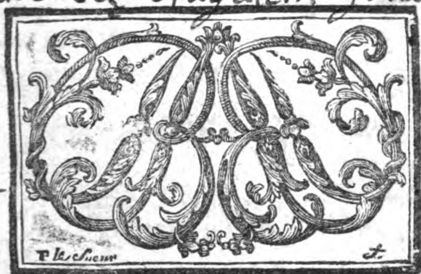
EXERCITATIONES
SCOLASTICÆ
IN VARIAS PARTES PHILOSOPHIÆ,

Præfertimque in Ariſtotelis Metaphyſicam: ſive Series Diſputationum Ontologicarum naturali ordine diſpoſitarum, quibus præmiſſum eſt breve

COMPENDIUM PHILOSOPHIÆ.

Opera & ſtudio V. Cl. EDMUNDI PURCHOTII Senonenſis, in conſultiſſima Juris utriuſque Facultate Licentiati Univerſitatis Pariſienſis antehac Rectoris, & emeriti Philoſophiæ Profeſſoris.

EDITIO TERTIA LOCUPLETIOR.

LUGDUNI,

Apud ANTONIUM BOUDET, viâ Mercatoriâ, ſub ſigno Crucis Aureæ.

M. D C C. X I.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX TITULORUM HUJUS VOLUMINIS.

PARS SECUNDA LOGICÆ.
De judicio. 21

PARS TERTIA LOGICÆ.
De ratiocinatione. 31

PARS QUARTA LOGICÆ.
De methodo. 40

COMPENDIUM METAPHYSICÆ. 42

PARS I. METAPHYSICÆ.
sive ONTOLOGIA. 43

PARS II. PHYSICÆ.

De corporibus vitæ expertibus. 85

PARS III. PHYSICÆ.

PARS PRIMA ETHICÆ.

PARS SECUNDA ETHICÆ.

PARS II. PHYSICÆ.

PARS III. PHYSICÆ.

PARS PRIMA ETHICÆ.

PARS SECUNDA ETHICÆ.

INDEX
EXERCITAT. SCHOLASTICÆ
in varias partes Philoſophiæ , præſertimque in Ariſtotelis Metaphyſicam, ſive Series Diſputationum Ontologicarum naturali ordine diſpoſitarum.

DISPUTATIO II.

DISPUTATIO III.

DISPUTATIO IV.

EXERC

EXERCITATIONES Scholasticæ in varias Philosophiæ partes, præsertimque in Aristotelis Metaphysicam: sive Series Disputationum Ontologicarum naturali ordine dispositarum.

PRÆFATIO.

SUNT qui queruntur, quòd in Institutionibus nostris Philosophicis magnum prætermiserimus numerum Quæstionum quas ad acuendum ingenium exercendosque Juvenes accommodatissimas judicant. Quorsum enim, inquiunt, à communi receptaque in Scholis consuetudine recedere? Nonne satius erat solitâ docere methodo, quàm singularem in tradenda Philosophia viam & rationem affectare? Hic usus in Scholis obtinet à tribus quatuorve seculis, ut Philosophiæ Professores singulis Philosophiæ partibus disputationes non paucas

inserant, à quibus nemo hactenus abstinuit, quin animi novarum rerum cupidi fuerit insimulatus. Alii è contrario disputationes illas non tantùm inutiles, sed etiam magna ex parte futiles & inanes, proindeque à vera solidaque Philosophia procul amovendas existimant. Enimverò quid ad Logicæ seu cogitandi scientiæ assecutionem prodest magnis animorum contentionibus excutere, *utrum naturæ sint universales in essendo*, ut loquuntur, *& prædicando à parte rei, vel à parte mentis?* Quæ quæstio cum pluribus aliis similibus à veteribus Sophistis, otiosis hominibus, excogitata est, ut innuit Porphyrius in Præfatione Isagoges ad Categorias Aristotelis? Quid ad Ethicam seu morum scientiam confert expendere, *utrum belluæ agant propter finem formaliter*; vel *utrum finis moveat secundum esse intentionale, an secundum esse reale*? Quid ad Physicam, *utrum materia, formas omnes appetat, ut turpis fœmina mares*? Idem sentiunt de innumeris aliis, quas peperit Ars Sophistica, subtilioribus Arabum argutiis adjuta, quibus depravari dicuntur animi Adolescentium, & studia in ipso limine præfocari. Neque hodie primùm viri sapientes & cordati adversus infelices illos nimiumque luxuriantes Sophisticæ Arabicæ

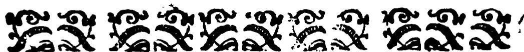
que subtilitatis surculos invecti sunt. Sed quicquid illi contenderint, prava consuetudo, quæ nimiùm altas radices egerat, contra meliorem à veteris Philosophiæ Principibus, Platone, Aristotele, ac cæteris usurpatam monstratamque philosophandi viam semper prævaluit. Id intelligi potest ex articulo 41. Statutorum Facultatis Artium Universitatis studii Parisiensis anni 1598, cujus hæc sunt verba. *Aristotelis disputationes adversus veteres Physicos, in quibus ingenii summa subtilitas elucet, accuratè examinentur, rejectis inanibus quæstiunculis, quas olim barbari invexerant, & ab humaniore politioreque seculo explosas, asperi durique homines non ita pridem refricare & redintegrare sunt conati.*

Has querelas utrimque & à multis & sæpe repetitas audivimus. Quamobrem omnibus & singulis satisfacturos esse nos minimè speravimus. Sed cum simus omnibus & singulis debitores, mediam inter extremas opiniones viam tenere nobis induximus in animum.

Disputationes igitur Scholasticas, circa *Ens* generatim, quas idcirco *Ontologicas* nominavimus, quantùm potuimus accuratè tractavimus; ut qui illas amant, nostram hac etiam in parte diligentiam non requirerent. Verum ex singulis Philoso-

phiæ partibus, quibus citra rationem, & ſæpe contra ordinem intermiſcentur, illas ſejunximus, ac in corpus ordinatum digeſſimus: ut qui Philoſophiæ ſtudium iis abrumpi, doctrinæque methodum interturbari arbitrantur, in hujuſmodi offendicula non incurrerent ſed liberum ab initio ad finem curriculi Philoſophici planumque iter invenirent.

Itaque hoc opus ad Inſtitutiones Philoſophicas nullatenus pertinet; cum ipſæ ſine Quæſtionum ontologicarum ſtudio penitus intelligi valeant. Ut autem hæ quoque Quæſtiones ſine Inſtitutionum Philoſophicarum ſubſidio intelligerentur, breve Philoſoſophiæ compendium eodem volumine complexi ſumus, ex quo definitiones & diviſiones neceſſariæ erunt petendæ. Hoc conſilium ſi pluribus probabitur, præter ſpem noſtram id accidet: ſi Sapientibus non diſplicuerit, magnum operæ pretium nobis videbimur conſecuti.

COMPENDIUM PHILOSOPHIÆ.

PRÆFATIO.

COMPENDIUM seu brevis expositio præcipuarum Philosophiæ definitionum ac divisionum non sine causa Tractatibus amplioribus præmittitur, ut vocabula, quorum usus in iis frequens est, clarè ac distinctè percipiantur.

Est quippe Compendium veluti vocabularium quoddam Philosophicum, quo voces explicantur, & quo proinde studentium labor non mediocriter sublevatur. Id igitur hoc loco è singulis Philosophiæ partibus excerptum tradere in Adolescentium gratiam minimè gravabimur. A nomine & definitione Philosophiæ ducemus exordium.

PROOEMIUM.

De Philosophia universè.

PHilosophia nihil aliud est, si interpretari velis, quam *studium & amor sapientiæ*, inquit Tullius lib. 2. de officiis.

Sapientia autem est *Rerum divinarum & humanarum, causarumque, quibus hæ res continentur scientia.*

Dicitur primò *ſcientia* : id eſt, cognitio vera, certa & evidens.

Secundò, *rerum divinarum*, id eſt, Dei ipſius & divinorum ejus operum.

Tertiò, *humanarum*, id eſt, earum rerum, quæ ab hominibus pendent, aut ad homines præcipuè referuntur. De Deo & de ſpiritalibus ejus operibus agit Metaphyſica : de operibus verò corporeis agit Phyſica. At de rebus humanis diſputant Logica & Ethica : illa quidem de cogitationibus mentis quas dirigit ad verum ; hæc verò de actibus voluntatis quos ad honeſtatem conformat.

Quartò, additur, *cauſarumque quibus hæ res continentur* : quia res ſciri non dicitur niſi cauſæ ipſius ſint cognitæ. Hæ autem cauſæ ſunt finalis, efficiens, formalis ſeu exemplaris, & materialis.

Quamvis porrò Philoſophiæ nomen ſignificet tantùm *amorem ſapientiæ* : nunc tamen pro ipſa Sapientia, ſeu pro complexione ſcientiarum omnium, putà Logicæ Metaphyſicæ, &c. ſolet uſurpari. Quinimò quinque mentis habitus ſeu potiùs virtutes in ſe complectitur, nimirum *Intelligentiam*, *Sapientiam*, *Scientiam*, *Prudentiam* & *Artem*.

Intelligentia dicitur *cognitio primorum principiorum ſeu axiomatum communium* : cujuſmodi eſt illud; *totum majus eſt ſua parte*.

Sapientia vel ſumitur pro ſcientiarum omnium complexione & idem quiddam eſt, ac Philoſophia, nempe *ſcientia rerum divinarum & humanarum, &c.* vel ſumitur pro *cognitione rerum altiſſimarum per altiſſima principia* : tuncque nihil aliud eſt quàm ipſa Metaphyſica.

Scientia vulgo dicitur *cognitio vera, certa & evidens rei neceſſariæ per proprias cauſas*.

Dicitur *cognitio*, ſive notitia, non quidem actualis, ſed habitualis : id eſt, facilitas cognoſcendi

non actus. Nam ſcientia rei cujuſpiam in homine etiam dormiente, minimèque de ea re cogitante remanet.

Deinde dicitur *cognitio vera*, id eſt, conſentiens cum re cognita, ut diſtinguatur ab *Errore*, qui vero repugnat; ac ſi verſetur in materia fidei & pertinax fuerit, vocatur *hæreſis*,

Præterea eſt *cognitio certa*, id eſt, firma, ſtabilis & immobilis: ut ab opinione ſecernatur, quæ incerta eſt & in utramque partem nutans.

Eſt etiam *evidens*: id eſt, manifeſta & perſpicua; ut differat à fide quæ & vera & certa eſt, ſed obſcura.

Inſuper eſt *rei neceſſariæ*, id eſt, rei immutabilis; ſive rei quæ non poteſt aliter atque aliter ſe habere. Verbi gratiâ *circulus non poteſt non eſſe rotundus*.

Denique eſt *cognitio per cauſas*, id eſt, per rationes propter quas res aliqua eſt. Non enim eſt nuda rei perceptio, ſed per ratiocinationem acquiritur, & cum judicio eſt conjuncta. In eoque diſtinguitur ſcientia à cognitione vulgari. Vulgus quippe rem cognoſcit, ſed rei cauſas ignorat.

Scientia autem vel *ſpeculativa* eſt, quæ nempe conquieſcit in objecti contemplatione, ut Metaphyſica, & Phyſica; vel eſt *practica*, cujus finis eſt praxis, ut Logica & Ethica.

Prudentia eſt *cognitio practica eorum quæ à viro probo ſunt agenda.*

Ars denique eſt *cognitio practica eorum quæ induſtriè poſſunt effici.*

Diſcrepat *effectio* ab *actione* ſeu praxi, quòd praxis ſit actio moralis in qua ſpectatur agentis intentio comparatè ad honeſtam moralem: effectio vero ſit quælibet operatio, in qua potiſſimum agentis induſtria conſideratur. Unde prudentia ſpectat actiones; Ars effectiones.

Hæc de nomine & definitione Philoſophiæ dictæ ſint. Nunc ad ſingulas ipſius partes veniendum.

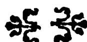

COMPENDIUM LOGICÆ.

LOGICA, ſi nominis rationem quæras, nihil aliud eſt, quàm *diſciplina rationalis*, ſive diſciplina quæ *rationem* ſeu mentem dirigit. Quamobrem definitur ſcientia dirigens cogitationes mentis ad veritatem: vel uno verbo *Scientia* aut *Ars cogitandi.*

Cum ergo quatuor ſint cogitationum modi, quos conſiderat Logica, hinc eſt quod in quatuor partes dividi ſolet.

Prima eſt de perceptione ſeu idea,
Secundà, de judicio,
Tertia, de ratiocinatione,
Quarta, de methodo.

PARS PRIMA LOGICÆ.

De perceptione seu idea.

QUATUOR erunt hujus primæ partis capita.

Primum quæret quid sit perceptio seu idea.

Secundum aget de universalitate, particularitate, & singularitate idearum.

Tertium de ipsarum claritate & distinctione.

Quartum denique de idearum signis.

CAPUT I.

Quid sit perceptio vel idea.

PERCEPTIO, quæ etiam in Scholis nominatur *apprehensio*, definiri solet *prima cogitationis species quâ quidpiam concipitur tantùm, nihil de eo affirmatur vel negatur.*

Duplex distingui solet: altera *formalis*, altera *objectiva.*

Perceptio seu idea formalis est modus seu dispositio vel affectio mentis percipientis. Perceptio seu idea objectiva est objectum mente perceptum; sive res ipsa aut rei species in mente expressa.

Rursus perceptio duplex. Nam vel consistit in imagine quadam corporea, vel fit sine hujusmodi

imagine: prior *imaginatio* dicitur; posterior est *pura intellectio*.

Præterea alia dicitur à Cartesio idea *innata*, quæ nempe menti nostræ divinitùs ingenita est; alia *adventitia*, quæ ex corporum occasione nobis advenit; alia *factitia*, quæ ex pluribus aliis componitur.

Quædam etiam idea vera est, sive consentiens cum re percepta : sed nulla est propriè falsa; cum neque affirmet neque neget.

Denique alia est simplex; quæ rem unam repræsentat, v. g. baculum : alia complexa, quæ rem exhibet cum aliquo attributo aut modo ; sive cum aliqua qualitate, quâ afficitur : cujusmodi est idea baculi fracti vel montis prærupti.

CAPUT II.

De universalitate, particularitate, & singularitate idearum.

IDEA universalis vocatur, quæ multa ex æquo singularia repræsentare potest. Verbi gratiâ idea circuli generatim omnes circulos exhibet.

Idea particularis rem aliquam singularem repræsentat, sed indefinitam & indeterminatam, v. g. aliquem hominem.

Singularis exhibet rem aliquam singularem certam & determinatam, v. g. Aristotelem.

In idea universali duo sunt distinguenda ; scilicet *comprehensio* & *extensio*.

Per comprehensionem intelliguntur attributa sine quibus res concipi non potest. Verbi gratiâ circulus concipi non potest sine rotunditate , quæ primariò ipsi attribuitur, cum dicitur circulus esse rotundus.

Per extensionem ideæ intelliguntur subjecta, quibus ista idea convenire potest; v. g. idea hominis convenit Socrati, Aristoteli, & cæteris.

Quinque sunt hujusmodi ideæ universales secundum Porphyrium: scilicet *genus*, *species*, *differentia*, *proprium* & *accidens*.

Genus definiri potest *attributum universale quod multis speciebus convenit ad quæstionem factam quid res est, tanquam pars essentiæ communior.* Verbi gratiâ, animal convenit homini & belluæ, tanquam diversis speciebus, ad quæstionem factam *quid res est.* Nam si quæratur quid sit homo; respondetur esse animal, quod est illius genus & pars essentiæ communior, quâ cum bellua convenit.

Genus vel *supremum* est; quod nempe nullum aliud habet genus supra se: vel est *subalternum*, quod est genus respectu inferioris, & species respectu superioris.

Igitur genus continet *sub se* species & est totum aliquod *potentiale* respectu illarum, quod à Latinis vocatur *omne.* Species verò dicuntur partes *subjectivæ* generis, sive *Inferiora.*

Species est *attributum quod multis individuis, sive singularibus convenit, ad quæstionem factam quid res est, tanquam tota rei essentia.* Verbi gratiâ, homo est attributum quod Socrati, Platoni & cæteris singularibus seu individuis convenit, tanquam tota eorum essentia. Si enim quæratur quid sit Socrates: respondendum ipsum esse hominem; & hoc vocabulo tota ipsius essentia continetur.

Individuum seu singulare dicitur quod dividi non potest in plura talia quale ipsum est. Verbi gratiâ, Plato non potest dividi in plures Platones, licet dividi possit in partes. Unde aliud est *individuum*; aliud *indivisibile.*

Dividitur species in *subalternam*, & *infimam.*

Species subalterna dicitur, quæ genus est respectu inferioris, & species respectu superioris.

Species infima dicitur, quæ sub se continet immediatè individua: ut homo continet sub se Petrum, &c. Quamobrem species infima totum est *potentiale* rèspectu individuorum: nam habet *sub se* individua tanquam partes subjectivas. Quodlibet autem individuum est totum *actuale*, id est, totum quod habet partes *in se*, ut Petrus habet *in se*, corpus & mentem.

Differentia generatim est *id quo unum differt ab alio*: & triplex est; nempe vel *essentialis*, quæ *specifica* dicitur: vel *propria*; & appellatur *Proprium*: vel *accidentalis* & *accidens* nominatur.

Differentia essentialis & specifica definitur *attributum essentiale & primarium, quo una species ab alia sejungitur*; sive, quod respondetur ad quæstionem factam *quale est quid* essentialiter. Verbi gratiâ, si quæratur quid sit homo? respondetur ipsum esse animal; quod est ipsius genus, sive pars communior, quâ cum belluis convenit: deinde si quæratur quale sit animal? respondetur esse rationale: quæ est differentia, per quam à belluis essentialiter secernitur.

Genere autem & differentiâ continetur species, sive, quod idem est, differentia addita generi constituit speciem. Verbi gratiâ, *rationale* additum *animali* facit *hominem*.

Proprium quatuor modis dicitur apud Porphyrium.

1. Quod convenit soli speciei sed non omni. Ut soli homini convenit esse Medicum, sed non omni.

2. Quod convenit omni speciei sed non soli. Ut omni homini convenit duos habere pedes, non soli: siquidem etiam avibus id concessum est.

3. Quod omni & soli speciei convenit, sed non semper. Ut omni & soli homini convenit *sermoci-*

nari: non tamen semper sermocinatur.

4. Quod convenit omni & soli speciei & semper. Ut omni & soli homini convenit & semper *posse sermocinari*. Nam etiamsi non semper sermocinetur, retinet tamen semper potestatem sermocinandi.

Accidens definitur à Porphyrio, *id quod adest & abest sine subjecti quod afficit, & in quo inhæret, corruptione*. Verbi gratiâ, figura rotunda potest adesse ceræ, aut ab ea abesse, sine illius corruptione.

Dividitur accidens in *extrinsecum* & *intrinsecum*.

Extrinsecum rem extrinsecùs denominat; & vocatur *denominatio externa*: ut paries denominatur visus ab hominis visione, quæ est parieti externa.

Intrinsecum dicitur, quod in ipsa re, vel subjecto recipitur: cujusmodi sunt *recordatio*, vel *amor* respectu mentis; *quantitas*, *motus*, *quies*, *situs* & *figura* respectu *corporis*.

CAPUT III.

De claritate & distinctione idearum.

IDEA clara dicitur *quæ per se lucet ac solâ mentis attentione innotescit.*

Distincta dicitur, *quæ quidpiam ab omnibus aliis ita sejunctum exhibet, ut minimè cum iis possit confundi*. Verbi gratiâ, idea mentis seu substantiæ cogitantis clara est & distincta, nec confundi potest cum idea corporis seu substantiæ in longum latum, & profundum extensæ.

Ut verò Logica claritatem & distinctionem in Ideis ponat, ea omnia quæ mente concipi possunt, ad certas categorias revocat.

Categoriæ autem sunt *suprema genera seu classes aut capita quibus omnia substantiæ singularis attributa continentur*; & quibus proinde quicquid animo concipi potest, includitur.

Duæ quidem sunt generatim Categoriæ: nempe *Ens* seu *res* aut *substantia*; & *modus entis*: Sed cum modus entis sit multiplex, idcirco decem sunt categoriæ apud Aristotelem: septem verò apud Recentiores.

Aristotelis Categoriæ.

Decem Aristotelis categoriæ sunt, *substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, ubi, quando, situs, & habitus.*

Substantia est *res per se subsistens*, quæ vel *spiritalis* est, ut Deus, Angelus, & mens hominis; vel est *corporea*; & dicitur corpus: quod secundum Aristotelem & Porphyrium vel inanimatum est, ut lapis, vel est animatum, & dicitur vivens: quod adhuc vel sensu caret, ut planta, vel est sensitivum; estque animal: quod vel ratione destitutum est, & vocatur bellua: vel ratione est præditum, & dicitur homo, ut Petrus, Paulus, &c.

Sex substantiæ proprietates referuntur ab Aristotele, quarum duæ tantùm memoriâ dignæ videntur. Prima, *quod substantiæ nihil sit contrarium, quatenùs substantia est.* Secunda *quod substantia non recipiat magis & minus*, prout capite sequenti declarabitur.

Quantitas est *mensura seu modus magnitudinis*: ea tamen cum magnitudine ipsa promiscuè usurpatur. Unde

Dividitur in *continuam* & *discretam*.

Discreta dicitur, cujus partes sunt sejunctæ, ut numerus. Continua, cujus partes sunt conjunctæ: eaque rursus, vel est *successiva* vel *permanens*.

Successiva dicitur cujus partes sunt in perpe-

tuo fluxu; ut videri potest in motu & tempore.

Permanens, cujus partes sunt simul: & triplex adhuc agnoscitur; nempe *linea, superficies* & *solidum*.

Linea est extensio in longum tantùm.

Superficies est extensio in longum & latum tantùm: non quod ulla sit longitudo sine latitudine; vel longitudo & latitudo sine profunditate: sed quod spectari possit longitudo unius corporis seorsim ab ipsius latitudine; vel longitudo & latitudo sine profunditate.

Solidum est extensio in longum, latum & profundum.

Tres sunt quantitatis proprietates apud Aristotelem. Prima. *Non habere contrarium.* Secunda. *Non recipere magis, & minus.* Tertia. *Res per quantitatem dici æquales vel inæquales.* Quantitas igitur non est contraria alteri quantitati, ut substantia non est contraria alteri substantiæ ratione sui, sed tantùm ratione suarum qualitatum. Deinde una quantitas non est magis aut minùs quantitas quàm altera, licet esse possit major vel minor quantitas. Denique per quantitatem res fiunt æquales aut inæquales, ut omnibus notum est.

Qualitas definiri solet in Scholis, *id quo res denominatur qualis*: & dividitur ab Aristotele in quatuor species bimembres; scilicet in *habitum* & *dispositionem*; in *potentiam naturalem* & *impotentiam*: in *patibilem qualitatem* & *passionem*, in *formam* & *figuram*.

Habitus dicitur *operandi facilitas repetitis actibus comparata.* Si habitus parum sit confirmatus, vocatur *dispositio* ab Aristotele.

Potentia naturalis est *vis à natura rebus insita ad agendum vel patiendum*: quæ si sit infirma, dicitur *impotentia* ab Aristotele, id est, *imbecillitas.*

Patibilis qualitas est *dispositio in re qualibet posita, quæ sensum aliquem potest afficere*: cujusmodi

ſunt lumen & colores reſpectu visûs; ſoni reſpectu auditûs, odores reſpectu olfactûs; ſapores reſpectu guſtatûs & tactiles qualitates, ſcilicet calor, frigus, humiditas & ſiccitas, &c. reſpectu tactûs. Paſſio verò eſt *affectio aut diſpoſitio* citò tranſiens *quam patibilis qualitas in nobis efficit*: cujuſmodi eſt rubor ex reprehenſione ortus.

Figura eſt *externus corporis terminus*: ut rotunditas reſpectu globi. Sæpe etiam vocatur *forma*: ut forma pilei.

Quatuor ſunt, ſi credimus Ariſtoteli, qualitatis proprietates. Prima, *Habere contrarium*, ut virtus contraria eſt vitio. Sed hæc proprietas non omnibus qualitatibus convenit. Secunda, *Si ex duobus contrariis unum ſit in categoria qualitatis, alterum quoque in eadem eſſe categoria.* Tertia, *Intendi & remitti*, ſeu fortiùs imprimi in ſubjecto, & relaxari. Quarta, *Res per qualitatem dici ſimiles vel diſſimiles.*

Relatio eſt *ordo*, ſeu *reſpectus unius ad aliud.* Hæc potiùs eſt terminus *tranſcendens* omnes categorias, quàm vera categoria.

Actio dicitur in Scholis, *actus agentis quatenus eſt agens.*

Paſſio, *actus agentis in patiente receptus.* Ut calefactio reſpectu ignis calefacientis dicitur actio; & reſpectu manûs calefactæ, paſſio. Proprietates relationis actionis & paſſionis explicabuntur in Exercit. Ontologicis.

Ubi eſt *relatio rei locatæ ad locum.*

Quando eſt *relatio rei durantis ad tempus.*

Situs eſt *diſpoſitio partium corporis*: ut jacere, ſtare, &c.

Habitus eſt *corpus quoddam alteri corpori circumpoſitum*: ut toga, pileus, &c.

Atque hæ ſunt categoriæ ſeu *prædicamenta* Ariſtotelis, quibus ipſe præmittit *Antepradicamenta* & ſubjungit *Poſtprædicamenta.*

Anteprædicamenta sunt prænotiones quædam quas ad categoriarum intelligentiam necessarias judicavit Aristoteles: scilicet explicationes nominum univocorum, æquivocorum, &c. de quibus agemus capite sequenti.

Postprædicamenta verò sunt appendices quædam categoriarum, quæ ad quinque capita revocantur, nempe ad *opposita*, ad *modos prioritatis & posterioritatis*, de quibus dicemus primâ parte compendii Metaphysici cap. 2. ad *species motûs*, de quibus agemus in compendio Physico; & ad varias significationes hujus verbi *habere*: sive ut loqui solent, ad *varios modos habendi*; quorum optimus, nempe qui denotat certam possessionem est habere *tanquam in vase aut in loculis*; pessimus verò est *habere conjugem*, inquit Aristoteles.

Categoriæ Recentiorum.

RECENTIORES Philosophi septem duntaxat categorias instituunt, duobus his versiculis contentas.

Mens, mensura, quies, motus, positura, figura.
Sunt cum materia cunctarum exordia rerum.

Quicquid enim animo concipimus, id vel est mens seu spiritus: ut Deus, Angelus & Mens hominis: vel est materia seu corpus: quod aut vitæ expers est, ut Cœlum, Terra, lapis, &c. aut est vitæ particeps: rursusque vel progrediendi vim non habet, ut planta; vel progrediendi vim habet, ut animal: quod vel ratione destitutum est, ut bellua; vel ratione præditum, ut homo.

In mente spectari debent hi modi; perceptio, desiderium, recordatio, &c.

In corpore autem occurrunt,

Primò, quantitas seu mensura extensionis.

Secundò, quies seu permansio corporis in eodem loco.

Tertiò, motus seu translatio corporis à loco in locum.

Quartò, positura seu situs & dispositio partium.

Quintò, denique figura seu terminus exterior corporis.

CAPUT IV.

De idearum signis.

Signum id vocamus quod in alterius rei cognitionem nos ducit. Hoc vel naturale est; quod nempe naturaliter aliquid significat, ut lamentatio dolorem: vel est arbitrarium, quod ex arbitrio seu instituto hominum significat, ut voces seu vocabula.

Vox generatim definitur, sonus ex animalis ore procedens, & per appulsionem aëris è pulmonibus in fauces incurrentis formatus.

Vox autem sumpta pro vocabulo seu dictione definiri solet, *Sonus articulatus ab homine prolatus ad exprimendas animi cogitationes institutus.*

Dicitur *sonus articulatus*, id est, per syllabas tanquam per articulos distinctus: in quo discrepat à confusis animalium vocibus, putà à mugitu boum, latratu canum, &c.

Additur *ad exprimendas animi cogitationes institutus*: ut à vocibus psittacorum vel picarum secernatur.

Præcipuæ ex dictionibus sunt *nomen* & *verbum*.

Nomen est *dictio instituta ad exprimendas ideas*, seu idearum objecta; ut Deus, Angelus, Cœlum, &c.

Verbum est *vox instituta ad exprimendum judicium*, sive ad significandam affirmationem. Nunc

autem de ideis agimus; non de judicio. Quare de solo nomine dicendum nobis est, non de verbo.

Nomen vel *substantivum* est seu *absolutum*; vel *adjectivum* seu *connotativum*.

Nomen substantivum propriè dicitur quod substantiam significat: cujusmodi sunt Deus, Angelus, homo. Sed ipsi etiam entis modi substantivo nomine exprimuntur: ut *prudentia*, *justitia*, &c. Id nominibus substantivis proprium est, quòd comparativum & superlativum gradum non suscipiant. Quod significatur ab Aristotele his verbis: *substantia non suscipit magis & minus*. Sic Petrus non est *magis* vel *minùs* homo quàm Paulus: quamvis possit esse *major* vel *minor* homo.

Nomen adjectivum seu connotativum significat substantiam certo modo aut qualitate affectam: ut *album* significat corpus habens albedinem. Sive, significat corpus cui *adjecta* est albedo. Vel significat albedinem quæ *connotat*, seu quæ *connotationem*, id est, *relationem* habet ad corpus. Hinc rursus dividitur nomen in *concretum* & *abstractum*.

Concretum dicitur quod significat subjectum cum forma, sive cum qualitate adjuncta: ut album significat subjectum habens albedinem adjunctam.

Abstractum est illud, quod solam formam seu qualitatem significat: ut albedo, rotunditas.

Dividitur tertiò nomen sive concretum, sive abstractum in *commune*, *particulare*, & *singulare*.

Commune dicitur quod multa significat: ut homo significat Petrum, Paulum, &c.

Particulare, quod aliquid unum significat, sed indeterminatum: ut aliquis, quidam, &c.

Singulare, quod aliquid unum significat, & determinatum: ut Socrates, Aristoteles, &c.

Dividitur quartò nomen in *univocum*, *æquivocum*, & *analogum*.

Univocum seu synonymum, est illud quod eam-

dem habet significationem in multis: ut *homo* eamdem significationem habet in Petro, Paulo, &c.

Æquivocum seu homonymum, est illud quod diversam significationem habet in multis: ut vox ista *canis* respectu sideris, & animalis domestici.

Analogum græcè idem est ac proportionale, & dicitur esse id quod partim idem, partim diversum significat in multis.

Duplicis generis distinguuntur Analoga; scilicet analoga *attributionis*, & analoga *proportionis*.

Analoga attributionis sunt ea *quæ idem attributum diverso modo participant*. Ut animal dicitur *sanum*; urina *sana*; ambulatio *sana*. Sed ea sanitatem diverso modo participant. Unde etiam dicuntur *ea quæ diversam habent relationem ad eumdem terminum*. Nam animal refertur ad sanitatem tanquam subjectum in quo recipitur sanitas. Urina refertur ad sanitatem, tanquam illius signum. Ambulatio refertur ad sanitatem tanquam illius causa.

Analoga proportionis sunt ea, *quæ eamdem habent relationem* ad diversos terminos: ut pes hominis eamdem habet relationem ad hominem, ac pes scamni ad scamnum, & pes montis ad montem.

Dividitur quintò nomen *in categoricum* & *transcendentale*.

Categoricum est illud quod significat vel aliquod ens, vel aliquem modum entis in una duntaxat categoria contentum: v. g. Angelus, homo, lapis, circulus.

Transcendentale significat aliquid transcendens omnes categorias, sive aliquid quod tum ad ens, tum ad modum entis generatim pertinet; nec in una magis quàm in alia categoria continetur: ut *unum*, *verum*, *bonum*, &c.

PARS SECUNDA LOGICÆ.

De Judicio.

QUATUOR pariter futura sunt capita hujus secundæ partis.

Primum exponet quid sit judicium.

Secundum erit de natura enuntiationis seu propositionis.

Tertium de enuntiationis proprietatibus.

Quartum, de speciebus enuntiationis.

CAPUT I.

Quid sit judicium.

JUDICIUM definitur *secunda cogitationis species, quâ una idea cum alia conjungitur, aut ab ea separatur* : sive, ut vulgò aiunt, quâ unum de alio affirmatur aut negatur. Verbi gratiâ, postquam percepi id quod significatur hac voce, *Deus*, & istâ, *bonus*; & illâ, *mendax* : possum de Deo affirmare bonitatem & negare mendacium, judicando *Deum esse bonum*, *Deum non esse mendacem*.

Ut recta sint judicia nostra, præcipit Logica,

Primò, ut ad ideas diligenter attendamus.

Secundò, ut præjudicia, seu præjudicatas opiniones exuamus.

Tertiò, ut mentis præcipitationem vitemus.

Præjudicium, seu præjudicata opinio, est *anticipatum quoddam judicium ex sensuum præsertim impressionibus ortum.* Hujusmodi sunt plurima infantiæ præjudicia: ut cùm putamus calorem qui in igne est, omnino similem esse perceptioni seu sensioni quam in nobis experimur. Abjiciendæ autem sunt illæ præjudicatæ opiniones, si sana velimus esse nostra judicia.

Præcipitatio mentis est *præceps & inconsideratum de re ignota vel non satis explorata judicium.* Cui vitio unicum afferri posse videtur remedium, nempe si sustineatur assensus, donec res maturiùs fuerit explorata.

CAPUT II.

De natura enuntiationis.

QUEMADMODUM ideæ *nominibus*, ita judicia *verbis* tanquam signis exprimuntur: nam verba significant affirmationem, & additâ particulâ, *non*, continent negationem.

Enuntiatio autem definitur, *oratio aliquid affirmans vel negans de alio.* In qua quidem tria sunt notanda; scilicet *subjectum*, *attributum* & *copula*.

Subjectum est, *id de quo aliquid affirmatur aut negatur.*

Attributum est *id quod affirmatur vel negatur de alio.*

Copula est *vinculum quo subjectum & attributum conjunguntur.* Verbi gratiâ, in hac propositi-

tione *Deus est bonus* : prima dictio, nempe, *Deus*, est subjectum: *bonus*. est attributum seu prædicatum; & verbum, *est*, dicitur copula.

Cùm autem subjectum & attributum *terminent* utrimque propositionem, ideo vocantur illius *termini* seu *extrema*.

Terminus igitur enuntiationis seu propositionis definitur, *id in quod resolvitur propositio tanquam in subjectum aut prædicatum.* Nam copula seu verbum, *est*, propositionem non terminat.

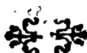
Nec verò refert an propositio tribus constet vocabulis, nimirum subjecto, attributo & copulâ; qualis est hæc propositio, *mens est cogitans*: an duobus tantùm, ut *mens cogitat*: an denique unico, ut *cogito*. Nam verbum quandoque vices supplet attributi & copulæ, ut *mens cogitat*; id est, mens est cogitans: aliquando subjectum & copulam continet; ut *sum cogitans*: aliquando subjectum, attributum & copulam complectitur; ut *cogito*.

Propositio in qua subjectum, attributum & copula exprimuntur, dicitur propositio *de tertio adjacente*: ut *ego sum cogitans.*

Ea verò in qua verbum continet subjectum & copulam; vel attributum & copulam; vocatur propositio *secundi adjacentis* ut *sum cogitans* vel *mens cogitat.*

Illa denique in qua verbum vices gerit subjecti, attributi & copulæ, vocatur propositio *de primo adjacente*, ut *cogito.*

Propositio dicitur *identica* & nugatoria, cùm idem de seipso prædicatur eodem nomine; ut, *ens est ens.*

CAPUT III.

De proprietatibus enuntiationis.

PROPRIETATES enuntiationis vel sunt *simplices*, vel *complexæ*.

Simplices sunt *eæ quæ uni enuntiationi seorsim sumptæ conveniunt*: suntque ejus *quantitas* & *qualitas*.

Complexæ sunt *eæ quæ non uni soli enuntiationi competunt, sed pluribus simul sumptis & inter se collatis*: quales sunt *oppositio*, *æquipollentia*, & *conversio*.

Quantitas propositionis est ejus *universalitas*, *particularitas*, & *singularitas*, quæ ex propositionis subjecto semper repetitur.

Universalis propositio est *ea cujus subjectum universaliter sumitur*, hoc est, *secundùm totam suam extensionem*: quod fit cùm ei præfigitur una ex his particulis *omnis*, vel *nullus*: ut *omnis circulus est figura*; *nullus numerus est infinitus*.

Particularis propositio est *ea cujus subjectum particulare est*, seu limitatum his particulis, *aliquis*, *quidam* & similibus: ut *quidam homo est improbus*.

Singularis propositio *est ea cujus subjectum est singulare*, hoc est, ad *unum* tantùm & *determinatum* individuum pertinet; ut cùm dicitur, *Aristoteles est Philosophus*.

His accedit propositio *indefinita* quæ nempe subjectum habet universale, sed nullâ universalitatis, particularitatis aut singularitatis notâ affectum: ut cùm dicitur *homo est natus ad laborem*; non enim dicitur aut *omnis homo*, aut *aliquis homo*, aut

aut *hic homo* : sed indefinitè dicitur *homo.*

Qualitas propositionis est *ejus affirmatio* vel *negatio* ; *veritas* , vel *falsitas.*

Vera dicitur propositio *quæ dicit quidpiam esse quod est* , aut *negat esse quod non est.*

Falsa verò propositio est *quæ dicit aliquid esse quod non est* ; *vel negat esse quod est.*

Propositio affirmans est *ea quæ unum de alio enuntiat* : ut *virtus est colenda.*

Negans est ea , *quæ unum ab alio removet* ; ut *Deus non est auctor peccati.*

Ex quantitate autem & qualitate propositionum inter se comparatis oritur quadruplex propositionum genus : nempe

Universalis affirmans , quæ notatur literâ A, ut *omnis circulus est rotundus.*

Universalis negans , quæ exprimitur literâ E : ut , *nulla creatura est æterna.*

Particularis affirmans quam designat litera I : ut , *quidam dives est avarus.*

Particularis negans , quam litera O repræsentat , ut , *aliqua delectatio non est prohibita.*

Unde versus :

Asserit A : *negat E* : *verum generaliter ambæ.*
Asserit I : *negat O* : *sed particulariter ambo.*

Atque hinc nascitur propositionum *oppositio*, cui adjunguntur *æquipollentia* & *conversio.*

Oppositio propositionum est *earum pugna vel secundùm quantitatem solam* ; *vel secundùm qualitatem solam* , *vel secundùm utramque simul* : suntque vel *contrariæ* ; vel *subcontrariæ* , vel *subalternæ* vel *contradictoriæ.*

Contrariæ sunt quæ pugnant secundùm qualitatem solam , & sunt ambæ universales : ut *omnis homo est justus* : *nullus homo est justus.*

Subcontrariæ pugnant quoque secundùm qualitatem solam , & sunt ambæ particulares : ut

quidam homo est justus : quidam homo non est justus.

Subalternæ pugnant secundùm quantitatem solam : ut, *omnis homo est justus : quidam homo est justus.*

Contradictoriæ pugnant tum secundùm quantitatem, tum secundùm qualitatem : ut *omnis homo est justus : quidam homo non est justus.*

Propositiones singulares quarum una negat quod affirmat altera, dicuntur etiam contradictoriæ : ut, *Aristoteles est Philosophorum Princeps : Aristoteles non est Philosophorum Princeps.*

Æquipollentia est reductio propositionum oppositarum in eumdem sensum ope particulæ, *non*, quæ præponitur subjecto unius è contradictoriis : postponitur subjecto unius è contrariis : præ & postponitur subjecto unius è subalternis juxta hunc versiculum :

Præ contradict : post contra : præ postque subaltern.

Conversio propositionum est mutatio subjecti in attributum, & attributi in subjectum, remanente semper veritate propositionis : sed mutatâ nonnunquam illius quantitate seu extensione. Unde duplex est hujus conversionis ratio. Altera dicitur *simplex*, cùm nempe remanet eadem propositionis quantitas. Altera *per accidens* cùm non remanet eadem quantitas propositionis.

Propositio universalis affirmans convertitur per accidens ; ut, *omnis homo est animal : aliquod animal est homo.*

Propositio universalis negans, & propositio particularis affirmans convertuntur simpliciter: ut, *nullus homo est increatus: nullum increatum est homo, Aliquis homo est justus : aliquis justus est homo.*

Propositio particularis negans convertitur per contrapositionem ; cùm nempe termini ex *finitis* evadunt *infiniti*, seu potiùs *indefiniti*, scilicet per ad-

jectionem particulæ *non*. Ut vox illa *non homo* est indefinita; & quia nimis significat, ideo nihil significat. Quæ omnia hoc disticho exprimuntur.

E I simpliciter convertitur ; E A per accid
A O per contrap ; sic fit conversio tota.

CAPUT IV.

De variis enuntiationis seu propositionis speciebus.

ENUNTIATIO in varias species distribui potest, videlicet ratione *materiæ*, ratione *formæ*, ratione *quantitatis*, & ratione *qualitatis*.

Materia enuntiationis sunt *termini* ex quibus componitur.

Forma verò est *dispositio terminorum*, seu *debita illorum connexio per verbum est*.

Quantitas est id quod respondetur ad quæstionem quanta sit enuntiatio seu propositio : nempe *universalitas* vel *particularitas*, ut diximus.

Qualitas enuntiationis est id quod respondetur ad quæstionem factam qualis sit enuntiatio : & dicitur esse *affirmans* vel *negans* ; *vera* vel *falsa*.

Enuntiatio spectata ratione materiæ seu terminorum dividitur in *simplicem*, & *complexam*, & *compositam*.

Simplex est *ea quæ ex simplicibus & incomplexis terminis constat* : id est, ex terminis qui rem quamdam unam significant, & unico vocabulo exprimuntur : ut cùm dicitur :

Petrus est homo.

Complexa est ea *cujus alteruter, vel uterque terminorum est complexus* ; seu plures ideas complectitur : ut cùm dicitur : *homo qui Deum diligit*,

legem implet. Subjectum istius propositionis, nempe *homo qui Deum diligit*, est complexum, & includit in se aliam propositionem quæ vocatur *incidens*, scilicet, *qui Deum diligit*: cujus propositionis subjectum est relativum *qui*, *qua*, *quod*. Dicitur autem *incidens*, quòd in aliam *incidat* propositionem, quæ vocatur *primaria*, seu *principalis*.

Propositio composita est ea, *qua ex multiplici subjecto, vel ex multiplici attributo constat*: *vel multiplex simul habet subjectum & attributum*.

Enuntiatio ratione *quantitatis* dividitur in *universalem*, *particularem*, *singularem* & *indefinitam*: de quibus suprà.

Ratione *qualitatis* dividitur in *affirmantem* & *negantem*; *veram* & *falsam*: de quibus itidem capite superiori.

Denique ratione *forma* seu connexionis attributi cum subjecto, dividitur in *necessariam*, *contingentem*, *possibilem*, & *impossibilem*.

Necessaria est ea, *cujus termini necessariò sunt conjuncti*: sive, cujus attributum in idea clara & distincta subjecti continetur: ut *circulus est rotundus*.

Contingens est ea, *cujus termini sunt tantùm contingenter cohærentes*; & possunt non esse conjuncti: ut, *aliquis homo est Medicus*.

Possibilis dicitur *ea cujus termini possunt simul consistere*: ut, *Petrus erit doctus*.

Impossibilis vocatur, *cujus termini nunquam conjungi possunt*: ut *mens hominis est corporea*: id enim neque esse neque concipi potest.

Hujusmodi autem enuntiationes vel sunt *absoluta*, vel *modales*.

Absoluta est ea *in qua non exprimitur modus quo attributum convenit subjecto*: ut cùm dicitur, *circulus est rotundus*, non exprimitur an *necessariò*, an *contingenter* tantùm sit rotundus.

Modalis *ea est in qua exprimitur modus, quo attributum affirmatur vel negatur de subjecto*: ut cùm dicitur, *necesse est circulum esse rotundum.*

Modi autem illi sunt quatuor, scilicet *necesse*, *contingens*, *possibile*, & *impossibile.*

Præcipuæ autem propositionum species, à Logicis spectandæ, sunt *definitio* & *divisio.*

Definitio generatim est *oratio quæ quod in re velis in nomine obscurum est, exponit.* Unde alia est *nominis*, alia *rei* definitio.

Definitio nominis est *ea quâ determinat aliquis quid per nomen aliquod intelligat*: ut si dicam per hanc vocem *elaterium* intelligo vim quâ corpus pressum, putà arcus tensus, resilit, sive in pristinum statum restituitur, parum sollicitus in quo virtutis illius essentia aut natura consistat. Hæc definitio permagni est usûs, & extra omnem controversiam posita: unde principii loco assumitur à Mathematicis.

Definitio rei est *oratio explicans naturam rei*: quæ iterum duplex est, scilicet *essentialis* & *accidentalis.*

Essentialis rem explicat per principia ejus essentialia, nempe per genus & differentiam: ut cùm *homo* dicitur *animal rationis particeps.* Hæc definitionis species citra examen admitti non debet.

Definitio accidentalis, quæ etiam *descriptio* dicitur, rem explicat per accidentium seu qualitatum exteriorum congeriem; quales vulgò sunt omnes plantarum descriptiones in Botanicorum libris allatæ.

Tres sunt definitionis leges.

Prima, ut sit clarior re definita.

Secunda, ut quantum fieri potest, sit brevis.

Tertia, ut omni & soli definito conveniat.

Divisio est *totius in partes distributio.* Quod si totum illud sit *potentiale*, ut vocant, seu *universa-*

le, quod nimirum partes habet sub se, seu partes *subjectivas*, & à Latinis vocatur *omne*: tum ejus divisio retinet nomen genericum *divisionis*. Si verò totum sit *actuale* seu singulare, quod nempe partes habet in se, quæ partes vocantur *actuales*: tum divisio dici potest *partitio*: ut partitio corporis humani in caput, manus, pedes, &c.

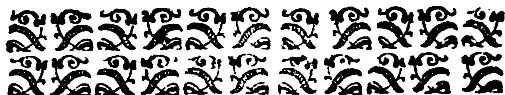
Tres quoque statuuntur divisionis leges.

Prima, ut divisio adæquet totum divisum.

Secunda, ut paucis, quantùm fieri potest, constet partibus.

Tertia, ut fiat in membra immediata & opposita.

PARS TERTIA LOGICÆ.

De ratiocinatione.

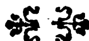
RATIOCINATIO est *tertia cogitationis species, quâ judicium aliquod ex prioribus aliis infertur*. Hinc in Scholis ratiocinatio appellatur *discursus*, quòd mens ratiocinando ab antecedentibus judiciis ad consequens currere seu *discurrere* videatur.

Si ratiocinatio verbis exprimatur, dicitur *argumentatio*: quæ in varias species distribuitur, quarum præcipua dicitur *syllogismus*, qui & ipse suas in species dividi solet. Quocirca tribus capitibus dicemus.

Primò quidem de argumentatione generatim, & ejus speciebus.

Secundò, de natura syllogismi.

Tertiò, de divisione syllogismi.

CAPUT I.

De argumentatione generatim, & ejus speciebus.

ARGUMENTATIO definitur *oratio quâ unum judicium ex prioribus judiciis illatum distinctis propositionibus exprimitur.*

In argumentatione tria spectanda sunt, scilicet *antecedens*, *consequens*, & *consequentia*.

Antecedens est *id ex quo aliquid infertur*: ac duo saltem judicia includit, sive ea expressa sint duabus propositionibus, sive alterum eorum sit tacitum.

Consequens est *id quod ex alio consequitur*: sive est propositio aliqua collecta ex antecedentibus aliis propositionibus, quarum altera nonnunquam suppressa est.

Consequentia denique est *connexio consequentis cum antecedente*, quæ *bona* esse potest etiamsi consequens sit *falsum*; & *mala*, quamvis consequens sit verum.

Septem vulgò numerantur argumentationis species: scilicet *Inductio*, *Exemplum*, *Sorites*, *Dilemma*, *Syllogismus*, *Enthymema*, & *Epicherema*.

Inductio est *argumentatio qua ex omnium sive generum, sive specierum, sive individuorum enumeratione aliquid iis commune & universale concludit*. Verbi gratiâ, si verum sit aurum & argentum posse liquari; item cuprum, stannum, plumbum, ferrum liquari posse: rectè concludetur. Igitur omne metallum potest liquari.

Exemplum est *argumentatio quâ ex uno aliquo singulari aliud singulare simile colligitur*. Hæc ar-

gumentationis species est errori obnoxia.

Sorites seu *gradatio* est *argumentatio, quæ ex pluribus propositionibus sic constat, ut attributum prioris sit subjectum consequentis, donec prima propositionis subjectum cum ultima attributo consocietur*, ut cùm dicitur

Avari multa desiderant:
Qui multa desiderant, multis egent:
Qui multis egent, sunt miseri:
Ergo avari sunt miseri.

Dilemma est *argumentatio composita incommodum undequaque inferens, in qua post divisionem totius in suas partes, id concluditur de toto, quod de quavis parte conclusum fuerat*, ut cùm dicitur.

Si Reipublicæ administrationem suscipias: vel justè te geres, vel injustè.

Si primum, homines offendes: si secundum, Deo displicebis.

Ergo generatim dicendum non esse suscipiendam Reipublicæ administrationem.

Syllogismus definitur ab Aristotele, lib. 1. Prior. Analytic. cap. 1. *oratio in qua quibusdam positis, aliud quiddam diversum ab his quæ posita sunt, necessariò sequitur, ex eo quod hæc sint*: id est, oratio in qua quibusdam propositionibus, *majore*, scilicet & *minore* positis, alia quædam propositio, scilicet *conclusio*, diversa ab illis, sequitur, ex eo quod veræ sint illæ duæ propositiones, major nimirum & minor, quæ *præmissæ* vocantur, quòd in syllogismo conclusioni *præmittantur*. Exempli causâ:

Omne quod cogitat, existit.
Atqui ego cogito.
Ergo existo.

Enthymema est *syllogismus truncatus, cujus una propositio reticetur, & in mente retinetur*: ut

Ego cogito.
Ergo existo.

Epicherema denique est *syllogismus, cujus alterutri vel utrique præmissarum sua probatio adjungitur* : ut

Omne quod cogitat existit.
Atqui ego cogito : nam percipio, judico, &c.
Ergo existo.

CAPUT II.

De natura syllogismi.

SYLLOGISMUS vel *simplex* est, vel *conjunctivus*. De simplici tantùm hîc agimus, in quo spectari possunt *materia* & *forma*.

Materia syllogismi est *id ex quo componitur syllogismus*; eaque duplex est : altera *remota*, scilicet *termini*; altera *proxima*, nimirum *propositiones*.

Termini sunt numero tres : scilicet *major*, *minor* & *medius*; sive, ut loquuntur, *majus extremum*, *minus extremum*, *& medium*.

Majus extremum est *attributum conclusionis directa*, id est, conclusionis, in qua naturalis ordo terminorum servatur, habitâ præmissarum ratione. Ideo verò *majus extremum* vocatur, quia ut plurimùm *majus* est, & universalius minore extremo.

Minus extremum est *subjectum conclusionis similiter directæ*.

Medium est vinculum *majoris & minoris extremi* : quod proinde non ingreditur conclusionem.

Propositiones syllogismi sunt quoque tres : quarum duæ priores, *major* scilicet & *minor* dicuntur *præmissæ*; tertia *conclusio* nominatur.

Major propositio est *ea qua constat majore extremo & medio*.

Minor *ex minore extremo & medio componitur.*

Conclusio denique *ex majore & minore extremo coalescit.* Sit in exemplum sequens syllogismus.

Omne animal est vivens.

Atqui omnis homo est animal.

Ergo omnis homo est vivens.

Homo est minus extremum: *vivens* est majus extremum; *animal* est medium.

Prima propositio istius syllogismi est *major*, secunda *minor*, tertia *conclusio.*

Forma syllogismi est *dispositio materiæ syllogismi*, quæ itidem duplex est scilicet vel materiæ *remotæ*, & dicitur *figura*; vel materiæ *proximæ*, & *modus* nominatur.

Figura syllogismi est *apta medii cum extremis ad concludendum dispositio*: quæ quadruplex esse potest. Vel enim medius terminus subjicitur in majore & prædicatur in minore, & est prima figura. Vel prædicatur in majore & minore, & est secunda figura. Vel subjicitur in utraque, & est tertia figura. Vel denique prædicatur in majore & subjicitur in minore, & est quarta figura, secundùm hunc versiculum:

Sub præ: tum præ præ: tum sub sub: denique præ sub.

Modus est *apta præmissarum secundùm quantitatem & qualitatem ad concludendum dispositio.*

Novemdecim sunt syllogismorum simplicium modi totidem artificiosis vocabulis expressi: & quatuor hisce versibus comprehensi.

Barbara, celarent, darii, ferio. Bamalipton.
Camentes, dimatis, fesapno, fresisomorum.
Cesare, camestres, festino, baroco. Darapti,
Felapton, disamis, datisi, bocardo, ferison.

Quatuor primæ dictiones exprimunt quatuor modos primæ figuræ. Quinque sequentes ad quartam; quatuor deinceps ad secundam; denique

sex postremæ ad tertiam figuram pertinent.

Unaquæque vox artificiosa tribus constat syllabis, quarum prima designat majorem; secunda minorem; tertia conclusionem. Si plures sint in iis quàm tres syllabæ, eæ sunt superfluæ, & additæ metri causâ; ut in *bamalipton* & *fresisomorum*.

In his dictionibus potissimùm considerari solent vocales singularum syllabarum A, E, I, O, quæ quidem vocales quantitatem & qualitatem propositionum denotant: nam A significat universalem affirmantem; E universalem negantem: I particularem affirmantem; O particularem negantem, ut diximus.

Observa propositionem singularem revocari ad universalem, non ad particularem: proindeque propositionem singularem affirmantem significari per A; negantem verò per E. Horum omnium exempla usitata subjiciemus.

Exempla modorum primæ figuræ.

Bar Omne animal est mortale.
ba Omnis leo est animal.
ra Ergo omnis leo est mortalis.
A Filius Dei est Redemptor omnium.
A Christus est Filius Dei.
A Ergo Christus est Redemptor omnium.
Ce Nullum creatum est infinitum.
la Omnis Angelus est creatus.
rent Ergo nullus Angelus est infinitus.
Da Omnis indigens est miser.
ri Quidam dives est indigens.
i Ergo quidam dives est miser.
Fe Nullum turpe est expetendum.
ri Aliquod lucrum est turpe.
o Ergo aliquod lucrum non est expetendum.

Modi quartæ figuræ.

Bam Omnis Angelus est spiritus.
a Omnis spiritus est substantia.
lip Ergo aliqua substantia est Angelus.
Cam Omnis superbia est peccatum.
en Nullum peccatum est opus Dei.
tes Ergo nullum opus Dei est superbia.
Dim Quidam ignarus est verax.
at Omnis verax est audiendus.
is Ergo aliquis audiendus est ignarus.
Fes Nulla materia est cogitans.
ap Omne cogitans est beatitudinis capax.
no Ergo quoddam beatitudinis capax non est materia.
Fres Nullus ignavus est aptus bello.
is Aliquis aptus bello est nobilis.
a Ergo aliquis nobilis non est ignavus.

Modi secundæ figuræ.

Ces Nulla temeritas est virtus.
a Omnis fortitudo est virtus.
re Ergo nulla fortitudo est temeritas.
Cam Omne bonum est munus Dei.
es Nullum litigium est munus Dei.
tres Ergo nullum litigium est bonum.
Fes Nullum peccatum est licitum.
ti Sed aliqua delectatio est licita.
no Ergo aliqua delectatio non est peccatum.
Bar Omnis virtus est prudens.
o Aliquis zelus non est prudens.
co Ergo aliquis zelus non est virtus.

Modi tertiæ figuræ.

Dar Omne myſterium eſt obſcurum.
ap Omne myſterium eſt certum.
ti Ergo aliquod certum eſt obſcurum.
Diſ Aliquis dives eſt improbns.
am Omnis dives eſt honoratus.
is Ergo aliquis honoratus eſt improbus.
Boc Quædam ira non eſt peccatum.
ar Omnis ira eſt affectus animi.
do Ergo aliquis affectus animi non eſt peccatum.
Fer Nullum honeſtum eſt negligendum.
is Aliquod honeſtum eſt arduum.
on Ergo aliquod arduum non eſt negligendum.

Omnes iſti modi ſunt *directi*, ſive directam habent concluſionem quia quod debet eſſe ſubjectum in ipſa, reverà ſubjectum eſt: quod debet eſſe attributum eſt attributum. Sed poſſunt fieri modi indirecti in qualibet figura per converſionem concluſionis; hoc eſt transferendo attributum in locum ſubjecti & ſubjectum in locum attributi.

CAPUT III.

De diviſione ſyllogiſmi.

SYLLOGISMUS dividitur in ſimplicem & conjunctivum. Syllogiſmus conjunctivus iterum dividitur in conditionalem copulativum & disjunctivum: de quibus agere non eſt hujus loci.

Sed inter varias illius diviſiones celebris eſt ea, quâ in *demonſtrativum*, *topicum* & *ſophiſticum* diſtribuitur.

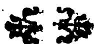
Syllogismus demonstrativus est ille *qui constat ex propositionibus necessariò veris, hoc est, vel per se evidentibus, vel per alias propositiones jam probatis, ex quibus necessariò vera infertur conclusio.*

Demostrativus syllogismus aliquando continet demonstrationem perfectam: aliquando pluribus syllogismis aut aliis argumentationibus opus est ut absolvatur demonstratio. Nam demonstratio est *ratiocinatio vel ratiocinationum series constans ex præmissis necessariò veris, hoc est, vel per se evidentibus, vel per alias propositiones jam probatis, ex quibus necessariò vera infertur conclusio.*

Duplex autem est præsertim demonstrationis species: altera *à priori*, quâ effectus demonstratur per causam; altera *à posteriori*, quâ causa demonstratur per effectum. His adjungitur demonstratio per absurdum seu *per impossibile*, per quam nimirum res probatur esse per aliquod absurdum quod sequeretur si vel non esset, vel aliter se haberet.

Syllogismus topicus sive dialecticus est *Syllogismus constans propositionibus probabilibus & opinionem tantùm pariens.*

Syllogismus sophisticus est *syllogismus constans ex falsis propositionibus, sed apparenter veris & errorem pariens*: qui si demonstrationem mentiatur, *paralogismus* nominari consuevit.

PARS QUARTA LOGICÆ.

De Methodo.

METHODUS est quarta cogitationis species quæ non malè definitur *via & ratio inquirendi veri, quod adhuc latet, & ejus explicandi cum jam inventum est.* Hinc duplex methodus, scilicet *Analytica* seu inventionis, & *Synthetica* seu compositionis : sit igitur

CAPUT I.

De Methodo analytica.

METHODUS analytica est *ea quâ proposita quæstio minutatim ac veluti per partes excussa resolvitur* : ut si proponatur solvenda hæc quæstio, *an mens hominis sit immortalis.*

Primò, quæram quid sibi velint termini, & quis sit quæstionis status.

Secundò, expendam quid sit mens : & videbo eam esse substantiam cogitationis participem.

Tertiò quæram utrum in idea corporis contineatur cogitatio : & videbo non contineri : unde inferam mentem non esse corpoream aut ex parti-

bus compositam : nec proinde pendere à corpore ut sit; nec instar corporum corrumpi : sed esse naturâ suâ incorruptibilem, semperque viventem seu cogitantem, & consequenter immortalem.

Duæ sunt potissimum hujus methodi leges.

Prima, ut status quæstionis clarè & distinctè percipiatur.

Secunda, ut ab eo quod in quæstione notum est, ad id quod est ignotum pedetentim fiat progressus, donec ad finem quæstionis perveniatur.

CAPUT II.

De Methodo syntheticâ.

SYNTHETICA methodus est *ea per quam veritas inventa congruo modo & ordine aliis exponitur.* Sic qui perspecta habet ea omnia, quæ ad naturam, proprietates & species corporis naturalis pertinent, hâc methodo uti debet, ut singula convenienti modo & ordine exponat. Duæ sunt maximè illius leges.

Prima, ut res naturali ordine, quantùm fieri potest pertractentur, sumpto semper à generalioribus & simplicioribus exordio, & expositâ priùs generis naturâ, quàm ad singulas species descendatur.

Secunda, ut unumquodque genus in suas species, quodlibet totum in suas partes, & quævis difficultas in omnes suos casus distribuatur. His autem legibus consequitur Logica ut quæ aliunde fastidium & molestiam allatura essent, ea facilè & jucundè addiscantur.

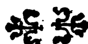
COMPENDIUM METAPHYSICÆ.

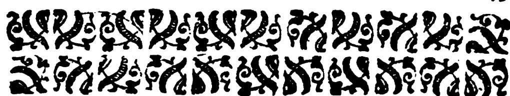
METAPHYSICA est scientia exponens ea quæ sunt supra Physicam. Agit enim de Ente generatim & de substantiis spiritalibus, quæ corpora omnia dignitate antecedunt. Unde Metaphysica non tantùm est *scientia*, sed etiam *sapientia*; id est, sublimior quædam scientia, *qua circa ens generatim illiusque affectiones per mentem abstractas, speciatim vero circa substantias spiritales prout naturali ratione cognoscendas occupatur.*

Hujus duæ sunt partes.

Prima vocatur *Ontologia*, quæ de Ente generatim disputat.

Secunda dicitur *Pneumatologia*, sive spirituum scientia, quæ Deum, Angelum, & humanam mentem considerat.

PARS PRIMA METAPHYSICÆ, SIVE ONTOLOGIA.

HÆc prima pars circa ens generatim versabitur tribus capitibus.

Primum erit de Ente & modo Entis generatim.

Secundum de attributis tum ipsi Enti, tum Entis modo communibus.

Tertium de attributis soli Enti seu substantiæ propriis.

CAPUT I.

De Ente & modo Entis generatim.

DUPLICEM vulgò Entis acceptionem Scholæ circumferunt. Nam aliquando Ens sumitur pro participio præsentis temporis, & significat id quod nunc, seu præsenti tempore, existit. Aliquando sumitur pro nomine, & significat rem seu substantiam, quæ aut existit, aut existere potest. Ens igitur hoc modo sumptum idem est ac res seu substantia.

Dividitur Ens sumptum pro nomine, in Ens reale & Ens rationis.

Ens rationis vulgo dicitur, quod habet tantum esse in mente: & definiri solet in Scholis *Impossibile cognitum*, ut chimera, ut hircocervus, sive hircus qui sit cervus. Sed, ut verum fatear, hircocervus non habet esse in mente: quia non magis concipi potest hircus qui sit cervus, quàm lapis ligneus, aut circulus quadratus. Unde omnes hujusmodi chimeræ, sive rerum repugnantium compositiones, à sana philosophiâ procul sunt rejiciendæ.

Ens reale est res aliqua sive substantia quæ vel existit vel existere potest: sive est res per se subsistens; quæ vel spiritalis est vel corporea, &c. ut diximus in Logica ad Categoriam substantiæ.

Modus Entis sive accidens est affectio seu dispositio ipsius Entis. Cumque duplicis generis sint Entia, nimirum spiritalia & corporea; duplicis quoque generis sunt Entis modi, scilicet spiritales, ut perceptio, desiderium, recordatio, &c. vel corporei ut mensura, quies, motus, positura, figura.

CAPUT II.

De attributis tum Enti tum Entis modo communibus.

GENUS, species & differentia sunt attributa essentialia rei cuilibet: quia res sine illis neque esse neque concipi potest. Verbi gratiâ, Angelus est essentialiter spiritus, substantia, Ens. Lapis est essentialiter corpus, substantia, Ens. Recordatio est essentialiter modus spiritalis. Figura

verò, modus corporeus. Hæc attributa essentialia includuntur in categoria rei, vel modi, cujus sunt attributa, nec extra eam vagantur.

Alia autem sunt attributa quæ tum ipsi Enti, tum cuilibet Entis modo conveniunt, nec in una duntaxat Categoria continentur, sed omnes Categorias transcendunt: unde attributa *transcendentia* vocantur; ut sunt *essentia*, *existentia*, *entitas*, *singularitas*, *actus*, *potentia*, &c.

Essentia dicitur *id quod primum in re concipitur*; sive, id quod respondetur ad quæstionem factam, *quid res sit?* Unde etiam *quidditas* in Scholis nominatur. Natura est quid idem ac essentia nempe *id quod primum in re concipitur.*

Existentia est *id quo res actu est*: sive id quod respondetur ad quæstionem factam, *an res sit?*

Entitas est non tantùm *entis*, sed etiam aliquatenùs *ipsius modi Entis realitas.*

Singularitas est *id quo res aliqua singularis & individua esse dicitur.* Dicitur etiam *hacceitas*; quia res per singularitatem fit *hæc*, non alia. In Petro dicitur *petreitas*; in Lentulo, *Lentulitas.*

Potentia hoc loco dicitur tantùm *facultas* seu *capacitas aliquid recipiendi, vel patiendi.* Unde essentia est potentia respectu existentiæ; genus respectu differentiæ, &c.

Actus est *rei perfectio aut consummatio*, ut existentia respectu essentiæ; differentia respectu generis.

Unitas definitur *indivisio rei in se & divisio ab omni alia re.*

Distinctio definitur *identitatis negatio.* Nam ea distinguuntur quæ non sunt unum quid & *idem.*

Aliud tamen est quædam esse *distincta*: aliud quædam esse *divisa*: aliud esse *diversa.*

Ea divisa sunt, quæ sunt separata: ea verò diversa sunt, quæ diversas habent naturas. Quæcumque igitur sunt distincta, ea non sunt semper di-

visa : ut duo globi media , distincta sunt, non tamen sunt divisa. Item quæ sunt divisa non sunt semper diversa : ut Petrus & Paulus sunt divisi, non tamen diversi. Sed Petrus & Bucephalus sunt simul distincti, divisi, & diversi.

Distinctio duplicis est generis : altera *distinctio realis* ; altera *distinctio rationis*.

Distinctio rationis est *ea qua à mente excogitatur in iis qua reverà non sunt distincta*. Rursusque duplex est : scilicet distinctio *rationis ratiocinantis* ; & distinctio *rationis ratiocinata*.

Distinctio rationis ratiocinantis est *ea qua fit sine fundamento in re* : qualis esse dicitur inter M. Tullium & Ciceronem.

Distinctio rationis ratiocinatæ , dicitur *ea qua fit cum aliquo fundamento* : qualis intercedit inter misericordiam & justitiam Dei , quæ propter diversos effectus,cum legitimo fundamento distinctis conceptibus percipiuntur.

Hujusmodi distinctio etiam *virtualis* appellatur , quòd hujus beneficio una & eadem res multis *virtute* æquivalere concipiatur. Verbi gratiâ, misericordia & justitia Dei, quæ sunt una & eadem res , nempe Deus ipse , duabus virtutibus revera distinctis æquivalent.

Distinctionem *formalem* statuit Scotus inter distinctionem rationis & distinctionem realem : docetque eam esse per quam quædam distinguuntur non ut alia & alia *realitas* ; sed ut alia & alia *formalitas*. Atque hoc modo distingui putat attributa divina tum inter se tum à divina essentia. Sed inutilis est hujusmodi distinctio formalis ; sufficit virtualis.

Distinctio realis dicitur *ea quâ multa actu nemine cogitante non sunt una & eadem res*. Iterumque vel est distinctio *realis major* , vel est distinctio *realis minor*.

Distinctio realis major est *ea qua intercedit inter res qua vel separata sunt, vel separari possunt.* Eadem admittitur inter personas sanctissimæ Trinitatis. Adde distinctionem dici *adæquatam*, quâ duo tota; *inadæquatam* verò, quâ totum & pars distinguuntur.

Distinctio realis minor, sive modalis, est *ea qua intercedit inter rem aliquam & ipsius modum*: v. g. inter digitum & digiti inflexionem.

Veritas transcendens & Metaphysica est *convenientia rei vel modi cum suo exemplari*, id est, cum idea divina.

Bonitas est *rei vel modi in suo genere perfectio.*

Duratio est *permansio rei in esse*: eaque vel est *æternitas* vel *tempus.*

Æternitas est *duratio qua principio & fine caret.*

Tempus est *duratio qua initium habuit & finem habere potest.*

Ordo dicitur *quo quædam priora, alia posteriora, alia simul posita concipiuntur.* Quinque autem modis aliqua in Scholis dicuntur priora & posteriora, aut etiam simul posita.

Tempore naturâ prius ordine dic & honore:
Causaque causato dicitur esse prior.

Relatio est *respectus vel habitudo unius ad aliud*: quæ vel *essentialis* est, vel *accidentaria.*

Relatio essentialis est *ea sine qua quidpiam concipi non potest*: ut modus entis non potest concipi sine relatione ad ens quod connotat. Unde ista *relatio* etiam *connotatio* vocatur.

Relatio accidentaria est *ea qua accidentariò advenit*: in eaque spectari debent *subjectum*, *fundamentum*, & *terminus.*

Subjectum relationis est *id quod refertur ad aliud.*

Terminus est *id ad quod fit relatio.*

Fundamentum est *id propter quod fit relatio.*

Fundamenta autem relationis ab omnibus Categoriis petuntur. Nam in ſubſtantia fundantur relationes convenientiæ & diſcrepantiæ : in quantitate fundantur relationes æqualitatis & inæqualitatis : in qualitate relationes ſimilitudinis & diſſimilitudinis : in actione & paſſione , relationes cauſæ ad effectum, & effectûs ad cauſam, &c.

Oppoſitio demum eſt *pugna duorum entium ſive modorum, quâ ſibi peculiariter adverſantur.*

Oppoſita quippe dicuntur *quæ ita ſecum pugnant, ut cum aliis eodem modo non pugnent* : ut lux & tenebræ.

Diverſa ſive *diſparata* dicuntur , *quæ ita ſecum pugnant , ut cum aliis eodem modo pugnent* , ut natura equi ita repugnat naturæ bovis , ut eodem modo repugnet cameli naturæ.

Oppoſitorum quatuor diſtinguuntur genera in Scholis : ſcilicet *relativa* , *contraria* , *privativa* & *contradictoria.*

Relativa ſeu correlata ſunt *ea quæ ad ſe mutuò referuntur* : ut pater & filius.

Contraria ſunt *ea quæ ſub eodem genere qualitatis poſita maximè à ſe diſtant* : ut , virtus & vitium.

Privativa ſunt *forma ſeu habitus & ejus privatio* : ut viſus & cæcitas ; ſcientia & ignorantia.

Contradictoria dicuntur *ea quæ pugnant ut ens & non ens.*

Contradictio definitur *affirmatio & negatio ejuſdem de eodem ſecundum eadem omnia* : ut cum dicitur , ens , non ens ; homo non homo, &c.

CAPUT

CAPUT III.

De attributis soli Enti aut substantiæ propriis.

SUBSTANTIA sive res est *id quod per se subsistit*, sive est ens : nam quod per se non subsistit, non est ens, sed modus entis.

Substantia autem vel spiritalis est vel corporea, ut diximus ; vel etiam mixta, nempe composita ex mente & corpore, ut homo.

Rursus vel completa est, & vocatur *totum*, ut homo : vel est incompleta, & dicitur pars, ut pes vel manus.

Præterea si completa sit, vel est completa in ratione *naturæ* seu *essentiæ* tantùm, ut corpus humanum & anima rationalis naturam seu essentiam humanam complent : vel est completa in ratione suppositi aut personæ, & istud complementum *subsistentia* vel *hypostasis* vocatur.

Subsistentia igitur seu hypostasis est *ultimum substantiæ complementum eam reddens incommunicabilem alteri tanquam supposito ; adeo ut ipsa sit principium totum & integram suarum functionum aut operationum si quas habet.*

Suppositum est *substantia singularis ultimò completa*, quæ nempe est principium totum & integrum suarum operationum.

Persona est *suppositum rationis particeps* : & definitur à Boetio, *natura rationalis individua substantia.* Omnis igitur persona est suppositum, non omne suppositum est persona. Arbor enim est suppositum, non persona : Socrates est persona & suppositum. Socratis mens non est persona, neque

etiam Socratis corpus persona est aut suppositum: quia non est principium totum & integrum operationum Socratis; sed corpus & mens Socratis simul sunt suppositum.

In Christo autem corpus & mens non sunt suppositum seu persona: sed hypostaticè seu personaliter uniuntur Verbo divino. Neque operationes Christi à sola natura humana, sed à Verbo simul & à natura humana sunt oriundæ: unde *theandrica*, hoc est, divino-humanæ nominantur. In Christo igitur duæ sunt naturæ, scilicet divina & humana: sed unica est persona, seu suppositum, aut principium totum & integrum operationum Christi.

Jam verò substantia singularis, sive sit pars, sive sit totum, vocatur & reverà est *subjectum* accidentium, seu modorum.

Subjectum autem triplicis est generis: scilicet subjectum *inhæsionis*, *denominationis*, & *informationis*.

Subjectum inhæsionis est *illud in quo hæret accidens*: ut digitus est subjectum inflexionis: mens est subjectum recordationis.

Subjectum denominationis est *illud quod ab aliqua forma seu perfectione vel defectu vel actione aut affectione denominatur*: ut homo denominatur Philosophus à Philosophia. *Denominatio enim est totius suppositi.*

Subjectum informationis est *illud in quo recipitur aliqua forma substantialis aut essentialis à qua informatur ad constituendum totum aliquod physicum.* Verbi gratiâ, corpus humanum dicitur subjectum informationis respectu animæ rationalis.

Quartum est subjecti genus quod *attributionis* vocant: sed illud in Scholis sæpius vocatur objectum.

Objectum autem est *id quod potentiæ vel habitui*

objicitur: sive, id circa quod potentia vel habitus occupatur: & duplex est scilicet *materiale & formale.*

Objectum materiale est *illud circa quod potentia vel habitus occupatur*: ut visus circa colores: Logica circa mentis cogitationes: Metaphysica circa ens generatim versatur.

Objectum formale est *modus quo objectum materiale attingitur*: qui modus exprimitur his particulis *prout*, *quatenus*, &c. ut Logica mentis cogitationes attingit, prout ad verum dirigendas.

Ex objecto materiali & formali exurgit objectum totum seu *totale.*

Præterea ex substantiis aliæ dicuntur *causæ*, aliæ *effectus.*

Causa vulgo definitur *principium influens esse in aliud.*

Dicitur *principium*: & hoc vocabulo exprimitur illius genus. Nam omnis causa est principium, non omne principium est causa, ut infra videbimus in compendio physico: sic quidem privatio est principium, non tamen causa corporis naturalis. Causa igitur est species principii.

Additur *influens esse in aliud*, id est, in aliam naturam, saltem numero à se distinctam. Ut pater in hominibus dicitur causa filii, quoniam influit esse in filium; & alia est natura filii, alia patris. Sed in sanctissima Trinitate pater dicitur tantùm principium filii, non causa: quia eadem est utriusque natura & divinitas. Unde filius quidem alius est à patre, id est, alia persona; non aliud, id est, non alia natura.

Hæc causæ definitio soli effectrici propriè convenit. Quatuor tamen, imò quinque recenseri solent causæ, nimirum *finalis*, *efficiens*, *materialis formalis* & *exemplaris.*

Causa finalis seu finis est *id cujus gratia fit aliquid*: ut videbimus in Ethicæ compendio.

[illegible] aliquid,
[illegible]
[illegible] res ali-
[illegible] in
[illegible]
[illegible] cujus
[illegible] ad
[illegible]
[illegible] di-
[illegible]
[illegible] agat,
[illegible]
[illegible] suis
[illegible]
[illegible] se
[illegible] cum
[illegible]
[illegible]
[illegible] Sol
[illegible] est par-
[illegible] effectus
[illegible]
[illegible] instru-
[illegible]
[illegible]

PARS SECUNDA METAPHYSICÆ, SIVE PNEUMATOLOGIA.

PNEUMATOLOGIA sive spirituum scientia disputat de Deo, de Angelis, & de mente hominis. Sit igitur

CAPUT I.

De Deo.

DEI nomine intelligitur *Ens summè perfectum.* Hujus extat in nobis idea naturalis. Nam non aliter imperfectos esse nos cognoscimus, nisi quia ad ideam summæ perfectionis seu Entis summè perfecti, quam habemus, nos non accedere intelligimus. Non potest autem illa idea aliunde nobis adesse quam ab ipso Ente summè perfecto seu Deo; cùm in eo solo contineatur summa perfectio. Igitur existit Deus, seu Ens summe perfectum: idque ratio naturalis demonstrat.

Nec tantùm existentiam Dei, sed etiam præcipua illius attributa licet demonstrare.

Primò enim *unus* est Deus. Nam si duo extarent; certè aliquo discrimine differrent inter

Fundamenta autem relationis ab omnibus Categoriis petuntur. Nam in ſubſtantia fundantur relationes convenientiæ & diſcrepantiæ : in quantitate fundantur relationes æqualitatis & inæqualitatis : in qualitate relationes ſimilitudinis & diſſimilitudinis : in actione & paſſione , relationes cauſæ ad effectum, & effectûs ad cauſam, &c.

Oppoſitio demum eſt *pugna duorum entium ſive modorum, quâ ſibi peculiariter adverſantur.*

Oppoſita quippe dicuntur *quæ ita ſecum pugnant, ut cum aliis eodem modo non pugnent* : ut lux & tenebræ.

Diverſa ſive *diſparata* dicuntur , *quæ ita ſecum pugnant , ut cum aliis eodem modo pugnent* , ut natura equi ita repugnat naturæ bovis , ut eodem modo repugnet cameli naturæ.

Oppoſitorum quatuor diſtinguuntur genera in Scholis : ſcilicet *relativa* , *contraria* , *privativa* & *contradictoria.*

Relativa ſeu correlata ſunt *ea quæ ad ſe mutuò referuntur* : ut pater & filius.

Contraria ſunt *ea quæ ſub eodem genere qualitatis poſita maximè à ſe diſtant* : ut , virtus & vitium.

Privativa ſunt *forma ſeu habitus & ejus privatio* : ut viſus & cæcitas ; ſcientia & ignorantia.

Contradictoria dicuntur *ea quæ pugnant ut ens & non ens.*

Contradictio definitur *affirmatio & negatio ejuſdem de eodem ſecundum eadem omnia* : ut cum dicitur , ens . non ens ; homo non homo, &c.

CAPUT

CAPUT III.

De attributis soli Enti aut substantiæ propriis.

SUBSTANTIA sive res est *id quod per se subsistit*, sive est ens : nam quod per se non subsistit, non est ens, sed modus entis.

Substantia autem vel spiritalis est vel corporea, ut diximus ; vel etiam mixta, nempe composita ex mente & corpore, ut homo.

Rursùs vel completa est, & vocatur *totum*, ut homo : vel est incompleta, & dicitur pars, ut pes vel manus.

Præterea si completa sit, vel est completa in ratione *naturæ* seu *essentiæ* tantùm, ut corpus humanum & anima rationalis naturam seu essentiam humanam complent : vel est completa in ratione suppositi aut personæ, & istud complementum *subsistentia* vel *hypostasis* vocatur.

Subsistentia igitur seu hypostasis est *ultimum substantiæ complementum eam reddens incommunicabilem alteri tanquam supposito ; adeo ut ipsa sit principium totum & integram suarum functionum aut operationum si quas habet.*

Suppositum est *substantia singularis ultimò completa*, quæ nempe est principium totum & integrum suarum operationum.

Persona est *suppositum rationis particeps* : & definitur à Boetio, *naturæ rationalis individua substantia.* Omnis igitur persona est suppositum, non omne suppositum est persona. Arbor enim est suppositum, non persona : Socrates est persona & suppositum. Socratis mens non est persona, neque

etiam Socratis corpus persona est aut suppositum: quia non est principium totum & integrum operationum Socratis; sed corpus & mens Socratis simul sunt suppositum.

In Christo autem corpus & mens non sunt suppositum seu persona: sed hypostaticè seu personaliter uniuntur Verbo divino. Neque operationes Christi à sola natura humana, sed à Verbo simul & à natura humana sunt oriundæ: unde *theandrica*, hoc est, divino-humanæ nominantur. In Christo igitur duæ sunt naturæ, scilicet divina & humana: sed unica est persona, seu suppositum, aut principium totum & integrum operationum Christi.

Jam verò substantia singularis, sive sit pars, sive sit totum, vocatur & reverà est *subjectum* accidentium, seu modorum.

Subjectum autem triplicis est generis: scilicet subjectum *inhæsionis*, *denominationis*, & *informationis*.

Subjectum inhæsionis est *illud in quo hæret accidens*: ut digitus est subjectum inflexionis: mens est subjectum recordationis.

Subjectum denominationis est *illud quod ab aliqua forma seu perfectione vel defectu vel actione aut affectione denominatur*: ut homo denominatur Philosophus à Philosophia. *Denominatio enim est totius suppositi.*

Subjectum informationis est *illud in quo recipitur aliqua forma substantialis aut essentialis à qua informatur ad constituendum totum aliquod physicum.* Verbi gratiâ, corpus humanum dicitur subjectum informationis respectu animæ rationalis.

Quartum est subjecti genus quod *attributionis* vocant: sed illud in Scholis sæpius vocatur objectum.

Objectum autem est *id quod potentiæ vel habitui*

objicitur: sive, id circa quod potentia vel habitus occupatur: & duplex est scilicet *materiale & formale*.

Objectum materiale est *illud circa quod potentia vel habitus occupatur*: ut visus circa colores: Logica circa mentis cogitationes: Metaphysica circa ens generatim versatur.

Objectum formale est *modus quo objectum materiale attingitur*: qui modus exprimitur his particulis *prout*, *quatenus*, &c. ut Logica mentis cogitationes attingit, prout ad verum dirigendas.

Ex objecto materiali & formali exurgit objectum totum seu *totale*.

Præterea ex substantiis aliæ dicuntur *causa*, aliæ *effectus*.

Causa vulgo definitur *principium influens esse in aliud*.

Dicitur *principium*: & hoc vocabulo exprimitur illius genus. Nam omnis causa est principium, non omne principium est causa, ut infra videbimus in compendio physico: si quidem privatio est principium, non tamen causa corporis naturalis. Causa igitur est species principii.

Additur *influens esse in aliud*, id est, in aliam naturam, saltem numero à se distinctam. Ut pater in hominibus dicitur causa filii, quoniam influit esse in filium; & alia est natura filii, alia patris. Sed in sanctissima Trinitate pater dicitur tantùm principium filii, non causa: quia eadem est utriusque natura & divinitas. Unde filius quidem alius est à patre, id est, alia persona; non aliud, id est, non alia natura.

Hæc causæ definitio soli effectrici propriè convenit. Quatuor tamen, imò quinque recenseri solent causæ, nimirum *finalis*, *efficiens*, *materialis formalis* & *exemplaris*.

Causa finalis seu finis est *id cujus gratia fit aliquid*: ut videbimus in Ethicæ compendio.

Materialis seu materia est *id ex quo fit aliquid*, ut exponemus in compendio Physices.

Causa formalis seu forma est *id per quod res aliqua in certa specie constituitur* : ut etiam dicemus in Physico compendio.

Causa exemplaris seu exemplar est *id ad cujus similitudinem fit aliquid* : cujusmodi est *typus* ad cujus similitudinem exstruitur ædificium.

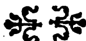
Causa efficiens est *ea à qua fit effectus* : eaque dividitur vulgò in *primam* & *secundam*.

Causa prima est ea quæ à nulla pendet ut agat, & cui cæteræ subjiciuntur, estque solus Deus.

Causa secunda est *ea quæ pendet à prima in suis operationibus*, quæque meritò appellatur *causa occasionalis*, quia non tam producit effectum ex se ipsa, quàm dat occasionem primæ causæ ut eum producat.

Rursus causa secunda vel *generalis* est : quæ nempe ad multos & diversos effectus confert, ut Sol ad multas & diversas generationes ; vel est particularis, quæ nempe ad aliquam tantùm effectus speciem restringitur.

Præterea alia est causa princeps, alia instrumentalis : alia est causa *per se*, alia causa *per accidens*, &c.

PARS SECUNDA METAPHYSICÆ, SIVE PNEUMATOLOGIA.

PNEUMATOLOGIA sive spirituum scientia disputat de Deo, de Angelis, & de mente hominis. Sit igitur

CAPUT I.

De Deo.

DEI nomine intelligitur *Ens summè perfectum.* Hujus extat in nobis idea naturalis. Nam non aliter imperfectos esse nos cognoscimus, nisi quia ad ideam summæ perfectionis seu Entis summè perfecti, quam habemus, nos non accedere intelligimus. Non potest autem illa idea aliunde nobis adesse quam ab ipso Ente summè perfecto seu Deo; cùm in eo solo contineatur summa perfectio. Igitur existit Deus, seu Ens summe perfectum: idque ratio naturalis demonstrat.

Nec tantùm existentiam Dei, sed etiam præcipua illius attributa licet demonstrare.

Primò enim *unus* est Deus. Nam si duo extarent; certè aliquo discrimine differrent inter

se, & consequenter perfectiones seu dotes aliquæ essent in uno, quæ abessent ab altero : nec proinde forent ambo perfecti : quod tamen ad divinam naturam requiritur. Verum licet unus sit Deus in natura, est tamen trinus in personis : sive unitas naturæ divinæ stat cum Trinitate personarum distinctarum, scilicet Patris, Filii, & Spiritûs sancti, ut Catholica fides nos docet.

Secundò, Deus est *Spiritus*, non corpus : quia corpus est imperfectum.

Tertiò, est *à se ipso*, nec pendet ab alio ut existat : nam dependentia est imperfectio.

Quartò, est *æternus* : cum non sit ab alio.

Quintò, est *verus* & *bonus* : quia veritas & bonitas sunt perfectiones.

Sextò, est *immutabilis*, *immensus*, *infinitus*, *omnipotens*, *omnia sciens*, *&c.* ob eamdem rationem.

Septimò, est *Creator* rerum omnium tam spiritalium quàm corporearum. *Creatio* autem definitur *productio rei ex nihilo.*

Octavò, res omnes *conservat* seu in esse continet. *Conservatio* verò est *continuata ac minimè interrupta creatio.*

Nonò, omnia per *providentiam* suam regit & administrat. *Providentia* autem est *æterna quadam dispositio & ratio quâ singula in suos fines peculiares, & omnia simul in finem universalem, scilicet ad Dei ipsius gloriam diriguntur.*

Decimò, omnia *movet* corpora, id est, ea *transfert à loco in locum*; seu ipsa in diversis locis successivè conservat.

Undecimò, intellectum creatum *movet*, quatenus eum *perpetuò illuminat*, seu intelligentiam ipsi tribuit.

Duodecimò, movet pariter voluntatem creatam: tum quia in bonum generatim ipsam continuò impellit ; tum quia eam ex mala bonam efficit : nec

tantùm in *esse simpliciter*, sed etiam in *tali esse*, nempe in esse agentis, putà volentis, amantis, aversantis illam conservat.

CAPUT II.

De Angelis.

ANGELUS græcè idem est ac nuntius latinè. Præcipuum enim Angelorum officium est mandata divina perferre.

Definiri solet *Angelus* in Scholis *spiritus creatus, suo modo completus.*

Dicitur *spiritus*, sive substantia cogitans; non corpus, sive substantia extensa.

Dicitur deinde *creatus*, ut distinguatur à Deo qui *increatus* est, & summè perfectus.

Denique dicitur *suo modo completus*: hoc est, sui juris; nec ad constituendam unà cum corpore organico naturam aliquam instar animæ rationalis à Deo destinatus.

Tres vulgo recensentur Angelorum Hierarchiæ, seu sacri principatus: & in singulis Hierarchiis tres numerantur ordines.

Prima Hierarchia continet Seraphinos, Cherubinos, & Thronos.

Secunda, Dominationes, Virtutes & Potestates.

Tertia, Principatus, Archangelos, & Angelos specificè sumptos.

CAPUT III.

De mente humana.

MENS humana definitur à sancto Augustino libro de quantitate animæ num.22. aliàs cap.13. *substantia quædam rationis particeps regendo corpori accommodata* : id est, substantia cogitans, quæ cum corpore humano conjuncta hominem tanquam pars illius præcipua constituit.

Cogitare autem est *intelligere & velle*. Unde duæ sunt humanæ mentis facultates, scilicet *intellectus* & *voluntas* ab ea non reipsâ distinctæ.

Intellectus definiri solet *facultas animæ rationalis ens omne & modum entis percipiens*.

Voluntas dicitur *facultas animæ rationalis qua bonum generatim ab intellectu exhibitum prosequitur & malum aversatur*.

Cum autem humana mens sit substantia diversi planè ordinis à corpore, minimè pendet à corpore ut existat; & proinde soluto corpore superstes manet. Cumque simplex sit, non constans ex partibus, ut corpus : non corrumpitur nec varias subit mutationes instar corporis; sed stat incorrupta, semperque est substantia cogitans,& consequenter substantia vivens : nam vita spirituum in cogitatione consistit. Ergo semper vivit, nunquam moritur : sive est immortalis.

COMPENDIUM PHYSICÆ.

PHYSICA secundùm vim nominis est scientia Naturæ seu corporum naturalium. Unde definitur *scientia speculativa qua versatur circa corpus naturale quatenus naturale est.*

Dicitur *scientia speculativa*, seu contemplatrix; quia finis ejus est speculatio seu contemplatio: conquiescit enim in objecti sui contemplatione, nec quidquam circa illud molitur.

Cùm autem corpora omnia naturalia considerer, quæ nempe in hoc aspectabili Mundo sunt posita: tam latè patet quàm universa hæc Natura, seu Mundi aspectabilis compages.

Natura quippe sæpiùs sumitur pro corporum omnium naturalium coagmento: ut cùm dicitur *Deus esse Naturæ Auctor*, intelligitur hujus rerum Universitatis conditor.

Natura etiam pro causis naturalibus à Deo motis & ordinatis accipitur: ut cùm dicitur, *Deus & Natura nihil moliuntur frustra*: idem est ac si dicatur, Deus & causæ secundæ à Deo motæ & directæ nihil perperam efficiunt.

Aliquando materia & forma dicuntur natura apud Aristotelem; sed forma præcipuè ita nominatur: nam forma est id per quod res est id quod est: sive est principium omnium proprietatum: & proinde meritò dici potest rei natura.

Natura autem sic sumpta definitur ab Aristotele libro secundo Physicorum cap. 1. *principium & causa*

motûs & quietis ejus in quo est, primò per se & non per accidens.

Dicitur primò *principium*: hoc est, id unde est, vel fit motus. Per motum autem intelligitur hoc loco mutatio naturalis: per quietem verò permansio rei in suo statu & loco.

Secundò, dicitur *causa*: quoniam natura non est quodlibet principium motûs: sed est principium influens esse in motum. Sicque natura distinguitur à termino à quo fit motus: quia terminus à quo fit motus non est causa motûs, seu non est principium influens esse in motum.

Tertiò, dicitur *ejus in quo est*: sive ejus rei in qua est natura. Quâ ratione distinguitur à causa efficiente, quæ est principium motûs ejus rei in qua non est.

Quartò, adjicitur hoc vocabulum *primò*: quia Natura est primum principium motûs & quietis.

Denique additur *per se & non per accidens*: id est, necessariò non contingenter: quia natura debet necessariò & ratione sui, non verò contingenter movere subjectum in quo est. Sicque Natura differt ab Arte, quæ ars non est naturâ suâ principium motûs ejus in quo est, sed tantùm per accidens. Nam etiamsi Ars medica in homine Medico seipsum curante sit causa sanationis, quæ sanatio juxta peripateticas ideas est motus ab ægritudine ad sanitatem, non tamen est illius causa *per se*: quia non debet naturâ suâ movere seu mutare Medicum, in quo est, ab ægritudine ad sanitatem: cùm perinde possit Medicus iste ab alio Medico, imo quandoque melius quàm à seipso curari. Itaque si seipsum curat, hoc tantùm fit *per accidens*, & contingenter: quoniam aliter fieri potest.

Hæc definitio Naturæ ab Aristotele tradita vulgò usurpatur in Scholis: tametsi in multis deficiat. Sed in eo præsertim erravit Aristoteles,

quòd corpora naturalia in hoc ab artefactis differre statuit, quòd naturalia in se habeant principium activum sui motûs, non item artefacta. Certum quippe est per ideam naturalem claram & distinctam corpus omne esse ad motum & quietem prorsus indifferens; nec posse ad alterutrum nisi ab aliqua causa externa determinari: adeoque natura dici non potest principium activum motûs & quietis ejus in quo est.

Quamobrem Natura breviùs & clariùs dicitur, *id quod res est: sive, id quo res est, id quod est.*

Utcumque illud sit, de Natura, seu corpore naturali agit Physica tribus partibus.

Prima est de corpore naturali generatim.

Secunda, de corporibus vitæ expertibus.

Tertia, de corporibus viventibus.

PARS PRIMA PHYSICÆ.

De corpore generatim.

DE corpore naturali generatim sumpto hæc nobis inquirenda sunt.

Primò, an & quid sit corpus physicum.

Secundò, dicemus de primariis & insensibilibus corporum naturalium principiis.

Tertiò, de eorum principiis sensibilibus & secundariis.

Quartò, de primariis ipsorum affectionibus.

Quintò, de loco & tempore.

Sextò denique de secundariis & compositis corporum affectionibus, seu qualitatibus.

CAPUT I.

An & quid sit corpus physicum.

CORPORIS physici nomine omnes naturaliter intelligunt substantiam in longum, latum, & profundum extensam. Detractis quippe omnibus, quæ corpori inesse advertuntur, ut motu, situ, colore, duritie, ac cæteris qualitatibus; dummodò substantia extensa remaneat, corpus remanere naturaliter ab omnibus hominibus concipitur.

Hæcque est mens sancti Augustini ac veterum Philosophorum. Sed Philosophi Scholastici cum sancto Thoma extensionem actualem à corpore physico separari posse aiunt: idque ad explicationem tum variorum Christi miraculorum, tum speciatim Mysterii Eucharistiæ necessarium contendunt. Unde corpus physicum juxta posteriorem hanc sententiam, definiri non potest *substantia extensa*, eo sensu quod actualis extensio ad essentiam corporis physici pertineat, sed tantùm eo sensu, quod exigat essentialiter extensionem, sive quòd sit substantia radicitùs & quoad exigentiam extensa.

Multas hujusmodi substantias existere certissimum est. Cùm enim illas sensu vivido, constanti, perpetuo, & uniformi percipiamus, ac pluribus modis ab iis, etiam nonnunquam inviti, validissimè afficiamur, putà doloris, punctionis aut ustionis sensu: vel eas existere necesse est; vel Deum perpetuò sic nobis illudere, ut ab errore nos liberare non valeamus. Deus autem, utpote summè bonus & summè perfectus, deceptor esse non potest: & consequenter corpora physica in rerum Natura existere est certissimum.

CAPUT II.

De primariis & insensibilibus corporis naturalis principiis.

PRINCIPIUM generatim definitur, *id unde res aliqua vel est, vel fit, vel cognoscitur.* Per quam definitionem triplicis generis principia designantur: scilicet *principia compositionis*; ex quibus nempe *est* vel *componitur* aliquid: *Principia generationis*, ex quibus *fit*: ac demum *principia cognitionis* ex quibus *cognoscitur.*

Principia cognitionis sunt vel *signa*, quibus in rei cognitionem ducimur, sive *quæ præter speciem sui quam ingerunt sensibus aliud aliquid faciunt in mentem venire*: vel sunt *Axiomata*, id est, sententiæ communes omnibus notæ; cujusmodi est hæc propositio: *impossibile est ut idem simul sit & non sit.*

Principia generationis sunt *ea sine quibus neque esse neque concipi potest generatio corporis naturalis & sensibilis*: suntque *materia, forma*, & *privatio* secundùm Aristotelem.

Principia compositionis sunt *ea ex quibus fit corpus naturale*, scilicet *materia* & *forma* secundùm eumdem Aristotelem.

Principia cognitionis dicuntur *metaphysica*: principia autem generationis & compositionis *physica* nominantur. Nonnulla tamen eorum dici possunt *metaphysica*, scilicet ea quæ à Pythagoræis, Platonicis & Peripateticis sunt adhibita. Sed ea quæ proposuerunt olim Democritus & Epicurus, ac nostris temporibus Gassendus & Cartesius, *mechanica* potiùs sunt appellanda.

Horum Philosophorum opiniones sigillatim, sed breviter, sunt exponendæ.

Pythagoræi.

PYTHAGORÆI res omnes naturales ex materia ſeu ſubjecto & numeris conſtare docebant, ut refert Ariſtoteles lib. 1. Metaphyſ. cap. 6. hoc eſt, ex materiâ quâdam certo ordine, menſurâ & ratione conformatâ ac diviſâ, certoque modo agitatâ. Nihil enim aliud numerorum nomine poteſt hoc loco intelligi. Neque ab hac ſententia ferè diſcrepant Plato & ipſius ſectatores.

Platonici.

PLATONICI quippe omnia ex ſubjecto & idea conſtare aſſerebant. Quæ ſententia duplici ſenſu à Philoſophis fuit explicata.

Alii nimirum perhibere ſolent eam Platonis fuiſſe mentem, ut omnia ex materia & ideis externis, ſeu extra Deum & res ipſas poſitis, tanquam æternis quibuſdam exemplaribus, fieri defenderet. Hanc ipſi opinionem tribuit Ariſtoteles libro 1. Metaphyſicorum cap. 6. & alibi.

Alii è contrariò ſentiunt Platonem iſtas ideas externas, ſive æterna rerum exemplaria, tum extra Deum, tum extra res ipſas poſita, ac per ſe ſubſiſtentia, non fuiſſe commentum: ſed credidiſſe tantùm Mundum hunc & ſingulas ejus partes à Deo fuiſſe procreatas ſecundùm ideas quas mente habet: non ſecùs ac res arrefacta ab artifice, ſecundùm ideam quam mente gerit, efficitur. Hæc poſterior ſententia Platone dignior eſt, & Peripateticorum doctrinæ magis conſentanea.

Peripatetici.

PERIPATETICI poſt Ariſtotelem duo admittere ſolent corporis naturalis principia; ma-

teriam nimirum & *formam* : quæ forma idem quiddam est ac *idea* divina rebus impressa : adeo ut Peripateticorum cum Platonicis in ea re dissidium in sola vocabuli ambiguitate positum videatur, & facilè componi possit.

Si quid igitur Platonicos inter & Peripateticos discriminis occurrat, id in eo solo positum est, quòd præter materiam & formam, quæ principia compositionis dicuntur, quæque cum materia & idea Platonicorum consentiunt, tertium principium addant Peripatetici, nempe *privationem*, quæ principium generationis dicitur. Hinc illi modi loquendi in Scholis familiares: duo esse principia compositionis corporis naturalis, seu *in facto esse*, nempe *materiam* & *formam* ex quibus corpus constat: & tria principia *in fieri*, seu generationis, sine quibus nimirum neque esse, neque concipi potest generatio; nempe *materiam*, *formam* & *privationem*.

Generatio quippe universè definiri solet, *transitus à non esse ad esse*. In quo transitu tria requiruntur secundùm Peripateticos: nempe *terminus à quo* fit transitus; & dicitur *privatio* : *terminus ad quem* fit transitus; & est *forma* : ac denique *subjectum* ipsum quod transit à privatione ad formam; & est *materia*. Idque exemplo ignis explicant. Cùm enim fit ignis ex ligno, transit lignum à privatione ignis ad formam ignis.

Privatio igitur est terminus à quo fit generatio: & definitur in Scholis *absentia formæ in subjecto apto ad eam recipiendam* : ut cœcitas dicitur privatio visûs in homine, quoniam aptus est homo ad visum recipiendum. In eoque distinguunt *privationem à negatione* : siquidem *negatio* est *absentia formæ in subjecto inepto ad eam recipiendam* : ut carentia visûs in lapide dicitur *negatio*; quia lapis non est aptus ad visum recipiendum.

Materia tribus potissimum modis sumitur : scilicet materia *in qua*, quæ dicitur *subjectum* in quo forma vel qualitas recipitur, ut diximus antea : materia *circa quam*, quæ vocatur *objectum*, de quo itidem actum est superiùs : & materia *ex qua*, quæ est subjectum ex quo fit aliquid. De materia postremo hoc modo sumptâ hîc agimus, quæ duobus modis ab Aristotele definitur : *negativè* scilicet & *positivè*.

Negativè quidem libro 7. Metaphysicorum cap. 3. dicitur *id quod neque est quid, neque quantum, neque quale, neque aliquid eorum quibus ens determinatur*. Hoc est, ut interpretantur vulgo, neque est substantia sensibilis ; neque determinata quantitas, aut qualitas ; neque ullum ex decem prædicamentis Aristotelicis.

Positivè verò libro 1. Physicorum capite ultimo, definitur materia, *primum subjectum uniuscujusque, ex quo insito & remanente fit aliquod totum per se & non per accidens, & in quod ultimum si quid interit, abit*.

Dicitur *primum subjectum uniuscujusque corporis*, quia materia non fit ex alio priore subjecto.

Additur *ex quo insito & remanente* in corpore naturali *fit aliquod totum per se & non per accidens* : scilicet fit corpus naturale.

Totum *per se* dicitur quod constat ex partibus naturalem ad se ordinem habentibus, ut homo constat ex mente & corpore.

Totum *per accidens* dicitur quod constat ex partibus naturalem ad se ordinem non habentibus. Talis est acervus lapidum. Nam lapides isti ad constituendum illum acervum à Natura non destinantur.

Corpus autem naturale est totum *per se*, & proinde unius speciei, non multiplicis essentiæ : idque constat ex materia tanquam ex primo subjecto,

& in eam resolvitur, tanquam in ultimum subjectum.

Formæ nomine intelligitur in Scholis quælibet corporis perfectio; sive ea sit essentialis sive accidentalis. De forma essentiali sive substantiali hoc loco agimus.

Forma autem substantialis sive essentialis est *actus seu perfectio corporis sensibilis*: hoc est, id per quod corpus sensibile in *tali esse* constituitur, & ab omnibus aliis secernitur: quod quidem in homine est mens ipsa seu anima rationalis; in brutis verò & plantis actuosa quædam, subtilisque substantia, ac denique in corporibus vitæ expertibus certa quædam totius corporis singularumque partium dispositio seu accidentium congeries.

Cæterum Pythagoræi, Platonici, & Peripatetici duo saltem admittunt rerum naturalium principia, scilicet materiam & numeros; vel materiam & ideam; vel materiam & formam quæ principia, quoniam solo intellectu percipiuntur, *Metaphysica* solent nominari; tametsi reverà non discrepent à principiis *mechanicis*, scilicet à materia & artificiosa materiæ dispositione, quæ consistit in mensura extensionis, in figura, situ, motu, & quiete. Hæc enim sunt principia quæ vulgò *mechanica* nominantur.

Extitere autem alii Philosophi, nempe Parmenides & Melissus qui unum tantùm rerum principium agnoscebant, nempe *ens*: quod Melissus quidem *infinitum*: Parmenides verò *finitum* putabat. Sed probabilissium est, utrumque intelligendum esse aut de causa prima rerum effectrice; aut de solo principio materiali, sive de materia quæ omnibus Mundi partibus est communis; quam Melissus quidem infinitam, Parmenides verò finitam defendebat.

Quod spectat ad principia *mechanica*, quæ

nempe ex artificiosa rerum structura, motu, quiete, situ & partium figura petuntur; ea inter veteres Philosophos amplexi sunt Democritus, ejusque sectatores Leucippus, Epicurus, Anaxagoras, Anaximander, aliique; qui omnem generationem coalitione aut secretione corpusculorum fieri credidere. Hoc tantùm differt Anaxagoras à Democrito, Epicuro, & aliis, quòd statuat omnia esse actu in omnibus secundùm proprias suas formas; ita ut in ligno, v. g. sit actu ignis secundùm propriam ignis formam ac rationem: atque ita in reliquis: unde Auctor est *Panspermia*, seu disseminationis rerum omnium in omnibus: cùm Democritus, Epicurus, & alii non ita defendant omnia esse in omnibus, ut actu ignis sit in aqua secundùm propriam formam; sed tantùm potestate.

Eadem principia sectati sunt recentiores; Gassendus nimirum & Cartesius, quamvis inter se non parum dissentiant.

Gassendus.

Gassendus Democritum & Epicurum in omnibus pene secutus, res omnes naturales ex atomis & inani seu pleno & vacuo constare asseveravit: eamque doctrinam tum ex Diogene Laertió desumpsit; tum maximè ex Lucretio, qui Democriti & Epicuri placita latinis versibus in librós sex distributis comprehendit.

Per *atomos* intelligit corpuscula quædam minutissima & insectilia, ut pote solida, nullumque intra se vacuolum, nullos meatus habentia. Ex his autem res omnes corporeas coaluisse putat.

Cùm autem eorum corpusculorum formæ seu figuræ penitus diversæ sint non tam aptè eas inter se conjungi existimat in corporum compositione,

quin ſpatiola quædam omni corpore deſtituta intercipiant, quæ ſpatiola *vacui diſſeminati* nomine deſignantur.

Quemadmodum verò ex atomorum conjunctione corpora omnia conſtare exiſtimat; ita per earum tranſpoſitionem, additionem vel detractionem eadem variari & corrumpi; proindeque ex iis alia generari docet.

Carteſius.

CARTESIUS res omnes ex materia certo motu agitata variiſque formis inſtructa componi exiſtimat.

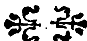
Per materiam nihil aliud intelligit quam ſubſtantiam in longum, latum & profundum extenſam, ſeu extenſionem ipſam, quam ſolidam & ſubſtantialem eſſe debere arbitratur: alioqui nihil foret: nihili autem nulla eſt extenſio. Itaque vacuum, quod nihil aliud eſſe poteſt, quàm *nihilum* extenſum, omnino judicat impoſſibile in quo à Democrito, Epicuro & Gaſſendo diſcrepat, quibus vacuola quædam inter atomos diſperſa ſeu diſſeminata intercipi videntur.

Deinde materiam in indefinitum diviſibilem ſtatuit, atomoſque ſeu corpuſcula inſectilia rejicit, contrà ac videtur Gaſſendo, qui cum reliquis Epicureis corpuſcula quædam ſolida & indiviſa tanquam prima rerum initia acriter tuetur.

Denique cùm Epicurei innumeras propemodum ſuis atomis formas affingant, ipſe triplex tantùm materiæ genus ponit, nempe meteriam ſubtiliſſimam, quæ *primum elementum*: materiam globoſam & minùs ſubtilem, quæ *ſecundum*, ac tandem craſſam ſeu ſtriatam quæ *tertium elementum* ab ipſo nominatur.

Ut autem oſtendat quomodo triplex illud materiæ genus prodierit, aut ſaltem prodire potuerit, ſtatuit omnem illam materiam, ex qua hic Mundus aſpectabilis eſt compoſitus, potuiſſe à Deo dividi in partes propemodum æquales & angulatas: deinde illas celeri motu tam circa variorum vorticum, tum circa propria centra potuiſſe agitari. Igitur attritis angulis primò ſubtiliſſimus pulvis exilire debuit, quæ eſt materia primi elementi, omnis figuræ capax, nullius tenax. Secundò globuli quidam in medio poſt angulorum excuſſionem relicti ſunt: quæ eſt materia globoſa ſeu ſecundum elementum, vel ætherea ſubſtantia. Tertiò denique majuſcula quædam fragmenta occurrerunt ad motum minùs expedita, aliaque aliis implicita, quæ materiam craſſam ſeu tertium elementum conſtituunt.

Cùm enim materia primi elementi ſpatia triangularia, quæ in medio trium globulorum ſecundi elementi reperiuntur, à centro vorticis ad polos uſque compleat, ſimulque cum ipſo vortice moveatur; debuerunt majores illius particulæ, quæ minùs celeriter moventur, induere formam in ſua latitudine & profunditate triangularem: & quoniam non recto motu ſed per gyros cum ipſo vortice feruntur, neceſſe eſt ut ex iis concretas moleculas concipiamus, tanquam exiguas columnas tribus *ſtriis*, in modum cochlearum intortis, excavatas. Hinc craſſa illa materies ſimul & *ſtriata* vocatur: ex eaque magneticam potiſſimum virtutem repetit Carteſius.

CAPUT III.

De principiis sensibilibus & secundariis corporum sensibilium.

PRINCIPIA sensibilia vocantur quæ sensibus obvia sunt, & ex insensibilibus constant: eaque sunt tum Peripateticorum tum Chymicorum elementa, quæ per primam magisque obviam corporum naturalium & mixtorum analysin seu resolutionem deteguntur. Igitur *elementum* sensibile constat ex principiis insensibilibus; *principia* verò ex aliis prioribus non componuntur.

Elementum autem sensibile definitur ab Aristotele libro 3. de Cœlo cap. 3. *corpus quoddam in quod cætera corpora proximè dividuntur seu resolvuntur, in quibus inest potentiâ aut actu, ipsum autem in specie sua est indivisibile.* Breviùs dici potest *corpus sensibile quod in partes sensibiles diversæ speciei dividi non potest, & ex quo alia corpora quæ dicuntur mixta componuntur.* Sic aqua in partes sensibiles diversæ rationis dividi non potest; & ex aqua, terra, ac cæteris elementis fiunt ea corpora quæ mixta dicuntur, ut lignum, frumentum, fructus, &c.

De elementorum autem sensibilium numero non consentiunt Philosophi. Alii unum duntaxat admisere, ut Hesiodus *terram*; Thales Milesius *aquam*; Diogenes *aërem*, Heraclitus *ignem*. Alii quatuor propugnarunt, ut Empedocles, *ignem aërem, aquam & terram* quæ fuit etiam sententia Aristotelis, Hippocratis, Peripateticorum & Galenicorum.

Ex iis autem tria duntaxat retinemus elementa, nempe aërem, aquam, & terram. *Ignis* enim

propriè dici nequit elementum, cùm ex diversæ rationis partibus constet: sed illius loco tria peti possunt è Chymicorum officinis, nempe *sal*, *sulphur* & *Mercurius*.

Vulgata autem Peripateticorum elementa sic definiuntur ab Aristotele libro 2. de generatione & corruptione cap.3. ignis quidem, *elementum calidum & siccum*: aër *elementum humidum & calidum*: aqua *elementum frigidum & humidum*: terra denique *elementum siccum & frigidum*. Quas definitiones expendemus inferiùs, cùm de calore, frigore, humiditate & siccitate verba faciemus.

Illud modò observandum est ex Aristotele libro 2. de generatione & corruptione cap.4. ex elementis alia esse *asymbola*, seu *dyssymbola*, quæ nempe in nulla prima qualitate conveniunt, ut sunt ignis & aqua; hæc enim frigida est & humida; ille verò calidus & siccus: alia verò *symbola*, quæ in una prima qualitate conveniunt; ut aër & aqua in humiditate; ignis & terra in siccitate conveniunt.

Nihil aliud de natura elementorum nos docuit Aristoteles. Sed qui mechanicam Physicam sectantur, quiddam specialius & ad elementorum notitiam adipiscendam magis accommodatum tradere solent.

Gassendus, & Epicurei omnes, ignis naturam in atomis quibusdam rotundis constituunt: quæ atomi cùm sint admodum mobiles, summâ celeritate volvuntur, atque in omnes partes vibrantur, ita ut obvia corpora incidere & dissipare valeant.

Hunc autem rapidum motum ignitis atomis congenitum esse docent, adeo ut semper moveri nitantur, & nisi quid eas prohibeat, continuò moveantur. Quod quidem cum recta ratione videtur pugnare; cùm nulli corpori id concessum sit ut se moveat, cùm quiescit; vel sistat se, cum movetur.

Cartesius subtilissimam suam primi elementi materiam in perpetuo nec interrupto motu, jam inde ab ipso Mundi exordio perseverare statuit: quod quidem ut hypothesis rationi maximè consona videtur admittendum.

Cùm igitur materia primi elementi crassiorum corporum meatus sic pervadit, ut nullas tertii elementi particulas secum abripiat, tunc nullo effectu sensibili se prodit, nec ignis rationem habere tunc videtur. Sed ubi majore copiâ intra hujusmodi corporum meatus admittitur, ita ut vires exercere possit, & terrestres seu tertii elementi particulas abducere, & quoquoversùs agitare: tum ignem excitat, qui materiæ globosæ, seu secundi elementi, vel æthereæ substantiæ impulsione fulget, obviaque corpora divellendo accendit. Cui quidem sententiæ facilè acquiescimus, dummodò per eas partes crassiores tertii elementi intelligantur partes sulphureæ & nitrosæ: nam eæ solæ per subtilissimam primi elementi materiam in omnem partem agitatæ ignem efficiunt.

Aeris naturam & vires aliter explicare non possumus, quàm per effectus & experimenta, quibus qualitercumque hâc nostrâ ætate innotuere.

Hunc ex aquosis exhalationibus constare non concedimus: nam magna in eo deprehenditur *vis elastica*, seu vis quâ compressus aer sese in pristinum statum restituit. Hæc autem vis in aqua non viget.

Satiùs dicendum cum Cartesio, quemadmodum crassiores tertii elementi particulæ in primo elemento natantes ignem efficiunt, sic easdem in secundo elemento seu æetherea substantia fluitantes aërem & cæteros liquores efficere. Hujusmodi vero tertii elementi particulæ, quæ in secundo elemento natantes aërem constituunt, videntur esse oblongæ & instar pilorum, aut lanæ filamen-

torum, ut comprimi possint ac dilatari: aliter quippe vis aëris elastica non facilè posset intelligi.

Aquæ natura non uno modo à veteribus & recentioribus Philosophis fuit explicata.

Gassendus post Lucretium & alios Epicureos aquæ naturam in particulis lævibus & rotundis aut certè ad formam rotundam accedentibus constituit: quæ partes interstitiis vacuis discretæ facilè tactui cedunt; cumque lubricæ sint, nisi contineantur, diffluunt. Quamvis autem admodum sint tenues, non tamen ad eum tenuitatis & mobilitatis gradum accedunt, qui in igneis particulis reperitur. Multo minùs ad *puncta mathematica*, omnis planè extensionis expertia sunt producendæ, ut visum est Galilæo insigni Ducis Hetruriæ Mathematico. Hujusmodi enim puncta à vera sinceraque Physica eliminari oportet.

Cartesius probabiliùs existimat aquæ particulas oblongas esse; teretes, læves, & flexibiles, alias aliis anguillarum more incumbentes. Hâc enim constitutâ partium dispositione omnia aquæ phænomena satis commodè possunt explicari.

Terra denique est id quod inter elementa maximè fixum est & solidum, cum ignis vi sursum non efferatur. Sed cujus figuræ sint ipsius particulæ, divinare non possumus.

Chymici aërem inter elementa non annumerant: sed præter aquam, quam phlegma, & terram, quam *caput mortuum* nominant, tria recensent elementa, scilicet *salem*, *sulphur* seu *oleum*, & *mercurium* seu *spiritum*.

Mercurius seu spiritus est pars mixti subtilissima, & mobilissima, quæ proinde sursum evolat.

Oleum sive sulphur est pars mixti pinguior ex particulis ramosis ac inter se implexis constans.

Sal denique est corpus rigidum ex particulis durioribus & aculeatis compactum.

CAPUT

CAPUT IV.

De primariis corporum naturalium affectionibus.

SIMPLICES ac primariæ corporis naturalis affectiones sunt,

Primò, Mensura seu quantitas extensionis, quæ respondetur ad quæstionem factam quantum sit corpus.

Secundò, Motus & quies.

Tertiò, Figura & situs.

Magnitudinem sive quantitatem extensionis sequuntur divisibilitas & impenetrabilitas.

Impenetrabilitas definitur *capacitas replendi locum cum exclusione alterius corporis.* Id autem locum replet quod extensum est: nec viribus Naturæ fieri potest, ut duo corpora se penetrent, sive eodem loco ponantur. *Penetratio* enim dicitur *positio duorum vel plurium corporum in eodem loco*, quæ naturaliter fieri non potest.

Divisibilitas est *capacitas quam corpus habet ut in partes dividatur.*

Figura, ut ante dictum est, definitur *exterior corporis terminus.*

Situs est *dispositio partium corporis in loco.*

Quies definitur *permansio rei in eodem loco*; quæ dici quidem potest modus aut relatio realis corporis ad locum; sed non est vis aliqua, per quam corpus agat seu motui resistat, ut placet Cartesio secundâ parte Principiorum, art. 26.

Motus generatim, pro quacumque scilicet mutatione sumptus, definitur ab Arist. lib. 3. Physicorum cap. 1. *actus entis in potentia quatenus in po-*

tentia : id eſt, ut vulgò interpretantur, perfectio entis alicujus, quatenus tendit ad aliam perfectionem aut terminum quem non habet.

Quæ definitio ut intelligatur, obſervandum cum Ariſtotele ibidem, quædam entia eſſe in potentia tantùm, ut aqua frigida, ſive potiùs glacies eſt in potentia tantùm reſpectu caloris : quædam eſſe in actu tantùm, ut aqua calida eſt in ipſo actu caloris : quædam denique partim eſſe in actu & partim in potentia, ut aqua quæ calefit, quæque tendit actu ad calorem. Hæc entia quæ ſunt in potentia & in actu ſimul dicuntur moveri.

In omni mutatione ſeu motu generatim duo ſunt termini, inquit idem Ariſtoteles lib. 5. Phyſicorum cap.2.ac proinde ex iſtis terminis vel ſolus terminus *à quo* fit motus, eſt realis ; vel ſolus terminus *ad quem* fit motus ; vel ambo ſunt reales.

Quare mutatio vel eſt à *non eſſe* ad *eſſe*, & dicitur generatio : vel eſt *ab eſſe* ad *non eſſe* & dicitur *corruptio* : vel denique ab *eſſe* ad *eſſe* & dicitur motus ſpecificè ac propriè ſumptus, qui adhuc triplicis eſt rationis apud Ariſtotelem.

Primus eſt à loco in locum & dicitur *latio* ſeu *motus localis.*

Secundus, à qualitate ad qualitatem, ut à frigore ad calorem, & dicitur *alteratio* ſeu *variatio.* Sed ſi variatio omnis partium tranſpoſitione, additione, vel detractione fiat, ut reverà fieri exiſtimamus, non eſt ſanè ſecernenda alteratio à motu locali, tanquam diverſa motûs ſpecies.

Tertius denique eſt à quantitate ad quantitatem; & duplex eſt, nimirum vel à minore ad majorem, & vocatur *accretio*, ſeu incrementum ; vel à majore ad minorem, & *decretio* ſeu decrementum nominatur. Sed cum iſti motus additione & detractione partium fiant, non ſanè diverſam à motu locali ſpeciem conſtituunt. Ea tamen eſt mens Ariſtote-

lis, ut ad tres Categorias fiat motus, nempe ad *quantitatem*, ad *qualitatem*, & ad *ubi*.

Motui opponitur vel *quies*; de qua modò dictum est, vel alius motus.

Sic in motu locali, motus sursum opponitur motui deorsum; motus antrorsum motui retrorsum motus dextrorsum motui sinistrorsum.

In variatione, motus à frigore ad calorem opponitur motui à calore ad frigus.

In motu à quantitate ad quantitatem, opponitur incrementum decremento & vicissim.

Qui Physicam Mechanicam amant, ut Epicurei omnes, Gassendus, & ipse Cartesius, solum motum localem in corporibus agnoscunt, quem diverso tamen modo definiunt & explicant.

Gassendus quippe sectione prima Physicæ lib. 5. cap. 1. post Epicurum definit motum localem *migrationem de loco in locum*, hoc est, in ipsius mente, de spatio in spatium.

Cartesius qui nullum in Natura vacuum, ne possibile quidem, judicat, & spatium omne seu extensionem promiscuè cum corpore Physico usurpat, motum localem aliter quam per spatium vacuum definit secundâ parte Principiorum articulo 25. nempe *translationem unius partis materiæ sive unius corporis ex vicinia eorum corporum quæ illud immediatè contingunt, & tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.*

Quæ quidem definitio secundum varios, quibus intelligitur, modos, nunc vera, nunc falsa videri potest.

Primò, est vera si corpus dicatur moveri cum transfertur ex vicinia corporum, quæ quamvis re ipsâ moveantur, spectantur tamen ut quiescentia, & per vim imaginatricem fixa redduntur: ut cum Sol ab Ortu ad Meridiem in systemate Tychonico transferri dicitur, discedit ab Orientis pun-

cto quod per mentem concipitur tanquam quiescens, etiamsi moveatur; & transit ad punctum meridianum quod similiter per imaginationem tantùm sistitur.

Secundò, falsa est si corpus v. g. lignum, quod secundo flumine devolvitur, & iisdem aquæ partibus ambitur, omnis motûs dicatur expers; palus verò in medio flumine defixus dicatur moveri: quia illud non transit à vicinia earum aquæ partium quibus immediatè involvitur in viciniam aliarum; hic verò diversis aquæ fluentis partibus continuò applicatur, sive à vicinia quarumdam par ium in viciniam aliarum transit. Omnes enim homines vulgò concipiunt lignum qnod secundo flumine devolvitur, etiamsi iisdem aquæ partibus ambiatur, reipsâ moveri; palum verò in medio flumine defixum quiescere.

In motu spectantur *quantitas*, *determinatio*, *reflexio*, & *refractio*.

Quantitas motus est id quod respondetur ad quæstionem factam quantus vel quam magnus sit motus; sive id quo motus quilibet cum altero comparatus, vel major vel minor eo dicitur: idque ex duplici capite debet æstimari; nempe ex mole aut pondere corporis mobilis, & ex motûs velocitate: adeo ut æqua sit motûs quantitas in duobus corporibus, quorum alterum alterius duplum est, sed dimidiatâ tantùm velocitate motum.

Determinatio motûs est *illius directio in unam potiùs partem quàm in aliam.*

Reflexio motûs est *regressus corporis mobilis ex alio corpore, quod penetrare non valet, resilientis*: ut cum pila in parietem immissa reflectitur.

Refractio est *inflexio aut curvatio motûs, quâ corpus mobile ob majorem minoremve liquidi, quod obliquè subit, resistentiam, à rectâ quam insistebat lineâ deflectit.*

CAPUT V.

De tempore & loco.

MOTUS localis, seu transitus à loco in locum, per interjectum spatium, successivus est, & tempore indiget ut fiat.

Tempus autem duratio quædam est seu *permansio rei in suo esse*: cujus triplex vulgo species assignatur à Theologis, nimirum *æternitas*, *ævum*, & *tempus*.

Æternitas definitur à Boetio lib. 5. de consolatione Philosophiæ prosâ 6. *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.*

Dicitur *possessio vitæ*: quoniam æternitas soli Deo viventi competit, cujus vita *interminabilis* est, sive nullum habuit initium nec ullum habitura est finem.

Additur *tota simul*, non verò successiva: quia in æternitate nihil est præteritum, nihil futurum, sed omnia præsentia. Unde quamvis mundus extitisset ab æterno, non tamen ejus duratio dici posset æterna, quia successionem habuisset.

Ævum vulgo dicitur à Theologis *duratio quæ principium habet, sed cujus nullus futurus est finis*: qualis est duratio Angelorum aliarumque mentium.

Sed ævi nomen quandoque pro æternitate, quandoque pro longa ætate aut seculo apud Auctores classicos usurpatur.

Tempus definitur ab Aristotele lib. 4. Physicorum cap. 16. *numerus seu mensura motûs secundum prius & posterius*: id est, mensura motûs secundùm partes priores, & posteriores, sive qua-

rum aliæ præcedunt, aliæ verò subsequuntur. Hæc definitio vera non est, cùm motus sit potiùs mensura temporis, quàm vicissim: siquidem adhiberi solet motus ad mensuram temporis; v. g. motus aut conversio Solis, motus horologiorum, &c.

Quamobrem tempus meliùs dicitur, *duratio successiva, quæ & initium habuit, & finem habere potest.*

Cùm vero motus fieri non possit sine tempore, certè nec sine loco fieri potest: siquidem est transitus à loco in locum.

Sed loci nomen ambiguum est, quod proinde *priùs dividi debet quàm definiri.* Locus enim vel *internus* est, vel *externus.*

Locus internus, qui solus propriè ab Epicureis admittitur, est spatium corpore quolibet occupatum seu repletum: v. g. locus internus liquoris in dolio contenti est illud spatium quod liquor occupat, quodque secundùm Epicureos remaneret vacuum, si virtute divinâ liquor in nihilum redigeretur, & quodlibet aliud corpus in ejus locum succedere prohiberetur. Sed cùm hujusmodi spatium nihil sit, ac nihili nulla sit extensio: ipsum in sola duntaxat Epicureorum phantasia extendi constat.

Locus externus definitur ab Aristotele libro 4. Physicorum cap. 6. *superficies prima & immobilis corporis aliud corpus ambientis.* Sic locus externus ipsius Solis est ea Cœli superficies, quæ immediatè Solem tangit & comprehendit.

Dicitur *superficies prima & interior corporis aliud corpus continentis.* Quæ superficies interior dicitur etiam *concava*; exterior vero, *convexa.*

Additur *immobilis*, ut distinguatur locus à vase; quia vas est *locus mobilis*, & locus est

vas immobile, inquit ibidem Ariſtoteles.

Sed quomodò iſta loci externi immobilitas cum mobilitate corporum ſtare poſſit, explicatu difficile videtur.

Itaque quod antea ad motûs expoſitionem attulimus, id ad declarandam loci naturam adhibendum putamus: ac ſuperficiem illam corporis ambientis duplici modo conſideramus; *phyſicè* ſcilicet ac *mathematicè*.

Phyſicè quidem ſpectatur, cùm conſideratur quatenus eſt in corpore phyſico, multis qualitatibus ſenſibilibus, putâ fluiditate, mobilitate &c. prædito.

Mathematicè verò conſideratur, cùm ſpectatur prout eſt in ſubſtantia extenſa, ſive in extenſione ſola, à qualitatibus ſenſibilibus per mentem abſtracta.

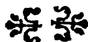
Sin igitur locus externus *phyſicè* conſideretur, reverà mobilis eſt; & continuò movetur, ut patet in aëre nobis circumfuſo, & in aqua profluente, quæ pontis pilas alluendo involvit.

Sed ſi idem locus ſpectetur *mathematicè*, & neglectis omnibus qualitatibus phyſicis, putà fluiditate, mobilitate, &c. dici poteſt immobilis, quatenus per imaginationem fixus redditur; non ſecùs ac puncta Orientis, Occidentis, &c. ab Aſtronomis tanquam immobilia concipiuntur.

Ut ergo immobilitas loci ſtabiliatur, neceſſe non eſt ad ſpatium vacuum cum Epicureis confugere: ſiquidem ſpatium illud, ut jam diximus, nihil eſt, & conſequenter extenſionis particeps eſſe non poteſt, nec ad rerum naturalium explicationem adhiberi. Hocque loco acquieſcimus Carteſio, qui ſecunda parte Principiorum articulis 17. & 18. vacuum omnino impoſſibilè eſſe decernit; cùm Gaſſendus & Epicurei illud non tantùm exiſtere, ſed etiam neceſſarium eſſe contendant.

Aristoteles quidem libro 4. Physicorum cap. 8. non statuit vacuum esse omnino impossibile: sed illud tanquam inutile rejicit, quia nec ad motûs localis, nec ad rarefactionis & condensationis explicationem ullatenus requiritur, secus ac sentiunt Epicurei.

Vulgares Scholarum Philosophi vacuum omne tam intra corporum particulas disseminatum quàm intra majora corpora expansum omnino respuunt, quod ab eo Natura abhorrere videatur, graviaque corpora sursum & levia deorsum vacui metu ferantur. Sed ii ad suas categorias non attendunt, cùm rei spiritalis affectum, scilicet horrorem & aversionem, substantiæ corporeæ tribuunt. Neque enim Natura magis à vacuo quàm à tenebris abhorret; & quicumque effectus in ridiculum illum vacui horrorem in Scholis refundi solent: ii ab aëris pondere & vi elasticâ profluunt: ut hydrargyrum in tubo vitreo suspensum ad altitudinem viginti septem aut viginti octo unciarum sive pollicum in experimento Torricelli; & aqua ad triginta duos pedes aut circiter in Antliis aspirantibus evecta demonstrant. Nam viginti octo vel circiter hydrargyri pollices triginta duos pedes aquæ in tubo paris voluminis contentæ sustinere observantur. Ex quo colligitur effectum utrobique ex eadem causa nempe ex liquidorum corporum, scilicet aëris, aquæ, & hydrargyri æquilibrio duci oportere.

CAPUT VI.

De secundariis, & compositis corporum affectionibus seu qualitatibus.

EX primariis corporis affectionibus *magnitudine* scilicet, *figura*, *motu*, *quiete*, ac *situ*, aliæ ducuntur ac veluti componuntur corporis *affectiones* quibus præsertim *qualitatum* nomen attribui solet: cujusmodi sunt *lumen*, *colores*, *soni*, *odores*, *sapores*, & *qualitates tactiles*, putà, *calor*, *frigus*, *humiditas*, & *siccitas*, quæ tactum afficiunt, ut alias omittam innumeras quæ *occultiores* nominantur, quales sunt *vis electrica*, *vires medicamentorum*, &c.

Qualitas generatim definitur ab Aristotele, libro Categoriarum, capite de qualitate, *id quo denominamur quales.* A sancto Thoma prima secundæ quæst.49. art.2. dicitur *modus ac determinatio substantiæ.*

Ex qualitatibus aliæ dicuntur *actuosæ*, quæ nempe in obvia corpora agere intelliguntur, ut lux, odor, &c. Aliæ dicuntur *modales*, quæ nempe inertes sunt, nihilque extra suum subjectum operantur, ut durities, asperitas, &c.

His omnibus convenit *intensio* & *remissio*.

Intensio qualitatum, est *fortior ac veluti profundior earum impressio in subjecto*: ut cùm ferrum aucto vehementiùs igne magis magisque incalescit. Unde *intensio* qualitatis, quæ valentiorem reddit qualitatem in eodem subjecto differt ab ejus *extensione*, per quam magis dilatatur, ac in plures partes dispergitur.

Remissio qualitatum est *earum veluti debilita-*

tio seu relaxatio in eodem subjecto, ut cùm ferrum candens paulatim refrigescit.

Inter qualitates occurrit primo loco *lumen*; quod definitur ab Aristotele lib. 2. de anima cap. 7. *actus pellucidi, quatenus pellucidum est*. Actus iste nihil aliud esse videtur quàm impulsio æthereæ substantiæ, ut explicat Cartesius tertiâ parte Principiorum, num. 55. In lumine observantur *reflexio* & *refractio*, de quibus jam dictum est.

Color dici potest *qualitas visum afficiens in majore vel minore luminis ad oculos vibrati copiâ consistens*. Nam color albus, v. g. in forti luminis vibratione; niger verò in nulla aut exigua radiorum repercussione positus videtur.

Sonus est *qualitas sensibilis auditum movens in tremulo & reciproco aëris motu constituta*. In qua advertere licet *repercussionem*, quæ dicitur *Echo*; *incrementum*, quod exhibetur in *tuba vocali*; & *consonantiam*, quæ in concentibus percipitur.

Odor est *qualitas sensibilis in profluvio substantiali consistens, qua odoratum vel gratè, vel ingratè afficit*.

Sapor item est *qualitas sensibilis in figura & motu particularum corporis sapidi gustatûs organum seu linguam diverso modo afficientis constituta*.

Qualitates tactiles dicuntur eæ quæ tactum movent, ut sunt *calor* & *frigus*; *humiditas* & *siccitas*; *gravitas* & *levitas*; *durities* & *mollities*; *viscositas* & *ariditas*; *asperitas* & *lævitas*; *crassitudo* & *tenuitas*; *raritas* & *densitas*; *firmitas* & *liquiditas*, &c.

Calor est *qualitas sensibilis, qua in celeri ac perturbato partium insensibilium motu consistit*. Voco motum perturbatum eum qui quoquoversum seu in omnem loci partem dirigitur.

Frigus est *qualitas sensibilis in partium quiete, seu minori motu respectu nostri est constituta*.

Docet Aristoteles libro 2. de generatione & cor-

ruptione cap. 2. calorem esse *qualitatem qua congregat homogenea, & segregat heterogenea*: frigus verò esse qualitatem *qua congregat homogenea simul & heterogenea*. Sed utraque definitio à vero penitus est aliena. Nam calor non minùs congregat heterogenea quàm homogenea: frigus verò nec ea congregat nec segregat, sed prout occurrunt constringit.

Humiditas ab eodem Aristotele ibidem definitur *qualitas quâ corpus proprio termino ægrè continetur, & facilè alieno.*

Siccitas verò *qualitas quâ corpus proprio termino facilè continetur, ægrè alieno.*

Verùm hæ duæ definitiones nihilo accuratiores sunt prioribus. Nam conveniunt *liquiditati* & *firmitati*, non verò *humiditati* & *siccitati*.

Liquidum enim seu fluidum corpus dicitur *quod constat ex partibus exiguis in perpetuo & perturbato motu contentis*; quodque proinde *permeabile* est; seu quod facilè dividi & permeari potest: cujusmodi sunt *aër* & *flamma*, quæ inter sicca corpora referuntur; *aqua*, *vinum*, *oleum*, &c. quæ in humidorum numero ponuntur.

Igitur omne humidum est liquidum non vicissim. Nam id tantùm dicitur humidum *quod corpora obvia madefacit iis adhærendo*, ut aqua; non verò quod ea exsiccat, ut flamma & aër.

Firmum seu durum est *illud cujus partes aliæ aliis fortiùs adhærescunt, & divisioni resistunt*: cujus generis sunt saxa, lignum, &c.

Hæc partium durarum adhæsio à materia subtili exteriùs comprimente potissimum repetitur.

Hæ quatuor qualitates scilicet *calor*, *frigus*, *humiditas* & *siccitas*, à Peripateticis & Galenicis dicuntur *primæ*: sed perperam, cum ex aliis prioribus oriantur, nempe ex figura, situ, motu, &c.

Gravitas eſt *niſus corporis gravis in Terræ centrum*. Iſte niſus à materia ſubtili deorſum premente profiſciſcitur.

Levitas dicitur *niſus corporis in partes ſuperiores*. Nullum tamen eſt corpus leve abſolutè ; ſed illud leve dicitur quod comparatè ad aliud eſt minus grave.

Viſcoſitas eſt *qualitas conſiſtens in partibus ramoſis & inter ſe implexis*, ut patet in viſco, & oleoſis omnibus corporibus.

Ariditas non differt à ſiccitate.

Aſperitas ſcabro & interrupto corpori,

Lævitas polito convenit.

Craſſitudo & tenuitas non egent definitione, ut intelligantur.

Raritas eſt *qualitas conſiſtens in partium dilatatione quæ fit per materiæ ſubtilis ingreſſum*.

Denſitas verò conſiſtit *in partium compreſſione, quâ materia ſubtilis abigitur*.

Præter eas qualitates, quas vulgò *manifeſtas* nominant, quamvis non ſint manifeſtiores cæteris, recenſentur aliæ quæ vulgò *occultæ* nominantur: cujuſmodi ſunt medicamentorum vires, vis magnetica, vis electrica, &c. quarum origo & natura obſcurior eſſe dicitur. Eæ autem ad duo capita ſolent in Scholis revocari, ſcilicet ad *ſympathiam*, & *antipathiam*: unde oritur *antiperiſtaſis*.

Per ſympathiam quædam corpora dicuntur amica: per antipathiam verò inimica: quo ſenſu dictum putant à Virgilio libro 1. Georgicorum.

Hic ſegetes; illic veniunt feliciùs uvæ;
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina.

Antiperiſtaſis idem ferè eſt ac *circumobſiſtentia*, & definiri ſolet *reſiſtentia unius corporis adversùs corpus contrarium, à quo circumquaque obſidetur, invaleſcentis*. Sic aiunt vulgò exhalationes calidas

ab aëre frigido mediæ regionis circumquaque obsessas ignem concipere, fulguraque & coruscationes in eo conflictu producere: quod ridiculum est.

Sympathia autem, Antipathia, & Antiperistasis per figuram, motum, aliasque affectiones mechanicas partium corporis sunt explicandæ.

PARS SECUNDA PHYSICÆ.

De corporibus vita expertibus.

INTER corpora physica quædam vivere dicuntur, alia sunt vitæ penitus expertia: illa ad partem tertiam; hæc ad secundam pertinent. De iis igitur dicendum tribus capitibus.

Primum erit de Cœlis.

Secundum, de Meteoris.

Tertium, de fossilibus, seu mineralibus.

CAPUT I.

De Cœlis.

CŒLI principatum tenent inter hujus Mundi aspectabilis partes: ideoque primo loco ponuntur in Mundi definitione quam Aristote-

les attulit lib. de Mundo cap. 2. his verbis.

Mundus eſt *compages è Cœlo & Terra coagmentata, iisque Naturis quæ intra ea continentur*: id eſt, ex iis corporibus naturalibus quæ Cœlum inter & Terram intercipiuntur, quæque ſunt, ut ipſi quidem videtur, *Ignis, Aër & Aqua*, cæteraque, quæ ex illis naturis ſeu corporibus naturalibus inter ſe commixtis oriuntur.

Nam quinque ſunt apud Ariſtotelem libro 1. de Cœlo, capite 2. corpora ſimplicia, Cœlum nempe, quod ipſe incorruptibile putat; & quatuor elementa, Ignis, Aër, Aqua & Terra, quæ corruptibilia decernit, & ex quibus mixta coaleſcere ſtatuit. Cœlum ergo apud Ariſtotelem eſt corpus ſimplex incorruptibile, & *quinta* quædam *eſſentia* ſeu ſubſtantia à *quatuor elementis* ſecundùm naturam diſtincta. Nam *in toto præterito tempore*, inquit libro 1. de Cœlo capite 3. *per traditam ſucceſſione memoriam poſteris non mutatum ullo pacto fuiſſe videtur, aut in toto ultimo Cœlo, aut in partium ſuarum ulla*.

Verum in eo deceptus fuit Ariſtoteles, ut iis conſtat maculis, quæ nonnunquam in Solis diſco teleſcopii ope apparent.

Ex corporibus cœleſtibus alia lucem ex ſe emittunt, ut Sol & ſtellæ fixæ, quæ ſunt veluti totidem Soles: alia in ſe tranſmittunt, ut Cœlum ipſum quod fluidum eſt non ſolidum, quemadmodum putavit Ariſtoteles. Alia denique remittunt, ut Planetæ omnes qui ſuum à Sole lumen mutuantur. Horum ex numero Cometas eſſe crediderunt Veteres aliqui: idque Recentiorum obſervationibus indubitatum nunc videtur.

Quod ad numerum & ordinem Cœlorum ſpectat, tria ſunt vulgata Mundi ſyſtemata; *Ptolemaïcum, Copernicanum* & *Tychonicum*.

Syſtematis nomine nihil aliud intelligitur hoc

loco, quàm *præcipuarum Mundi partium dispositio & ordo.*

Inter eos qui stant à Ptolemæo, nulli sunt qui plures admittant, quàm undecim orbes cœlestes mobiles, quibus addunt Cœlum *Empyreum*, quod est immobile. Ita sentit Clavius in primum caput Sphæræ Joannis de Sacro-Bosco.

Tychonici vulgò tres Cœlos duntaxat distinguunt; Empyreum, quod est Beatorum sedes; Firmamentum, in quo sunt stellæ fixæ; ac denique Planeticum, in quo planetæ periodos suas absolvunt. Quæ omnia si Cartesii vorticibus applicentur, Copernicanæ seu Cartesianæ hypothesi meliùs quàm Tychonicæ conveniunt.

Stellæ fixæ, quæ ita vocantur, quòd firmamento velut affixæ eamdem inter se semper distantiam servent, in varias distribuuntur classes, quæ vocantur *Sidera* aut *Constellationes*, aut *Asterismi*: in quibus maximè spectanda sunt duodecim sidera seu signa Zodiaci ab Ausonio sequentibus versibus expressa.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora,
Pisces.

In Zodiaco moventur Planetæ, seu stellæ, ut vocant, erraticæ, sic dictæ quod non semper æquali intervallo inter se distent; nec prope easdem stellas fixas semper versentur; sed ipsum Zodiacum definitis temporum spatiis lustrent.

Septem numerantur Planetæ; nimirum *Saturnus, Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna.*

Ex iis Sol videtur eximendus, quippe qui lucet per sese, non verò lumen aliunde accipit. Sed ejus loco recensendi sunt alii minores Planetæ, qui telescopii duntaxat subsidio in conspectum no-

ſtrum veniunt. Horum quinque circa Saturnum & quatuor circa Jovem torquentur, qui Saturni & Jovis ſatellites appellantur. Terra quoque in ſyſtemate Copernicano dici debet Planeta.

CAPUT II.

De Meteoris.

A Corporibus cœleſtibus ad elementarem Regionem deſcendit Ariſtoteles, quam ex quatuor naturis ſeu corporibus naturalibus ſcilicet Igne, Aëre, Aquâ & Terrâ compoſitam putat. Adeo ut quemadmodum Globus noſter Terraqueus, nempe ex Aqua & Terra conſtans, ambitur Aëris ſphærâ: ſic ſphæra Aëris aliâ ſphærâ ſeu orbe ipſius Ignis contineatur. Sed veriſimile eſt Ariſtotelem per hujuſmodi ſphæram ignis, nihil aliud intellexiſſe quàm puriorem *Æthera*, quem in ſuperficie concava cœli Lunaris ſeu *in concavo Lunæ*, ut loquuntur, incluſum cenſuit. Utcumque illud ſit, cum de his elementis à nobis dictum ſit prima parte hujus Compendii Phyſici, conſequens eſt ut ad *mixta* quæ vocantur corpora veniamus.

Mixti nomine intelligitur in Scholis *corpus naturale quod ex certa elementorum inter ſe permixtione prodit.*

Mixtio vero definitur ab Ariſtotele lib. 1. de generatione & corruptione cap. 10. *miſcibilium alteratorum unio.*

Per *miſcibilia* intelligit elementa, quæ miſceri ſimul poſſunt, dummodò ſint *alterata*, ſeu variata: nam *integra* ſimul non remanent in mixto; nec omnino corrumpuntur; ſed tantum variantur.

Ex mixtis autem corporibus aliud dicitur *perfectum*, aliud *imperfectum*.

Mixtum perfectum appellant Scholæ *id quod habet formam substantialem ab elementorum formis diversam*, cujusmodi sunt *fossilia, plantæ*, & omnia corpora viventia. Sed meliùs dixeris mixtum perfectum esse *id in quo elementa adeo variata sunt & inter se connexa, ut speciem suam in eo non ampliùs retineant nec à se mutuò nisi ægrè admodum possint divelli.*

Mixtum imperfectum vulgò dicitur *id cujus forma substantialis ab elementorum formis diversa non est*: ut sunt nix, grando, & alia *Meteora*. Rectiùs tamen mixtum imperfectum definiemus *id in quo elementa malè inter se colligata facilè à se mutuò possunt separari.*

Inter hujusmodi mixta imperfecta recenseri possunt, terra exterior quam incolimus, aër crassior quem spirando ducimus; aqua quoque & ignis quibus utimur.

Sed præcipuè per mixta imperfecta intelligi solent in Scholis *Meteora*.

Meteorum autem græcè, idem est ac corpus in sublimi conspectum. Hinc *Meteora* vocantur *sublimia*; quòd eorum pleraque in sublimi aëris regione videantur. Item *impressiones Emphaticæ* nonnunquam appellantur, quia sunt veluti quædam imagines in aëre impressæ; cujusmodi est Iris, parelion, paraselene, &c.

Definiuntur vulgo meteora, *mixta imperfecta ex fumo & vapore coalita, & in suprema Aëris regione ut plurimum formata.*

Dico, *ut plurimum*: nam non omnia mixta imperfecta, seu potiùs phenomena in Aëre, sed multa in Terra & Mari formantur.

Quæ in terra apparent, sunt calor subterra-

neus, Terræ tremor, fontium origo, thermæ, aquæ minerales, &c.

Quæ ad Mare pertinent sunt Maris salsitudo, æstus reciprocus: ut ventos omittam qui & ad Terram & ad Aquam referuntur.

Quæ in Aëre cernuntur, sunt nubes, aura serotina, ros, nix, grando, fulmen, tonitru, Iris, halo, parelion, &c.

Communis horum materia dicitur esse *fumus* & *vapor*.

Fumus ex Aristotele lib. 1. Meteorologicorum cap. 3. est *tenuis quidam & siccus halitus ex arentibus locis calor solis expressus.*

Vapor ex eodem est *halitus tenuis & humidus ex aquosis locis vi Solis evectus.* Non omnia porrò Meteora ex fumis & vaporibus sunt composita; sed multa in iis duntaxat imprimuntur, & in solo luminis motu consistunt.

CAPUT III.

De fossilibus.

MIXTA perfecta vel sunt *animata* seu viventia, vel *inanimata* seu vitæ expertia, scilicet *fossilia*.

Fossilium nomine intelliguntur ea omnia quæ ex Terræ visceribus *effodiuntur*. Dicuntur etiam *mineralia*, & in quatuor genera distribuuntur, scilicet in *sales*, *sulphura*, *lapides* & *liquabilia*.

Salium genere continentur *sal communis*, *nitrum*, *alumen*, *vitriolum*.

Succi oleosi seu sulphura in varia distribuuntur genera, cujusmodi sunt *bitumen*, *petroleum*, *maltha*, *naphta*, *gagates*, *succinum*, &c.

Ex oleosis salinisque succis variæ exurgunt concretiones, ut *arena*, *argilla*, *bolus*, *silex*, *creta*, *saxum*, &c.

Lapidem definiunt *corpus mixtum durum ex terra, sale, & sulphure inter se compactis concretum, quòd neque est ductile, neque liquabile.*

Hic autem vel est communis qui passim occurrit, ut *cæmentum*, *creta*, *silex*: vel est pretiosus, qui ob certas dotes majore est in pretio, cujusmodi sunt *adamas*, *carbunculus*, *topasius*, *smaragdus*, *sapphirus*, *turcoides*, &c.

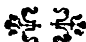
Inter communem & pretiosum lapidem medius constituitur, qui neque ad gemmarum pretium accedit, nec in lapidum communium vilitatem degenerat; ut *marmor*, *porphyrius*, *jaspis*, &c.

Metalla sunt mineralia dura, liquabilia, & ductilia. Nam ignis vi liquescunt, & malleo in incude contusa in longum & latum producuntur.

Horum sex afferuntur species; *aurum*, *argentum*; *cuprum*, *stannum*, *plumbum*, & *ferrum*; quibus etiam addunt *hydrargyrum* seu argentum vivum.

Quamquam Chymici plurimi contendunt hydrargyrum, metallicam potiùs materiam, quam metallum appellari oportere.

Inter lapides & metalla constituuntur corpora quæ *metallica* nominantur, ut *stibium*, *arsenicum*, *magnes*, &c.

PARS TERTIA PHYSICÆ.

De corporibus viventibus.

CORPORA viventia ſpectari poſſunt vel in plantis vel in brutis animalibus vel denique in hominibus. Quamobrem triplici capite nobis dicendum eſt.

Primò quidem de plantis.

Secundò, de brutis animalibus.

Tertiò, de corpore humano.

CAPUT I.

De Plantis.

PLANTÆ ſunt corpora viventia quæ nutriuntur, creſcunt, & generant, non progrediuntur, nec ſentiunt. Unde animâ & vitâ vegetante duntaxat gaudere dicuntur.

Nomen porrò *animæ* ſeu *vitæ* ambiguum eſt, atque ad res ſpiritales, & corporeas æque pertinet. Unde priùs dividi deberet, quàm definiri.

Anima tamen generatim definitur ab Ariſtotele lib. 2. de animâ cap. 1. *Actus primus corporis phyſici organici poteſtate vitam habentis.* Id eſt perfectio prima, ſeu complementum primum, ſcilicet *mens*

in homine, & *actuosum* quoddam ac vitale *principium* in reliquis corporibus viventibus; quæ corpora viventia vario ſunt organorum apparatu inſtructa, vitaleſque functiones poſſunt exercere.

At quid eſt vitalis functio? certè generatim definiri non poteſt.

Vita enim rerum ſpiritalium in cogitatione conſiſtit, omneſque earum functiones vitales ſunt cogitationes.

Corporum autem vita in motu quodam intrinſeco ſita eſt quo corpora illa variorum ope organorum nutriuntur, creſcunt & generant.

Hinc eſt quod anima vegetans ab eodem Ariſtotele definitur lib. 2. de anima cap. 4. *cauſa cur res augeantur & alantur, aliaſque ſibi ſimiles generent.* Unde triplex vulgo dicitur eſſe facultas animæ vegetantis, ſcilicet *nutrix, auctrix* & *genitrix*.

Potentia ſeu facultas nutritiva definitur in Scholis *facultas animæ vegetantis per quam corpus vivens convertit alimentum in ſuam ſubſtantiam ad ſui conſervationem.*

Hæc facultas nihil aliud eſſe videtur in plantis, quàm certa fibrillarum ad ſuccum alimentitium excipiendum diſpoſitio. In animalibus verò nihil aliud eſt quàm ſtomachi motus unà cum liquoribus diſſolventibus, quibus alimenta digeruntur.

Propria hujus potentiæ functio, dicitur *nutritio*, quæ definitur *converſio alimenti in ſubſtantiam aliti.*

Potentia auctrix. definiri ſolet *facultas animæ vegetantis, quâ vivens ſuſcepto intus alimento, & in ſubſtantiam ſuam converſo, ad debitam ſtaturam ſe promovet.* Quæ facultas nihil eſſe videtur ſive in plantis ſive in animalibus præter partes organicas, quatenus ſuccum nutritium retinent, eoque diſtenduntur, & amplificantur.

Propria hujus functio dicitur *accretio*, seu *augmentatio vitalis*. Differt autem augmentatio vitalis à non vitali. Siquidem augmentatio vitalis fit per *intus-susceptionem* alimenti ; ut patet in plantis & animalibus, quæ suscepto intùs alimento, eoque in singulas corporis partes, per quosdam interiores meatus, secundum justam proportionem diffuso, incrementum habent. Augmentatio vero non vitalis fit per *juxta positionem* seu per positionem partium unius corporis juxta partes exteriores alterius corporis : qua ratione lapides in fodinis crescere vulgo dicuntur.

Potentia genitrix definitur in Scholis *facultas animæ vegetantis per quam corpus vivens producit sibi simile ad conservationem speciei*. Sic plantæ semina emittunt quibus alias sibi similes plantas generant. Nam in hujusmodi seminibus non tantùm conformata est planta, omnibusque partibus organicis instructa ; sed etiam in illis partibus organicis continetur spirituosa mobilisque substantia, quæ anima *vegetans* dicitur, quæque vitam plantæ tribuit.

Partes illæ organicæ plantarum sunt radix, truncus, rami, folia, &c.

In trunco, radice, & ramis occurrunt medulla, cortex, & corpus *lignosum*.

In corpore lignoso reperiuntur *fibræ* quibus succus ad plantæ verticem ascendere creditur ; & *utriculi* quibus descendere conjicitur. Occurrunt insuper *vasa spiralia*, quibus plantæ respirant, seu aërem ducunt, quamdiu vitæ sunt participes. Sed variis morborum generibus labefactantur hæ partes, & plantæ tandem occumbunt.

CAPUT II.

De brutis animantibus.

BRUTÆ animantes non solùm nutriuntur, crescunt, & generant ut plantæ; verum etiam progrediuntur, & sentiunt, earumque anima vulgo *sentiens* nominatur.

Definitur autem anima sentiens in Scholis *principium quo vivunt & sentiunt animalia ratione destituta.* Diversa enim est sentiendi ratio in brutis animantibus & in hominibus.

Sensus porro est *facultas sentiendi*; quam sequuntur *appetitus* & *vis motrix*. Unde tres vulgo statuuntur facultates animæ sentientis, nimirum sensus, appetitus, & vis motrix.

Duplicis generis distinguitur sensus: nimirum *internus* & *externus*.

Sensus internus vocatur, *cujus organum est in cerebro*: & quadruplex in Scholis solet recenseri, nempe *sensus communis*, *Phantasia* seu vis imaginatrix, *æstimativa*, & *memoria sensitiva*.

Sensus communis dicitur, *qui omnium sensuum externorum sensationes percipit*, eorumque objecta discernit. Qui sensus ab anima ipsa distinctus non videtur.

Phantasia seu vis imaginatrix definitur *sensus internus quo res sensibiles sub imaginibus corporeis repræsentantur*: & hæ imagines positæ videntur in vestigiis cerebro impressis, & in motu spirituum animalium, qui nihil aliud sunt quàm purior sanguinis portio à partibus crassioribus separata & in cerebro defecata.

Æstimativa dicitur *vis quædam naturalis seu in-*

ſtinctus quo belluæ res aliquas percipiunt quæ ſub ſenſus non cadunt ; eaque diſcernunt quibuſcum ſympathiam vel antipathiam habent aliquam : ut cum ovis dicitur inimicitiam & antipathiam lupi deprehendere, atque ab eo fugere.

Memoria ſenſitiva dicitur *ſenſus in quo rerum ſenſibilium ſpecies aſſervantur , ut earum fiat recordatio.* Hic quoque ſenſus in impreſſis cerebro veſtigiis ac ſpirituum motu collocatus videtur.

Senſus externus eſt ille *cujus organum eſt exteriùs* ; ſive qui in exterioribus animalis partibus eſt conſtitutus ; & quintuplex eſt ; nempe *viſus, auditus , olfactus , guſtus & tactus.*

Viſus eſt ſenſus circa lumen & colores occupatus , cujus organum eſt oculus.

Auditus circa ſonum verſatur, illiuſque organum eſt auris.

Olfactus circa odores ; Guſtus circa ſapores occupatur : ille in naribus ; hic in lingua eſt conſtitutus.

Tactus denique circa tactiles qualitates verſatur , nimirum circa calorem , frigus , humiditatem, ſiccitatem, &c.

Quatuor in ſenſu à vulgo Scholaſticorum diſtinguuntur : ſcilicet *ſenſatio, ſenſorium, ſenſibile* & *ſpecies intentionalis.*

Senſio ſive ſenſatio eſt *affectio ſenſus ab objecto ſenſibili excitata.*

Senſorium eſt *organum ſeu inſtrumentum ſensûs :* cujuſmodi ſunt oculus, auris, &c.

Senſibile eſt *objectum ſensûs* , quod vel eſt *proprium* , ſi unico ſenſu externo percipiatur , ut colores viſu , ſoni auditu , &c. vel eſt *commune* , ſi pluribus ſenſibus externis percipi poſſit , ut magnitudo , figura, motus, &c.

Species intentionalis dicitur *imago objecti vicaria* , ſeu, qualitas quæ objectum potentiæ ſenſitivæ repræſentat,

repræſentat, vicemque illius quodammodò gerit.

Appetitus ſentiens definitur *facultas animæ ſentientis, quæ repræſentatum à phantaſia bonum ſenſibile perſequitur, malum verò refugit*. Hic rurſus dicitur in Scholis vel *concupiſcens*, vel *iraſcens*, &c. ut videbimus capite ſequenti.

Vis motrix definitur vulgò *potentia quâ animal ſeipſum à loco in locum transfert*: quæ potentia conſiſtit in ſpiritibus animalibus, quatenus ii per nervos in partes organicas defluunt, eaſque movent.

Jam verò major occurrit difficultas circa naturam animæ ſentientis, circa quam Philoſophi in tres claſſes dividuntur.

Prima claſſis eos continet Philoſophos, qui belluis rationem tribuunt: iique vel in Pythagoræ vel in Epicuri ſententiam deſcendunt.

Epicurei rationem belluis non ſecus ac hominibus ineſſe volunt, eamque in atomorum motu collocant: quo nihil abſurdius fingi poteſt.

Pythagoræi quoque *Metempſychoſin* propugnantes ſive tranſitum animarum ex hominibus in belluas & viciſſim, belluarum animam compotem eſſe rationis contendunt. Hanc autem ſententiam tanquam hæreticam peſtem rejicit ſanctus Auguſtinus lib. de geſtis Pelagii num. 18. aliàs cap. 6.

Secunda claſſis eorum eſt Philoſophorum, qui ſenſum quidem belluis cum Ariſtotele & Peripateticis concedunt, ſed iis rationem denegant. Quæ claſſis in duas adhuc hæreſes eſt diviſa.

Etenim Scholaſticorum vulgus docet animam ſentientem in belluis eſſe ſubſtantiam materialem, quæ tamen non ſit materia: quod certè contradictionem involvit.

Gaſſendus verò & recentiores Epicurei vim illam ſentiendi belluarum, in ſanguine, & ſpiritibus animalibus, hoc eſt, in puriſſima ſanguinis portione conſtituunt. Unde belluarum ſenſus

a nostro in hoc discrepat, quòd noster consistat in motu spirituum animalium conjuncto cum cogitatione; sed sensus belluarum solam spirituum motionem includat. Hîc tamen latet ambiguitas apud Gassendum, quam sustulerunt Cartesiani. Unde

Tertia demum classis est Cartesianorum, qui non tantùm rationem omnem, sed etiam sensum pro quadam cogitationis specie sumptum à belluis removent. Quanquam si sensûs nomine impressio quædam in organis tum exterioribus, tum interioribus facta, & spirituum animalium motu contenta intelligatur, belluas sentiendi vi pollere fateantur.

Quemadmodum autem Plantæ omnes ex semine, ita belluæ ex ovis fœcunditas, id est, vel spiritu masculo imprægnatis, vel animalculo instructis, ducunt originem. Nec aliâ ratione animalia *vivipara* secernuntur ab *oviparis*, quàm quod vivipara intus; ovipara foris ova foveant.

Dividuntur animalia in terrestria, aquatilia, & volatilia: quorum omnium vita certis temporum spatiis sive longioribus sive brevioribus definita, variis morborum generibus tentata, morte tandem terminatur.

CAPUT III.

De corpore humano.

HOMO ex mente & corpore constans, intelligendi vim habet cum Angelis communem; corpus verò organicum cum belluis.

In corpore organico spectantur partes *similares* & *dissimilares*. Similares vocant quarum substantia

ubique apparet *homogenea*, seu ejusdem rationis, suntque decem

Nempe os, cartilago, membranaque, fibra, cutisque,
Atque ligamentum, caro, nervi, arteria, vena.

Dissimilares sunt quæ ex variis partibus similaribus sunt contextæ, ut sunt præsertim *caput*, *truncus*, & artus. In capite continentur *cerebrum* & *cerebellum*. In trunco *pectus*, & *venter inferior*, seu *alvus* includuntur. Artuum nomine *brachia* & *crura* intelliguntur.

In cerebro expurgatur sanguis & in spiritus animales convertitur.

Spiritus animales in nervos influunt, tum musculos subeunt, & corpori motum ac sensum largiuntur.

Motus autem vel voluntarius est, seu spontaneus, qui in corpore humano excitatur ad imperium voluntatis, qualis est motus brachii, capitis, &c. vel est naturalis & necessarius, qualis est motus cordis, arteriarum, &c.

Cum autem ad easdem corporis partes sæpius determinatus fuit spirituum motus, & ii sibi vias liberiores aperuerunt, nascitur habitus corporeus, seu operandi facilitas, ut patet in iis qui organa musica sæpius pulsarunt, &c.

Quod si motus ille spirituum sit insolitus, & quamdam in corpore mutationem inducat, oritur *affectus animi*, seu *passio*.

Passio quippe seu affectus animi definitur in Scholis *motus appetitus sentientis ortus ex imaginatione boni vel mali sensibilis cum aliqua insolita corporis mutatione*. Quæ definitio ut intelligatur, meminisse oportet duas esse hominis partes; alteram *superiorem*, alteram *inferiorem*.

Pars superior spiritalis est, nempe mens ipsa, cujus duæ sunt facultates ab ea minimè distinctæ; scilicet *Intellectus* & *Voluntas*,

quæ voluntas *appetitus* rationalis nominatur.

Pars inferior eſt corporea, ſive eſt ipſum corpus organicum, in quo duæ pariter ſtatui ſolent facultates, ſcilicet *phantaſia*, quæ in imaginibus aut veſtigiis cerebro impreſſis; & *appetitus ſentiens*, qui in ſpirituum motibus conſiſtit.

At phantaſia & appetitus ſentiens dici etiam poſſunt ſpiritales, ſi ſumantur pro mente ſeu anima rationali, quatenus occaſione motuum corporeorum cognoſcit, & objectis corporeis afficitur, in eaque prorumpit.

Appetitus ſentiens definiri ſolet facultas animæ quæ fertur in bonum ſenſibile, & malum refugit à phantaſia perceptum: & duplex adhuc diſtingui ſolet à Scholaſticis ex doctrina Platonicorum, ſcilicet, *concupiſcens* & *iraſcens*; ſive, ut ipſi loquuntur, concupiſcibilis & iraſcibilis.

Appetitus concupiſcens bonum ſenſibile proſequi & malum refugere dicitur quatenus neutrum exhibetur ut arduum ſeu difficile.

Appetitus iraſcens proſequi dicitur bonum & refugere malum ſub ratione ardui ſeu difficilis ſpectatum.

Motus igitur appetitûs ſentientis tam concupiſcentis quam iraſcentis vocantur paſſiones ſeu affectus animi, & undecim poſt ſanctum Thomam recenſentur in Scholis, nempe ſex in appetitu concupiſcente, & quinque in iraſcente.

Affectus appetitûs ſentientis ſunt *amor* & *odium*, *deſiderium* & *fuga*; *gaudium* & *triſtitia*.

Affectus appetitûs iraſcentis ſunt *ſpes* & *deſperatio*, *audacia* & *timor*, ac demum *ira*.

Cùm autem affectuum numerus non magis petendus ſit ex eo quòd *mens*, ſeu appetitus ſentiens, vim habeat concupiſcendi & iraſcendi, quàm ex eo quòd habeat vim admirandi, amandi, ſperandi, &c. ideò alia ratione poteſt affectuum numerus iniri.

Cartesius Tractatu de passionibus, 1. parte, art. 27. definit affectus animi *motus animæ qui ad ipsam referuntur, quique à spirituum commotione procreantur, foventur, & roborantur.*

Inter cæteros autem hujusmodi affectus, sex ab eo vocantur *primarii*, & *simplices*: nimirum *admiratio*, *amor*, *odium*, *cupiditas*, *gaudium*, & *tristitia*.

Ex motu quoque spirituum animalium pendent sensus videlicet *visus*, *auditus*, *olfactus*, *gustus* & *tactus* de quibus cap. superiori diximus. Hæc continentur in cerebro.

Jam verò in pectore continentur *cor* & *pulmones*, quibus *respiratio* & ipsi adjunctus *sanguinis circuitus* perficiuntur.

Respirationem vocamus alternam thoracis expansionem & contractionem, quâ aër per tracheam seu asperam arteriam in pulmones inducitur, ab iisqne egeritur.

Respirationis organa sunt musculi thoracis motores, diaphragma, pulmones, & trachea seu aspera arteria.

Circulatio sanguinis est sanguinis motus à corde per arterias ad extremas corporis partes & ejusdem à partibus extremis per venas ad cor reditus.

Circulationis sanguinis causæ sunt respiratio, de qua modò diximus; & motus *systoles* ac *diastoles*, sive contractionis & dilatationis cordis. Hæc de pectore.

Tandem in ventre inferiori occurrunt *ventriculus*, *jecur*, *lien*, *intestina*, &c.

In ventriculo coquuntur ac digeruntur cibi postquam ore excepti, dentibus contriti, salivâ conspersi, & in stomachum seu ventriculum per canalem oblongum, qui *œsophagus* vocatur, sunt immissi. Digestionem præsertim promovent succi dissolventes in ventriculo sive stomacho residui.

Cum ii ſucci ſtomachum vellicant, excitatur *fames*. Quòd ſi ventriculi tunica aut *œſopgagus* ſit aridior, naſcitur *ſitis*. Id ſaltem magis arridet quam quod ait Ariſtoteles lib. 2. de anima cap. 3. famem eſſe *appetentiam calidi & ſicci*, ſitim verò *appetentiam frigidi & humidi*.

Poſtquam autem digeſta ſunt alimenta, mutantur in *chylum*, hoc eſt, in ſuccum lacteum, qui per *pylorum* abigitur in inteſtina, in quibus purior illius pars à craſſiore ſecreta per venas lacteas & canalem thoracicum in venam ſubclaviam ſiniſtram fertur, tum in venam cavam, ac tandem in cor & pulmones, ubi cum ſanguine miſtus, multiplicique circuitu ſubactus, ſanguinis naturam induit.

Reliqua pars chyli craſſior per inteſtina delabitur, ac foras tandem emittitur. Unde illud apud Medicos vulgatiſſimum, tria eſſe ad tuendam ſanitatem maximè requiſita, ſcilicet, *bene ingerere, bene digerere, bene egerere.*

COMPENDIUM ETHICÆ.

ETHICA, ſive Moralis diſciplina, à moribus quos dirigit, appellationem ſumpſit.

Mores autem ſunt propenſiones quædam aut in bonum aut in malum morale, quæ vel nobiſcum ſunt natæ, vel uſu ac repetitis actibus ſunt comparatæ: quæque proinde actibus humanis ſive bonis ſive malis præbent originem.

Actus humanus eſt ille *qui fit ab homine humano*

modo agente, id est, agente ex consilio, & deliberatione.

Actus hominis est ille *qui fit sine consilio & attentione*; sive qui fit ab homine non tamen humano modo agente.

Circa actiones humanas tantùm versatur Ethica, sive circa eas actiones quæ fiunt ab homine quatenus homo est, sive quatenus agit ex consilio & deliberatione.

Moralis igitur definiri potest *scientia practica aut prudentia quæ versatur circa actus humanos, quatenus ad honestatis regulas æternæ felicitatis intuitu conformandos.*

Dicitur *scientia practica*, quia non conquiescit in sola cognitione, sed ad praxim tendit.

Versatur autem circa *actiones humanas* tanquam circa objectum suum *materiale* sed circa eas versatur *quatenus ad regulas honestatis conformandæ sunt* quibus verbis objectum *formale* Ethicæ declaratur.

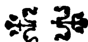
Ut autem finem suum assequatur Ethica, in quatuor partes commodè dividi potest.

Prima est de summo hominis bono, sive de actuum humanorum fine.

Secunda est de actibus humanis eorumque regulis.

Tertia, de virtutibus & vitiis.

Quarta denique, de variis vitæ officiis comparatè ad finem ultimum.

PARS PRIMA
ETHICÆ.

De summo hominis bono, sive de actuum humanorum fine.

FINIS in Ethica primum tenet locum. Unde dicitur esse *quid primum in intentione & ultimum in executione*, seu *in assecutione*.

Quamobrem de ultimo actuum humanorum fine, sive summo bono statim agimus. Sed priùs explicandum quid sit bonum, quid finis generatim, ut intelligamus quid sit summum hominis bonum seu beatitudo. Quocirca tribus capitibus dicemus.

Primò quidem de bono generatim.
Secundò, de fine.
Tertiò, de beatitudine.

CAPUT I.

De bono generatim.

BONUM hîc spectamus Physicum sive Metaphysicum, nempe quod in se suo modo perfectum est & aliis conveniens: ut è contrario malum Physicum sive Metaphysicum est imperfe-

ctum in se & aliis vel noxium vel in[illegible]

Bonum igitur spectari potest vel a[illegible]
se, vel relativè seu comparatè.

Bonum absolutè spectatum, est id [illegible]
suo modo perfectum est.

Bonum relativum est illud quod aliis b[illegible]
sive, ut definit Aristoteles initio lib. 1. Et[illegible]
est *id quod omnia appetunt*. Non quod re[illegible]
bet bonum quodlibet appetat; sed quo[illegible]
quæque res in id, quod sibi conveniens est [illegible]
ratur.

Bonum autem sive absolutum, sive relativ[illegible]
vel est *bonum per essentiam*, sive summum bon[illegible]
nempe Deus: vel est bonum *per participation*[illegible]
sive bonum creatum: quod est tantum umbra [illegible]
per essentiam.

Multiplex est bonorum creatorum genus. N[illegible]
alia sunt *bona corporis*, ut sanitas, robur, pulch[illegible]
tudo, &c. Alia sunt *bona animi*, ut scientia & v[illegible]
tus: alia *bona fortunæ*, ut divitiæ, honores, &c.

Hæc autem omnia nos alliciunt, vel quia u[illegible]
lia sunt, vel quia jucunda, vel quia honesta. Hin[illegible]
celebris est divisio boni in *honestum*, *jucundum* [illegible]
& *utile*.

Utile est id *quod expetitur propter aliud*: ut ph[illegible]
macum propter sanitatem: & illud bonum vo[illegible]
tur *medium* ad obtinendum finem.

Jucundum est *illud quod propter voluptatem* [illegible]
petitur: ut ludi, spectacula, &c.

Honestum dicitur *quod est rationi conveniens* [illegible]
actus virtutis.

Idem bonum nonnunquam est simul honestum [illegible]
jucundum & utile: ut scientia, quæ honesta [illegible]
& jucunda, ad consequendos honores aliqu[illegible]
quanquam ratiò, est utilis.

Cum ii succi stomachum vellicant, excitatur *fames*. Quòd si ventriculi tunica aut *œsopgagus* sit aridior, nascitur *sitis*. Id saltem magis arridet quam quod ait Aristoteles lib. 2. de anima cap. 3. famem esse *appetentiam calidi & sicci*, sitim verò *appetentiam frigidi & humidi*.

Postquam autem digesta sunt alimenta, mutantur in *chylum*, hoc est, in succum lacteum, qui per *pylorum* abigitur in intestina, in quibus purior illius pars à crassiore secreta per venas lacteas & canalem thoracicum in venam subclaviam sinistram fertur, tum in venam cavam, ac tandem in cor & pulmones, ubi cum sanguine mistus, multiplicique circuitu subactus, sanguinis naturam induit.

Reliqua pars chyli crassior per intestina delabitur, ac foras tandem emittitur. Unde illud apud Medicos vulgatissimum, tria esse ad tuendam sanitatem maximè requisita, scilicet, *bene ingerere, bene digerere, bene egerere.*

COMPENDIUM ETHICÆ.

ETHICA, sive Moralis disciplina, à moribus quos dirigit, appellationem sumpsit.

Mores autem sunt propensiones quædam aut in bonum aut in malum morale, quæ vel nobiscum sunt natæ, vel usu ac repetitis actibus sunt comparatæ: quæque proinde actibus humanis sive bonis sive malis præbent originem.

Actus humanus est ille *qui fit ab homine humano*

modo agente, id est, agente ex consilio, & deliberatione.

Actus hominis est ille *qui fit sine consilio & attentione*; sive qui fit ab homine non tamen humano modo agente.

Circa actiones humanas tantùm versatur Ethica, sive circa eas actiones quæ fiunt ab homine quatenus homo est, sive quatenus agit ex consilio & deliberatione.

Moralis igitur definiri potest *scientia practica aut prudentia qua versatur circa actus humanos, quatenus ad honestatis regulas æternæ felicitatis intuitu conformandos.*

Dicitur *scientia practica*, quia non conquiescit in sola cognitione, sed ad praxim tendit.

Versatur autem circa *actiones humanas* tanquam circa objectum suum *materiale* sed circa eas versatur *quatenus ad regulas honestatis conformandæ sunt* quibus verbis *objectum formale* Ethicæ declaratur.

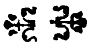
Ut autem finem suum assequatur Ethica, in quatuor partes commodè dividi potest.

Prima est de summo hominis bono, sive de actuum humanorum fine.

Secunda est de actibus humanis eorumque regulis.

Tertia, de virtutibus & vitiis.

Quarta denique, de variis vitæ officiis comparatè ad finem ultimum.

PARS PRIMA ETHICÆ.

De summo hominis bono, sive de actuum humanorum fine.

FINIS in Ethica primum tenet locum. Unde dicitur esse *quid primum in intentione & ultimum in executione*, seu *in assecutione*.

Quamobrem de ultimo actuum humanorum fine, sive summo bono statim agimus. Sed priùs explicandum quid sit bonum, quid finis generatim, ut intelligamus quid sit summum hominis bonum seu beatitudo. Quocirca tribus capitibus dicemus.

Primò quidem de bono generatim.
Secundò, de fine.
Tertiò, de beatitudine.

CAPUT I.

De bono generatim.

BONUM hîc spectamus Physicum sive Metaphysicum, nempe quod in se suo modo perfectum est & aliis conveniens: ut è contrario malum Physicum sive Metaphysicum est imperfe-

ctum in se & aliis vel noxium vel ingratum.

Bonum igitur spectari potest vel absolutè & in se, vel relativè seu comparatè.

Bonum absolutè spectatum, est id quod in se suo modo perfectum est.

Bonum relativum est illud quod aliis bonum est; sive, ut definit Aristoteles initio lib. 1. Ethicorum, est *id quod omnia appetunt*. Non quòd res quælibet bonum quodlibet appetat; sed quòd unaquæque res in id, quod sibi conveniens est, feratur.

Bonum autem sive absolutum, sive relativum, vel est *bonum per essentiam*, sive summum bonum, nempe Deus: vel est bonum *per participationem*, sive bonum creatum: quod est tantùm umbra boni per essentiam.

Multiplex est bonorum creatorum genus. Nam alia sunt *bona corporis*, ut sanitas, robur, pulchritudo, &c. Alia sunt *bona animi*, ut scientia & virtus: alia *bona fortunæ*, ut divitiæ, honores, &c.

Hæc autem omnia nos alliciunt, vel quia utilia sunt, vel quia jucunda, vel quia honesta. Hinc celebris est divisio boni in *honestum*, *jucundum*, & *utile*.

Utile est id *quod expetitur propter aliud*: ut pharmacum propter sanitatem: & illud bonum vocatur *medium* ad obtinendum finem.

Jucundum est *illud quod propter voluptatem expetitur*: ut ludi, spectacula, &c.

Honestum dicitur *quod est rationi conveniens*: ut actus virtutis.

Idem bonum nonnunquam est simul honestum, jucundum & utile: ut scientia, quæ honesta est & jucunda, ad consequendos honores aliquandò, quanquam raro, est utilis.

E v

CAPUT II.

De Fine.

FINIS, ſive cauſa finalis, eſt *id quod actionem aliquam vel opus finit ac terminat.* Sic ſcientia eſt finis ſtudii: ſic cognitio veritatis, praxis virtutis, vel quælibet honeſta operatio aut effectio, eſt finis Philoſophiæ.

Dividitur vulgò finis in Scholis in finem *cui*, & in finem *qui*, ſive *cujus gratiâ.*

Finis *cui* eſt perſona *cui* inſervit aliquid, aut in cujus commodum aliquid cedit: ut homo eſt finis *cui* inſervit Philoſophia; vel in cujus commodum cedit domus, veſtis, &c.

Finis *qui* ſive cujus gratiâ eſt ille *propter quem* aliquid fit: & iterum duplex eſt, nempe *finis operis*, & *finis operantis.*

Finis operis ſive operationis eſt id ad quod opus quoddam ſeu aliqua operatio per ſe refertur: ut ſcientia eſt id ad quod ſtudentium labor terminatur.

Finis operantis eſt *id quod operans intendit*: ut finis ejus qui diſcit aut docet Philoſophiam eſſe poteſt vel amor veritatis, vel vana gloria, vel aliquid aliud.

Denique finis ſive operis ſive operantis alius eſt proximus, qui nempe proximè intenditur; alius intermedius, qui medio loco expetitur; alius ultimus, ad quem cæteri referuntur, & vocatur *beatitudo*, de qua nunc eſt dicendum.

CAPUT III.

De Beatitudine.

FINIS ultimus est *id quod expetitur propter se, cætera propter ipsum*, & vocatur *beatitudo*, sive *felicitas* respectu hominis, ac generatim definitur à Boëtio lib. 3. de consol. philos. prosâ 2. *status bonorum omnium congregatione perfectus.*

In Scholis duplex distinguitur beatitudo: scilicet *objectiva* & *formalis.*

Objectiva beatitudo est *objectum beans*, sive *summum bonum*, quod nempe *replere potest in bonis desiderium nostrum*; estque solus Deus Optimus Maximus.

Beatitudo formalis est *status creatæ mentis in summo bono suavissimè quiescentis.*

Ut verò mens creata suavissimè in Deo quiescat, sive delectetur; necesse primùm est ut Deum intuitivè seu *facie ad faciem* videat. Deinde ut miro ac ineffabili gaudio ab ipso perfundatur. Non potest autem deliciis affici seu beari à Deo, quin simul ipsi per amorem adhærescat Unde beatitudo formalis consistit quidem in *gaudio*, id est, in affectione passivâ mentis creatæ in summo bono jucundissimè quiescentis. Sed hanc affectionem antecedit visio intuitiva, seu contemplatio Dei *facie ad faciem* spectati: subsequitur verò amor seu firma creatæ mentis adhæsio cum summo suô bono.

Quamvis autem nulla propriè sit alia beatitudo, quàm quæ in Deo posita est, solent tamen beatitudinem spectare & in *statu viæ* & in *statu patriæ.*

In statu viæ; altera est beatitudo *naturalis* & *philosophica*, quæ nempe naturæ viribus obtineri

posse dicitur, quæque sita est in contemplatione veritatis & in praxi virtutis; altera est *supernaturalis*, quæ naturæ viribus concessa non est, quæque nihil aliud est quàm firma mentis adhæsio summo & incommutabili bono per actus *fidei*, *spei* & *charitatis*, aliarumque virtutum christianarum, ad quos homo per gratiam divinam excitatur.

Beatitudo *Patria*, quæ sola beatitudinis nomen meretur, Deum præsentem ac possessum requirit, & in *torrente voluptatum* purissimarum, quæ in hac vita gustari non possunt, præcisè consistit.

PARS SECUNDA ETHICÆ.

De actibus humanis, eorumque regulis.

HOc loco quærendum nobis est.

Primò, quid sit actus humanus & quotuplex.

Secundò, utrum omnis actus humanus sit voluntarius.

Tertiò, utrum sit liber.

Quartò, quæ sint regulæ bonitatis & malitiæ actuum humanorum.

Quintò, quis sit usus affectuum animi, & utrum Ethicæ legibus subjiciantur.

CAPUT I.

Quid sit actus humanus & quotuplex.

ACTUS *humanus*, ut ante jam dictum est, vocatur ille *qui fit ab homine humano modo operante*, id est, ex consilio & deliberatione; ut secernatur ab actu *hominis*, qui fit sine ulla mentis attentione.

Ex actibus humanis alii sunt *interiores*, qui *eliciti* nominantur, alii sunt *exteriores* qui dicuntur *imperati*.

Actus interiores voluntatis.

ACTUS interiores voluntatis ad *amorem* & *odium* referuntur: sexque vulgò post sanctum Thomam in Scholis recensentur, nempe tres circa finem, & tres circa media.

Circa finem versantur *ipsum velle*, sive, ut loquuntur, *volitio*; tum *intentio*, & *fruitio*. Circa media sunt *consensus*, *electio*, & *usus*.

Volitio dicitur *simplex amor finis nullâ habitâ curâ mediorum ad finem ducentium*. Quocirca *velleitas* nominatur, sive imperfecta voluntas, quæ *imperfecto* tempore optativi modi exprimitur: ut cùm quis dicit: *vellem* non verò dicit, *volo*.

Intentio dicitur *amor efficax finis cum efficaci cogitatione de mediis ad finem ducentibus conjunctus*.

Fruitio est *actus voluntatis bono possesso, tanquam ultimo & summo, adhærentis*.

Consensus est *actus voluntatis unum medium potiùs quàm alterum ex pravia intellectûs perceptione approbantis*.

Electio est *assumptio unius medii præ alio.*

Usus est *voluntatis actus quo potentiis corporeis sibi subditis utitur ad actus exteriores exercendos.*

Actus exteriores & imperati.

Actus *imperatos* vocamus, qui à voluntate *imperantur*, & ab organis corporeis *exercentur*; ut sunt locutio, scriptio, ambulatio, &c.

Etenim eâ lege cum corpore conjuncta est humana mens, ut ad nutum ipsius voluntatis quædam partes organicæ spirituum animalium affluxu moveantur. Sunt tamen aliqui motus qui *naturales* vocantur, in quos voluntas non habet imperium: quales sunt motus cordis & arteriarum, &c.

CAPUT II.

An omnis actus humanus sit voluntarius.

Voluntarium dicitur *id quod à voluntate proficiscitur*; ut *spontaneum* vocatur quod fit *sponte*, ac nullo cogente.

Si *spontaneum* spectetur in homine idem est ac *voluntarium*, & definitur ab Aristotele libro 3. Ethicorum capite 3. *id quod fit à principio intrinseco cognoscente singula in quibus est actio*: hoc est, id quod fit à voluntate, quæ est *intrinseca* agenti ratione prædito, quæque idem quiddam est ac ipsa mens cognoscens *singula* in quibus continetur actio, nempe *objectum*, *finem*, & *circumstantias*.

Voluntarium breviùs definiri posset id *quod fit cum cognitione intellectûs*, & *propensione voluntatis*.

Involuntarium est id *quod fit vel vi, vel ignorantiâ*.

Itaque vis seu coactio, quæ alicui contra propriam inclinationem infertur, contraria est voluntario.

Ad vim externam seu coactionem accedit *metus, gravis, nempe qui in hominem constantissimum cadit*, qualis est metus mortis, mutilationis, &c. Hujusmodi enim metus tollit voluntarium.

Ignorantia quoque opponitur voluntario, dummodò sit *invincibilis* : nam si adhibitâ morali diligentiâ vinci potuerit, non impedit voluntarium.

Itaque dicendum omnem actum humanum esse voluntarium, nisi cùm *vis* ipsi infertur; aut *metus gravis* incutitur; aut omnis cognitio *insuperabiliter* adimitur.

CAPUT III.

An omnis actus humanus sit liber.

ACTUS vocatur liber, vel cùm nullo cogente fit, vel cùm ita fit, ut possit omitti. Nam duplex distinguitur libertas, scilicet libertas spontaneitatis, sive libertas à necessitate externa seu coactione; & libertas electionis, sive libertas à necessitate interna seu naturali.

Libertas à coactione est ea quæ vim omnem externam seu coactionem removet. Quâ libertate voluntas bonum generatim amat; & malum generatim odit.

Liberum igitur à coactione idem prorsus est ac voluntarium, seu libens : quod nempe fit à voluntate citra coactionem.

Coactio est vis externa alicui contra propriam inclinationem illata : ut cùm quis truditur in carcerem.

Libertas verò à necessitate intrinseca est ea, quæ non tantùm coactionem, sed etiam necessitatem naturæ excludit.

Necessitas autem illa, quæ necessitas naturæ seu necessitas naturalis inclinationis dicitur, est *determinatio quædam seu propensio voluntatis ad aliquid necessariò prosequendum vel fugiendum*, v. g. ad bonum necessariò amandum & malum odio habendum.

Libertas à necessitate intrinseca dicitur etiam *liberum arbitrium*, & definitur à sancto Thoma 1. parte quæst. 83. art. 4. *vis electiva*, seu facultas eligendi unum præ alio.

Electio autem alia est *ad agendum vel non agendum*, v. g. ad loquendum vel non loquendum: alia est *ad agendum hoc vel illud*, *hoc vel illo modo*; putà ad loquendum vel scribendum; sive lentiùs, sive promptiùs, &c. Unde duplex adhuc distinguitur *arbitrii libertas*, nimirum *contrarietatis* seu *diversitatis*, & *contradictionis*.

Libertas contrarietatis sive diversitatis, est ea qua quidpiam possumus agere vel ipsius contrarium, aut aliquid ab eo diversum; ut amare vel odisse; scribere vel ambulare.

Libertas contradictionis est ea, qua possumus *agere vel non agere*. Nam agere & non agere sunt contradictoria.

Liberum igitur strictè acceptum in eo discrepat à voluntario quod omne liberum sit voluntarium non vicissim. Nam liberum removet omnem necessitatem tum exteriorem, tum interiorem seu naturalis propensionis: voluntarium verò excludit tantùm necessitatem exteriorem, seu coactionem. Hinc est quòd amor boni generatim, vel amor, quo beati Deum amant, voluntarius dicitur, quia non est coactus; non tamen dicitur *liber* à necessitate intrinseca, quia necessarius est: non

enim possumus ab amore boni generatim; nec beati possunt ab amore Dei abstinere. Itaque omnes actus humani qui à voluntate proficiscuntur cum cognitione objecti, finis, & circumstantiarum, sunt voluntarii seu liberi à coactione: sed ii duntaxat liberi sunt à necessitate intrinseca, qui ita fiunt ut possint omitti.

CAPUT IV.

Quæ sint regulæ bonitatis ac malitiæ actuum humanorum.

BONITAS vel malitia actûs humani vocatur ipsius *moralitas*, quæ consistit in relatione quadam actûs humani ad suam regulam.

Regulæ autem actûs humani sunt *lex æterna*, sive ordo æternus, & *recta ratio*, quæ etiam *lex naturalis* dicitur: à qua descendunt leges positivæ.

Lex igitur generatim est *regula actuum humanorum obligans ad id quod rectum est*, eaque vel est *naturalis* vel *positiva*.

Lex naturalis est ea, *quæ nobis naturaliter innotescit*, ac in Deo *lex æterna*, sive ordo æternus & immutabilis dicitur, in nobis verò *recta ratio.*

Lex positiva dicitur *quæ hominibus liberè posita est, quæque mutari potest*: eaque rursus vel est *divina* vel *humana.*

Lex divina à Deo lata est; eaque vel est vetus sive *Mosaïca*, & continetur Veteri Testamento; vel est nova seu *lex gratiæ* quam Christus tulit in novo Testamento.

Lex humana dicitur quæ ab hominibus lata est; eaque vel est *Ecclesiastica*, vel *civilis*: illa sacris Ecclesiæ Canonibus; hæc Principum Edictis seu

constitutionibus comprehenditur.

Scientia quæ de his legibus agit, vocatur *Jurisprudentia:* sive Juris scientia, quæ est vera & propriè dicta Moralis.

Jus autem est *id quod justum est*, & à lege præcipitur. Eodem modo dividitur ac lex. Nam aliud est *jus naturale*, aliud *positivum*; quod vel *divinum* est, vel *humanum*, &c.

Itaque si actus humani cum legibus omnibus, quæ sunt eorum regulæ, omni ex parte consentiant, nimirum ratione *objecti*, ratione *finis*, & *circumstantiarum*, boni sunt, secus sunt mali. Nam ut actus dici possit bonus, nihil ipsi deesse debet; quia vel minimus defectus eum reddit vitiosum. Hinc illud Axioma. *Bonum est ex integra causa; malum verò ex quocumque defectu.*

Objectum autem actionis est *id circa quod versatur actio*; ut objectum actionis eleemosynæ est pauper sublevandus. Nam ista actio circa pauperem versatur. Hoc autem objectum spectari debet non *physicè* & *secundùm rem*; quo sensu semper *bonum* est, aut certè *indifferens*: sed spectandum est *moraliter* & comparatè ad *morum* regulas seu leges quibus cogruere debet.

Finis actionis est *id cujus gratiâ fit actio*: ut finis actionis eleemosynæ est vel honor divinus, vel vana gloria, &c.

Bonitas autem actionis moralis ex finis intentione potissimum repetitur, unde illud tritum:

Quicquid agant homines intentio judicat omnes.

Circumstantiæ actionis sunt ea omnia quæ actionem comitantur, & hoc versiculo omnibus noto exprimuntur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

CAPUT V.

Utrum effectus animi legibus Ethicæ subjiciantur, & quis eorum sit usus?

QUID sit animi affectus seu passio declaratum est in Compendio Physico. Nam Physicæ est affectuum naturam, originem, numerum, &c. inquirere. Sed docet Ethica quomodò sit iis utendum comparatè ad honestatem moralem & ultimum hominis finem.

Neque enim affectus animi sunt omnes naturâ suâ mali, ut Stoici contendebant; sed si eos temperet ratio, & disciplina moralis regat, non sunt ab homine prorsus extirpandi: imò multis esse possunt maximo ad bene agendum adjumento.

Rectus autem affectuum usus in eo præsertim consistit, ut ad justam mediocritatem secundùm præscriptum rectæ rationis ac morum regulas intuitu finis ultimi redigantur. Nam v. g. irascendum quando oportet; & ipse Christus contra vendentes & ementes in Templo iratus est. Sed non est irascendum contra rationem: sive irascendum est & non peccandum. Eadem est cæterorum ferè affectuum ratio. Nam ii omnes in bonum finem sunt ordinandi. *Sicut enim rectè ambulare bonum est; errare autem malum: sic moveri affectibus in rectum, bonum est; in pravum, malum:* inquit Lactantius libro 6. divinarum institutionum cap. 16.

PARS TERTIA ETHICÆ.

De virtutibus & vitiis.

DUPLICIS generis principia actuum humanorum distingui solent in Scholis, nimirum *congenita* & *acquisita*.

Congenita sunt ea quæ nobiscum nata sunt: scilicet *intellectus* & *voluntas*, seu *libertas*, de quibus antea dictum est.

Acquisita sunt ea, quæ repetitis actibus comparantur, nimirum *virtutes*, & *vitia*, de quibus nunc agendum est duplici capite.

Primum quæret quid sit virtus, quid vitium generatim.

Secundum erit de virtutibus & vitiis sigillatim.

CAPUT I.

Quid sit virtus; quid vitium.

EA lex ab Auctore Naturæ inter mentem & corpus humanum est constituta, *ut occasione quarumdam mentis cogitationum quidam in corpore subsequantur motus, & vicissim occasione quorumdam corporis motuum, quadam in mente cogitationes excitentur.* Hinc naturalium mentis habituum origo est petenda.

Habitus enim *ſpiritalis*, ſive mentis, eſt *facilitas de rebus ante perceptis cogitandi, aut ea faciendi quæ ſæpiùs ſunt facta*. Facilitas autem illa ex impreſſis cerebro veſtigiis, & liberiori ſpirituum animalium motu proficiſcitur: quatenus nempe hujuſmodi veſtigiorum & motuum occaſione mens ad eaſdam cogitationes & actiones determinatur.

Ex habitibus autem alii ſunt *boni* & dicuntur *virtutes*: alii ſunt *mali*, & *vitia* nominantur.

Virtutes vel ſunt *ſupernaturales* & *infuſæ* quas nempe Deus infundit nobis ſine nobis; quales ſunt *Fides*, *Spes*, & *Charitas*: vel ſunt *naturales* & acquiſitæ, hoc eſt, repetitis actibus comparatæ: rurſuſque aut *intellectuales* dicuntur aut *morales*.

Virtutes intellectuales appellantur, quæ mentis cognitionem præſertim adjuvant: ſuntque *intelligentia*, *ſapientia*, *ſcientia*, *prudentia* & *ars*, quæ fuerunt antea explicatæ.

Virtutes morales dicuntur, quæ voluntatem ad bonum morale impellunt.

Unde virtus moralis definitur, *habitus bonus ad bonos actus inclinans*.

In virtute duæ ſpectandæ ſunt partes; altera ſuperior; altera inferior.

Pars ſuperior virtutis eſt *conſtans & firmus amor ordinis*, quo voluntas id quod bonum eſt & honeſtum conſtanter proſequitur.

Pars inferior & famulans virtutis eſt *operandi facilitas*, quæ tota in corporeis affectionibus, putà in impreſſis cerebro veſtigiis, in ſpirituum animalium determinatione, ac reliquis diſpoſitionibus corporeis ob legem modò allatam eſt cõſtituta.

Id autem quod eſt honeſtum, inter extrema duo vitioſa poſitum eſt. Unde virtus medium ſemper ſectatur, non quidem *medium rei*, ſed *medium rationis*.

Medium rei dicitur quod immutabile eſt; & ab

extremis *æqualiter* distat : ut numerus senarius distat æqualiter à binario & denario.

Medium rationis est illud quod præscribitur *à ratione*, inspectis omnibus circumstantiis. Non enim eadem omnes decent. Nam

Atticus eximiè si cœnat, lautus habetur;
Si Rutilus, demens, &c.

Vitium morale est habitus malus inclinatus ad actus malos, hoc est, ad actus à recta ratione seu ordine, vel per excessum, vel per defectum aberrantes : qui actus vocantur *peccata*. Vitium quippe est *habitus* malus:peccatum verò est *actus* malus.

CAPUT II.

De virtutibus & vitiis sigillatim.

VIRTUTES morales & acquisitæ dividuntur in principes seu *cardinales*, & in *adjunctas* seu à cardinalibus descendentes.

Virtutes cardinales sunt quatuor, scilicet *prudentia*, *justitia*, *fortitudo* & *temperantia*.

Prudentia hoc loco est *virtus cardinalis, quâ novimus quid agendum sit, & à quo abstinendum*. A sancto Augustino lib.1. de libero arbitrio num.27. aliàs cap.13. dicitur, *appetendarum & vitandarum rerum scientia*.

Justitia definitur ab Imperatore Justiniano, initio Institutionum Juris civilis, *constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*. Cùm dicit *constantem & perpetuam voluntatem*, intelligit habitum seu virtutem voluntatis.

Fortitudo est *virtus moderatrix audiciæ & timoris, seu temeritatis & ignaviæ, in periculis, ubi & quando res postulat, adeundis*.

Temperantia est *virtus moderatrix voluptatum gustûs & tactûs.*

Ab his quatuor virtutibus derivantur cæteræ, quæ *adjuncta* appellantur.

Prudentiæ opponitur per excessum *calliditas* seu *astutia* : per defectum verò *imprudentia* & *stultitia.*

Fortitudini repugnat *audacia* seu *temeritas* per excessum ; *timor* verò aut *ignavia* per defectum.

Justitiæ opponitur *injustitia* , quæ vel excessu vel defectu peccat.

Temperantiæ denique adversatur per excessum *intemperantia* , & per defectum *stupor* , sive , ut loquuntur, *insensibilitas.*

Hujusmodi vitia repetitis actibus malis generantur , & ad actus malos seu peccata impellunt.

Peccatum generatim est *aversio à Deo & inordinata conversio ad creaturas* , aut inhæsio in creaturis. Id vel est *originale,* cui nempe nascendo sumus obnoxii ; vel est *actuale* , in quod pravo libertatis usu incidimus : quodque est *dictum factum* , *concupitum* , vel etiam *omissum* , contra morum regulas & leges. Unde rursus peccatum vel est *commissionis* , vel *omissionis.*

Peccatum commissionis est illud quod præcepto neganti opponitur , ut *furtum* opponitur isti negativo præcepto , *Non furaberis.*

Peccatum omissionis est illud quod opponitur præcepto affirmanti , ut *qui Deum non diligunt* adversantur isti præcepto affirmanti , *Diliges Dominum Deum tuum.*

Utrumque vel est *lethale* , quod mortem infert animæ ; vel *veniale* , quod facilè condonatur ; quodque in ipsos justos cadit.

Ex lethalibus septem vulgò dicuntur capitalia ; scilicet *superbia*, *avaritia* , *luxuria*, *invidia* , *gula*, *ira* , *acedia* ; quæ per primas litteras continentur hoc artificiali vocabulo , *Saligia.*

PARS QUARTA ETHICÆ.

De variis vitæ officiis.

OFFICIA hominis vel ſunt erga Deum & ſeipſum ; vel ſunt erga familiam ; vel denique erga Rempublicam : ſit igitur

CAPUT I.

De hominis tum erga Deum, tum erga ſeipſum officiis.

CUM homo ad imaginem Dei ſit ex nihilo formatus, totum ſe Deo conſecrare debet, omneſque ſuos actus & motus ad ipſum referre.

Primò igitur agnoſcendus eſt Deus, totâque mente colendus tanquam rerum omnium Auctor & gubernator.

Secundò, ut eâ, quâ par eſt, ratione colatur, lex ipſius divina omni ſtudio eſt addiſcenda,& animo imprimenda.

Tertiò, non tantùm interiùs coli debet, ſed etiam exteriùs in communi Fidelium cœtu, votis, ſacrificiis, & orationibus.

Quartò, in orationibus nihil ab eo petendum eſt juſtitiâ & ſanctitate divinâ indignum ; ſed id tantùm

tantùm quod ipsi placeat, quodque & nobismetipsis & aliis propter vitam æternam prosit.

Quintò, agendæ ipsi gratiæ pro innumeris, quibus nos cumulat, beneficiis.

Quod ad nos spectat ita unusquisque nostrûm se diligere debet, ut tamen vitam suam gloriæ divinæ non præferat.

Deinde & mentem & corpus curare necesse est Dei ipsius intuitu. Corpus quidem necessariis non superfluis alimentis est pascendum. Nec molliter curandum est, nec otio frangendum, sed labore continuo est exercendum.

Præterea sensibus omnibus quædam veluti custodia ponenda est, ne per eos irrepant vitia, mentemque corrumpant.

Non autem satis est vitiis fores occludere, sed mentem etiam virtutibus ac disciplinis ornare oportet, ut quisque in ea, qua positus est, conditione & sorte cum honore se gerat, munusque suum secundùm Deum adimpleat.

At illud in primis efficiendum, ut illud vitæ genus sibi quisque deligat, quod sibi maximè sit accommodatum. Qua in re non tantùm sapientium consilium quærendum est: sed etiam maximè cœleste auxilium implorandum.

CAPUT II.

De hominis officiis erga familiam.

Triplex præsertim occurrit societas in familia; scilicet viri & uxoris; Parentum & liberorum; dominorum & servorum.

Vir & uxor mutuum non tantùm amorem sed etiam honorem & adjumentum sibi debent: ita

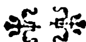
tamen ut vir primas partes habeat, quoniam caput est mulieris. Non tamen *despoticum* in eam habet imperium; cùm ipsa sit consors non ancilla.

Secunda hominum societas est parentum & liberorum, qui mutuis quoque tenentur officiis.

Parentes quippe alimentum & educationem liberis debent. Sed eos ante omnia supremi Numinis notitiâ informare, atque ad ipsius cultum verbo & exemplo excitare tenentur.

Vicissim liberos erga parentes gratos esse oportet, & ad obsequium, honorem, reverentiam, tutamentumque præstandum semper paratos. Nunquam enim parentibus parem gratiam referre valent. Imò parentes suos semper minùs amant quàm ab iis amantur. Unde vulgò aiunt amorem esse veluti *quoddam pondus*, quod in liberos sponte descendit, à liberis verò in parentes non facilè ascendit.

Officia dominorum & servorum breviter comprehenduntur Epist. ad Ephesios, cap. 6. his verbis. *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut Domino, non hominibus; scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum hoc recipiet à Domino, sive servus sive liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum & vester Dominus est in cœlis, & personarum acceptio non est apud eum.*

CAPUT III.

De variis hominum officiis erga Rempublicam.

QUI vivunt in civitate vel Republicâ, aut sunt personæ publicæ, aut privatæ.

Personæ publicæ sunt *Princeps* & *Optimates*, *Sacerdos* & ipsius Ministri, *Magistratus* & *Judices*.

Personæ privatæ sunt *mercatores*, *artifices*, *fabri*, &c.

Præcipua Principis cura in eo consistit ut honor Deo exhibeatur, suum tribuatur cuique; salus & tranquillitas in Republica conservetur. Quocirca Optimates in consilium debet advocare, qui sapientiâ, fide, in rebus agendis peritiâ, omnique virtutum genere sint instructi, ut semper Dei honori, Principis gloriæ, patriæ splendori, & populorum saluti consulant.

Ut verò debitus honor Deo reddatur, Sacerdos populis constituitur, qui sit veluti *Mediator* aut *Internuntius*, inter Deum & homines.

Præcipuum illius officium est *orationi vacare & ministerio verbi*, hoc est, Deum orare & populum docere. Deinde Ministros sibi subditos in officio debet continere, ut res sacra ritè peragatur, & omnia charitatis munera erga omnes & singulos impleantur.

Magistratus & Judices reddendo juri præpositos attendere oportet ad id quod Dei nomine præcepit Moyses Deut. I. cap. I. v. 16. *Quod justum est*, inquit, *judicate, sive civis sit ille*, quem judicatis, *sive peregrinus, nulla erit distantia personarum;*

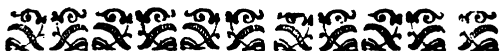
ita parvum audietis ut magnum : nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.

Quod spectat ad privatos, ii debent esse Principi maximè subditi. Nam, ut ait Apostolus ad Romanos cap.13. versu 2. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.*

Deinde Sacerdotibus, Magistratibus, & aliis omnibus in aliqua dignitate constitutis, honorem ac reverentiam exhibeant necesse est.

Denique in concives suos, maximè verò in consanguineos, propinquos, socios, vicinos, benevoli sint oportet, moremque gerant Apostolo sic præcipienti capite jam laudato versu 7. *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum : cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: nemini quidquam debeatis nisi ut invicem diligatis, qui enim diligit proximum, legem implevit.*

FINIS.

EXERCITATIONES SCHOLASTICÆ IN VARIAS PARTES PHILOSOPHIÆ,

praesertimque in Aristotelis Metaphysicam: sive series Disputationum Ontologicarum, naturali ordine dispositarum.

PRÆFATIO.

CUM *Ontologia*, quæ prima est Metaphysicæ pars, circa *ens* generatim versetur, tum circa illius principia, causas, & affectiones, seu proprietates: ideo disputationes ontologicas, seu exercitationes quodlibetarias de ente generatim, hoc ordine trademus.

Primò, dicemus de ente generatim: tum de ipsius principiis, & causis: ac tandem de illius proprietatibus agemus. Iis omnibus disputationem primam & procemialem præmittemus de Philosophia universè. Igitur quinque futuræ sunt in hoc opere disputationes.

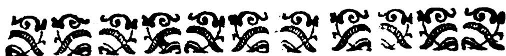
Prima & procemialis erit de Philosophia universè.

Secunda, de ente generatim.

Tertia, de entis principiis.

Quarta, de causis entis.

Quinta, de entis proprietatibus.

DISPUTATIO PRIMA, ET PROOEMIALIS.

De Philosophia universè.

MUltæ circa Philosophiam in universum quæstiones proponi, & expendi solent in Scholis. Prima, utrum extet apud nos Philosophia. Secunda, quæ sint illius causæ. Tertia, quæ divisio, aut partes, &c. Sit igitur

---

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum extet apud nos Philosophia.

PHilosophia, ut definivimus in proœmio Compendii Philosophici, est disciplinarum, seu scientiarum omnium complexio. Scientia verò est Philosophiæ pars, putà Logica, Ethica,&c.

Est autem scientia, *cognitio vera, certa, & evidens rei necessaria, & immutabilis, per veras, propriasque causas,* ut ibidem definivimus.

Quæritur autem an extet apud nos scientia quædam, vel Philosophia, ut Dogmatici affirmant: an tantùm sit possibilis, ut Scepticis videtur: an denique ne possibilis quidem sit, ut Acataleptici opinantur.

Possibilem Philosophiam probant vulgò ex

appetitu omnibus hominibus ad eam innato. Nam *omnes homines naturaliter ſcire deſiderant*, ut ait Ariſtoteles initio libri primi Metaphyſicorum. Hicque appetitus non poteſt eſſe irritus, ſive ad rem impoſſibilem conceſſus: ſiquidem *Deus & Natura nihil moliuntur fruſtra*, ex eodem Ariſtotele libro primo de Republica capite ſecundo. Ex quo efficitur poſſibilem ſaltem dici oportere ſcientiam aut Philoſophiam.

Verùm poſſibilitatem illam efficaciſſimè demonſtrant, qui ſcientiam aut Philoſophiam actu extare apud homines contendunt. Nam, ut communi fertur axiomate, *Ab actu ad poſſe valet conſecutio.* Si reverâ exiſtat Philoſophia, utique eam poſſibilem eſſe conſtat.

Ut verò demonſtremus exiſtere ſcientiam, ſeu Philoſophiam, neceſſe priùs eſt ſtabilire principium quoddam certitudinis, quo judicia noſtra nitantur, verumque à falſo ſecernatur.

Id autem non aliud eſt niſi *evidentia*, id eſt, *claritas*, & *diſtinctio idearum*: adeo ut hæc propoſitio tanquam cæterarum regula ſtatui poſſit: *Quicquid in idea clara & diſtincta rei alicujus continetur, id de ea re certiſſimè poteſt affirmari.*

Ideam *claram* nomino eam quæ per ſe lucet, ac ſolâ mentis attentione innoteſcit; *diſtinctam* verò illam, quæ quidpiam ita ſejunctum ab omnibus aliis exhibet, ut minimè cum iis confundi poſſit, ut jam definitum eſt in Compendio Logico, part.1. cap.3. Sit igitur

CONCLUSIO PRIMA.

PRIMUM certæ cognitionis principium videtur eſſe illud: *Quicquid in idea clara & diſtincta rei alicujus comprehenditur, id de ea re certiſſimè poteſt affirmari.*

Probatur. Illud eſt primum certæ cognitionis principium, quod certiſſimum & evidentiſſimum eſt, quod per aliud non probatur, & per quod cætera poſſunt demonſtrari.

Atqui principium noſtrum eſt hujuſmodi.

Primò quidem certiſſimum & evidentiſſimum eſt: cùm omnis certitudo & evidentia, quæ circa rerum naturalium eſſentiam apud nos exiſtit, ideis claris ac diſtinctis contineatur.

Deinde non probatur per aliud: quia nullum aſſignari poteſt eo prius.

Denique per illud cætera prorſus omnia poſſunt demonſtrari, ut inductione conſtat. Etenim cur tam certò, tam conſtanter affirmant Metaphyſici *impoſſibile eſſe, ut idem ſimul ſit & non ſit*, niſi quia in idea clara & diſtincta rei actu exiſtentis includitur impoſſibilitas ſimul non exiſtendi? Cur aſſerunt Mathematici *omne totum eſſe majus ſua parte*, niſi quia in idea clara & diſtincta totius partem comprehenſam intelligunt? quamvis ſingulorum enumeratio peragi non potuerit. Eadem eſt reliquorum ratio.

Ergo primum certæ cognitionis principium, prima veritatis regula, primum indicium, ſeu *criterium*, videtur eſſe illud, *quicquid in idea clara & diſtincta rei alicujus continetur, id de ea re certiſſimè poteſt affirmari.*

Corollarium I.

Hoc principium pertinet tantùm ad rei eſſentiam, non verò ad exiſtentiam, niſi quando exiſtentia eſt rei cuidam eſſentialis, qualis eſt exiſtentia ſolius Dei.

Corollarium II.

QUONIAM existentia possibilis continetur in idea rei, quam clarè & distinctè percipimus, idcirco affirmare licet, id omne, quod clarè & distinctè à nobis concipitur, esse possibile.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Illud non est primum certæ cognitionis principium, quod non est certissimum.

Atqui hoc principium, *quicquid in idea*, &c. non est certissimum.

Ergo non est primum certæ cognitionis principium.

Respondeo negando minorem. Etenim illud principium est certissimum, à quo omnis certitudo naturalis derivatur. Atqui omnis certitudo naturalis ex idea clara & distincta repetitur. Nam v. g. ideo certum est Geometris omnem circulum esse rotundum, quia in idea clara & distincta circuli rotunditas continetur. Ergo principium illud est certissimum.

Probabis minorem. Illud principium non est certissimum, quod à quibusdam in dubium revocatur.

Atqui hoc principium à quibusdam in dubium revocatur.

Ergo non est certissimum.

Respondeo distinguendo majorem. Illud principium non est certissimum, quod à quibusdam in dubium revocatur justà de causâ, concedo: quod à quibusdam in dubium revocatur immeritò & contra rationem, nego.

Simili modo distinguo minorem. Atqui hoc

principium *quicquid in idea*, &c. à quibusdam in dubium revocatur, immeritò & contra rationem, concedo: justâ de causâ, nego.

Ergo non est certissimum. Nego consequentiam.

Itaque illud non est certissimum, quod à quibusdam in dubium revocatur justâ de causâ: nempe post debitam mentis attentionem, remotis præjudiciis, & omni pertinacitate depositâ. Sed nihil vetat quominus certissimum sit illud, quod à quibusdam in dubium revocatur sine causa.

Nostrum autem principium non potest nisi sine causa & solo contradicendi animo, vel attentionis defectu, in dubium revocari. Etenim si dubium est nostrum principium, certè dubitare licet, utrum *bis bina sint quatuor*: nam ideo tantùm certò scimus bis bina esse quatuor, quia in idea clara & distincta binarii bis sumpti, includitur quaternarius.

Instabis. Atqui principium illud revocari potest in dubium etiam meritò & justâ de causâ.

Ergo nulla solutio.

Respondeo negando subsumptum. Nihil enim certum erit, si hoc principium *quicquid in idea*, &c. revocari possit in dubium: quod absurdum est.

Probabis subsumptum. Illud principium meritò revocari potest in dubium, quod æque convenit falso ac vero

Atqui principium nostrum æque convenit falso ac vero: etenim quod falsum est, id quandoque est evidenter falsum

Ergo revocari potest in dubium justâ de causâ.

Respondeo negando minorem. Etenim quod non convenit falso, nisi admotâ luce veritatis, id non æque convenit falso ac vero. Sed evidentia non convenit falso nisi admotâ luce veritatis: v. g. non cognosco falsum esse *materiam cogitare*, nisi quia clarè & distinctè concipio quid sit *materia*, &

quid ſit *cogitatio* : ex qua conceptione intelligo repugnantiam, quæ inter materiam & cogitationem intercedit. Unde ſanctus Auguſtinus Ep.118. num.12. *cognitio veritatis*, inquit, *omnia falſa, ſi modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, & dijudicare & ſubvertere idonea eſt*. Ergo principium noſtrum non æque convenit falſo ac vero.

Probabis minorem. Illud principium æque convenit falſo ac vero, quod eſt errori obnoxium.

Atqui principium illud, *quicquid in idea clara*, &c. eſt errori obnoxium.

Ergo poteſt in dubium revocari

Reſpondeo negando minorem. Illud enim principium non eſt errori obnoxium, quod eſt præcipuum argumentum, quo verum à falſo ſecernimus. Atqui hoc principium eſt præcipuum argumentum, quo verum à falſo ſecernimus, ſive eſt prima veritatis regula, ad quam judicia noſtra circa res naturales expendimus. Ergo principium illud non eſt errori obnoxium.

Probabis minorem. Illud principium eſt errori obnoxium, per quod multi in errorem inducuntur.

Atqui multi per ideam claram & diſtinctam in errorem inducuntur.

Ergo principium illud eſt errori obnoxium.

Reſpondeo negando minorem. Si enim principium illud homines in errorem inducat, nihil omnino tanquam certum affirmare licebit. Atqui tamen plurima licet affirmare tanquam certa : v.g. *triangulum omne tribus lineis contineri : mentem eſſe ſubſtantiam cogitantem ; bis bina eſſe quatuor*, &c. Ergo per ideam claram & diſtinctam in errorem nemo inducitur.

Probabis minorem. Multi ſunt ſomniantes ; multi amentes ; multi *paralogiſmo*, ſeu falsâ ratiocinatione decipiuntur.

Atqui ii omnes per hoc principium, *quicquid in idea*, &c. in errorem inducuntur.

Ergo multi per hoc principium in errorem inducuntur.

Respondeo negando minorem quoad singulas partes. Primò enim amentes vix ullas habent ideas claras & distinctas; cùm ideo potiùs insaniant, quod eorum ideæ sint confusæ.

Secundò, dormientes quoque, aut non habent ideas claras & distinctas; aut si habent aliquas, quicquid in illis continetur, potest de iis rebus, quarum sunt ideæ, affirmari. Exempli causâ, si somnians concipiat circulum, potest de eo rotunditas affirmari.

Tertiò, qui paralogismo decipiuntur, non ii in errorem inducuntur per ideas claras: sed aut nullas habent tales; aut in inferenda ex iis conclusione aberrant.

Quæres quomodo scire possimus an habeamus ideas claras & distinctas.

Respondeo id intimo sensu nobis esse notum: quoniam hujusmodi ideæ sic lucent per se, ut omnes homines earum luce afficiantur.

Urgebis. Suspicari potest aliquis vitam, quam degimus, esse respectu alterius vitæ, ut somnium respectu vigiliæ.

Ergo quemadmodum in somnio ideæ apparent distinctæ, quæ vigilantibus sunt confusæ: ita ideæ quas habemus, licèt nobis videantur distinctæ, in altera vita erunt confusæ.

Respondeo primò negando antecedens. Id enim ridiculum est suspicari, cujus nullum habemus fundamentum. Sed nullum habemus fundamentum suspicandi vitam nostram esse respectu alterius vitæ, ut somnium respectu vigiliæ. Imò si res ita foret, Deus perpetuò nobis illuderet, quod absurdum est. Ergo id non licet suspicari.

Secundò, quamvis perpetuò somniaremus; tamen quoties ideæ nostræ essent claræ & distinctæ, toties quicquid in iis contineretur, posset de rebus, quarum essent ideæ, affirmari, ut jam dictum est.

Objicies secundò. Illud non est primum certæ cognitionis principium, quod ab alio pendet.

Atqui principium istud *quicquid in idea*, &c. ab alio pendet.

Ergo non est primum certæ cognitionis principium.

Respondeo negando minorem. Nam nullum assignari potest à quo nostrum pendeat.

Probabis minorem. Illud principium pendet ab alio, quod pendet ab ista cognitione, *Deus existit.*

Atqui principium à nobis allatum pendet ab ista cognitione, *Deus existit.*

Ergo pendet ab alio.

Respondeo negando minorem. Illud enim principium non pendet ab ista cognitione *Deus existit*, quod est illius cognitionis fundamentum. Sed nostrum principium est istius cognitionis fundamentum: ideo enim persuasum habemus Deum existere, quia in idea clara & distincta Dei seu entis summè perfecti, existentiam includi intelligimus. Ergo nostrum principium non pendet ab ista cognitione *Deus existit.*

Probabis minorem. Ideo tantùm nobis certum est nos non decipi in iis quæ clarè & distinctè novimus, quia scimus Deum existere, cujus bonitas nos decipi non sinit in iis quæ clarè & distinctè novimus.

Ergo nostrum principium pendet ab ista cognitione, *Deus existit.*

Respondeo negando antecedens. Non enim ideo præcisè certum nobis est nos non decipi in iis quæ clarè & distinctè novimus, quia scimus Deum existere, qui nos in iis decipi non sinit: sed po-

rius certum nobis eſt Deum exiſtere, quia in idea clara & diſtincta Dei continetur exiſtentia.

Equidem cum agitur de corporum exiſtentia, nihil certi circa illam ſtatuere poſſumus, niſi ſciamus Deum exiſtere, qui nos in eorum perceptionibus falli per totam vitam non patitur, ut dictum eſt in compendio Phyſico, parte 1. cap. 1. At noſtrum principium ſpectat tantùm eſſentiam, non vero exiſtentiam, ut jam diximus.

Inſtabis. Saltem principium noſtrum pendet ab iſto, *impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe.*

Ergo pendet ab alio.

Reſpondeo negando antecedens. Noſtrum enim principium non pendet ab eo quod per ipſum probatur. Atqui principium iſtud, *Impoſſibile eſt, &c.* per noſtrum probatur. Ideo quippe affirmamus *impoſſibile eſſe, ut aliquid ſimul ſit & non ſit*; quia in idea clara & diſtincta rei actu exiſtentis includitur impoſſibilitas ſimul non exiſtendi. Ergo noſtrum principium non pendet ab iſto, *Impoſſibile eſt, &c.*

Probabis antecedens. Noſtrum principium pendet ab iſto, *Impoſſibile eſt, &c.* Si poſito iſto falſo, noſtrum quoque ſit falſum.

Atqui poſito iſto principio falſo, noſtrum quoque foret falſum.

Ergo noſtrum principium pendet ab iſto, *Impoſſibile eſt, &c.*

Reſpondeo negando majorem. Imò verò hinc ſequitur principium iſtud pendere à noſtro, & poſterius eſſe noſtro, ſaltem *naturâ*, ut aiunt, ſecundum regulam Logicam, quâ dicitur *falſum conſequens ergo & antecedens.* Nec tantùm poſito iſto principio falſo, ſed etiam poſitis quibuſlibet propoſitionibus evidentibus, falſis; verbi gratiâ *omne totum eſt majus ſua parte*; *bis bina ſunt quatuor*; *circulus eſt rotundus, &c.* noſtrum principium falſum eſſe ne-

cesse est: quia propositiones quælibet evidentes, etiam *Axiomata*, ex nostro principio deducuntur, cùm iis propter nostrum duntaxat principium assentiamus. Ideoque nostrum principium est prima veritatis ac certitudinis omnis regula aut character.

Sed inquies. Si principium istud, *Impossibile est &c.* à nostro penderet, veritas rerum penderet ab ideis nostris.

Atqui falsum consequens.

Ergo & antecedens.

Respondeo distinguendo sequelam majoris. Veritas rerum penderet ab ideis nostris, ut à nobis cognoscatur, concedo: ut sit in rebus ipsis, nego. Simili modo distinguo minorem. Falsum consequens; id est, falsum est veritatem rerum pendere ab ideis nostris., ut sit in rebus ipsis, concedo: ut à nobis cognoscatur; nego. Quare nego consequentiam.

Itaque veritas rerum non pendet quidem ab ideis nostris, ut sit in rebus. Non enim ideæ nostræ sunt rerum causæ; neque res idcirco veræ sunt, quia earum ideas habemus, quando quidem, ut in Scholis loqui solent, *propter meum cogitare, nihil ponitur in re.* Sed tamen veritas rerum à nobis cognosci non potest, nisi per ideas nostras; nec de iis aliter, quam per ideas nostras, judicare possumus.

Cum igitur veritas rerum prior dicitur veritate idearum; distingui debet propositio hoc modo. Veritas rerum prior est veritate idearum, comparatè ad res ipsas, concedo: comparatè ad cognitionem nostram, nego: quoniam res ipsas non nisi per ideas nostras cognoscimus. Hîc autem agimus de principio nostræ cognitionis, non de rerum principio; quare ad ideas, non ad res ipsas est confugiendum.

Quod autem aiunt aliqui nostrum principium

non esse evidentissimum, quòd non constet ex terminis evidentissimis, id per quàm absurdum videtur. Nam termini *per se* non sunt alii aliis clariores aut obscuriores, licet non sint omnibus æqualiter noti. Sic termini Geometrarum, qui à vulgo non intelliguntur, nihilò sunt obscuriores quàm cæteri Simili modo licet Gallorum voces non sint Hispanis notæ, non tamen idcirco dici debent obscuriores. Denique nulla vox in se spectata obscura est; sed tantùm ubi ad varias res significandas per abusum usurpatur; cui incommodo, ut obviam eatur, necesse est, cujuscumque vocis significationem definiendo explicare, quod nos circa ideam claram & distinctam præstitimus.

Objicies tertiò ineptissimum illud, & tamen sæpe decantatum quorumdam argumentum. Cum dicitur *quidquid in idea clara & distincta continetur, &c.* id intelligitur vel de idea *formali*, vel de idea *objectiva*.

Respondeo intelligi de idea *objectiva*, id est, de *objecto* ipso concepto; non de conceptione *formali*; quæ est *affectio* seu *modus mentis cogitantis*. Nam modus iste nihil includit præter mentem ipsam affectam: proindeque non potest de rebus aliis, quo clarè & distinctè mens percipit, affirmari.

Inferes. Ergo cum dicitur *quidquid in idea clara & distincta rei continetur: id de ea re affirmari potest*, idem planè est, ac si diceretur, *quidquid est in ipsa re, est res*: sive *res est res*: quæ propositio identica est & nugatoria.

Respondeo negando consequentiam, quæ est absurdissima. Tunc enim tantùm propositio dicitur *identica* & nugatoria, ut advertimus in compendio Logico, cùm idem de se ipso affirmatur eodem nomine ut cùm dicitur *res est res*; *homo est homo* non verò cùm res de se ipsa prædicatur diverso nomine: alioquin ista propositio, *Socrates est homo*, foret

identica & nugatoria: perinde enim est ac si dicatur, *Socrates est hic homo*, nempe *Socrates*: & tamen ista propositio *Socrates est homo* nunquam habita est *propositio identica*, & nugatoria, quamvis ipsius attributum cum subjecto *identificetur*, ut aiunt, hoc est, *idem* fiat ac subjectum: idque quia subjectum & attributum, quæ reipsà *identificantur*, diverso nomine exprimuntur.

Sensus igitur nostræ propositionis hic est, nempe, *quicquid continetur in idea objectiva rei, sive in re ipsa concepta, id de ea re potest affimari*: sive, attributum, quod in idea clara & distincta subjecti continetur, verum est de illo subjecto; aut dici potest inesse huic subjecto. Quo quidem sensu nihil planius est, & usu communi magis confirmatum. Quare satis mirari non possum aliorum quorumdam ingenium, qui, ut principium istud fidei christianæ contrarium esse persuadeant, hanc ex illo conclusionem absurdissimè deducunt. Ergo *quoties attributum non includitur clarè & distinctè in idea subjecti, falsum est de hoc subjecto.* Advertere enim deberent propositionem nostram non esse *exclusivam*, nec dicere, illud *solum* attributum esse verum de subjecto, quod in illius idea clara & distincta continetur: sed hunc esse sensum Axiomatis, si quid continetur in idea clara & distincta subjecti, verum esse de subjecto; quamvis aliqua de subjecto aliquo vera esse possint, quæ tamen in illius idea clarè & distinctè non comprehendantur; cujusmodi sunt quæ fide tantùm tenentur, non clarè percipiuntur.

Quæres an dici non possit primum certæ cognitionis principium illud, quod à Cartesio, tum secundâ Meditatione Metaphysicâ, tum primâ parte Principiorum, numero septimo, allatum est, nempe, *cogito: ergo existo.*

Respondeo si per primum certæ cognitionis prin-

cipium, intelligas primam cognitionem certam, quæ homini veritatem naturali ordine quærenti circa rerum *existentiam* occurrit, hanc propositionem *ego qui cogito existo*, dici posse primum certæ cognitionis principium, ut voluit Cartesius. Nam etiam si quis dubitet, an extra se quidquam extet in rerum natura dubitare tamen non potest, quin ipse existat dum dubitat; tum quia intimo sensu existere se sibi conscius est; tum quia in idea clara & distincta dubitantis, inclusa est existentis idea. Sed si per primum certæ cognitionis principium significetur regula quædam generalis, per quam expendi possint omnia judicia, quæ tum circa *essentiam*; tum circa *existentiam* rerum extra nos positarum fiunt, ea propositio, *ego qui cogito, existo*: minimè spectari potest, ut primum certæ cognitionis principium. Etenim certitudo quidem, quæ nobis adest circa rerum sensibilium extra nos positarum existentiam, sensu intimo, vivido, & constanti nititur, factâ hypothesi, quæ certissima est, *quod existat Deus*, qui in nobis decipiendis non delectetur: sed tamen regula quâ tum judicia, quæ hoc sensu vivido, ubi agitur de rerum sensibilium existentia, nituntur; tum judicia quæ circa rerum essentiam fiunt, expendimus, non alia est, nisi quæ à nobis est constituta, nempe *quicquid in idea clara & distincta rei alicujus comprehenditur, id de ea re certissimè potest affirmari.* Nunc sit

CONCLUSIO SECUNDA.

EXTAT apud nos scientia multiplex, & proinde Philosophia.

Probatur. Scientia est cognitio vera, certa, & evidens rei necessariæ per proprias causas, ut definiunt omnes.

Atqui existit multiplex cognitio vera, certa &

evidens rei necessariæ per proprias causas. Verbi gratiâ norunt Logici syllogismum constare debere ex tribus terminis, quia est probatio sive affirmans, sive negans unius de alio per aliud. Ostendunt Metaphysici Deum existere, quia mentibus nostris insculpta est Dei notio, quæ aliunde quàm ab ipso Deo profluere non potuit. Docent Morales Philosophi omnes actus nostros ad Deum referri oportere, quia Deum diligere debemus supra omnia, & cætera tantùm propter ipsum. Denique Physici demonstrant eclipsim Lunæ contingere propter interpositionem Terræ Solem inter & Lunam: ut omittam demonstrationes Mathematicas, quas veras, certas & evidentes esse nemo negat.

Ergo multiplex apud nos existit scientia; & proinde, quæ disciplinarum omnium complexio est, Philosophia.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò cum Academicis. Scientia est cognitio certa.

Atqui nulla existit cognitio certa.

Ergo non existit scientia; nec proinde Philosophia.

Respondeo negando minorem. Cognitio enim certa est cognitio firma, stabilis & immobilis. Atqui existit cognitio, firma, stabilis & immobilis; v. g. cognitio, quâ certum mihi est me existere, dum loquor aut cogito: quoniam fieri non potest, ut qui cogitat aut loquitur, non existat. Unde præclarè sanctus Augustinus contra Academicos lib. 15. *de Trinit.* n. 21. aliàs cap. 12. *intima scientia est, quâ nos vivere scimus, ubi ne illud quidem Academicus dicere potest, fortasse dormis, & nescis, & in somnis vides...... quia & dormire & in som-*

nis videre viventis est. Ergo existit aliqua cognitio certa.

Probabis minorem. Nulla cognitio certa nititur principio fallaci.

Atqui omnis nostra cognitio nititur principio fallaci.

Ergo nulla nostra cognitio est certa.

Respondeo negando minorem. Primum enim cognitionis principium, quo judicia certa innituntur, est evidentia, seu claritas & distinctio idearum, ut superiori conclusione probatum est. Sed evidentia seu claritas & distinctio idearum non est principium fallax; cum sit potiùs omnis veritatis regula. Ergo non omnis cognitio nostra nititur principio fallaci.

Probabis minorem. Omnis cognitio, quæ nititur sensibus, ea principio fallaci nititur.

Atqui omnis cognitio nostra nititur sensibus.

Ergo nititur principio fallaci.

Respondeo negando minorem. Licèt enim aliqua cognitio nitatur sensibus, non ideo tamen omnis cognitio sensibus inniti putanda est. Nam duplicis generis sunt cognitiones in mente nostra, ut non solùm constat ex S. Augustino lib. 15. de Trinit. n. 21. aliàs c. 12. sed etiam ratio ipsa naturalis attendentibus omnibus suadet. Aliæ earum à sensibus oriuntur, nimirum perceptiones luminis, colorum, sonorum, odorum, saporum, cæterarumque qualitatum sensibilium, quas per sensus transmitti ad mentem necesse est. Aliæ sunt ipsi menti congenitæ, scilicet, quæ per sensus transire non potuerunt, qualis est cognitio Dei, cognitionum nostrarum: affirmationis & negationis, rationum & proportionum, quæ in numeris observantur. Prioris quidem generis cognitiones nituntur aliquo modo sensuum testimonio: unde sunt errori frequenter obnoxiæ, summâque proinde diligentiâ

ſunt expendendæ. Sed poſterioris generis perceptiones, quæ Metaphyſicæ ſunt, vel Logicæ, vel Mathematicæ, aut certè Metaphyſicis, Logicis, Mathematicis conjunctæ, à ſenſibus minimè pendent, ſuntque longè clariores cæteris, nec nos in errorem inducunt. Ergo non omnis cognitio noſtra nititur ſenſibus.

Probabis minorem. Omnis noſtra cognitio nititur ſenſibus, ſi nihil eſt in intellectu, quod priùs non fuerit in ſenſu.

Atqui *nihil eſt in intellectu, quod priùs non fuerit in ſenſu*, ut vulgò aiunt Peripatetici.

Ergo omnis noſtra cognitio nititur ſenſibus.

Reſpondeo negando minorem. Duo ſunt enim perceptionum genera, ut modò diximus; ſcilicet rerum ſpiritalium, & rerum ſive potiùs qualitatum corporearum. Poſterioris quidem generis perceptiones ortum habent à ſenſibus: ſed ideæ prioris generis per ſenſus tranſire non potuerunt; cùm earum objecta nec colorata ſint, nec ſonora, nec ſapida, nec ullâ aliâ qualitate ſenſibili affecta.

Inſtabis. Ex iſta reſponſione ſequitur res ſaltem corporeas, quarum ſpecies per ſenſus tranſierunt, certò cognoſci non poſſe.

Ergo ſaltem non extat cognitio certa de rebus corporeis.

Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Sequitur res corporeas certò cognoſci non poſſe, cùm earum cognitio ſolo ſenſuum teſtimonio, non clarâ & diſtinctâ mentis perceptione nititur, concedo: cùm non ſolo ſenſuum teſtimonio, ſed etiam clarâ & diſtinctâ mentis perceptione ſuſtinetur, nego.

Simili modo diſtinguo conſequens. Nulla extat cognitio certa rerum corporearum, ubi ſolo ſenſuum teſtimonio ſuſtinetur, concedo: ubi clarâ diſtinctâque mentis perceptione fulcitur, nego.

Itaque rerum corporearum cognitio vel ſolo ſenſuum teſtimonio eſt ſuffulta, tuncque non admodum certa eſt, ut jam diximus: vel clarâ diſtinctâque mentis ideâ ſuſtinetur; tuncque errori minimè eſt obnoxia, cùm regula veritatis ſit idea clara & diſtincta; ut antea probatum eſt.

Objicies ſecundò. Ut extaret cognitio certa, deberet dari objectum quoddam certum.

Atqui nullum eſt objectum certum.

Ergo nulla eſt cognitio certa.

Reſpondeo negando minorem. Objectum quippe certum, eſt objectum immutabile, certâque & immutabili ratione cognitum. Sed multiplex eſt objectum immutabile. Nam circulus v. g. ita rotundus eſt, ut non poſſit non eſſe rotundus: totum non poteſt non eſſe majus ſua parte: bis bina non poſſunt non eſſe quatuor: atque ita de cæteris. Ergo exiſtit aliquod objectum certum.

Probabis minorem. Quicquid eſt certum, illud eſt immutabile ac permanens.

Atqui nullum objectum eſt immutabile ac permanens.

Ergo nullum eſt objectum certum.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. Nulla res eſt immutabilis & permanens ſecundùm exiſtentiam ſpectata, eſto: ſecundùm eſſentiam ſumpta, nego: quare nego conſequentiam. Itaque res duobus modis ſpectari poteſt; nempe vel ſecundùm exiſtentiam, vel ſecundùm eſſentiam.

Tunc ſpectatur ſecundùm eſſentiam, cum ſpectatur quatenus ex certis principiis eſſentialibus conſtat, ex quibus non poteſt non conſtare. Tunc verò ſecundùm exiſtentiam conſideratur, cum ſpectatur quatenus exiſtit.

Fateor quidem nullam rem, præter Deum, eſſe immutabilem quoad exiſtentiam; quia res omnes præter Deum poſſunt abſolutè non exiſtere,

& in nihilum redigi : ideoque dicuntur *contingentes* quoad existentiam. Sed contendo res planè omnes esse *necessarias* & immutabiles secundùm essentiam.

Etenim illud est necessarium secundùm essentiam, quod ex certis principiis essentialibus sic constat, ut non possit ex iis non constare. Atqui res omnes ex certis principiis essentialibus sic constant, ut non possint ex iis non constare : verbi gratiâ homo non potest non constare ex mente & corpore, alioqui non esset homo. Idem de cæteris est statuendum. Ergo res omnes sunt *necessariæ*, sive sunt immutabiles quoad essentiam : nec sunt *contingentes*, sive mutabiles nisi quoad existentiam.

Verum inquies. Essentia & existentia sunt unum quid & idem.

Ergo si nihil est immutabile secundum existentiam, nihil quoque immutabile est secundum essentiam.

Respondeo distinguendo antecedens, Essentia & existentia sunt quid idem diverso modo spectatum, concedo : eodem modo sumptum, nego. Quare nego consequentiam. Essentia igitur v. g. Petri, est corpus & mens Petri : existentia item Petri est illius corpus & mens prout existunt : sive essentia & existentia Petri sunt quid idem ac Petrus ipse existens. Petrus autem existens spectari potest, vel prout existit ; vel prout ex certis principiis essentialibus constat : si spectetur priori modo, est mutabilis, quia sic existit, ut possit non existere ; si posteriori modo consideretur, est immutabilis, quia ex principiis essentialibus nempe ex mente & corpore sic constat, ut non possit ex iis non constare. Unde eadem res diverso modo spectata dici potest mutabilis, & immutabilis : est enim mutabilis secundum existentiam, immutabilis verò se-

cundum essentiam. Non diffiteor quidem omnem essentiam creatam in nihilum posse redigi. Sed si hinc colligas eam non esse necessariam, distinguam consequens hoc modo. Non est necessaria *absolutè*, concedo; *hypotheticè*, nego. Itaque duobus modis essentia quædam potest esse necessaria, scilicet, vel absolutè vel hypotheticè. Tunc est necessaria absolutè, cum omnino & sine ulla hypothesi, necessaria est: cujusmodi est sola essentia divina. Tunc verò est necessaria hypothetice, cum factâ hypothesi quod existat, non potest ex certis principiis non componi. Essentiæ autem creatæ sunt tantùm necessariæ *hypotheticè*, nempe ex hypothesi quod existant: non verò sunt necessariæ *absolutè*, nisi in statu ideali, ut dicemus infra disput. 3. quæst. 2. quia volente Deo possunt in nihilum redigi.

Instabis. Atqui certum non est rem quamlibet v. g. hominem ex certis principiis debere constare, sive esse immutabilem quoad essentiam.

Ergo nulla solutio.

Respondeo negando subsump. Quia res omnis ex certis principiis essentialibus necessariò constat: v. g. homo ex corpore & mente sic constat, ut non possit ex iis non constare: alioqui non esset homo.

Probabis subsump. Ut certum esset omnem hominem ex mente & corpore debere constare, priùs fieri deberet omnium hominum enumeratio.

Atque ea peragi non potest.

Ergo certum non est quemvis hominem ex mente & corpore esse compositum.

Respondeo negando majorem. Cùm enim attributum est necessarium, id est, cùm in idea clara & distincta subjecti continetur, de eo subjecto generatim affirmari potest citra singulorum enumerationem. In idea autem clara & distincta homi-

nis

nis comprehenduntur corpus & mens. Quare citra singulorum enumerationem affirmari potest quemlibet hominem ex corpore & mente necessariò constare: si enim vel hæc vel illud deesset, jam non foret homo.

Quòd si quandoque ratio in homine deficere videatur, id tantùm contingit *quoad usum*, non *quoad substantiam*: id est, homo non habet quàndoque liberum rationis usum, ut pueris & amentibus accidit: sed semper substantiam habet rationis, seu mentem ipsam, sine qua non foret homo.

Probabis majorem. Ut certum esset quemlibet hominem esse nigrum, opus foret singulorum enumeratione.

Ergo à pari, ut certum esset quemlibet hominem ex corpore & mente necessariò constare, fieri deberet singulorum enumeratio.

Respondeo negando consequentiam & paritatem. Disparitas in eo est, quòd nigredo non sit attributum homini necessarium, nec in clara distinctaque illius idea contineatur: corpus autem & mens sic ad naturam hominis requirantur, ut sine iis nec esse nec concipi possit. Quare ut certum foret quemlibet hominem esse nigrum, recensendi essent omnes homines, non autem sunt recensendi, ut certum sit quemvis hominem esse ratione præditum.

QUÆSTIO SECUNDA.

Utrum scientia, fides, & opinio simul consistere possint in eadem mente, de eadem re.

CUM scientia sit cognitio certa & evidens; opinio autem incerta & probabilis tantùm; ac

demum fides certa quidem, sed obscura: hîc alia suboritur quæstio, utrum scientia, fides & opinio simul esse possint in eadem mente, de eadem re. Quæ quæstio ad duo tantùm pertinere potest: scilicet ad existentiam Dei, & ad humanæ mentis immortalitatem. Nam præter illa duo, nihil penitus occurrit in rerum natura, quod scientiæ, fidei, & opinioni simul subjacere possit. Sit igitur ad quæstionis solutionem

CONCLUSIO.

SCIENTIA, fides, & opinio in eadem mente simul esse possunt de eadem re, quoad argumenta, seu media quibus innituntur: sed tamen sola tunc scientia movet seu afficit animum.

Probatur prima pars conclusionis. Ut scientia, fides, & opinio in eadem mente de eadem re simul consistant, quoad argumenta, seu media quibus innituntur, id tantùm necesse est, ut aliquis norit media, seu argumenta, quibus circa rem eamdem utuntur scientia, fides, & opinio.

Atqui potest aliquis nosse media, seu argumenta, quibus circa rem eamdem utuntur scientia, fides, & opinio: v. g. nosse potest tum argumenta, quibus existentia Dei, & humanæ mentis immortalitas demonstrantur; tum revelationem divinam, propter quam creduntur; tum denique saniorum hominum consensionem, per quam probabiliter suadentur, ut nemo diffiteri potest.

Ergo scientia, fides, & opinio in eadem mente de eadem re simul esse possunt, quoad media, seu argumenta quibus innituntur.

Probatur secunda pars conclusionis. Tunc aliqua qualitas sola movet aut afficit animum, cùm per eam solam sic persuasus est animus, ut persuaderi ampliùs non possit.

Atqui per ſolam ſcientiam ſic perſuaſus eſt animus, ut perſuaderi ampliùs non poſſit: nam ſcientia removet omne dubium, quod relinquit opinio; & tenebras diſcutit, quas habet fides: unde fidem & opinionem inutiles reddit.

Ergo ſcientia cum fide & opinione conjuncta ſola movet ſeu afficit animum.

Reſponſiones ad objecta.

OBJICIES primò contra primam concluſionis partem. Ea non poſſunt eſſe ſimul in eadem mente de eadem re, etiam quoad argumenta, quibus nituntur, quæ ſeſe mutuò deſtruunt.

Atqui ſcientia, fides, & opinio, etiam quoad argumenta, quibus innituntur ſpectatæ, ſeſe mutuò deſtruunt.

Ergo non poſſunt eſſe ſimul in eadem mente de eadem re.

Reſpondeo negando minorem. Licèt enim ſcientia fidem & opinionem reddat inutiles reſpectu mentis, quatenus tollit omne dubium, quod opinio relinquit, & fugat tenebras, quæ fidem comitari ſolent; non tamen eas deſtruit quoad argumenta, quibus nituntur: quia mens ſemper illa noſſe poteſt, quamvis iis non moveatur.

Probabis min. Ea ſeſe mutuò deſtruunt, quorum alterum clarum eſt, alterum obſcurum; alterum certum, alterum incertum.

Sed ſcientia clara eſt, & fides obſcura: item ſcientia certa eſt & opinio incerta.

Ergo ſcientia, fides, & opinio ſeſe mutuò deſtruunt.

Reſpondeo diſtinguendo maj. Seſe mutuò deſtruunt quantùm ad effectum, qui in mente produci poſſet, concedo: quantùm ad argumenta ſeu media, quibus nituntur, nego. Quare conceſſâ

minore distingui potest simili modo consequens. Scientia, fides, & opinio sese mutuò destruunt, quantùm ad effectum qui produci posset in mente, concedo: quantùm ad argumenta quibus nituntur; nego. Igitur cùm scientia, fides, & opinio simul conjunguntur, tunc scientia sola mentem afficit; fidemque & opinionem inutiles reddit: sed ea tamen non obstat quominus fidei & opinionis argumenta ab ipsa mente percipiantur: neque adeo illas destruit quantùm ad argumenta, seu media quibus innituntur.

Objicies secundò contra secundam partem. Si quid obstet quominus mens afficiatur simul argumentis scientiæ, fidei, & opinionis, id sanè est quòd mens non possit simul certa esse & incerta; clarè simul & obscurè rem eamdem cognoscere.

Atqui mens potest esse certa simul & incerta; clarè & obscurè quiddam cognoscere.

Ergo mens affici potest scientiæ, fidei, & opinionis argumentis simul.

Respondeo negando minorem. Repugnat enim mentem esse certam simul & incertam; clarè & obscurè quidpiam cognoscere; licèt percipere possit aliqua argumenta quæ incerta sunt, dum aliis convincitur quæ sunt certissima. Verbi gratiâ novi quædam argumenta, quibus probabilis redditur existentia Dei, vel humanæ mentis immortalitas: sed iis nunc minimè moveor; cùm aliunde existentiam Dei, & humanæ mentis immortalitatem citra dubium demonstratas putem. Cùm igitur ita persuasus est animus, ut persuaderi amplius non possit; tunc ipsi fides & opinio reverà sunt inutiles.

Probabis minorem. Ut mens sit certa simul & incerta, clarè & obscurè quidpiam cognoscat, satis est eam uti mediis certis & incertis, claris & obscuris.

Atqui mens uti potest mediis certis, putà demonstrationibus; & incertis, scilicet probabilibus argumentis: potest etiam uti argumentis obscuris, putà revelatione supernaturali & divina.

Ergo potest esse certa simul & incerta, clarè & obscurè quidpiam cognoscere.

Respondeo negando maj. Licèt enim mens utatur mediis certis & incertis, non tamen incertis afficitur, sed iis solis, quæ certa sunt, persuadetur. Item cùm adhibet media clara & obscura, claris tantùm movetur non obscuris. Ideòque dici non potest certa simul & incerta, nec clarè simul & obscurè rem eamdem cognoscere. Quocirca beati, qui Deum vident sicuti est, non jam moventur argumentis fidei, id est, non credunt mysteriis revelatis propter solam auctoritatem dicentis, quia scientiam habent; id est, claram ac distinctam eorum mysteriorum perceptionem.

Simili modo ubi quis videt, quæ sibi fuerant ab aliis nunciata, non jam iis credit, quòd sibi annuntiata fuerint, sed quòd ea videat. Sic cùm mulier Samaritana Johannis cap. 4. popularibus suis annuntiasset quæ in Christo Domino fuerat admirata, multique propter mulieris testimonium in Christum credidissent, ubi postmodùm ad Christum venerunt, ipsumque viderunt & audierunt, mulieri dicebant, *jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est verè Salvator mundi.* Ergo mens non potest clarè simul & obscurè rem eamdem tenere.

Instabis. Si res ita foret, vir doctus non haberet fidem, nec fidei meritum.

Atqui falsum consequens.

Ergo & antecedens.

Respondeo distinguendo primam partem majoris. Vir doctus non heberet fidem, seu non afficeretur argumentis [illegible] iis rebus, quas certò &

evidenter novit, concedo: in aliis rebus, quæ fidei subjectæ sunt, & obscuræ, nego.

Simili modo distinguo minorem. Falsum est virum doctum non habere fidem, in iis quæ obscura sunt, concedo: in iis quæ certò & evidenter novit, nego: quare nego consequentiam. Itaque vir doctus non habet quidem fidem in iis quæ certò & evidenter novit, sed in iis tantùm quæ obscura sunt, & quæ solâ Dei revelantis auctoritate sunt suffulta. Nec ideo carere putandus est fidei merito, dummodò ita sit affectus, ut etiamsi destitutus esset scientiâ, foret tamen ad credendum revelatis semper paratus; ut reverâ iis credit quæ per solam fidem habet comperta. Quod autem ait divus Gregorius Papa apud sanctum Thomam 2. 2. quæst. 2. art. 10. *Fidem non habere meritum, ubi humana ratio prabet experimentum*, ita est intelligendum, ut nullum sit fidei meritum, cùm credere nolumus nisi iis duntaxat, quæ humanâ ratione consequi possumus. Sed cùm ita sumus affecti, ut divinæ auctoritati nos subjicere parati simus, etiamsi omnis abesset evidentia: tum demonstratio aut scientia nullatenus fidei meritum imminuit. Aliunde non citra rationem revelatis credimus: nam ratio semper antecédit fidem, ut docet sanctus Augustinus Epist. 120. aliàs 222. siquidem idcirco tantùm auctoritati divinæ, non alteri intellectum nostrum subjicimus, quòd certum nobis sit, solum Deum, utpote summè bonum, & summè verum, nec falli posse nec fallere. Unde licèt fides multò certior habenda sit, quàm scientia sumpta pro cognitione rei naturalis per causas: non tamen certior est quàm scientia sumpta pro revelatione naturali, seu intelligentiâ nobis omnibus divinitùs concessâ per quam novimus rationem nostram in iis quæ intellectu attingere nequimus, divinæ auctoritati esse subjiciendam. Nam utra-

que cognitio ab eodem principio oritur, nempe à Deo mentes nostras illuminante, in cujus *lumine lumen videmus*, at ait Rex Propheta Psalmo 55. vers. 10.

Si quis autem dicat scientiam & fidem, vel scientiam & opinionem non esse oppositas.

Respondeo cum distinctione. Non sunt oppositæ quantùm ad media, seu argumenta quibus utuntur vel quantùm ad rem quam probant, esto: non sunt oppositæ quantùm ad effectum, quem in mente possunt producere, nego. Quamvis igitur *scientia*, fides, & opinio non sint oppositæ quantùm ad media, quibus utuntur, vel quantùm ad rem quam probant, utpote quæ rem eamdem v. g. existentiam Dei diversis quidem, non tamen oppositis argumentis affirmant: oppositæ tamen sunt ratione status, quem in mente possunt producere. Nam scientia certitudinem, & evidentiam in mentem inducit; fides obscuritatem relinquit; opinio dubium non amolitur. Certitudo autem & privatio certitudinis; evidentia & privatio evidentiæ opponuntur. Quare effectus scientiæ & fidei, vel scientiæ & opinionis in mente producti opponuntur.

Neque his obstat quod vulgò dicunt opinionem esse tantùm incertam *negativè*, non *positivè*, quatenus nimirum opinio relinquit dubium, non verò ponit, aut inducit: quemadmodum nuditas rigente hyeme dicitur frigida *negativè*, quatenus non arcet frigus; non verò dicitur frigida *positivè*, quia non inducit frigus. Nam si scientia certitudinem & evidentiam *positivè* afferat, opinio dubium relinquat, fides obscuritatem non amoveat: minimè dubitari potest quin oppositos in mente effectus aut status producant, per quos mens certa & incerta fieret; clarè & obscurè aliquid cognosceret: qui effectus simul consistere non possunt.

QUÆSTIO III.

De causa effectrice scientiæ aut Philosophiæ.

TUM aliquid scire dicimur, cùm ejus causas habemus perspectas, inquit Aristoteles lib. 1. poster. analyt. cap. 2. Eæ autem quatuor vulgò numerantur, nimirum finalis; efficiens, formalis, & materialis: quæ in Compendio Metaphysico parte 1. cap. 3. fuerunt explicatæ.

Circa primam causam efficientem Philosophiæ nulla esse potest difficultas, cùm certissimè constet primum illius Auctorem esse Deum Optimum Maximum, omnis doni optimi largitorem. Sed hîc quæri solet, an & quomodò Deus primo homini philosophiam concesserit. Cui quæstioni ut satisfaciamus juxta sententiam sancti Thomæ 1. parte Summæ Theologicæ quæstione 94. art. 3. sit

CONCLUSIO PRIMA.

DEus Philosophiam perfectam infudit Adamo.

Probatur. Qui condidit Adamum cum omnibus tum corporis, tum animi dotibus naturalibus, is sanè perfectam illi infudit Philosophiam, quæ præcipuum est humanæ mentis secundùm naturam ornamentum.

Atqui Deus Adamum condidit cum omnibus tum corporis, tum animi dotibus naturalibus: tum quia nihil imperfectum à Deo immediatè proficiscitur: tum quia debuit Adamus filiorum esse parens simul ac doctor.

Ergo Deus Philosophiam perfectam infudit Adamo.

Præterea cap.17. Ecclesiastici v.6. sic habetur. *Creavit illis* [nempe Deus Adamo & Evæ] *scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, & mala & bona ostendit illis.* Quo testimonio manifestum videtur utrique *infusam* fuisse Philosophiam.

Dico *infusam.* Nam triplici tantùm ratione potuit Adamus obtinere Philosophiam : scilicet vel *inventione*, vel *doctrinâ*, vel *infusione.*

Atqui non eam obtinuit vel *inventione* vel *doctrinâ* : cùm ad id longo indiguisset temporis intervallo : nec proinde fuisset à Deo conditus perfectus : quod Majestati divinæ repugnat.

Deinde conveniens non erat eum ab Angelo erudiri [quem Deus citra Angeli operam creaverat, ne vel tantùm, vel fortasse plus se debere credidisset Angelo, qui *bene esse*; quàm Deo, qui *esse* simpliciter tribuisset.

Ergo Adamus accepit Philosophiam à Deo per infusionem.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. *Nemo dat quod non habet.*

Atqui Deus non habet Philosophiam, ut vulgò docent Scholæ. Nam non cognoscit res per causas, sed omnia citra *discursum* seu ratiocinationem, per simplicem intuitum, in causis suis discernit.

Ergo Deus non infudit Philosophiam Adamo.

Respondeo primò negando minorem. Si enim per *Philosophiam* intelligatur, ut intelligi debet *Sapientia* : sanè Deus habet *Philosophiam*, non *qualem* habemus, scilicet *imperfectam*, & à magis noto ad minùs notum ratiocinando *discurrentem*; sed perfectissimam, & omnia simplici intuitu

comprehendentem. Quinimò Deus est *ipsa sapientia* : ac *omnia nuda & aperta sunt oculis ejus*, ut docet Apostolus Epist. ad Hebræos cap.4. v.13.

Respondeo secundò cum cæteris distinguendo minorem. Deus non habet Philosophiam *formaliter*, concedo : non habet *eminenter* & *virtualiter*, nego. Quare nego consequentiam. Deus quidem non habet Philosophiam *formaliter* : id est, secundùm eam *formam* & rationem quâ à nobis habetur; nempe quatenus est cognitio *discursiva*, & proinde imperfecta : sed eam habet *eminenter*, id est, nobiliori & perfectiori modo ; vel *virtualiter*, id est, habet *virtutem* producendi Philosophiam. Quemadmodum homo dicitur habere rotunditatem *virtualiter*, quia *virtutem* habet, seu potestatem corpus efficiendi rotundum ; non verò rotunditatem habet *formaliter* ; quia reipsâ non est rotundus ; quamvis *eminentiori* modo rotunditas in mente seu imaginandi vi, quàm in quovis corpore contineatur.

Objicies secundò. Qui non cognovit naturam serpentis, ille non habuit scientiam rerum omnium, nec proinde Philosophiam perfectam.

Atqui Adamus non cognovit naturam serpentis, uti nec Eva. *Mulier* enim, seu *Eva* juxta mentem Magistri sententiarum libro 2. distinct.21. *ideo non horruit serpentem loquentem, quia ipsum virtutem & officium loquendi à Deo accepisse putavit.*

Ergo nec Adamus, nec Eva habuerunt Philosophiam perfectam.

Respondeo negando minorem. Nam qui imposuit nomen conveniens ipsi serpenti, ut & aliis animalibus, is cognovit naturam serpentis. Atqui Adamus tum serpenti, tum aliis animalibus proprium seu conveniens nomen imposuit, juxta vulgarem interpretationem capitis 2. Geneseos, v.19. & 20. Ergo cognovit naturam serpentis. Proba-

tionem autem distinguo. Eva putavit serpentem accepisse à Deo loquendi officium *supernaturaliter*, concedo : *naturaliter*, nego. Cùm enim serpentis naturam cognosceret, cui loquendi virtutem naturaliter non adesse intelligeret , mirata est illum loqui, & aliquid in eo inesse supernaturale suspicata est. Hæc responsio est sancti Thomæ 1. parte quæst.94. art.4. ad 2.

Sed inquies. Qui Philosophiam habet perfectam, non potest aliam sperare.

Atqui Adamus aliam speravit : etenim spe scientiæ boni & mali illectus fuit à Dæmone, ut pomum veritum ederet.

Ergo non habuit Philosophiam perfectam.

Respondeo distinguendo majorem. Qui Philosophiam habet perfectam, tum naturalem, tum supernaturalem, non potest aliam sperare, concedo : qui tantùm habet naturalem Philosophiam nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Adamus igitur naturalem habuit Philosophiam ; sed supernaturalem speravit, quam serpens Evæ pollicebatur his verbis Geneseos cap.3. v.5. *Eritis sicut Dii , scientes bonum & malum.* Præterea non Adamus ipse seductus fuit à serpente, sed Eva, ut constat tum ex loco Geneseos modò laudato , tum ex Epistola prima ad Timoth, cap.2. v.14.

Instabis. Ii quorum oculi, post esum pomi vetiti, aperti sunt, non habuerunt antea scientiam, seu Philosophiam.

Atqui ex Geneseos cap.3. v.7. amborum oculi statim aperti sunt postquam vetitum pomum gustaverunt.

Ergo Philosophiam antea non habebant.

Respondeo distingnendo majorem. Ii quorum oculi aperti sunt , ut novam rerum naturalium scientiam assequerentur , non habuerunt antea.

Philoſophiam, concedo : ii quorum oculi aperti ſunt, ut ſuam culpam agnoſcerent, non habuerunt antea Philoſophiam, nego. Simili modo diſtinguo minorem, & nego conſequentiam. Poſtquam igitur primi hominum parentes peccaverunt, eorum oculi aperti ſunt, ut ſuam culpam agnoſcerent; tumque ſe nudos eſſe erubuerunt, & appetitum ſentientem rationi rebellem ſunt experti, cùm antea pars hominis inferior eſſet ſuperiori ſubjecta, nec *caro adversùs ſpiritum concupiſceret* : ſed non ideo novam rerum naturalium ſcientiam ſunt aſſecuti.

Objicies tertiò vulgare axioma. *Omnis peccans eſt ignorans.*

Atqui Adamus peccavit.

Ergo fuit ignorans ; nec proinde Philoſophiam habuit.

Reſpondeo diſtinguendo majorem. Omnis peccans eſt ignorans *actu*, & *practicè* : id eſt, eodem modo in praxi ſe gerit, ac ſi ignoraret quid ſit agendum, & à quo abſtinendum, concedo : eſt ignorans *habitu* & *ſpeculativè*, quaſi non ſciret ſpeculativè, & habituali cognitione ea quæ ſunt officii ſui, nego. Quare concesſâ minore, nego conſequentiam. Igitur qui peccat, errat : nam ex Proverb. cap. 14. v. 22. *Errant qui operantur malum.* Qui autem errat, ſeu qui recedit à vero & juſto, eſt ignorans *actu* ; ſive eodem modo ſe gerit ac ſi ignoraret quid ſit agendum : ſed tamen in intimis velut penetralibus ipſius mentis reclamat ſcientia, ſeu conſcientia, quâ ſe malè agere intelligit ; ipſaque illum arguit, & pœnâ dignum judicat.

Objicies quartò. Habitus *infuſus* eſt diverſus, & diverſæ ſpeciei ab acquiſito, ut vulgò docent Theologi.

Atqui Adami Philoſophia non debuit eſſe diverſæ ſpeciei à noſtra, cùm ipſe foret ejuſdem, ac nos, ſpeciei.

Ergo Philosophia non fuit Adamo infusa.

Respondeo distinguendo majorem. Habitus infusus *per se*, id est, qui naturâ suâ postulat infundi, nec humano labore comparari potest, cujusmodi sunt *fides*, *spes*, & *charitas*, est diversæ speciei ab acquisito, concedo: Habitus infusus *per accidens* tantùm, qui scilicet ita infusus est, ut tamen naturæ viribus comparari potuerit citra infusionem supernaturalem, cujusmodi est Philosophia, nego. Quare concessa minore nego consequentiam.

CONCLUSIO SECUNDA.

PHILOSOPHI omnes dici possunt causa secunda Philosophiæ, quatenus eam studio & labore à prima rerum omnium causa consequi promerentur. Sed ea laus veteribus debetur, ut spectentur tanquam cæterorum duces, qui viam posteris monstraverunt,

---

QUÆSTIO IV.

De causa materiali Philosophiæ, seu de singularum Philosophiæ partium objectis.

CAUSA materialis Philosophiæ triplex distingui solet. Prima est *materia ex qua* componitur, nimirum ejus partes, putà Logica, Ethica, &c. Secunda est *materia in qua*, seu subjectum, in quo recipitur, nempe mens, quatenus eâ lege cum corpore humano est conjuncta, ut occasione motûs spirituum animalium quædam in ea perceptiones excitentur, & vice versâ. Tertia denique est *materia circa quam* versatur, & objectum illius dicitur: quod duplex vulgò distinguitur, materiale nimirum & formale.

Objectum materiale Philosophiæ sunt *res omnes*, quia circa res omnes versatur Philosophia.

Objectum formale Philosophiæ exprimitur his vocabulis *quatenus res omnes naturali lumine sunt cognoscenda*.

Ex objecto autem materiali & formali constat objectum totum seu *totale*: unde objectum totale Philosophiæ sunt *res omnes*, *quatenus naturali lumine sunt cognoscenda*.

Objectum igitur materiale alicujus disciplinæ est *materia circa quam ea disciplina occupatur*: objectum verò formale est *modus quo ea disciplina circa objectum suum materiale occupatur*. Ex utroque fit objectum totum, seu *totale*, *adæquatum*, & *attributionis*, cui scilicet attribuuntur ea omnia quæ in ista disciplina pertractantur, ut dictum est in Compendio Metaphysico, parte 1. capite 3. Sit igitur.

CONCLUSIO PRIMA.

OBJECTUM materiale Logicæ sunt quatuor cogitationum species, scilicet perceptio, judicium, ratiocinatio, & methodus.

Probatur. Objectum materiale Logicæ est materia circa quam versatur Logica, ut definitum est.

Sed Logica versatur circa quatuor cogitationum species, putà circa perceptionem, judicium, ratiocinationem & methodum, ut Logicam addiscenti constat; & vel ex Compendio Logico innotescit.

Ergo objectum materiale Logicæ sunt quatuor cogitationum species; scilicet perceptio, judicium, ratiocinatio & methodus.

Oppones. Objectum materiale Logicæ est illud ex quo fit opus Logicum.

Sed opus Logicum fit ex ideis tantùm, non verò ex judicio: cum ipsum judicium sit opus Logicum. Ergo solæ ideæ sunt objectum materiale Logicæ.

Respondeo negando minorem. Nam opus logicum est quævis mentis cogitatio, quatenus ad verum per Logicæ regulas est directa. Quamobrem non solum judicium, sed etiam idea, prout ad verum directa, meritò dicitur opus Logicum, dirigitur autem idea ad verum, præsertim per regulas, quæ de claritate & distinctione idearum à Logica traduntur. Tunc enim cum directa est per Logicam, non tantùm vera est in se, sed etiam comparatè ad subsequens judicium. Igitur operis Logici materia, seu objectum materiale est quævis mentis cogitatio, forma verò, seu objectum formale in eo consistit, quòd cogitatio quælibet ad verum per Logicam dirigatur. Quare sit

CONCLUSIO SECUNDA.

OBJECTUM formale Logicæ exprimitur his vocabulis, *quatenus* mentis cogitationes *ad verum sunt dirigendæ.*

Probatur. Objectum formale Logicæ est modus quo mentis cogitationes à Logica spectantur.

Atqui modus iste his vocabulis exprimitur, *quatenus cogitationes mentis ad verum sunt dirigendæ*: nam sub hac tantùm ratione attinguntur à Logica, non verò quatenus sunt modi aut actiones mentis: quo sensu à Metaphysica considerantur.

Ergo objectum formale Logicæ exprimitur his vocabulis, *quatenus mentis cogitationes ad verum sunt dirigendæ.*

Monitum.

LOGICA, sicut quælibet alia disciplina,

ſuam habet *ſpecificationem*, ſeu diſtinctionem ſpecificam ab objecto formali. Etenim objectum materiale poteſt eſſe multis diſciplinis commune: ſed modus, quo quælibet diſciplina ſuum objectum materiale attingit, eam diſciplinam ab omni alia diſtinguit. Verbi gratia, Metaphyſica & Logica verſantur circa mentis cogitationes: ſed Metaphyſica illas ſpectat prout ſunt modi mentis, Logica verò eas conſiderat, quatenus ſunt ad verum dirigendæ.

CONCLUSIO TERTIA.

OBJECTUM totum, ſeu *totale*, adæquatum, & attributionis Logicæ ſunt eædem cogitationum ſpecies, nempe perceptio, judicium, ratiocinatio, & methodus, quatenus ad verum ſunt dirigendæ.

Probatur. Objectum totum ſeu *totale* alicujus diſciplinæ eſt illud, quod ex objecto materiali & formali conſtat, quod ei diſciplinæ exæquatum eſt; quod eam diſtinguit ab omni alia, & ad quod referuntur omnia, quæ in illa diſciplina pertractantur.

Atqui quatuor eæ cogitationum ſpecies, prout dirigendæ ad verum, ſunt hujuſmodi reſpectu Logices.

Primò enim illius objectum materiale, & formale exprimunt, ut cuilibet attendenti notum eſt.

Deinde adæquatæ ſunt ipſi Logicæ, ſeu tam latè patent quàm Logica, cùm nihil præter ipſas à Logica pertractetur.

Præterea ſecernunt Logicam à quavis alia diſciplina, cùm nulla præter Logicam de iis, prout ad verum dirigendis, agat.

Denique ad illas referuntur omnia, quæ in Logica pertractantur: nam ideo inventa eſt Logi-

ca, ut cogitationes mentis ad verum dirigantur, ut nemo ambigit.

Ergo objectum totum, seu *totale*, adæquatum. & attributionis Logicæ sunt quatuor recensitæ cogitationum species, quatenus ad verum sunt dirigendæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Illud non est objectum Logicæ, quod pertinet ad Metaphysicam.

Atqui mentis cogitationes pertinent ad Metaphysicam.

Ergo non sunt objectum Logicæ.

Respondeo distinguendo minorem. Mentis cogitationes pertinent ad Metaphysicam, quatenus sunt modi ipsius mentis, concedo: quatenus ad verum sunt dirigendæ, nego: quare nego consequentiam. Cogitationes igitur mentis, quatenus sunt modi, vel actiones ipsius mentis ad Metaphysicam pertinent: nam Metaphysica circa entia spiritalia, eorumque affectiones occupatur. Sed cogitationes mentis, quatenus ad verum sunt dirigendæ, sunt ipsius Logices objectum.

Verùm inquies. Eæ saltem cogitationes non sunt objectum Logicæ, quas Logica non potest ad verum dirigere.

Atqui Logica non potest perceptionem ad verum dirigere: cùm perceptio non possit esse falsa.

Ergo saltem perceptio non est objectum Logicæ.

Respondeo negando minorem. Logica enim tradit regulas de dirigenda perceptione ad verum, nempe instituendo Categorias, ad quas quæcumque animo concipi possunt, referuntur: ideoque earum subsidio ideæ seu perceptiones reguntur à Logica, fiuntque claræ & distinctæ; & tunc non tantùm veræ sunt in se, sed etiam comparatè ad

judicium quod subsequi potest. Unde cùm dicitur perceptio non posse esse falsa : distinguo propositionem : non potest esse falsa in seipsa, concedo : non potest esse falsa præbendo occasionem falso judicio, nego : quare nego consequentiam. Igitur perceptio falsa esse non potest propriè & ratione sui, cùm nihil affirmet neque neget : sed falsa esse potest ratione subsequentis judicii, sive dare potest occasionem falso judicio, nempe cum obscura est & confusa. Quare opus est regulis, ut rectè semper fiat perceptio, non tantùm ratione sui, sed etiam ratione judicii subsequentis. Has autem regulas tradit Logica.

Instabis. Idea & judicium referuntur ad ratiocinationem, aut potiùs ad demonstrationem.

Ergo sola demonstratio est objectum adæquatum Logicæ.

Respondeo distinguendo antecedens. Referuntur ad demonstrationem *per accidens*, concedo : per se, & naturâ suâ, nego : quare nego consequentiam. Duobus igitur modis potest aliquid ad aliud referri; vel *per se* & naturâ suâ; vel *per accidens* tantùm. Illud *per se* ad aliud refertur quod illius tantùm gratiâ factum est : illud verò per accidens duntaxat ad aliud refertur, quod ad ipsum non est ex natura sua destinatum; & quod sine ipso bonum est : seu quod melius est à nobis haberi quàm non haberi. Porro perceptio clara & distincta, & rectum judicium etiam extra demonstrationem alicujus sunt utilitatis : nec proinde ad solam demonstrationem ex natura sua destinantur. Nam utile est, v. g. clarè & distinctè percipere quid sit homo, quid triangulum, &c. etiam citra demonstrationem : idem sentiendum de judicio, dummodò rectum sit & justum. Ergo idea & judicium per accidens tantùm ad demonstrationem referuntur, non naturâ suâ. Quare nec demonstratio,

nec ratiocinatio generatim dici potest objectum totum & adæquatum Logicæ, quia non tam latè patet, quàm Logica : sed est tantùm illius objectum *partiale* & *inadæquatum* : quod etiam convenit ideæ & judicio.

Objicies secundò. Cogitationes mentis spectantur vel *formaliter*, nempe quatenus sunt cogitationes ; vel *objective*, & quatenus sunt objecta cogitata.

Atqui neutro modo sunt objectum Logicæ.

Ergo cogitationes mentis non sunt objectum Logicæ.

Respondeo negando minorem. Nam cogitationes mentis, *formaliter* sumptæ, sunt objectum Logicæ ; cùm Logica regulas de iis ad verum dirigendis præscribat.

Probabis minorem. Idem sit judicium de aliis cogitationibus mentis, ac de *definitione*.

Atqui definitio formaliter sumpta, nempe quatenus est *actus mentis definientis*, non spectatur à Logica.

Ergo cæteræ cogitationes mentis formaliter sumptæ non spectantur à Logica.

Respondeo negando minorem. Definitio enim formaliter sumpta, & quatenus est actus mentis definientis, spectatur à Logica, si Logica præscribat modum definitionis conficiendæ. Atqui Logica præscribit modum definitionis peragendæ : nempe per *genus* & *differentiam*. Ergo definitio formaliter spectata à Logica consideratur.

Probabis minorem. Illud non spectatur à Logica, cui Logices regulæ non conveniunt.

Atqui Logices regulæ non conveniunt definitioni formali.

Ergo definitio formalis non spectatur à Logica.

Respondeo negando minorem, ob allatam modò rationem.

judicium quod ſubſequi poteſt. Unde cùm dicitur perceptio non poſſe eſſe falſa : diſtinguo propoſitionem : non poteſt eſſe falſa in ſeipſa, concedo : non poteſt eſſe falſa præbendo occaſionem falſo judicio, nego : quare nego conſequentiam. Igitur perceptio falſa eſſe non poteſt propriè & ratione ſui, cùm nihil affirmet neque neget : ſed falſa eſſe poteſt ratione ſubſequentis judicii, ſive dare poteſt occaſionem falſo judicio, nempe cum obſcura eſt & confuſa. Quare opus eſt regulis, ut rectè ſemper fiat perceptio, non tantùm ratione ſui, ſed etiam ratione judicii ſubſequentis. Has autem regulas tradit Logica.

Inſtabis. Idea & judicium referuntur ad ratiocinationem, aut potiùs ad demonſtrationem.

Ergo ſola demonſtratio eſt objectum adæquatum Logicæ.

Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Referuntur ad demonſtrationem *per accidens*, concedo : per ſe, & naturâ ſuâ, nego : quare nego conſequentiam. Duobus igitur modis poteſt aliquid ad aliud referri ; vel *per ſe* & naturâ ſuâ ; vel *per accidens* tantùm. Illud *per ſe* ad aliud refertur quod illius tantùm gratiâ factum eſt : illud verò per accidens duntaxat ad aliud refertur, quod ad ipſum non eſt ex natura ſua deſtinatum ; & quod ſine ipſo bonum eſt : ſeu quod melius eſt à nobis haberi quàm non haberi. Porro perceptio clara & diſtincta, & rectum judicium etiam extra demonſtrationem alicujus ſunt utilitatis : nec proinde ad ſolam demonſtrationem ex natura ſua deſtinantur. Nam utile eſt, v. g. clarè & diſtinctè percipere quid ſit homo, quid triangulum, &c. etiam citra demonſtrationem : idem ſentiendum de judicio, dummodò rectum ſit & juſtum. Ergo idea & judicium per accidens tantùm ad demonſtrationem referuntur, non naturâ ſuâ. Quare nec demonſtratio,

nec ratiocinatio generatim dici potest objectum totum & adæquatum Logicæ, quia non tam latè patet, quàm Logica: sed est tantùm illius objectum *partiale* & *inadæquatum*: quod etiam convenit ideæ & judicio.

Objicies secundò. Cogitationes mentis spectantur vel *formaliter*, nempe quatenus sunt cogitationes; vel *objective*, & quatenus sunt objecta cogitata.

Atqui neutro modo sunt objectum Logicæ.

Ergo cogitationes mentis non sunt objectum Logicæ.

Respondeo negando minorem. Nam cogitationes mentis, *formaliter* sumptæ, sunt objectum Logicæ; cùm Logica regulas de iis ad verum dirigendis præscribat.

Probabis minorem. Idem sit judicium de aliis cogitationibus mentis, ac de *definitione*.

Atqui definitio formaliter sumpta, nempe quatenus est *actus mentis definientis*, non spectatur à Logica.

Ergo cæteræ cogitationes mentis formaliter sumptæ non spectantur à Logica.

Respondeo negando minorem. Definitio enim formaliter sumpta, & quatenus est actus mentis definientis, spectatur à Logica, si Logica præscribat modum definitionis conficiendæ. Atqui Logica præscribit modum definitionis peragendæ: nempe per *genus* & *differentiam*. Ergo definitio formaliter spectata à Logica consideratur.

Probabis minorem. Illud non spectatur à Logica, cui Logices regulæ non conveniunt.

Atqui Logices regulæ non conveniunt definitioni formali.

Ergo definitio formalis non spectatur à Logica.

Respondeo negando minorem, ob allatam modò rationem.

Probabis minorem. Una ex regulis Logicæ circa definitionem, hæc eſt : *Ut definitio omni & ſoli definito conveniat.*

Atqui iſta regula non convenit definitioni formali, ſeu actui mentis definientis ; ſed definitioni objectivæ, ſeu rei aut objecto definito.

Ergo regulæ Logicæ non conveniunt definitioni formali.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. Iſta regula, *Definitio convenire debet omni & ſoli definito*, non convenit definitioni formali, tanquam *attributum*, quod de ea prædicetur, concedo : tanquam *regula*, per quam dirigitur, ut fiat, nego : quare nego conſequentiam. Quemadmodum enim præceptum pictoris tyronem erudientis, ac præcipientis ut caput cæteraque membra juſta inter ſe proportione depingat, non cadit in pingendi actum tanquam *attributum*, quod de eo prædicetur, ſed tanquam *regula*, quâ dirigitur : ſic præcepta Logicæ in definitionem formalem cadunt, non tanquam illius attributa, ſed tanquam regulæ per quas rectè & accuratè perfici poteſt.

Objicies tertiò, cum Thomiſtis. Logica verſatur circa *ſecundas intentiones objectivas*, ſeu circa *entia rationis.*

Ergo non verſatur per ſe circa memoratas quatuor cogitationum ſpecies.

Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Logica verſatur circa ſecundas intentiones objectivas, ſeu circa entia rationis, in gratiam cogitationum mentis ad verum dirigendarum, concedo : propter ipſas ſecundas intentiones, aut entia rationis tantùm, nego : quare nego conſequentiam. Logica igitur de ſecundis intentionibus, ſeu entibus rationis nonnulla præcipit, ſed tantùm in gratiam cogitationum mentis ad veritatem dirigendarum, non propter ſolas intentiones ſecundas ſeu entia

rationis. Quid autem per primam, quid per secundam intentionem intelligant Thomistæ, paucis est explicandum.

Intentio mentis hoc loco idem est, ac applicatio mentis ad rem aliquam percipiendam intentæ: sive est ipsa rei perceptio, quæ vel prima dicitur vel secunda.

Prima intentio est primaria rei perceptio, quâ res illa naturaliter ab omnibus concipitur. Ut si ab aliquo pronuntietur hæc propositio, *Deus est bonus*: statim intelligent omnes ipsi Deo bonitatem attribui: idque *primò intentionaliter* cognosci vulgò dicitur.

Secunda intentio est secundaria quædam perceptio, quâ quidpiam ipsi rei inesse concipitur, quod ei tantùm per mentem competit: ut in allato exemplo, *Deus* concipitur esse *subjectum* propositionis, vel *nomen substantivum*, vel *species*, &c. *bonus* verò concipitur esse *attributum*, & *nomen adjectivum*, &c. Si quid igitur concipiatur esse *subjectum*, *prædicatum*, *genus*, *species*, &c. id *secundò intentionaliter* concipi in Scholis dicitur.

Porro conceptio ipsa mentis vocatur *intentio formalis*; res verò concepta dicitur *intentio objectiva*, quæ *secundò intentionaliter* rebus affingitur aut inesse concipitur. Ea quoque à Thomistis *Ens rationis* vocatur: quia in sola mente, non in rebus ipsis existit. Aliter tamen *ens rationis* ab aliis sumitur, putà pro *impossibili cognito*, ut inferiùs exponemus.

Certum autem est primæ & secundæ intentionis mentionem in Logica fieri propter cogitationum directionem, non propter solas intentiones secundas: atque ita quatuor cogitationum species, quatenus ad verum sunt dirigendæ, dici debent objectum Logicæ totale & adæquatum.

Inſtabis. In diſciplinis practicis ſumi potiùs debet opus, quàm operatio pro objecto.

Reſpondent vulgò diſtinguendo propoſitionem. In diſciplinis practicis, *quæ relinquunt opus ſenſibile poſt ſe*, qualis eſt Architectura, concedunt: in aliis, quæ nullum opus ſenſibile poſt ſe relinquunt, cujuſmodi eſt ars ſaltandi, negant. Logica autem nullum opus ſenſibile poſt ſe relinquit: unde potiùs operationem, quàm opus pro objecto conſiderat.

Objicies quarto cum *Nominalibus*. Logica agit de *nominibus*, & aliis vocibus.

Ergo voces ſunt objectum Logicæ.

Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Logica agit de vocibus, quatenus ſunt ſigna cogitationum mentis, concedo: agit de vocibus propter ipſas voces, nego: id enim ad Grammaticam pertinet. Quare nego conſequentiam.

Simili modo cùm Logica dicitur inſtituere Categorias, in quibus res planè omnes continentur: atque adeo illius objectum eſſe res omnes: diſtingui debet antecedens: Logica inſtituit categorias, in quibus res plane omnes continentur, ut earum perceptio ritè fiat, concedo, ut res ipſas ex profeſſo pertractet, nego. Quare nego conſequentiam.

CONCLUSIO QUARTA.

OBJECTUM *totale*, & adæquatum Metaphyſices eſt ens generatim ſumptum, & per mentem abſtractum: ſpeciatim vero Deus, Angelus, & Mens hominis, quatenus naturali lumine percipiuntur.

Probatur. Illud eſt objectum totum & adæquatum Metaphyſices, quod per ſe ab ea ſpectatur, quod eam diſtinguit à quavis alia, & ad quod referuntur ea omnia quæ in illa traduntur.

Atqui ens generatim acceptum, & per mentem abstractum; speciatim vero substantiæ spiritales, scilicet Deus, Angelus & mens hominis, prout naturali lumine cognosci possunt, per se spectantur à Metaphysica, eam distinguunt à quavis alia disciplina, &c. Nam ens generatim Deus, Angelus & mens sunt objectum materiale, seu res quæ spectantur à Metaphysica. Objectum verò formale his vocabulis exprimitur: *quatenus hæ res naturali lumine concipiuntur, &c.*

Ergo ens generatim sumptum, & per mentem abstractum; speciatim verò Deus, Angelus & mens hominis, quatenus, &c. dici debent objectum totum & adæquatum Metaphysicæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Si ens, generatim sumptum, esset objectum Metaphysicæ, nulla foret scientia præter Metaphysicam: nam ipsa omne ens, & singulas ejus species consideraret.

Atqui falsum consequens.

Ergo & antecedens.

Respondeo negando majorem, cujus probationem distinguo. Ipsa omne ens & singulas ejus species consideraret, quatenus per mentem abstrahuntur, & generatim concipiuntur, concedo: sub alia ratione, nego. Quare concessa minore, nego consequentiam.

Objicies secundò. Sola Theologia supernaturalis agit de Deo, & Angelis.

Ergo non Metaphysica.

Respondeo distinguendo antecedens. Sola Theologia supernaturalis agit de Deo & Angelis, per principia revelata, concedo: per principia naturali lumine cognita, nego: quare nego consequentiam. Est enim Metaphysica in duas partes divi-

ſa: ſcilicet in *Ontologiam*, quæ de ente generatim diſputat, & in *Pneumatologiam*, ſeu *Theologiam naturalem*, quæ de Deo & Angelis diſſerit, non ex revelatis fidei divinæ principiis; ſed ex principiis naturalibus, ſeu naturali ratione cognitis ut dictum eſt.

CONCLUSIO QUINTA.

OBJECTUM totum & adæquatum Phyſices eſt corpus naturale, quatenus naturale.

Hæc concluſio vel ſolius Compendii Phyſici lectione patet. Nam *corpus* naturale eſt objectum materiale Phyſicæ, ſeu naturalis ſcientiæ: objectum verò illius formale exprimitur his vocabulis: *quatenus eſt corpus naturale.*

CONCLUSIO SEXTA.

OBJECTUM totum & adæquatum Ethicæ ſunt *actiones humanæ prout ad honeſtatem dirigendæ*: ita ut iſta vocabula, *actiones humanæ*, objectum materiale exprimant; illa verò, *quatenus ad honeſtatem dirigendæ*, objectum formale deſignent.

Probatur. Illud eſt objectum integrum & adæquatum alicujus diſciplinæ, cui conveniunt omnes conditiones ad objectum integrum requiſitæ.

Atqui actiones humanæ, prout ad honeſtatem dirigendæ, omnibus præditæ ſunt conditionibus, quæ objecto totali & integro alicujus diſciplinæ ineſſe debent, quaſque jam expoſuimus.

Primò enim tam latè patent quàm Ethica.

Secundò, eam diſtinguunt à quavis alia diſciplina.

Tertiò, quæ tractantur in Ethica, ad eas referuntur; vel ut partes; vel ut proprietates, vel demum ut principia.

Ergo

Ergo objectum integrum & adæquatum Ethicæ sunt actiones humanæ, prout ad honestatem dirigendæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. In disciplinis practicis idem est objectum & finis.

Sed beatitudo est finis Moralis disciplinæ.

Ergo beatitudo est etiam illius objectum.

Respondeo distinguendo majorem. Idem est objectum & finis proximus, concedo: remotus, nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Finis igitur proximus Ethicæ est conformatio actuum humanorum ad honestatem; sive est actus humanus prout ad honestatem conformandus: qui finis est etiam objectum Ethicæ. Sed beatitudo est finis ultimus Moralis disciplinæ, & ab ipsius objecto plurimùm discrepat.

Objicies secundò. Theologia Moralis versatur circa actus humanos prout ad honestatem dirigendos.

Ergo actus illi non sunt objectum Ethicæ.

Respondeo distinguendo antecedens. Theologia Moralis versatur circa actus humanos, prout ad honestatem supernaturalem dirigendos per principia divino lumine revelata, concedo: ad honestatem naturalem per principia naturali lumine cognita, nego. Quare nego consequentiam. Quanquam, ut verum fatear, nulla propriè est Ethica Philosophica, quæ non sit etiam Theologica. Non enim propriè agitur de Mysteriis in Morali; sed de moribus ad honestatem dirigendis. Verùm hæc ad vivum non resecamus, & in communibus ideis consistimus.

QUÆSTIO QUINTA.

De unitate & distinctione generica, specifica, numerica, & aliis adjunctis scientiarum.

UNITAS triplex: *generica*, *specifica*, & *numerica*. Unitas generica scientiarum omnium à fine potissimum repetenda videtur: ita ut *scientiæ speculativæ*, quæ pro fine habent solam veritatis contemplationem, sint ejusdem generis: item *Practicæ* omnes ad idem genus referantur, speculativæ verò à practicis genere dissideant.

Unitas specifica scientiarum ab objecto formali deducenda est, ut diximus, quia objectum formale cujuslibet scientiæ eam ab omni alia specificè discernit. Etenim quælibet scientia in hoc cum aliis omnibus convenit, quòd *scientia* sit; & hoc est illius *genus*: sed discrepat ab aliis per objectum formale, à quo ipsius *differentia specifica* desumitur. Sic Geometria in eo cum Physica consentit, quòd sit scientia, & quòd circa corpus naturale versetur: sed Geometria corpus naturale considerat tantùm quatenus est extensum; Physica verò id spectat, quatenus est naturale, seu quatenus omnibus dotibus seu qualitatibus naturalibus & sensibilibus est affectum.

Unitas denique numerica scientiarum ab existentia singularum in hominum mente desumitur: nam, *principium individuationis*, sive rei, sive modi, est *existentia*, ut inferiùs probabimus.

Hîc autem quæritur an scientia tota seu *totalis*, ut aiunt, sit una & simplex qualitas: an ex multis habitibus partialibus sit composita. Qua de re sit

CONCLUSIO PRIMA.

SCIENTIA tota & integra non est una & simplex qualitas; sed ex multis habitibus partialibus est composita.

Probatur. Ibi non est una & simplex qualitas, vel habitus, ubi plures sunt difficultates superandæ: nam habitus propter difficultates admittuntur.

Atqui in eadem scientia *totali*, v. g. in Logica & Physica multæ sunt difficultates superandæ. Nam in Logica quidem, si quis ea noverit, quæ ad perceptionem pertinent, non continuò iis informatus est, quæ ad ratiocinationem spectant: in Physica quoque, si quis colores Iridis utcumque explicare possit, nondum plantarum ac animalium vires & proprietates habet exploratas.

Ergo scientia tota & integra non est una & simplex qualitas; sed ex multis habitibus partialibus est composita.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Scientia est una & simplex qualitas aut habitus, si versetur circa suum objectum sub una & eadem ratione formali; ac omnes ejus conclusiones ad unum principium referantur.

Atqui verum prius.

Ergo & posterius.

Respondeo negando sequelam majoris. Ut enim scientia circa suum objectum versetur sub una & eadem ratione formali; oportet tantùm eam esse unam *unitate compositionis & ordinis*, nec necesse est, ut sit una *unitate entitatis & simplicitatis*.

Deinde non unum est in qualibet scientia prin-

cipium, ad quod reliqua omnia revocentur. Nam in Logica, v. g. multa ſunt principia, ex quibus ipſius regulæ pendent. In Geometria multæ ſunt definitiones, & axiomata, ex quibus theoremata & problemata demonſtrantur: & qui unum axioma aut definitionem novit, non ſtatim Geometra eſt dicendus.

Inſtabis. Idcirco facultas una eſt & eadem qualitas, quia objecta ſua ſub una & eadem ratione formali attingit.

Ergo idem dicendum de ſcientia.

Reſpondeo negando conſequentiam. Facultas enim eſt naturalis, & eſt quid idem, quantùm ad entitatem, ac ipſa rei ſubſtantia, ut Intellectus & Voluntas ſunt quid idem ac ipſa mens quatenus intelligit, & vult. Sed habitus eſt acquiſitus, id eſt, repetitis actibus comparatus. Actus autem illi diverſi ſunt pro diverſis difficultatibus: unde pariunt tot habitus partiales, quot ſunt diverſæ difficultates. Quamobrem longè diſpar eſt habitûs & facultatis ratio.

Objicies ſecundò. Fides divina una eſt & ſimplex qualitas, licèt multa habeat objecta.

Ergo & ſcientia una eſt ac ſimplex qualitas.

Reſpondeo negando conſequentiam, & paritatem. Ratio autem diſparitatis in eo eſt, quòd in fide unum ſit duntaxat *medium*, ſeu *argumentum*, aut *motivum*, quantùm ad omnes articulos. Nam *per unum & idem motivum* credibilia ſunt, tum myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis, tum myſterium Incarnationis: nempe *per Dei revelantis auctoritatem* ab Eccleſia manifeſtatam. Sed non eadem eſt *ratio* aut *motivum* in ſcientia, quantùm ad omnes propoſitiones: v. g. in Phyſica non eadem affertur ratio duritiei, quæ eſt in lapide; caloris, qui in igne ſentitur; & luminis, quod à Sole diffunditur. Unde non eſt fidei divinæ & ſcientiæ naturalis par ratio.

Nunc expendere juvat ad quas mentis virtutes, tanquam genera, referenda ſit quælibet ſcientia, aut Philoſophiæ pars. Qua de re ſit

CONCLUSIO SECUNDA.

SINGULÆ Philoſophiæ partes continent Intelligentiam.

Probatur. Intelligentia eſt cognitio primorum principiorum, ut definitum eſt in Proœmio Compendii Philoſophici.

Atqui ſingulæ Philoſophiæ partes, *Logica*, *Metaphyſica*, *Phyſica*, *Ethica*, ipſæque *Mathematica diſciplina* continent cognitionem primorum principiorum, & axiomatum communium, ſine quibus nullum extare poſſet in ſubjecta cuilibet diſciplinæ materia judicium, nulla ratiocinatio, ut norunt omnes.

Ergo ſingulæ Philoſophiæ partes continent Intelligentiam.

CONCLUSIO TERTIA.

OMNES Philoſophiæ partes ſimul ſumptæ dici poſſunt Sapientia.

Probatur. Sapientia definitur à veteribus Philoſophis, Rerum divinarum & humanarum ſcientia; ſive ſcientiarum omnium complexio; ita ut Sapientia & Philoſophia pro una eademque re ſumantur.

Atqui omnes Philoſophiæ partes, ſimul ſumptæ ſunt ſcientiarum omnium complexio, ſive ſunt rerum divinarnm & humanarum ſcientia, aut uno verbo Philoſophia.

Ergo omnes Philoſophiæ partes ſimul ſumptæ dici poſſunt Sapientia.

CONCLUSIO QUARTA.

SI Sapientiæ nomen ſumatur pro ſcientia rerum altiſſimarum, id eſt rerum maximè univerſalium, & rerum excellentiſſimarum, ſola Metaphyſica dici poteſt Sapientia.

Probatur. Ea ſola diſciplina dici poteſt Sapientia, quæ ſola eſt ſcientia rerum altiſſimarum, id eſt rerum maximè univerſalium, & rerum excellentiſſimarum.

Atqui ſola Metaphyſica eſt ſcientia rerum altiſſimarum, id eſt, rerum maximè univerſalium & rerum excellentiſſimarum. Nam priore ſui parte, quæ *Ontologia* dicitur, de rebus maximè univerſalibus, primiſque notionibus agit; poſteriore verò parte, quæ *Pneumatologia*, vel *Theologia naturalis* vocatur, de rebus excellentiſſimis, nempe de Deo & ſpiritibus differit, ut ex Compendio Metaphyſico notum eſt.

Ergo ſi Sapientia pro rerum altiſſimarum ſcientia ſumatur, ſola Metaphyſica dici poteſt ſapientia.

CONCLUSIO QUINTA.

METAPHYSICA & Phyſica ſunt ſcientiæ.

Probatur, Scientia eſt cognitio vera, certa & evidens rei neceſſariæ per proprias cauſas, ut definitum eſt in Procemio Compendii Philoſophici.

Atqui utraque hæc diſciplina dici poteſt cognitio vera, certa & evidens rei neceſſariæ per proprias cauſas. Nam oſtendunt, v. g. Metaphyſici mentem humanam nullatenus egere corpore ad ſubſiſtendum, quoniam eſt ſubſtantia à corpore planè diverſa. Probant Phyſici liquores per

antlias sursum ascendere, quoniam ab aëre premuntur, &c.

Ergo Metaphysica & Physica sunt scientiæ.

CONCLUSIO SEXTA.

METAPHYSICA & Physica sunt scientiæ speculativæ.

Probatur. Scientia speculativa est ea, cujus finis est speculatio; seu quæ conquiescit in objecti contemplatione, nec tendit ad opus.

Atqui Metaphysica & Physica conquiescunt in objecti contemplatione, nec tendunt ad opus. Nihil enim Metaphysica circa res spiritales; nihil Physica circa res corporeas molitur.

Ergo Metaphysica & Physica sunt scientiæ speculativæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Dum quis Deum cognoscit, ad illius laudes celebrandas excitatur,

Ergo Metaphysica, quæ circa Dei cognitionem versatur, practica est, non speculativa.

Respondeo negando consequentiam. Licèt enim omnem cognitionem eo sensu practicam esse oporteat, quod non sit otiosa, non tamen propriè dici debet practica, nisi quatenus docet aliquid agendum aut efficiendum. Porrò Metaphysica non docet nos Deum ut celebrandum, sed ut cognoscendum: unde speculativa est non practica.

Objicies secundò. Artes propemodùm omnes, quibus homines in laboribus sublevandis utuntur, ex Physica sunt derivatæ.

Ergo Physica practica est.

Respondeo negando consequentiam. Tametsi enim artes illæ rerum naturalium cognitionem

supponant, ipsi tamen Physicæ hoc modo sunt extrariæ: adeoque Physica non desinit esse speculativa.

CONCLUSIO SEPTIMA.

ETHICA est scientia.

Probatur. Scientia est cognitio vera, certa & evidens rei necessariæ per veras propriasque causas.

Atqui Ethica est hujusmodi. Nam Ethici, v. g. docent honorem esse parentibus exhibendum, quia reddendum est unicuique quod suum est, &c.

Ergo Ethica est scientia.

CONCLUSIO OCTAVA.

ETHICA est scientia practica.

Probatur. Scientia practica dicitur ea cujus finis est praxis, seu quæ non conquiescit in objecti contemplatione sed tendit ad opus.

Atqui Ethica est hujusmodi. Non enim spectat, v. g. virtutem ut eam tantùm cognoscamus, sed ut ad praxim illius excitemur & tendamus, &c.

Ergo Ethiea est scientia practica.

Dices. Scientia practica magis discitur exemplis quàm præceptis.

Sed Ethica non discitur exemplis: nam qui eam docent, non semper exemplis præeunt.

Ergo Ethica non est scientia practica.

Respondeo negando majorem, Non enim Ethica magis exemplis discitur, quàm præceptis: sed tantùm utile est, quæ præceptis tradita sunt, exemplis confirmare. Ea autem exempla peti possunt vel ab iis ipsis, qui docent; vel ab aliis. Nam qui docent, non semper exemplo præire possunt, cùm non semper adsit occasio. Verbi gratiâ, si

quis doceat subditos erga Regem esse debere semper fideles in regni tumultibus ; non statim rebellionem aliquam concitare debet, ut possit fidelitatis exemplum in seipso postmodùm exhibere : sed satis est si proponat exemplum boni viri, qui legitimo Principi in publica defectione semper adhæserit.

CONCLUSIO NONA.

ETHICA dici quoque potest prudentia generalis.

Probatur. Prudentia generalis est cognitio generalis eorum, quæ ad mores & vitæ institutionem pertinent.

Atqui Ethica est cognitio generalis eorum quæ ad mores pertinent. Docet enim quid sit agendum & à quibus abstinendum.

Ergo Ethica dici potest prudentia generalis.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Eadem disciplina dici non potest scientia simul & prudentia.

Sed Ethica est scientia, ut antea ostensum est.

Ergo dici non potest prudentia.

Respondeo negando majorem. Eadem quippe disciplina diverso modo spectata, dici potest scientia & prudentia : scientia quidem, quatenus demonstrativa est ; prudentia verò, quatenus vitæ civilis officia generatim præscribit. Cùm ergo dicuntur prudentia & scientia distingui inter se : respondendum eas distingui *officio*, non *naturâ* : sive potiùs eamdem disciplinam pro diversis functionibus & officiis, modò scientiam, modò prudentiam appellari : nam prudentia generalis reverâ scientia est rerum agendarum, non aliarum.

Instabis. Objectum scientiæ est necessarium & immutabile; objectum verò prudentiæ est contingens & liberum, idque à nobis pendet.

Ergo idem habitus non potest esse simul scientia & prudentia.

Respondeo distinguendo primam partem antecedentis. Objectum scientiæ est necessarium necessitate essentiæ; concedo: necessitate existentiæ, nego: unde nego consequentiam. Igitur ut scientiæ, sic prudentiæ generalis objectum est necessarium, quoad essentiam, nec à nobis pendet nisi fortè quantùm ad existentiam. Sic vitium esse fugiendum, propositio est sempiternæ veritatis, tametsi pendet à nobis divinâ gratiâ adjutis, ut fugiamus vitium, virtutem sequamur.

Objicies secundò. Prudentia moralis non cadit nisi in virum probum.

Sed moralis disciplina reperitur etiam in improbis.

Ergo non est prudentia.

Respondeo distinguendo majorem. Prudentia *particularis*, quæ dicitur virtus cardinalis, non cadit nisi in virum probum, concedo: prudentia *generalis*, nego. Simili modo, concessâ minore, distinguo consequens: ac dico duplicem hoc loco distingui solere prudentiam; alteram *generalem*, quæ generatim præscribit quo pacto sit instituenda vita; alteram *particularem*, quæ est cognitio practica eorum quæ in quavis occasione à viro probo sunt agenda. Posterior quidem non cadit nisi in virum probum: sed prior etiam in improbis reperitur. Quanquam alia est adhuc *prudentia particularis*, quæ *prudentia carnis* dicitur, per quam *filii tenebrarum prudentiores sunt filiis lucis*; & hæc ad improbos etiam pertinet. Disciplina autem moralis non est prudentia particularis, sed generalis.

Sed inquies. Plerumque evenit, ut qui sunt

ſcientia morali diligentiùs exculti, iidem ſint in rebus humanis imprudentiſſimi, imò aliquando nequiſſimi.

Ergo moralis ſcientia dici nequit prudentia.

Reſpondeo diſtinguendo conſequens. Dici nequit prudentia *particularis*, quæ eſt virtus cardinalis, quâ quis in quavis occaſione bene agit, concedo: dici nequit prudentia generalis, quâ quis novit generatim quid ſit agendum, nego. Ut enim multi ſunt viri optimi & prudentiſſimi abſque ſtudio moralis diſciplinæ: ſic multi eſſe poſſunt nequiſſimi, & particulari prudentiâ deſtituti, licèt generalibus Ethicæ præceptis ſint informati.

CONCLUSIO DECIMA.

LOGICA eſt ſcientia.

Probatur. Scientia eſt cognitio vera, certa, & evidens rei neceſſariæ, & immutabilis per proprias ejus cauſas & rationes.

Atqui Logica eſt cognitio vera, certa, & evidens rei neceſſariæ & immutabilis per proprias ejus cauſas & rationes. Demonſtrant enim Logici perceptionem intellectus per ſe falſam non eſſe, quia nihil affirmat nec negat. Item definitionem conſtare debere ex genere & differentia quia rei naturam, quæ genere & differentiâ continetur, exprimit. Atque ita de cæteris.

Ergo Logica eſt ſcientia.

Reſponſiones ad objecta.

OBJICIES primò. Omnis ſcientia verſatur circa objectum neceſſarium.

Sed Logica non verſatur circa objectum neceſſarium. Nam verſatur circa mentis cogitationes quæ contingentes ſunt.

Ergo Logica non est scientia.

Respondeo distinguendo majorem. Omnis scientia versatur circa objectum necessarium necessitate essentiæ, concedo: necessitate existentiæ, nego.

Simili modo distinguo minorem. Logica non versatur circa objectum necessarium necessitate existentiæ, concedo; necessitate essentiæ, nego. Quare nego consequentiam.

Duobus igitur modis objectum aliquod esse potest necessarium, scilicet vel necessitate essentiæ tantùm, vel etiam necessitate existentiæ. Illud est necessarium necessitate existentiæ, quod ita existit, ut non possit non existere: quâ ratione solus Deus necessarius est: nam solus ita existit, ut non possit non existere. Illud verò necessarium est necessitate essentiæ, quod ex certis principiis essentialibus sic constat, ut non possit ex iis non constare. Fatemur quidem Logicam non versari circa objectum necessarium necessitate existentiæ: sed contendimus eam versari circa objectum necessarium necessitate essentiæ. Nam Logica versatur circa cogitationes mentis, quæ non sunt quidem necessariæ secundùm existentiam, quia possunt fieri vel non fieri, sive esse & non esse: sed necessariæ sunt secundùm essentiam, quia ex certis principiis essentialibus sic constant, ut non possint ex iis non constare: v. g. syllogismus ex tribus terminis sic constat, ut non possit ex iis non constare.

Quod autem dicimus de objecto Logicæ, idem etiam dici debet de objecto Moralis, scilicet de actionibus humanis, quæ contingentes sunt secundùm existentiam, id est, quæ fieri possunt vel non fieri; sed necessariæ sunt secundùm essentiam, id est, ex certis principiis essentialibus ita constant, ut non possint ex iis non constare. Idem quoque de objecto Physices & Matheseos

ſtatuendum. Nam licèt objectum illud contingens ſit ſecundùm exiſtentiam: neceſſarium tamen eſt ſecundùm eſſentiam.

Porrò ad objectum ſcientiæ non requiritur neceſſitas exiſtentiæ, ſed ſufficit neceſſitas eſſentiæ: ac proinde Logica, & quælibet Philoſophiæ pars, ſcientia meritò pronuntiatur.

Verùm inquies. Atqui objectum ſcientiæ debet eſſe neceſſarium ſecundùm exiſtentiam: quod ſic probabis. Major neceſſitas requiritur in objecto ſcientiæ, quàm in objecto artis.

Atqui objectum artis eſt neceſſarium neceſſitate eſſentiæ.

Ergo objectum ſcientiæ debet eſſe neceſſarium majori neceſſitate, ſcilicet neceſſitate exiſtentiæ.

Reſpondeo negando ſubſumptum, cujus probationem diſtinguo. Major neceſſitas requiritur in objecto ſcientiæ, quàm in objecto artis alicujus, tranſeat: quàm in objecto artis cujuſlibet, nego.

Simili modo diſtinguo minorem. Objectum artis cujuſdam eſt neceſſarium neceſſitate eſſentiæ, concedo: objectum artis cujuſlibet eſt neceſſarium neceſſitate eſſentiæ, nego. Quare nego conſeq.

Duplicis igitur generis ſunt artes, aliæ quarum objecta ſunt neceſſaria neceſſitate eſſentiæ, cujuſmodi ſunt Logica, Geometria, Architectura, Muſica, &c. aliæ quarum objecta non ſunt neceſſaria, ne eſſentiæ quidem neceſſitate, qualis eſt Grammatica, & aliquæ etiam fortaſſe artes ſerviles. Nam v. g. *quòd verbum activum regat accuſativum*, id ad verbi activi naturam aut eſſentiam non pertinet, ſed penes hominum arbitrium fuit.

Inſtabis. Ex hac reſponſione ſequitur quarumdam artium objecta eſſe neceſſaria neceſſitate eſſentiæ.

Ergo ſaltem eæ artes non diſcrepabunt à ſcientiis.

Respondeo distinguendo consequens. Eæ artes non discrepabunt à scientiis secundùm superiorem sui partem spectatæ, concedo: secundùm inferiorem partem consideratæ, nego. Itaque duæ sunt partes in iis artibus, quarum objecta sunt necessaria necessitate essentiæ: scilicet pars superior, quæ est cognitio rei per certas quasdam & immutabiles regulas efficiendæ; & pars inferior, quæ est executio, seu productio ipsius artefacti. Porrò pars illa superior artis v. g. Logicæ, Geometriæ, Architecturæ, Musicæ, &c. non discrepat à scientia: imò revera scientia est, aut quandoque Intelligentia. Sed pars inferior, quæ rei productionem spectat, à scientia distinguitur. Unde fieri potest ut quis habeat superiorem artis partem, seu scientiam, v. g. theoriam Musices sine praxi; vel vicissim executionem habeat aut praxim, seu partem artis inferiorem sine superiore vel theoria.

Subsumes. Atqui cogitationes mentis ne secundùm essentiam quidem necessariæ sunt.

Ergo Logica, quæ circa eas versatur, non est scientia.

Respondeo negando subsumptum. Ratiocinatio quippe necessariò constat ex pluribus judiciis, quorum unum ex aliis deducitur. Ergo ista & similes mentis cogitationes necessariæ sunt necessitate essentiæ.

Probabis subsumptum. Illud non est necessarium sed contingens quoad essentiam, de quo conficiendo dantur præcepta: frustrà quippe darentur præcepta de rebus necessariis, v. g. de cordis motu, & sanguinis circuitu.

Atqui dantur præcepta de mentis cogitationibus perficiendis.

Ergo mentis cogitationes ne quoad essentiam quidem sunt necessariæ.

Respondeo negando majorem. Præcepta enim,

quæ de re aliqua conficienda traduntur, istius rei productionem & effectionem, quæ contingens est, tantummodò spectant: sed necessariam & immutabilem ejus essentiam supponunt.

Quod verò dicitur, frustrà dari præcepta de rebus necessariis, distinguo propositionem. Frustrà dantur præcepta de rebus necessariis, quatenus necessariæ sunt, concedo, quatenus sunt contingentes, nego. Sic de syllogismo dantur præcepta quoad existentiam, seu quoad effectionem, & quatenus à nobis pendet ut fiat vel non fiat. Sed minimè de eo dantur præcepta quoad ipsius naturam, quæ necessaria est: quoniam à nobis non pendet ut sint, v. g. plures vel pauciores termini in syllogismo, quàm tres. Ac si malè fieret *syllogismus*, jam non foret talis qualis nominatur, nempe non foret *syllogismus*. Unde cùm dicuntur mentis cogitationes bene vel malè fieri, id distinguendum: bene vel malè fiunt cogitationes mentis, ita tamen ut cùm malè fiunt, non sint tales, quales nominantur, concedo: secùs, nego. Syllogismus enim v. g. constans ex quatuor terminis, non est verus syllogismus. Idem de cæteris dicendum. Quod spectat ad motum cordis, vel ad sanguinis circuitum, à nobis sanè non pendet ut fiat vel non fiat. Quanquam si nimium sit inordinatus, quædam per artem Medicam præscribi possunt remedia, quibus ad justum modum redigatur, ut per Logicam reguntur cogitationes mentis, aut etiam reformantur.

Urgebis. Si ea præcepta immutabilem syllogismi v. g. naturam postularent, ex duabus propositionibus necessariis semper colligeretur conclusio necessaria.

Atqui ex duabus propositionibus necessariis non semper colligitur conclusio necessaria, ut patet in isto syllogismo in *darapti*.

Dar . . . . . omne quod currit, movetur,
ap . . . . . omne quod currit, est substantia
ti . . . . . aliqua igitur substantia movetur.

Ergo præcepta Logicæ immutabilem syllogismi naturam non postulant.

Respondeo distinguendo maj. Ex duabus propositionibus necessariis colligeretur conclusio necessaria, id est, cum præmissis necessariò connexa, concedo: id est, subjectum habens cum attributo necessariò connexum etiam extra syllogismum, nego. Simili modo distinguo min. & nego conseq.

Itaque conclusio dici potest necessaria duobus modis, vel quia necessariam habet cum præmissis connexionem: vel quia subjectum & attributum illius etiam extra syllogismum sunt inter se necessariò connexa. Equidem ex duabus propositionibus necessariis non semper educitur conclusio necessaria eo sensu, quòd subjectum illius & attributum necessariam habeant inter se connexionem etiam extra syllogismum: sed semper educitur conclusio necessaria, id est, cum præmissis necessariò connexa.

Porrò in allato exemplo, conclusio ista, *aliqua igitur substantia movetur*, necessariam habet connexionem cum præmissis, licèt subjectum illius & attributum per se extra syllogismum non sunt necessariò conjuncta. Nam si quicquid currit, movetur; & quicquid currit est substantia; certè aliqua substantia movetur. Hæcque conclusio necessariò ex præmissis colligitur; sive necessaria est connexio ipsius subjecti cum attributo, ex hypothesi quòd sit ex præmissis deducta.

Objicies secundò. Logica agit de fallaciis.

Ergo non est scientia.

Respondeo distinguendo antecedens. Logica agit de fallaciis, ut fugiendis, concedo: ut approbandis, nego: quare nego consequentiam. Logica

quippe Sophistarum fallacias ideo prosequitur, ut vitari possint, non verò ut approbentur.

CONCLUSIO UNDECIMA.

LOGICA est scientia practica.

Probatur. Scientia practica est ea cujus finis est praxis, seu quæ docet aliquid agendum aut efficiendum.

Atqui Logica docet aliquid agendum aut efficiendum: nam docet quo pacto sit definiendum, dividendum, demonstrandum.

Ergo Logica est scientia practica.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Logica non versatur circa *praxes*: id est, circa actiones morales, sed circa effectiones.

Ergo sola Ethica est scientia practica; non verò Logica.

Respondeo distinguendo ant. Logica non versatur circa *praxes*, si *praxis* nomen strictiùs sumatur, nempe pro sola actione morali, in qua spectatur intentio agentis, comparatè ad honestatem moralem, concedo: si *praxis* nomen latiùs sumatur, nempe pro qualibet operatione, nego: quare nego consequentiam. Itaque *praxis* nomen sumitur quandoque pro sola actione voluntatis, in qua spectatur agentis intentio comparatè ad honestatem moralem; effectio verò sumitur pro operatione quadam, in qua spectatur agentis industria: saltem ita accipiuntur ab Aristotele lib.6. Ethicorum cap.4. Equidem juxta has acceptiones sola Ethica dici debet practica, & Logica dicenda est effectiva. Sed tamen *praxis* nomen vulgò pro qualibet operatione sumitur. Unde dicitur Arith-

metica practica, Geometria practica, &c. Quare nihil vetat Logicam quoque practicam appellari.

Objicies secundò. Si Logica sit scientia practica, eò quod efficiat demonstrationes, omnes scientiæ etiam speculativæ erunt practicæ, quia efficiunt demonstrationes.

Respondeo negando propositionem. Logica enim non tam est practica, quod demonstrationes efficiat, quàm quod modum tradat eas efficiendi: unde demonstratio est illius objectum saltem partiale. Sed cæteræ disciplinæ non habent demonstrationem pro objecto, nec proinde quidquam moliuntur circa proprium objectum, cùm demonstrationes efficiunt. Quare etiamsi Logica sit practica, quod demonstrationes efficiat, non continuò cæteræ disciplinæ sunt practicæ.

Instabis. Definitio, divisio & demonstratio sunt speculationes, non praxes.

Ergo Logica, quæ circa eas versatur, speculatrix est, non practica.

Respondeo distinguendo ant. Definitio, divisio & demonstratio sunt speculationes, si comparentur cum objectis definitis, divisis, & demonstratis, concedo: si comparentur cum præceptis, seu regulis Logicæ, quibus fiunt, nego. Hoc autem posteriori modo à Logica spectantur, quia Logica tradit regulas & præcepta, quibus definitio, divisio, & demonstratio rectè fiant: quare nego conseq.

CONCLUSIO DUODECIMA.

LOGICA est etiam ars.

Probatur. Ars definitur ab Aristotele lib. 6. Ethicorum capite 4. *habitus vera cum ratione effectivus*, hoc est, cognitio practica & facilitas aliquid per certas rationes aut regulas efficiendi.

Atqui Logica eſt habitus vera cum ratione effectivus, ſive eſt cognitio practica ſimul & facilitas aliquid per certas regulas efficiendi, nempe definitiones, & diviſiones, & demonſtrationes, ut nemo diffitetur.

Ergo Logica non tantùm ſcientia, verùm etiam ars dici poteſt.

Reſponſiones ad objecta.

OBJICIES primò. Ars omnis verſatur circa opus ſenſibile.

Sed Logica non verſatur circa opus ſenſibile.

Ergo non eſt ars.

Reſpondeo diſtinguendo maj. Ars omnis *ſervilis* verſatur circa opus ſenſibile, eſto: ars *liberalis*, nego: quare conceſſa minore nego conſequentiam. Ars igitur *ſervilis*, quæ nempe ad *ſervos*, aut ad viliorem plebem pertinet, verſatur ut plurimùm circa opus ſenſibile: ut ars ſutoria, ars frenifactoria, &c. Sed ars *liberalis* quæ nempe *liberum* ac nobilem virum decet non ſemper verſatur circa opus ſenſibile. Logica autem eſt ars liberalis, non ſervilis.

Objicies ſecundò. Logica eſt ſcientia.

Ergo ars dici non poteſt.

Reſpondeo diſtinguendo conſequens. Non poteſt dici ars & ſcientia ſub eadem ratione, concedo: ſub diverſa ratione, nego. Eſt autem ſcientia quatenus aliquid circa proprium objectum demonſtrat; ars verò, quatenus ejuſdem objecti productionem aut effectionem dirigit.

CONCLUSIO DECIMATERTIA.

NON etiam immeritò Logica dicitur *organum*.

Probatur. Ea disciplina non immeritò dicitur *organum*, quâ cæteræ utuntur tanquam instrumento, ut circa materiam sibi propositam demonstrativo modo versentur.

Atqui cæteræ disciplinæ utuntur Logica tanquam instrumento; ut circa materiam sibi propositam demonstrativo modo versentur: nam à Loca definiendi, dividendi, & demonstrandi regulas accipiunt.

Ergo Logica non immeritò dicitur *organum*.

Corollarium.

Hinc sequitur Logicam, quæ præcepta tradit, vocari posse *Logicam docentem*, & quamlibet aliam disciplinam, putà Ethicam, vel Physicam, quæ Logicæ præceptis utitur, dici posse *Logicam utentem*, ut observat sanctus Thomas lectione quarta in librum quartum Metaphysicorum Aristotelis. Ex qno solvi potest celebris Scholarum quæstio, utrum Logica docens & utens sint habitus diversi. Sit igitur

CONCLUSIO DECIMAQUARTA.

Logica docens & utens sunt habitus diversi.

Probatur. Illi habitus sunt diversi, qui circa diversa objecta versantur, & diversas habent difficultates superandas.

Atqui Logica docens & utens sunt hujusmodi. Nam Logica docens est ea quæ *ars cogitandi* dicitur, quæque præcepta tradit, definiendi, dividendi, & demonstrandi: Logica verò utens est quælibet alia disciplina, putà Ethica, vel Physica, quæ iis præceptis utitur.

Ergo Logica docens & utens sunt habitus diversi.

Equidem sunt aliquæ artes in quibus *præcepta* pertinent ad unam facultatem, & *executio præceptorum* ad alteram. Talis est Musica, cujus regulæ ac præcepta percipiuntur à mente, executio verò ad vocis organa pertinet. Sed in Logica nihil est hujusmodi. Nam & præcepta & præceptorum executio ad eamdem facultatem seu rationem pertinent. Quare Logices præcepta non alibi ad usum applicantur, quàm in cæteris disciplinis. Ac proinde licèt aliqua sit *Musica docens*, & *Musica utens* à cæteris artibus aut disciplinis distincta, non tamen ulla esse videtur *Logica utens* præter cæteras disciplinas. Neque enim Logica uti potest suis præceptis, quando definitionis, divisionis, ac demonstrationis regulas tradit; cùm non detur Logica Logicæ: sed solo lumine naturali nititur, quod *Logica naturalis* nomine non malè appellatur.

Hinc etiam dirimi potest alia Philosophorum controversia: utrum Logica quæ præcepta tradit definiendi, dividendi, & demonstrandi, quæque *artificialis* dicitur, omnino necessaria sit ad cæteras disciplinas in statu perfecto acquirendas: an sola Logica naturalis sufficiat: qua de re sit

CONCLUSIO DECIMAQUINTA.

LOGICA artificialis utilis quidem est ad cæteras disciplinas in statu perfecto acquirendas; non tamen est omnino necessaria.

Probatur. Quod naturâ duce obtineri potest, ei Logica artificialis non est omnino necessaria.

Atqui cæteræ disciplinæ etiam in statu perfecto solâ naturâ duce possunt obtineri. Nam mens nostra naturaliter cogitat, hoc est, percipit, judicat; sive definit, dividit, & demonstrat: alioqui regulas definitionis, divisionis, & demonstrationis

nunquam tradidisset. Hinc olim pueri Mathematicas disciplinas docebantur, antequam Logicæ præceptis essent informati.

Ergo Logica, tametsi utilissima sit ad cæteras disciplinas in statu perfecto acquirendas, non est tamen omnino necessaria.

Et sanè cæteræ disciplinæ non sunt ipsâ Logicâ difficiliores.

Atqui Logica solis naturæ viribus comparatur, cùm non detur Logica Logicæ.

Ergo cæteræ disciplinæ etiam in statu perfecto solâ naturâ duce possunt comparari. Idque eò verius est, quòd errores nostri ex falsis, vel non satis accuratè perspectis principiis sæpiùs oriantur; rarò autem ex malè deductis conclusionibus. Ac si quando contingat naturæ vitio, ut quis præposterè omnino ratiocinetur, vix sperandum est fore ut ipsi Logices præcepta aliquando prosint.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Scientiæ in statu perfecto comparantur per bonas definitiones, divisiones, & demonstrationes.

Atqui sine Logica artificiali nemo potest efficere bonas definitiones, divisiones, & demonstrationes.

Ergo cæteræ disciplinæ sine Logica artificiali non possunt in statu perfecto comparari.

Respondeo negando min. Quod enim fit naturaliter, illud efficere potest aliquis sine Logica artificiali. Atqui bonæ definitiones, divisiones & demonstrationes fiunt naturaliter: nam mens nostra definitionis, divisionis, & demonstrationis regulas naturaliter invenit, ac tradidit. Ergo potest aliquis sine Logica artificiali bonas definitiones, divisiones, & demonstrationes efficere. Vis quidem illa naturalis definiendi, dividendi & demon-

ſtrandi dici poteſt *Logica naturalis*, eaque omnibus diſciplinis neceſſaria eſt: ſed ut quis definiat, dividat, & demonſtret, neceſſe non eſt, ut priùs didicerit eam ſcientiam, quæ præcepta tradit definiendi, dividendi, & demonſtrandi: quæque *Logica artificialis* appellatur.

Probabis minorem. Nemo poteſt efficere perfectas definitiones, diviſiones, & demonſtrationes abſque ea diſciplina, quæ tradit, quid ſit & quomodo facienda ſit definitio, diviſio, & demonſtratio.

Atqui ea diſciplina eſt Logica artificialis.

Ergo ſine Logica artificiali nemo poteſt efficere perfectas definitiones, diviſiones, & demonſtrationes.

Reſpondeo negando maj. Poteſt enim aliquis efficere perfectas definitiones, diviſiones, & demonſtrationes abſque ea diſciplina, quæ tradit quid ſit, & quomodò facienda ſit definitio, diviſio, & demonſtratio, ſi mens noſtra naturaliter modum teneat definiendi, dividendi, & demonſtrandi. Atqui mens noſtra naturaliter modum tenet definiendi, dividendi, & demonſtrandi, cùm ipſa regulas definitionis, diviſionis & demonſtrationis invenerit. Ergo poteſt aliquis efficere perfectas definitiones, diviſiones & demonſtrationes abſque ea diſciplina, quæ tradit, quid ſit, & quomodò facienda ſit definitio, diviſio & demonſtratio.

Probabis majorem. Nemo poteſt efficere perfectas definitiones, &c. niſi earum regulas noverit.

Atqui non poteſt iſtas regulas noſſe abſque ea diſciplina, quæ tradit, quid ſit, & quomodò facienda ſit definitio, &c.

Ergo nemo poteſt efficere perfectas definitiones, &c. abſque illa diſciplina.

Reſpondeo negando minorem. Nam ut modò dictum eſt; mens ipſa naturaliter iſtas regulas no-

vit, quandoquidem eas tradidit. Ergo non indiget Logica artificiali ut eas teneat : quamvis Logica artificialis ipsi utilissima sit ad eas percipiendas. Sed de necessitate Logices disputamus , non de utilitate.

Probabis minorem. Quisquis istas regulas novit , ille scit se scire.

Atqui nemo potest scire se scire sine ea disciplina , &c.

Ergo nemo potest eas regulas nosse sine ea disciplina , &c.

Respondeo negando min. Tunc enim aliquis *scit se scire* , cùm novit se inter ratiocinandum ritè processisse , nec ullum admisisse principium , nisi clarè distinctèque cognitum. Sed illud nosse potest absque ea disciplina , nimirum si cogitationes suas naturaliter disponat , & attentionem adhibeat ad principia , quibus utitur , ut solent Geometræ, quî regulas non ab artificiali Logica , sed à naturali mutuantur, & tamen in ratiocinationibus suis sunt accuratissimi. Ergo potest aliquis scire se scire absque ea disciplina , &c.

Probabis minorem. Nemo potest scire se scire , nisi errores , si qui irrepant in ratiocinando , possit deprehendere.

Atqui nemo potest istos errores deprehendere absque ea disciplina , &c.

Ergo nemo potest scire se scire absque ea disciplina , &c.

Respondeo distinguendo min. Nemo potest errores istos deprehendere absque ea disciplina æquè facilè , ac si eâ foret prædictus , concedo : nemo potest omnino errores istos deprehendere absque illa disciplina , nego : quare nego consequentiam. Fateor igitur eum qui Logica artificiali destitutus est , carere magno adjumento ad deprehendendos ratiocinationum errores , & ad disciplinas in statu perfecto

perfecto comparandas: sed tamen existimo ipsum etiam absque illo adjumento ad eas disciplinas, tametsi minùs facilè, posse pervenire: & Geometrarum experimento nitor, qui solius Logicæ naturalis auxilio Mathesin omnem adipiscuntur.

Quòd si quis dicat eum, qui Mathematicis aut aliis disciplinis studet, continuo præceptorum Logicæ naturalis usu, Logicam artificialem sibi comparare, id aliqua ex parte fateri non gravabor: sed tamen ex eo colligere non licet Logicam artificialem cæteris disciplinis ita necessariam esse, ut qui eam non didicerit, ad cæteras disciplinas capessendas sit ineptus, cùm solius Logicæ naturalis auxilio voti compos effici possit. Quanquam magno sanè adjumento est Logica artificialis: ideoque utilissima dicenda est, non tamen omnino necessaria. Quinimo ipsæ Logices regulæ vulgaribus ingeniis nonnunquam errandi occasionem præbent, cùm earum cortex tantùm attingitur, non intimus sensus penetratur. Cujus rei exempla non desunt apud Logicos.

Objicies secundò plura loca, quibus veteres Philosophi, imò & sancti Patres innuerunt Logicam esse prorsus necessariam; eam esse *januam scientiarum*, quâ apertâ cæteræ aperiuntur, & quâ clausâ clauduntur.

Respondeo hujusmodi testimoniis metaphoricam Logicæ commendationem, non propriam ejus naturam ac rationem contineri. Cùm ergo dicitur janua scientiarum: distinguo: *metaphoricè*, concedo: *verè ac propriè*, nego. Quin & ipsi sancti Patres, si quando Logicam commendent, ut homines ad ejus studium excitent, nonnunquam in eam velut in artem cavillatricem invehuntur, cùm tamen non illius usum prohibeant, sed abusum damnent.

QUÆSTIO SEXTA.

Utrum ſcientiæ ſpeculativæ ſint nobiliores practicis, aut viciſſim.

DISCIPLINARUM dignitas & præſtantia ex variis capitibus repeti poteſt. Nonnulli quippe præſtantiorem eam exiſtimant diſciplinam, quæ nobilius habet objectum. Eſt autem objectum ſpiritale corporali excellentius. Inter objecta verò corporea putant ea eſſe excellentiora, quæ magis abſtrahuntur ſeu ſeparantur à materia. Triplicem autem diſtinguunt ſpeciem abſtractionis objecti à materia: Alia quippe eſt abſtractio à materia ſingulari, ſive ab hoc vel illo corpore: alia à materia ſenſibili, ſive à qualitatibus ſenſibilibus: alia denique à materia intelligibili, cum nempe objectum aliquod nullam in ſuo conceptu materiam includit.

Phyſica porrò abſtrahit à materia ſingulari, putà ab hoc vel illo corpore: nam non agit v. g. de hac vel illa duntaxat arbore; de hoc vel illo lapide; ſed de arbore & lapide generatim. Non tamen abſtrahit à materia ſenſibili, cum de qualitatibus ſenſibilibus corporum diſputet.

Geometria abſtrahit à materia tum ſingulari tum ſenſibili; non tamen à materia intelligibili. Nam cum ſpectat v. g. circulum, non hunc aut illum circulum ſingularem tantùm attingit; ſed circulum generatim conſiderat. Deinde non ſpectat circulum ut album vel nigrum; ut calidum vel frigidum; aut ullâ aliâ ſenſibili qualitate affectum: ſed tamen intelligi non poteſt circulus ſine quadam materia aut ſubjecto in quo recipiatur.

Metaphysica denique (idem dicendum de Logica) abstrahit à materia tum singulari, tum sensibili, tum intelligibili: quia in ente generatim, vel in Deo, vel in mente humana, quæ sunt objecta Metaphysices, nulla prorsus intelligitur materia. Nulla pariter intelligitur in actibus humanis, quatenus in voluntate duntaxat considerantur: & consequenter Ethica, prout circa hujusmodi actus versatur, ab omni materia abstrahere dicenda est.

Alii meliorem scientiam judicant, quæ certior est. Alii eam quæ est utilior; vel quæ finem habet excellentiorem. Aiunt autem contemplationem veritatis esse nobiliorem finem praxi virtutis, vel qualibet effectione, aut productione artefacti. Ut autem inter tot dissentientes opiniones sententiam nostram aperiamus, sit:

CONCLUSIO.

Scientiæ speculativæ & practicæ sese mutuò variis nominibus antecedunt.

Probatur. Illæ scientiæ sese mutuò variis nominibus antecedunt, quæ dispares habent dignitatis & excellentiæ gradus.

Atqui scientiæ speculativæ & practicæ dispares habent dignitatis & excellentiæ gradus. Nam Metaphysica v. g. quæ speculativa est, quæque circa Deum versatur, Ethicam, quæ est practica, objecti dignitate vincit. Vicissim Logica quæ practica est, superat certitudine Physicam, quæ est speculativa. Denique Ethica cæteris omnibus utilitate præstat.

Ergo scientiæ speculativæ & practicæ sese mutuò variis nominibus antecedunt.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Scientiæ ſpeculativæ ſunt nobiliores practicis, ſi cognitio veritatis, quæ eſt earum finis, ſit melior praxi virtutis, aut aliqua effectione, quæ finis eſt practicarum.

Atqui cognitio veritatis melior eſt praxi, ſeu actione virtutis, aut effectione ulla, ut vulgò docent Philoſophi.

Ergo ſcientiæ ſpeculativæ nobiliores ſunt practicis.

Reſpondeo primò diſtinguendo maj. Sunt nobiliores practicis ratione finis, eſto: ratione aliorum capitum, v. g. certitudinis, vel utilitatis, nego.

Secundò nego quoque minorem: quia ſunt cognitiones quædam adeo jejunæ ac ſteriles, ut non poſſint ullo modo cum praxi virtutis comparari.

Inſtabis. Scientiæ ſpeculativæ expetuntur propter ſe; practicæ verò propter opus.

Ergo ſpeculativæ ſunt meliores practicis.

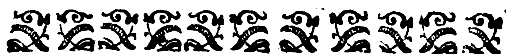
Reſpondeo diſtinguendo conſequens. Sunt meliores ratione iſtius capitis, nempe quòd propter ſe expetantur, concedo: ratione aliorum capitum, nempe quòd utiliores vel certiores ſint, nego.

Objicies ſecundò in diverſum. Melius eſt cognoſcere veritatem & aliquid operari, quàm cognoſcere tantùm: quia duæ perfectiones meliores ſunt unicâ.

Ergo ſcientia practica, quæ cognoſcit & operatur, nobilior eſt ſpeculatrice, quæ cognoſcit tantùm.

Reſpondeo diſtinguendo ant. Si cognitio utrobique ſit paris conditionis, & ſortis: concedo: ſecùs, nego: & proinde nego conſequentiam. Equidem duæ perfectiones, quales ſunt cognitio & operatio, meliores ſunt unicâ, ſi nihil in ea cognitione, quæ ſola eſt, inveniatur, per quod poſſit alteri cognitioni etiam cum operatione aliqua con-

junctæ præstare. Sed si quidpiam sit per quod cognitio sola alteri cognitioni simul & praxi anteferatur, duæ perfectiones non erunt meliores unicâ. Aliquando autem cognitio sola potest alteri cognitioni simul & operationi prævalere: ut cognitio Dei, legis æternæ, rerumque sublimiorum, sola nobilior est, quàm cognitio aut peritia frena faciendi, etiam cum operatione conjunctâ: licèt non omnis cognitio rei cujuscumque alteri cognitioni cum praxi aut operatione conjunctæ sit semper anteponenda.

DISPUTATIO II.

De ente generatim.

ENTIS duplicem intellectum vulgò perferunt, ut observavimus in Compendio Metaphysico, part. I. cap. I. Interdum enim pro participio verbi substantivi accipitur, & idem est ac *existens*: quo sensu *ens* tum substantiæ, tum accidenti, seu modo entis univocè convenit: nam *substantia* est *ens*: *modus* est *ens*, hoc est, *existens*; sive uno verbo existit. Aliquando verò vim habet nominis, & significat *rem* aut *substantiam*: eaque communior est entis acceptio.

Ens hoc posteriori sensu dividi solet in Scholis in *ens reale* & *ens rationis*: rursusque ens reale in substantiam & accidens, cujus accidentis novem sunt genera apud Aristotelem, ut expositum est in Compendio Logico. Substantia verò quæ est ens propriè dictum, dividitur in substantiam increatam & substantiam creatam.

Quærunt autem hoc loco utrum hujusmodi entis divisiones sint univocæ: hoc est, utrum ens singulis partibus subjectivis secundùm idem nomen & eamdem nominis significationem conveniat: quod ut innotescat:

Quæremus primò. Utrum ens sit univocum respectu entis realis & entis rationis.

Secundò. Utrum sit univocum respectu substantiæ & accidentis.

Tertiò. Utrum univocum sit respectu Dei & substantiæ creatæ. Sit igitur

---

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum ens sit univocum respectu entis realis & entis rationis.

ENS *reale* dicitur illud quod à mente nostra non pendet ut existat: cujusmodi sunt tum Deus ipse; tum res omnes sive spiritales, sive corporeæ; à Deo productæ.

Ens rationis illud est, quod à ratione seu mente nostra pendet ut existat: quodque nihil aliud est propriè quàm cogitatio nostræ mentis, seu potiùs cogitationis nostræ objectum, quatenus mente perceptum est. Triplici tamen ratione dividitur; scilicet in effectivum, subjectivum, & objectivum.

Ens rationis *effectivum* id dicitur, quod à ratione seu mente verè ac physicè efficitur: cujusmodi sunt omnia mentis nostræ opera, ut definitiones, divisiones, demonstrationes, &c.

Subjectivum vocatur, quod hæret in ratione nostra seu mente, tanquam in subjecto; quales dicuntur vulgo omnes mentis affectiones in mente nostra velut in subjecto receptæ.

Objectivum est illud, quod menti seu rationi cognoscendum objicitur; sive quod est objectum mentis: & iterum duplex est.

Alterum quod habet esse tum in intellectu nostro tum in rebus, ut cœlum, terra, &c. quæ à mente nostra concipiuntur, & in rebus existunt.

Alterum quod habet esse tantùm in intellectu nostro: & vocatur *ens rationis merè objectivum*: illudque adhuc vel possibile est eo modo quo concipitur, ut mons aureus; & dicitur ens rationis objectivum *impurum*: vel est impossibile eo modo quo intelligitur, ut *chimæra, hircocervus*, lapis ligneus, materia cogitans, &c. & illud vocatur in Scholis ens rationis objectivum *purum*; ac definiri solet *Impossibile cognitum*. Sed certè si per impossibile cognitum intelligant aliquid per ideam claram in intellectu nostro repræsentatum, absurda videtur definitio. Nam id quod est impossibile, non potest ullâ ideâ clarâ & distinctâ exhiberi: v. g. nemo potest clarè & distinctè concipere circulum quadratum lapidem ligneum, &c. imo judicat ea esse impossibilia, quia conceptus unius sic repugnat conceptui alterius, ut nunquam stare simul posse videantur.

Mitto ens rationis purum aliud dici *fundatum*, quod scilicet fieri dicitur cum fundamento in re, ut cùm negatio aut privatio, v. g. tenebræ & cœcitas, instar entis positivi concipiuntur: aliud *non fundatum*, quod fieri dicitur sine fundamento in re, ut *hircocervus*, baculus sine duobus extremis, &c. Præterea aliud dicitur esse *primæ intentionis*, quod primariâ mentis perceptione fit: aliud *secundæ intentionis*, quod à secundaria seu reflexa mentis cogitatione pendet, ut esse *attributum* propositionis, esse *subjectum*: &c. de quibus dictum est disputatione præcedenti, quæst.4. ubi de objecto Logicæ. His juxta communes Scholasticorum notiones explicatis, sit

CONCLUSIO.

ENs generatim sumptum non est nomen univocum respectu entis realis & entis rationis.

Probatur. Univocum nomen est illud quod idem planè significat in multis: ut definitum est in Compendio Logico, part. 1. cap. 4.

Atqui ens generatim sumptum non idem planè significat in ente reali & ente rationis. Nam ens reale propriè est ens, sive res: ens verò rationis non est ens, imò esse non potest cùm sit impossibile cognitum, ut vulgò definiunt. Nec juvat respondere illud esse saltem in intellectu: nam, ut modò diximus, id, quod impossibile est, non est in intellectu, cùm nulla sit illius idea clara & distincta.

Ergo ens generatim sumptum non est univocum respectu entis realis & entis rationis.

Cùm igitur quærunt per quam facultatem fiat ens rationis objectivum purum: facilis est responsio: per nullam. Etenim si per *ens rationis objectivum purum* intelligatur *impossibile cognitum*, id à nulla fieri potest facultate, cùm id quod *impossibile* est, clarè & distinctè concipi non possit. Non diffiteor tamen errantem animum posse attribuere alicui rei id quod ipsi non convenit, & judicare possibile id quod revera impossibile est, v. g. plures esse Deos, materiam esse cogitantem, &c. Sed tunc nec Deum concipit, quia natura divina multiplicitati repugnat; nec concipit solam materiam, quia materia cogitare non potest; sed jungit ipsi materiæ attributum rei spiritalis, quod tamen materiæ penitus repugnat.

Ex hac responsione sequitur inutiles esse quæstiones sequentes. Utrum *voluntas*: utrum *appetitus sentiens*: utrum *sensus externi* & *interni facere*

possint ens rationis. Etenim eæ facultates rem impossibilem exhibere nequeunt. Eadem est ratio istarum. Utrum *intellectus divinus*: utrum *angelicus* vel *humanus* facere possit seu clarè & distinctè percipere ens rationis. Nam cum nulla sit idea clara & distincta rei impossibilis, eæ quæstiones contradictionem in ipsis terminis involvunt. Ab iis igitur abstinebimus, ut illas integras & intactas sibi habeat.

Gens ratione furens, & mentem pasta chimæris.

QUÆSTIO SECUNDA.

Utrum ens sit univocum respectu substantiæ & accidentis.

SUbstantia, *ens*, & *res* unum quid significare videntur, nempe, *id quod est per se*, sive quod per se subsistit, quales sunt Angelus, homo, lapis. *Accidens* verò, seu *appendix*, aut *modus entis*, est *id quod est in alio*, sive id quod eget aliquo subjecto ad existendum, ut recordatio, rotunditas, &c.

Quæritur autem utrum *ens* generatim sit univocum & genus respectu *substantiæ* & *accidentis*: hoc est, utrum ens conveniat substantiæ & accidenti secundùm idem nomen & eamdem significationem, ut genus suis speciebus convenit: qua de re sit

CONCLUSIO.

ENs generatim nec univocum est, nec genus, respectu substantiæ, & accidentis.

Probatur. Quod eſt univocum & genus, illud habere debet idem nomen in multis, & eamdem nominis rationem aut ſignificationem in illis: ita enim univocum definitum eſt à nobis in Compendio Logico, part. 1. cap. 4.

Atqui ens generatim non habet eamdem nominis ſignificationem in ſubſtantia, & accidente: cùm ſubſtantia ſit ens propriè, accidens verò ſit modus aut appendix entis, non verò ens: idque docet Ariſtoteles lib. 7. Metaphyſicorum cap. 1. & alibi; cui conſentit ſanctus Thomas paſſim, ſed expreſſis verbis primâ ſecundæ, quæſtione 110. art. 2. ad tertium.

Ergo ens generatim nec univocum eſt, nec genus, reſpectu ſubſtantiæ, & accidentis.

Reſponſiones ad objecta.

Objicies primò. Illud eſt univocum reſpectu ſubſtantiæ & accidentis, quod habet idem nomen & eamdem ſignificationem in illis.

Atqui ens generatim eſt hujuſmodi.

Ergo eſt univocum reſpectu ſubſtantiæ & accidentis.

Reſpondeo negando minorem. Non enim ratio entis tum ſubſtantiæ, tum accidenti ex æquo competit; cùm ſubſtantia ſit ens propriè, accidens verò non ſit ens propriè; ſed appendix aut modus entis. Unde Ariſtoteles lib. 7. Metaph. cap. 4. docet *ens* non eſſe *univocum* reſpectu ſubſtantiæ & accidentis, ſed *analogum*, id eſt, *proportionale*: quia quemadmodum *ſubſtantia* per ſe ſubſiſtit; ita *accidens* ſeu modus ſuâ exiſtendi ratione extra nihil conſiſtit, nempe *hærendo* in *ente* ſeu *ſubſtantia*, tanquam in ſubjecto: ideoque *accidens* non eſt *ens* ſed *modus* ſeu *appendix* entis,

Probabis minorem. Si quid obſtet quominus

ens ſit univocum reſpectu ſubſtantiæ & accidentis, id ſanè eſt, quòd ſubſtantia ſit ens nobilius accidente.

Atqui hæc ratio nulla eſt: nam iſtud diſcrimen repetitur tantùm à differentia entis; non ab ipſo ente.

Ergo ens eſt univocum reſpectu ſubſtantiæ & accidentis.

Reſpondeo negando majorem. Non enim ideo præcisè ens non eſt univocum & genus reſpectu ſubſtantiæ & accidentis, quòd ſubſtantia ſit ens nobilius quàm accidens; ſed quòd accidens non ſit ens, ſed appendix aut modus entis, ut modò declaravimus ex Ariſtotele lib. 7. Metaphyſicorum cap. 1. & alibi.

Sed inquies. Accidens vel eſt ens vel nihil.

Sed non eſt nihil.

Ergo eſt ens.

Reſpondeo negando majorem. Neque enim eſt ens, neque nihil: ſed appendix, aut modus entis.

Probabis maj. Inter ens & nihil non datur medium.

Ergo vel eſt ens vel nihil.

Reſpondeo negando ant. Licèt enim inter *ens* & *non ens*, quæ ſunt contradictoria, & quorum unum præcisè negat quod alterum affirmat, nullum ſit medium, tamen inter *ens* & *nihil* datur medium, ſcilicet *modus entis*, qui neque eſt *ens*, neque *nihil*.

Probabis ant. Inter contradictoria nullum eſt medium.

Sed ens & nihil ſunt contradictoria.

Ergo inter ens & nihil nullum eſt medium.

Reſpondeo negando min. Ea quippe non ſunt contradictoria, quorum unum non præcisè negat id quod alterum affirmat: ſiquidem *contradictio eſt affirmatio & negatio ejuſdam de eodem ſecun-*

dùm eadem omnia. Atqui *nihil* non præcisè tantùm negat id,quod *ens* affirmat: nam *nihil* non tantùm negat *ens*, ſed etiam *modum entis*. Ergo licèt *ens* & non *ens* ſint contradictoria; non tamen *ens* & *nihil* ſunt contradictoria.

Inſtabis. Accidens eſt ens propriè ſi habeat ſuam entitatem diſtinctam à ſubjecto ſeu ſubſtantia.

Atqui accidens ſuam habet entitatem diſtinctam à ſubſtantia vel ſubjecto: nam remanent accidentia ſine ſubjecto in Euchariſtia.

Ergo accidens eſt ens propriè.

Reſpondeo cum vulgo ſcholarum diſt. min Accidens habet ſuam entitatem accidentalem ſeu modalem diſtinctam à ſubjecto tanquam modus ſeu appendix entis, habens relationem ad ſubjectum, concedo: tanquam ens propriè, & ſine relatione ad ſubjectum, nego: quare nego conſequentiam. Equidem in hoſtia conſecrata remanent ſpecies aut accidentia panis ſine ſubjecto proprio, nimirum pane, qui in ſubſtantiam Corporis Chriſti converſus eſt: ſed tamen non ſunt entia propriè dicta, ſive ſubſtantiæ vel ſemi-ſubſtantiæ: alioqui tota panis ſubſtantia & realitas in Chriſti Corpus non eſſet converſa, quod dici non poteſt. Separantur igitur ſpecies illæ ſacramentales, aut accidentia à ſubjecto non tanquam entia propriè dicta, ſed tanquam entis appendices, quæ ſemper relationem habent ad ſubjectum: adeo ut vel ipſa *quantitas dimenſiva* Panis, quæ docente ſancto Thoma, 3. parte, quæſt. 77. art. 2. eſt aliorum accidentium ſubjectum, extrà panem remaneat, non tanquam ens propriè dictum, ſive ſubſtantia, aut ſemi-ſubſtantia; ſed tantùm ut appendix entis quæ relationem habet ad ſubjectum, quæque idcirco dicitur habere partes *quantitativas*, non verò *entitativas*.

Objicies ſecundò. Si quid obſtet quominus ens

sit univocum & genus respectu substantiæ & accidentis, id sanè est, quòd accidens sit ens à substantia dependens.

Atqui hæc ratio nulla est: nam licèt habitus pendeat à potentia in ratione qualitatis juxta receptam scholarum doctrinam, tamen *qualitas* univocè de potentia & habitu prædicatur, estque utriusque genus.

Ergo ens est univocum & genus respectu substantiæ & accidentis.

Respondeo negando majorem. Non enim præcisè ens non est univocum & genus respectu substantiæ & accidentis, quòd accidens sit ens à substantia dependens: verùm quòd accidens non sit ens sed appendix, aut modus entis. Unde non negamus *Qualitatis* nomen esse univocum & genus respectu *facultatis* & *habitûs*: quia definitio qualitatis tam convenit habitui quàm facultati, licèt habitus pendeat â facultate ut existat juxta Peripateticorum Scholasticorum doctrinam. Sed non est eadem ratio in substantia & accidente: quia definitio *entis* propriè convenit substantiæ, non autem accidenti. Nam accidens non est ens, sed modus aut appendix entis, ut diximus.

Instabis. Proprietates entis, nempe unitas, veritas, bonitas, duratio, ordo, relatio, &c. conveniunt accidenti.

Ergo accidens est ens.

Respondeo negando consequentiam. Istæ enim proprietates entis, ut vulgò eas appellant, sunt attributa transcendentalia, seu transcendunt omnes categorias, nec solùm omni enti aut substantiæ, verùm etiam cuilibet accidenti & modo entis conveniunt, non secus ac existentia, ordo, relatio, & cætera attributa transcendentalia, de quibus actum est prima parte Compendii Metaphysici cap. 2. Quanquam ea accidenti competunt

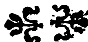
dependenter à ſubſtantia tantùm, ſubſtantiæ verò propter ſe.

Objicies tertiò. Facultates animæ rationalis ab ea reverâ diſtinguuntur, ut docent Thomiſtæ. Primò, quia in diverſis ſunt categoriis: nam *mens* eſt in categoria ſubſtantiæ; facultates verò illius, ſcilicet *intellectus* & *voluntas* ſunt in categoria qualitatis, nempe in potentia naturali. Secundò, quia nulla ſubſtantia per ſe ipſam agere poteſt, cùm nihil habeat contrarium; ſed tantummodò per ſuas facultates operatur.

Ergo iſtæ facultates, & quælibet accidentia ſunt entitates à ſubjecto ſuo diſtinctæ.

Reſpondeo negando antecedens. Nam eadem *mens* quatenus intelligit, dicitur *intellectus*, & quatenus vult, *voluntas* vocatur; nec diverſitas cogitationum diſtinctas reipsâ facultates arguit: quemadmodum actus juſtitiæ & miſericordiæ in Deo diſtinctas reipsâ virtutes non exigunt. Similiter eadem res diverſo modo ſpectata in diverſis categoriis reponi poteſt: v. g. idem *calor*, quatenus agit in manum, eſt in categoria *actionis*: quatenus recipitur in manu, eſt in categoria *paſſionis*, etiam ſecundùm ſanctum Thomam.

Denique non ſemper neceſſe eſt, ut quod agit, in contrarium agat: v. g. ignis agit in lignum minimè ſibi contrarium: idque etiam juxta Peripateticorum doctrinam, qui omnes hoc loco à Thomiſtis diſſentiunt.

QUÆSTIO III.

Utrum ens sit univocum respectu Dei & substantiæ creatæ.

TERTIA entis divisio, juxta Scholarum doctrinam, est in ens increatum; & ens creatum; sive in Deum & substantiam creatam. Equidem cùm concipitur *ens ipsum*, *ens* simpliciter, non restrictum, non limitatum, nihil aliud propriè concipitur quàm Deus; quia solus Deus est *ipsum esse*. Neque enim haberemus ideam *entis* generatim, nisi extaret in nobis idea Dei, seu *entis* infiniti, non restricti, non limitati, in quo omnia planè entia, & omnium entium differentiæ *eminenter* continentur. Sed tamen, propter angustias nostræ mentis, spectamus *Ens* generatim, prout abstractum à suis differentiis: deinde ipsas differentias consideramus; putâ *aseitatem*, quæ differentia dicitur ipsius Dei qui est *à se*; & *abalietatem*, quæ dicitur differentia substantiæ creatæ; quæ est *ab alio*. Verùm id ex sola mentis nostræ limitatione proficiscitur. Nam si propriè loquamur, solus Deus est *ipsum esse*; seu entis plenitudo: substantiæ verò creatæ sunt entia participata, & ab ipso *Ente per essentiam* derivata. Quare sit

CONCLUSIO PRIMA.

ENs generatim sumptum, analogum tantùm est, non univocum, & genus propriè dictum, respectu Dei & substantiæ creatæ.

Probatur. Illud est analogum tantùm non uni-

Probatur. Quod est univocum & genus, illud habere debet idem nomen in multis, & eamdem nominis rationem aut significationem in illis: ita enim univocum definitum est à nobis in Compendio Logico, part. 1. cap. 4.

Atqui ens generatim non habet eamdem nominis significationem in substantia, & accidente: cùm substantia sit ens propriè, accidens verò sit modus aut appendix entis, non verò ens: idque docet Aristoteles lib. 7. Metaphysicorum cap. 1. & alibi; cui consentit sanctus Thomas passim, sed expressis verbis primâ secundæ, quæstione 110. art. 2. ad tertium.

Ergo ens generatim nec univocum est, nec genus, respectu substantiæ, & accidentis.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Illud est univocum respectu substantiæ & accidentis, quod habet idem nomen & eamdem significationem in illis.

Atqui ens generatim est hujusmodi.

Ergo est univocum respectu substantiæ & accidentis.

Respondeo negando minorem. Non enim ratio entis tum substantiæ, tum accidenti ex æquo competit; cùm substantia sit ens propriè, accidens verò non sit ens propriè; sed appendix aut modus entis. Unde Aristoteles lib. 7. Metaph. cap. 4. docet *ens* non esse *univocum* respectu substantiæ & accidentis, sed *analogum*, id est, *proportionale*: quia quemadmodum *substantia* per se subsistit; ita *accidens* seu modus suâ existendi ratione extra nihil consistit, nempe *hærendo* in *ente* seu *substantia*, tanquam in subjecto: ideoque *accidens* non est *ens* sed *modus* seu *appendix* entis.

Probabis minorem. Si quid obstet quominus

ens sit univocum respectu substantiæ & accidentis, id sanè est, quòd substantia sit ens nobilius accidente.

Atqui hæc ratio nulla est: nam istud discrimen repetitur tantùm à differentia entis; non ab ipso ente.

Ergo ens est univocum respectu substantiæ & accidentis.

Respondeo negando majorem. Non enim ideo præcisè ens non est univocum & genus respectu substantiæ & accidentis, quòd substantia sit ens nobilius quàm accidens; sed quòd accidens non sit ens, sed appendix aut modus entis, ut modò declaravimus ex Aristotele lib. 7. Metaphysicorum cap. 1. & alibi.

Sed inquies. Accidens vel est ens vel nihil.

Sed non est nihil.

Ergo est ens.

Respondeo negando majorem. Neque enim est ens, neque nihil: sed appendix, aut modus entis.

Probabis maj. Inter ens & nihil non datur medium.

Ergo vel est ens vel nihil.

Respondeo negando ant. Licèt enim inter *ens* & *non ens*, quæ sunt contradictoria, & quorum unum præcisè negat quod alterum affirmat, nullum sit medium, tamen inter *ens* & *nihil* datur medium, scilicet *modus entis*, qui neque est *ens*, neque *nihil*.

Probabis ant. Inter contradictoria nullum est medium.

Sed ens & nihil sunt contradictoria.

Ergo inter ens & nihil nullum est medium.

Respondeo negando min. Ea quippe non sunt contradictoria, quorum unum non præcisè negat id quod alterum affirmat: siquidem *contradictio est affirmatio & negatio ejusdem de eodem secun-*

dùm eadem omnia. Atqui *nihil* non præcisè tantùm negat id, quod *ens* affirmat: nam *nihil* non tantùm negat *ens*, sed etiam *modum entis*. Ergo licèt *ens* & non *ens* sint contradictoria; non tamen *ens* & *nihil* sunt contradictoria.

Instabis. Accidens est ens propriè si habeat suam entitatem distinctam â subjecto seu substantia.

Atqui accidens suam habet entitatem distinctam à substantia vel subjecto: nam remanent accidentia sine subjecto in Eucharistia.

Ergo accidens est ens propriè.

Respondeo cum vulgo scholarum dist. min Accidens habet suam entitatem accidentalem seu modalem distinctam à subjecto tanquam modus seu appendix entis, habens relationem ad subjectum, concedo: tanquam ens propriè, & sine relatione ad subjectum, nego: quare nego consequentiam. Equidem in hostia consecrata remanent species aut accidentia panis sine subjecto proprio, nimirum pane, qui in substantiam Corporis Christi conversus est: sed tamen non sunt entia propriè dicta, sive substantiæ vel semi-substantiæ: alioqui tota panis substantia & realitas in Christi Corpus non esset conversa, quod dici non potest. Separantur igitur species illæ sacramentales, aut accidentia à subjecto non tanquam entia propriè dicta, sed tanquam entis appendices, quæ semper relationem habent ad subjectum: adeo ut vel ipsa *quantitas dimensiva* Panis, quæ docente sancto Thoma, 3. parte, quæst. 77. art. 2. est aliorum accidentium subjectum, extrà panem remaneat, non tanquam ens propriè dictum, sive substantia, aut semi-substantia; sed tantùm ut appendix entis quæ relationem habet ad subjectum, quæque idcirco dicitur habere partes *quantitativas*, non verò *entitativas*.

Objicies secundò. Si quid obstet quominus ens

sit univocum & genus respectu substantiæ & accidentis, id sanè est, quòd accidens sit ens à substantia dependens.

Atqui hæc ratio nulla est: nam licèt habitus pendeat à potentia in ratione qualitatis juxta receptam scholarum doctrinam, tamen *qualitas* univocè de potentia & habitu prædicatur, estque utriusque genus.

Ergo ens est univocum & genus respectu substantiæ & accidentis.

Respondeo negando majorem. Non enim præcisè ens non est univocum & genus respectu substantiæ & accidentis, quòd accidens sit ens à substantia dependens: verùm quòd accidens non sit ens sed appendix, aut modus entis. Unde non negamus *Qualitatis* nomen esse univocum & genus respectu *facultatis* & *habitûs*: quia definitio qualitatis tam convenit habitui quàm facultati, licèt habitus pendeat â facultate ut existat juxta Peripateticorum Scholasticorum doctrinam. Sed non est eadem ratio in substantia & accidente: quia definitio *entis* propriè convenit substantiæ, non autem accidenti. Nam accidens non est ens, sed modus aut appendix entis, ut diximus.

Instabis. Proprietates entis, nempe unitas, veritas, bonitas, duratio, ordo, relatio, &c. conveniunt accidenti.

Ergo accidens est ens.

Respondeo negando consequentiam. Istæ enim proprietates entis, ut vulgò eas appellant, sunt attributa transcendentalia, seu transcendunt omnes categorias, nec solùm omni enti aut substantiæ, verùm etiam cuilibet accidenti & modo entis conveniunt, non secus ac existentia, ordo, relatio, & cætera attributa transcendentalia, de quibus actum est prima parte Compendii Metaphysici cap. 2. Quanquam ea accidenti competunt

dependenter à substantia tantùm, substantiæ verò propter se.

Objicies tertiò. Facultates animæ rationalis ab ea reverâ distinguuntur, ut docent Thomistæ. Primò, quia in diversis sunt categoriis: nam *mens* est in categoria substantiæ; facultates verò illius, scilicet *intellectus* & *voluntas* sunt in categoria qualitatis, nempe in potentia naturali. Secundò, quia nulla substantia per se ipsam agere potest, cùm nihil habeat contrarium; sed tantùmmodò per suas facultates operatur.

Ergo istæ facultates, & quælibet accidentia sunt entitates à subjecto suo distinctæ.

Respondeo negando antecedens. Nam eadem *mens* quatenus intelligit, dicitur *intellectus*, & quatenus vult, *voluntas* vocatur; nec diversitas cogitationum distinctas reipsâ facultates arguit: quemadmodum actus justitiæ & misericordiæ in Deo distinctas reipsâ virtutes non exigunt. Similiter eadem res diverso modo spectata in diversis categoriis reponi potest: v. g. idem *calor*, quatenus agit in manum, est in categoria *actionis*: quatenus recipitur in manu, est in categoria *passionis*, etiam secundùm sanctum Thomam.

Denique non semper necesse est, ut quod agit, in contrarium agat: v. g. ignis agit in lignum minimè sibi contrarium: idque etiam juxta Peripateticorum doctrinam, qui omnes hoc loco à Thomistis dissentiunt.

QUÆSTIO III.

Utrum ens sit univocum respectu Dei & substantiæ creatæ.

TERTIA entis divisio, juxta Scholarum doctrinam, est in ens increatum; & ens creatum; sive in Deum & substantiam creatam. Equidem cùm concipitur *ens ipsum*, *ens* simpliciter, non restrictum, non limitatum, nihil aliud propriè concipitur quàm Deus; quia solus Deus est *ipsum esse*. Neque enim haberemus ideam *entis* generatim, nisi extaret in nobis idea Dei, seu *entis* infiniti, non restricti, non limitati, in quo omnia planè entia, & omnium entium differentiæ *eminenter* continentur. Sed tamen, propter angustias nostræ mentis, spectamus *Ens* generatim, prout abstractum à suis differentiis: deinde ipsas differentias consideramus; putâ *aseitatem*, quæ differentia dicitur ipsius Dei qui est *à se*; & *abalietatem*, quæ dicitur differentia substantiæ creatæ; quæ est *ab alio*. Verùm id ex sola mentis nostræ limitatione proficiscitur. Nam si propriè loquamur, solus Deus est *ipsum esse*; seu entis plenitudo: substantiæ verò creatæ sunt entia participata, & ab ipso *Ente per essentiam* derivata. Quare sit

CONCLUSIO PRIMA.

ENS generatim sumptum, analogum tantùm est, non univocum, & genus propriè dictum, respectu Dei & substantiæ creatæ.

Probatur. Illud est analogum tantùm non uni-

vocum & genus propriè dictum respectu Dei & substantiæ creatæ, quod non habet eamdem significationem in Deo & in substantia creata; ut constat ex definitionibus nominum univocorum & analogorum allatis in Compendio Logico parte 1. cap. 4.

Atqui ens generatim non habet eamdem significationem in Deo & in substantia creata. Nam Deus est *ipsum esse* (gallicè *l'Estre*): substantia verò creata habet tantùm *esse*, seu participat *esse* à Deo: unde est potiùs umbra entis quàm ens, si cum Deo conferatur.

Ergo ens generatim sumptum, analogum est, non univocum, & genus propriè dictum, respectu Dei & substantiæ creatæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Illud est univocum respectu Dei, & substantiæ creatæ, quod habet eamdem rationem in Deo & in substantia creata.

Atqui ens habet eamdem rationem in Deo, & in substantia creata: nam ut Deus est ens; ita substantia creata est etiam ens: quamvis Deus sit ens *per essentiam*, creatura verò ens *per participationem*.

Ergo ens est univocum respectu Dei & substantiæ creatæ.

Respondeo negando minorem. Ens enim non habet eamdem omnino rationem in Deo & substantia creata, si Deus sit ipsum *esse*: substantia verò creata participet tantùm *esse*. Atqui Deus est ipsum esse, substantia verò creata tantùm participat esse à Deo, ut fatentur omnes. Ac quemadmodum lutum *per participationem* est *luminosum*, quatenus lumen à Sole participat: sic substantia creata est *ens* duntaxat, quatenus à Deo manat. Ergo

ens non habet eamdem rationem in Deo & ſubſtantia creata.

Quod ergo dicitur ſubſtantia creata eſſe ens, ut Deus eſt ens.

Reſpondeo negando propoſitionem. Non enim ſubſtantia creata eſt ens, ut Deus eſt ens : ſiquidem Deus eſt *Ens*, quatenus eſt ipſum *eſſe*, ſeu entis plenitudo: ſubſtantia verò creata eſt ens duntaxat, quatenus participat eſſe. Ac quemadmodum lutum non eſt luminoſum, ſi cum Sole conferatur, quamvis à Sole colluſtretur : ſic ſubſtantia creata non eſt propriè ens, ſi cum Deo conferatur, quamvis *eſſe* participet à Deo.

Probabis minorem. Quod abſtrabit à differentiis ſui diviſivis, putà ab *aſeitate* & *abalietate*; vel ab *independentia*, & *dependentia*, illud habet eamdem rationem in Deo & ſubſtantia creata Etenim ſi quod occurrat diſcrimen inter Deum & ſubſtantiam creatam id non repetitur ex parte *entis*; ſed ex parte *differentiarum*, putà *aſeitatis*, *abalietatis*, &c. non verò ab ipſo ente : ſi modò ipſum ens à differentiis illis *abſtrahat*, id eſt *abſtrahatur*, & ſeorſim ab illis per mentem concipiatur.

Atqui ens generatim ſumptum *abſtrahit* à differentiis ſui diviſivis. Nam cùm concipitur *ens* generatim : non ſpectatur neque quatenus eſt ens *per eſſentiam*, neque quatenus eſt *ens per participationem* : ſed ſpectatur tantummodò quatenus eſt *ens ſimpliciter*, quod per varias differentias poteſt determinari.

Ergo ens ſic ſumptum eamdem habet rationem in Deo & ſubſtantia creata.

Reſpondeo primò negando majorem. Quod enim abſtrahit à differentiis ſui diviſivis, non habet ſemper eandem rationem in iis quibus convenit. Etenim analogum abſtrahit etiam à differen-

tiis sui divisivis, & tamen eamdem non habet rationem in iis quibus convenit. Verbi gratiâ, *sanum* generatim abstrahit à modo quo convenit animali, ambulationi, & urinæ, ut vulgò fatentur Scholastici: & tamen *sanum* generatim sumptum non habet eamdem omnino rationem in animali, in ambulatione, in urina; sive non convenit eodem modo tum animali, tum ambulationi, tùm urinæ: nam sanum in animali significat subjectum sanitatis, in ambulatione causam sanitatis, in urina signum sanitatis. Ergo quamvis *ens* abstrahat ab *aseitate* & *abalietate*, non tamen eamdem habet rationem in illis: etiam si secundùm se spectetur, non verò secundùm differentias.

Respondeo secundò, distingui etiam posse minorem hoc modo. Atqui ens generatim sumptum abstrahit à differentiis sui divisivis: quatenus Deum proprie concipimus, qui est *ens* simpliciter, *ens per essentiam*, quod ens infinitis modis participari potest concedo: ens generatim sumptum abstrahit à differentiis sui divisivis, quatenus ex æquo convenit Deo & substantiæ creatæ, nego: quare nego consequentiam. Igitur cum ens generatim, ens simpliciter, sive ipsum ens concipimus, nihil aliud propriè intelligimus quàm Deum. Sed cùm Deus, seu ens *per essentiam* infinitis modis à creaturis participari possit, diversi illi modi spectantur à nobis tanquam entis differentiæ: & ideo ens generatim concipimus ut ab illis differentiis abstractum. Sed tamen si propriè loqui volumus, minimè concipimus ens generatim, nisi quatenus Deum intelligimus; & consequenter ens non ex æquo convenit Deo & substantiæ creatæ.

Sed inquies. Substantia creata verè est ens, ut Deus est ens.

Respondeo distinguendo propositionem. Verè est ens, & tamen *analogicè*, si cum Deo conferatur, con-

cedo : *synonimè* seu *univocè*, nego. Diversa enim est ratio entis in Deo & in substantia creata, ut diximus. Quin etiam substantia creata quamvis sit ens verè cùm in seipsa spectatur, non tamen est ens verè, sed potiùs umbra entis, si cùm Deo componatur.

Instabis. Tam ens univocè convenit Deo & substantiæ creatæ, quàm animal homini & belluæ.

Atqui animal est univocum & genus respectu hominis & belluæ.

Ergo ens est univocum & genus respectu Dei & substantiæ creatæ.

Respondeo negando majorem. Nam animal est corpus animatum seu vivens, quod variorum organorum ope functiones animales obire potest. Bellua autem perinde est corpus animatum & vivens, functionesque animales obiens ac homo; nec animal in ratione animalis perfectius est in homine quàm in bellua. Sed substantia creata non est ens ut Deus : imò si cum Deo conferatur est potiùs umbra entis, quàm verum ens. Ergo licèt animal sit univocum & genus respectu hominis & belluæ, non tamen ens est univocum respectu Dei & substantiæ creatæ.

Objicies secundò. Si quid obstet quominus ens sit univocum respectu Dei & substantiæ creatæ maximè quod ens includatur in differentiis sui divisivis.

Atqui ens non includitur in differentiis sui divisivis, putà in *aseitate* & *abalietate* : quoniam hujusmodi differentiæ non sunt entia, sed sunt tantum modò *entales*, id est, sunt modi *entis*, ad ens pertinentes.

Ergo ens est univocum respectu Dei & substantiæ creatæ.

Respondeo negando majorem. Non enim ideo præcisè ens non est univocum respectu Dei &

substantiæ creatæ, quia ens includitur in differentiis sui divisivis, sed quia diversam habet rationem in Deo & substantia creata, ut diximus. Non ergo diffitemur ens separari posse à differentiis sui divisivis, quoniam entis differentiæ non sunt entia sed modi entis, ut differentiæ substantiæ non sunt substantiæ sed substantiales, hoc est, ad substantiam pertinentes: sed hinc non sequitur ens esse univocum respectu Dei substantiæ creatæ: nam analoga quoque separari possunt à differentiis, quibus ea diversis rebus conveniunt, ut de *sano* jam modò diximus.

Corollarium.

Hinc sequitur admitti posse in Deo compositionem ex genere analogo & differentia. Nam ea compositio Metaphysica est, & ab angustiis nostræ mentis petita; non verò est compositio physica. Voco compositionem metaphysicam eam per quam ens simplicissimum, diversâ ratione à nobis spectatum, varia concipitur habere attributa ab ipso tamen minimè distincta, cujusmodi sunt *genus* sive univocum sive analogum, & *differentia*. Nam ens simplicissimum spectari potest, primò ut *ens*, & hoc est illius genus: deinde ut *simplicissimum*, & est illius differentia: unde ens simplicissimum metaphysicam compositionem apud nos admittit. Compositio physica est ea per quam totum aliquod ex pluribus partibus reverà inter se distinctis coalescit; ut homo ex mente & corpore. Non ergo admittenda est compositio physica in Deo, quia Deus est simplex, non verò ex partibus constans: sed admitti potest in eo compositio metaphysica propter angustias nostræ mentis, quæ non potest rem, etiam simplicissimam, nisi

sub diversis respectibus plenè & completè perspicere. Quamobrem compositio metaphysica non arguit in ente simplicissimo, putà Deo partem *perfectibilem*, & partem *perfectivam*, sed tantùm arguit diversa attributa, quorum aliqua ipsi enti simplicissimo, putà Deo peculiaria sunt; aliqua concipiuntur aliis communia: ita ut Deus spectari possit quatenus est *ens*, quod est illius genus, quodque ipsi cum omnibus entibus *analogicè* saltem commune est; vel quatenus est independens, quod ipsi peculiare est, & in quo ab aliis secernitur.

Quòd si dicas genus perfici à differentia.

Respondeo distinguendo propositionem. Genus perficitur metaphysicè à differentia; scilicet ut gradus Metaphysicus seu attributum essentiale commune, quod alio gradu Metaphysico, seu attributo peculiari determinatur, concedo perficitur physicè, ut pars à parte, nego, Gradus autem Metaphysici seu attributa essentialia rei alicujus neque inter se, neque ab illa re, cujus propriè sunt attributa, distinguuntur, nisi per mentem, ut postea videbimus: unde perfectio unius gradûs ab alio est tantum perfectio Metaphysica; ab eo minimè distincta,& ex intelligentiæ nostræ limitatione petita; non verò est perfectio physica: sive potiùs est determinatio, aut specificatio attributi communis per attributum speciale, quæ à mentis nostræ angustia proficiscitur.

Igitur nihil obstare videtur, quominus multas in Deo perfectiones seorsim spectemus, quòd mens nostra non possit rem aliquam accuratè perspicere, quin eam in plures, ut ita dicam, portiones aut facies distribuat: v. g. spectatur à nobis Deus, ut ens seu substantia, ut independens, ut omnipotens, ut æternus; &c. ac licèt ens vel substantia nostro concipiendi modo perficiatur ab

æternitate , independentia , omnipotentia , &c. minimè tamen colligi poteſt exiſtere in Deo partem aliquam perfectibilem , aliam perfectivam ; cum hæc omnia , nempe ens , ſubſtantia , independentia , æternitas , omnipotentia in Deo reipsâ non diſtinguantur , ſed ſint ipſemet Deus vario modo à nobis ſpectatus. Quâ quidem in re mens noſtra non decipitur. Nam licèt unum Dei attributum ſine alio conſideret ; non tamen judicat iſtud attributum reverâ à Deo ſecerni ; ſed tantùm illud per quamdam abſtractionem intelligit. *Abſtrahentium* autem , ut vulgò aiunt , *non eſt mendacium.*

Ex quibus omnibus corollarii inſtar ſequitur Deum non eſſe ſpeciem entis generatim niſi *analogicè.* Atque ita cùm ens & ſubſtantia idem propriè ſignificent , clarum quoque eſt Deum non eſſe ſubſtantiæ ſpeciem niſi *analogicè* , & conſequenter ad categoriam ſubſtantiæ non propriè pertinere.

Sed ut hæc quæſtio , quæ in Scholis non leviter tranſcurritur , eâ , quâ pār eſt , ratione , à nobis pertractetur , advertendum cum cæteris aliquid tribus modis poſſe in categoria collocari : ſcilicet *directè* , *indirectè* , & *reductitiè.*

Directè reponi dicuntur in categoria , quæ ſunt in linea recta ſeu media arboris Porphyrianæ , nempe genera , ſpecies , & individua.

Indirectè verò , quæ ſunt in lineis indirectis & collateralibus ejuſdem arboris Porphyrianæ , nimirum differentiæ omnes.

Denique *reductitiè* ponuntur in categoria , quæcumque propter affinitatem cum aliquo categorico ad eamdem categoriam , ac ipſum , reducuntur : ut partes ad categoriam ſui totius referuntur ; negationes aut privationes ad categoriam formarum , quarum ſunt negationes aut privatio-

nes, revocantur: v. g. cæcitas ad categoriam visûs, seu ad qualitatem reducitur.

Nota *privationes* & *negationes* quamvis ponantur in Categoria, non esse quid reale propriè dictum, cum neque sint entitates, neque formæ aut qualitates positivæ. Sunt tamen in rebus nemine cogitante non tanquam quid positivum, sed ut quid negativum, aut privativum: v. g. nemine cogitante aliquis est cœcus, vel pauper; seu visu & divitiis est orbatus.

Quod autem est in categoria substantiæ *directè*, id, si vulgo Philosophorum credimus, quinque debet habere conditiones.

Primò, debet esse *ens*, & quidem *ens verum*, non ens fictum.

Secundò, debet esse ens *per se*, id est, unius naturæ, non multiplicis.

Tertiò, debet esse *incomplexum*, id est, unicâ voce expressum.

Quartò, debet esse *univocum*, id est, nomine univoco non æquivoco donatum.

Quintò, debet esse *completum*, non pars entis. Quæ conditiones hoc disticho concluduntur.

Ens verum, ens per se, incomplexum, synonymumque,
Completumque capit schema categoria.

Ubi observandum primò, has conditiones magna ex parte fuisse ad libitum constitutas: nam Thomistæ addunt etiam ens debere esse *finitum*, non infinitum, ut sit in categoria: secundò, eas conditiones requiri tantùm, ut aliquid sit in categoria substantiæ, non in aliis categoriis: nam non omnis quantitas, nec omnis qualitas dici potest ens verum, ens per se, &c. Sed utcumque illud sit, ad propositam quæstionem veniamus: sit igitur

CONCLUSIO SECUNDA.

DEus in categoria ſubſtantiæ propriè non continetur.

Probatur. Illud propriè non continetur in Categoria ſubſtantiæ, cui ſubſtantiæ nomen non convenit ſynonimè ſeu univocè cum ſubſtantia creata. Nam hæc una eſt ex conditionibus ad ens categoricum requiſitis, ut diximus.

Atqui ſubſtantiæ nomen non convenit Deo ſynonimè ſeu univocè cum ſubſtantia creata. Etenim Deus eſt ipſius entis ſeu ſubſtantiæ plenitudo, in eoque cætera entia ſubſiſtunt : ſubſtantiæ verò creatæ ſunt entia per participationem, & in Deo ſubſiſtunt.

Ergo Deus propriè non continetur in categoria ſubſtantiæ.

Reſponſiones ad objecta.

Objicies primò. Illud in categoria ſubſtantiæ directè continetur, quod omnibus præditum eſt conditionibus ad ens categoricum requiſitis.

Atqui Deus omnibus præditus eſt conditionibus ad ens categoricum requiſitis. Eſt enim ens verum, non fictum ; eſt ens *per ſe*, non multiplicis eſſentiæ ; eſt incomplexum, ſeu unicâ voce expreſſum ; eſt completum & perfectum, &c.

Ergo Deus in categoria ſubſtantiæ directè continetur.

Reſpondeo negando minorem. Quamvis enim Deus ſit ens verum, ens *per ſe*, incomplexum, & completum ; non tamen habet *univocationem* cum cæteris entibus. Nam eſt ens *per eſſentiam*, ſive eſt *ipſum eſſe* : cætera verò ſunt entia per participationem. Ergo Deus non habet omnes conditiones requiſitas ad ens categoricum.

Probabis

Probabis minorem. Illa ſubſtantia habet *univocationem* cum cæteris, quæ in nomine & ratione ſubſtantiæ cum iis convenit.

Atqui Deus convenit in nomine & ratione ſubſtantiæ cum omnibus ſubſtantiis creatis: eſt enim ens verum ſeu vera ſubſtantia, ut cæteræ ſubſtantiæ, quæ nempe ab eo ſunt ex nihilo productæ.

Ergo Deus habet *univocationem* cum omnibus entibus ſive ſubſtantiis creatis.

Reſpondeo diſtinguendo majorem. Illa ſubſtantia habet *univocationem* cum cæteris, quæ in nomine & ratione univoca ſubſtantiæ cum iis convenit, concedo: quæ cum iis convenit in ratione tantùm analoga ſubſtantiæ, nego. Simili modo diſtinguo minorem, & nego conſequentiam. Ratio autem ſubſtantiæ eſt tantùm analoga, non verò univoca inter Deum & ſubſtantiam creatam: cùm Deus ſit *ipſum eſſe*, ſeu entis plenitudo; ſubſtantiæ verò creatæ ſint tantùm entia per participationem, quæ non ſubſiſtunt niſi in Deo; quæque proinde ſunt potiùs umbræ entis, quàm entia, ſi cùm Deo comparentur, ut antea diximus.

Inſtabis. Si quid obſtet quominus ratio ſubſtantiæ ſit univoca reſpectu Dei & ſubſtantiarum creatarum, id ſanè eſt, quòd Deus ſit ſubſtantia infinita; ſubſtantiæ verò creatæ ſint finitæ.

Atqui hæc ratio nulla eſt.

Ergo nihil obſtat quominus ratio ſubſtantiæ ſit univoca reſpectu Dei & ſubſtantiæ creatæ.

Reſpondeo negando majorem. Non enim ideo præcisè ratio ſubſtantiæ non eſt univoca reſpectu Dei & ſubſtantiæ creatæ, quòd Deus ſit infinitus, ſubſtantia verò creata ſit finita: ſed quod Deus ſit *ipſum eſſe*, ſeu ens *per eſſentiam*, & *entis plenitudo*; ſubſtantia verò creata non ſit *ipſum eſſe*, ſed tantùm participet eſſe à Deo.

Objicies secundò. Ille reverà continetur in categoria substantiæ qui dici debet species substantiæ, seu qui componitur ex genere & differentia.

Atqui Deus componitur ex genere & differentia. Nam quòd sit ens seu substantia, hoc est, illius genus; quòd verò sit à se, quòd sit infinitus, æternus, &c. hæ sunt illius differentiæ.

Ergo Deus continetur in categoria substantiæ.

Respondeo distinguendo majorem. Ille reverà continetur in categoria substantiæ, qui dici debet species univoca substantiæ, quique ex genere univoco & differentia componitur, concedo: qui dici debet species analoga substantiæ, & qui ex genere analogo ac differentia constat, nego. Simili modo distinguo minorem; & nego consequentiam. Nihil igitur vetat quominus Deus dicatur species analoga & impropria substantiæ; nihil obstat quominus dicatur compositus ex genere analogo & differentia: nam hæc compositio metaphysica tantùm est, non physica; nec proinde imperfectionem in Deo arguit, ut diximus. Sed ut Deus contineretur propriè in categoria substantiæ, deberet esse species univoca, & constare ex genere univoco ac differentia: quod certè de Deo affirmare non possumus. Unde cùm Deum inter substantias recensuimus in Compendio Logico, prima parte, cap. 3. ubi actum est de categoriis; id propter analogiam quamdam, quæ inter Deum & substantias creatas intercedit, fecimus; non verò quòd substantiam generatim univocè Deo & substantiæ creatæ convenire nobis sit persuasum.

Instabis. Quod componitur ex genere & differentia est finitum, siquidem inter genus & differentiam continetur; non verò est infinitum, ut Deus.

Respondeo distinguendò propositionem. Quod componitur ex genere & differentia est finitum, si

finitum ſumatur pro eo quod definitum eſt, & quod opponitur indefinito, concedo: ſi finitum ſumatur pro eo quod opponitur infinito, nego. Quod igitur conſtat ex genere & differentia, non eſt indefinitum & indeterminatum; ſed finitum eſt, hoc eſt, definitum & determinatum, ſive ad aliquam entis ſpeciem ſaltem *analogicè* revocatur. Itaque cùm ens infinitum ſpectari poſſit tanquam quædam entis ſpecies ſaltem *analogicè*; nihil prohibet quominus conſtare dicatur ex genere ſaltem analogo & differentia. Etenim *Ens* generatim concipitur ut abſtractum & indifferens ac indeterminatum, ut vel cum finito, vel cum infinito conjungatur; & proinde ſpectari poteſt ut genus ſaltem *analogum*; *infinitum* verò ſpectari poteſt ut differentia per quam determinatur, & ad quamdam ſpeciem definitam & determinatam ſaltem *analogicè* revocatur.

Quæres hoc loco utrum Chriſtus Dominus ſit in categoria ſubſtantiæ.

Reſpondeo primò Chriſtum, quatenus eſt Deus homo, non contineri propriè in categoria ſubſtantiæ: quia non eſt ens *per ſe* ſeu unius naturæ, ſed duplicis, nimirum divinæ & humanæ.

Reſpondeo ſecundò, Chriſtum ut Deum non eſſe pariter in categoria ſubſtantiæ propriè, ob rationes modò allatas.

Reſpondeo tertiò, Chriſtum ut hominem contineri in categoria ſubſtantiæ, ut nos omnes in ea continemur.

Quæres rurſus, utrum Cœli ſint in categoria ſubſtantiæ?

Reſpondeo ita eſſe. Nam Cœli ſunt vera corpora, ut aër; ut terra, &c. & proinde continentur propriè in categoria ſubſtantiæ.

Dices ex Ariſtotele libro 1. de Cœlo cap. 3. Cœli ſunt incorruptibiles, ſive ſunt *quinta* quæ-

dam *essentia* à naturis elementaribus, sive ab Igne, Aëre, Aqua, & Terra planè diversa, ut retulimus in Compendio Physico, parte 2. cap.1.

Ergo Cœli non continentur in categoria substantiæ cum reliquis substantiis sublunaribus, quæ nempè sub Luna in Elementari regione sunt positæ.

Respondeo negando consequentiam. Quamvis enim materia Cœlorum ab Aristotele statuatur diversæ esse naturæ à materia rerum sublunarium seu elementarium, non tamen idcirco reipsà diversa est. Nam certè corruptibiles sunt Cœli, ut patet ex maculis quæ identidem in Sole sunt conspicuæ, ut advertimus in Compendio Physico, parte 2. cap.1. & proinde ejusdem rationis materiam habent, ac elementa quæ sentimus. Non sunt igitur *quinta essentia* à quatuor elementis, scilicet Igne, Aëre, Aqua, & Terra, toto genere discrepans: nec quisquam nunc dubitat, quin ea in re, ut in multis aliis, deceptus fuerit Aristoteles.

DISPUTATIO III.

De principiis entis.

PRINCIPIA entis Metaphysica, sive potiùs *attributa*, in varia distribuuntur juga: scilicet in *actum* & *potentiam*: in *essentiam* & *existentiam*; in *naturam* & *singularitatem*; in *genus* & *differentiam*; in *substantiam* & *subsistentiam*; de quibus solitæ quæstiones proponendæ sunt, ac solvendæ. Sit igitur

QUÆSTIO I.

De actu & potentia.

QUid sit actus & potentia repete ex Compendio tum Logico, parte 1. cap.3. tum Metaphysico, parte 1. cap.2. nisi quod iis locis à nobis prætermissa est *potentiæ obedientialis* definitio, quam ideo non abs re fuerit hoc loco supplere.

Potentiam igitur generatim definivimus *agendi vel patiendi capacitatem*, quæ vel est *naturalis*, nempe cùm ad actum naturalem & sibi attemperatum ordinatur; ut cera habet capacitatem passivam recipiendi diversas figuras; & voluntas humana habet facultatem activam amandi aut odio habendi, &c. vel est *supernaturalis*, aut *obedientialis*, quâ scilicet *creatura Creatori suo mancipata, & ad nutum obediens, ad aliquid supernaturale evehitur*, ut hominis mens ad patranda miracula; ut aqua naturalis, ad gratiam in baptismo conferendam, &c. Meliùs eæ causæ appellantur *occasionales*. Hoc explicato,

Quærunt primò, quid sit *esse actum*, *esse actu*, & *esse in actu*.

Respondeo *actum* esse terminum potentiæ, seu terminum *ad quem* refertur potentia; vel perfectionem, seu complementum rei alicujus: ut lumen dicitur esse *actus* corporis quod est *pellucidum*, & quod evadere potest illuminatum. Aliquid dicitur esse *actu*, cùm existit: v. g. Sol est actu, quia existit. Denique aliquid dicitur esse *in actu*, cùm perfectionem aliquam obtinet, ut aër est *in actu* illuminationis, cùm est illuminatus.

Simili modo aliud est esse *potentiam*, seu capa-

citatem ad agendum, vel patiendum. Aliud esse *potentiâ*, nempe posse existere. Aliud denique esse *in potentia*, nempe habere aliquam perfectionem, & tendere ad majorem : ut corpus quod movetur, dicitur esse *in potentia* respectu termini, ad quem movetur, quia jam habet aliquem actum, seu perfectionem, non tamen omnem, ut intelligi potest ex dictis in Compendio Physico, parte 1. cap.4.

Quærunt secundò, quomodò potentia obedientialis à naturali distinguatur.

Distinctio porrò, ut definitum est in Compendio Metaphysico, parte 1. cap.2. est *identitatis negatio* : quæ vel realis est, vel rationis. Rursusque distinctio realis, vel est major, vel minor. Distinctio rationis, altera est rationis ratiocinatæ, nimirum quæ fit cum fundamento in re, quæque aliter *virtualis* dicitur : altera est distinctio rationis ratiocinantis, quæ nempe fit sine fundamento in re. His præmissis.

Respondeo potentiam obedientialem sola cogitatione, non reipsâ, à potentia naturali esse distinctam.

Probatur. Potentia obedientialis nihil aliud est, quàm *essentialis subjectio creaturæ, per quam suo Creatori mancipata ad aliquid supernaturale evehitur*, v. g. mens hominis ad suscipienda Spiritûs sancti dona ; aqua naturalis ad gratiam in baptismo conferendam, &c. Ita enim definiri solet in Scholis, & iis exemplis declarari.

Atqui ista craturæ subjectio à potentia naturali per solam cogitationem distinguitur, cùm nihil aliud sit, quàm ipsa potentia naturalis, quatenus pro beneplacito Dei ad aliquid supernaturale evehitur, ut attendentibus notum est.

Ergo potentia obedientialis per cogitationem solam à naturali distinguitur.

Quòd si quis dicat supernaturalem esse potentiam obedientialem, & proinde à facultate naturali reipsâ distingui:

Respondeo distinguendo antecedens. Potentia obedientialis est supernaturalis extrinsecè, & ratione termini, quem connotat, concedo: intrinsecè, & ratione sui, nego. Quare nego consequentiam. Potentia enim obedientialis non aliâ ratione dicitur supernaturalis, quàm quòd ad aliquid supernaturale, quod ipsi planè extrinsecum est, evehatur; non verò dicitur supernaturalis, quòd sit res vel entitas ordinis supernaturalis in aliquo ente naturali posita; cùm nihil aliud sit, quàm ipsum ens, quatenus connotat aut respicit aliquid supernaturale, ad quod per omnipotentiam divinam evehitur.

Quærunt tertiò, quousque potentia obedientialis extendatur. Sunt enim qui eam tam latè producunt, ut sit potentia obedientialis *in quolibet ad quodlibet*: v. g. musca, inquiunt, per potentiam obedientialem Angelum creare; & lapis, si non vivo, saltem mortuo modo [ita enim loquuntur] Deum videre potest.

Alii ipsam ad eos tantùm actus ferri existimant, ad quos res, per potentiam obedientialem evecta, quamdam habet habitudinem, seu relationem: v. g. mens humana, inquiunt, ad Dei visionem per potentiam obedientialem evehi potest; quia ut Deus est intelligibilis, sic mens humana est intelligens.

Quanquam autem in hujusmodi quæstionum solutione prorsus caligat humana ratio; verisimilius tamen existimamus potentiam òbedientialem ad ea tantùm pertinere, quæ nullam manifestam involvunt contradictionem; non ad omnia prorsus extendi debere. Nam lapis ad Deum videndum evehi posse non videtur, cùm lapis, rema-

nens lapis, videre non possit, ne *mortuo* quidem *modo*, ut loquuntur aliqui. Fatemur tamen Deum non tantùm efficere posse quæcumque ab humana mente clarè & distinctè percipiuntur; verùm etiam alia plurima, quæ nostram intelligendi vim superant: sed nihil circa illa, nisi ex revelatione divinâ pronuntiare possumus.

Quærunt quartò, utrum potentia obedientialis sit contra rei ipsius creatæ naturam.

Respondeo non esse. Quandoquidem creatura ex natura sua Creatori suo sic subjicitur, ut ab eo ad libitum adhiberi possit, tanquam instrumentum, quo utitur. Est tamen *supra*, & *præter* illius naturam, seu præter consuetum naturæ ordinem: ut patuit, cùm aquæ beatum Petrum ambulantem sustinuerunt.

Quærunt quintò, quid sit potentia objectiva.

Respondeo potentiam *objectivam*, esse rem, quæ *objectivè* in mente divina, tanquam possibilis exhibetur; sive esse *non repugnantiam ipsius rei ad existendum*. V. g. mons aureus dicitur esse in potentia *objectiva*, quia *objectivè* concipitur, tanquam res merè possibilis: atque ita potentia objectiva rei, & illius *possibilitas* unum quid & idem significare videntur.

Quærunt sextò circa rerum *possibilitatem*, an ideo res sit *possibilis*, quia Deus potest eam efficere; an potiùs eam Deus efficere possit, quia possibilis est.

Respondeo rem præcisè non esse possibilem, quia Deus potest eam efficere; sed Deum efficere posse rem aliquam, quia possibilis est. *Possibilitas* autem illius ex eo petitur, quòd cum idea divina consentiat; sive quòd illius genus & differentia simul conjungi posse clarè & distinctè concipiantur; qualis est *mons aureus*, vel *circulus rotundus*. Nam Deus non potest nisi secundùm ideam suam opera-

ri. Unde è contrariò res dicitur *impossibilis*, cum attributum illius primarium ac specificum subjecto repugnat, cujusmodi sunt *mons sine valle*, *circulus quadratus*, &c. Hujus generis quæstiones ad veritatis inquisitionem non multùm conferunt.

QUÆSTIO II.

De essentia & existentia.

ESSENTIÆ nomen id significat, quod primum in re concipitur, ut capite 2. primæ partis Compendii Metaphysices declaravimus: existentia verò est positio rei extrà nihil.

Plures circa rerum essentiam quæstiones moveri solent in Scholis: duas hoc loco, easque præcipuas breviter solvemus; scilicet, utrum, & quomodò essentia & existentia inter se distinguantur: deinde, utrum essentiæ rerum sint ab æterno. Sit igitur

CONCLUSIO PRIMA.

ESSENTIA & existentia, in una eademque re, inter se, non reipsà, ut Thomistæ existimant, sed solâ cogitatione, idque ubi agitur de rebus creatis, distinguuntur.

Probatur prima pars. Quæ sunt unum quid & idem, ea inter se non reipsà distinguuntur.

Atqui essentia & existentia in una eademque re, v. g. in Petro, sunt unum quid & idem. Nam essentia Petri nihil aliud est, quàm corpus & mens Petri; ut ejus existentia est corpus & mens, quatenus existunt: idque solâ mentis attentione omnibus notum est.

Ergo essentia & existentia in una eademque re inter se reipsà non distinguuntur.

Probatur secunda pars. Ea per mentem distinguuntur, quæ diversis conceptibus percipi possunt.

Atqui essentia & existentia diversis conceptibus percipi possunt saltem in rebus creatis. Essentia enim, ut *potentia*; existentia verò ut *actus* concipitur. Deinde essentia, ut necessaria; existentia, ut contingens, est spectanda.

Ego essentia & existentia cogitatione saltem in rebus creatis distinguuntur.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Si essentia creaturæ sit quid idem ac ipsius existentia, rectè sequitur creaturam esse *suum esse*.

Atqui creatura non est *suum esse*, sed Deus solus, de quo dicitur Exodi cap.3. vers.14. *Ego sum qui sum.*

Ergo essentia non est quid idem ac existentia in rebus creatis: sed ambæ inter se reverà distinguuntur.

Respondeo distinguendo minorem. Creatura non est *suum esse* absolutè, sive à seipsa, & *independenter* à Creatore, ut loquuntur, sive citra ullam à Creatore dependentiam, concedo: non est *suum esse* ex hypothesi quòd producta sit à Deo, nego: quare nego consequentiam. Creatura igitur non est *suum esse* absolutè, & citra dependentiam à Deo, quia nisi Deus illam ex nihilo produxisset, certè à seipsa nunquam extitisset: sed est *suum esse* dependenter, sive cum dependentia à Deo, & ex hypothesi quòd ab eo producta sit: non enim est res distincta à *suo esse*, cùm nihil planè sit absque *suo esse*.

Cùm igitur Deus ſolus dicitur eſſe *ſuum eſſe*, explicari debet propoſitio hoc modo. Deus ſolus eſt *ſuum eſſe*, abſolutè & ex natura ſua, quia ſolus à ſeipſo ſic exiſtit, ut non poſſit non exiſtere; eſtque cauſa cur cætera exiſtant, concedo: Deus ſolus eſt *ſuum eſſe*, factâ hypotheſi quòd res aliquas produxerit, quæ cum dependentia ab ipſo exiſtant, nego. Illud itaque diſcrimen conſtitui poteſt inter Deum & creaturam in præſenti negotio, quòd in idea Dei *exiſtentia neceſſaria* includatur, ita ut Deus non poſſit non exiſtere; in idea verò creaturæ ſola *exiſtentia poſſibilis* contineatur, quia creatura poteſt non exiſtere. Unde Deus eſſentialiter à ſe ſolo eſt, creatura verò nonniſi precariò & *dependenter* à Deo, ut loqui ſolent, exiſtit. Quamobrem Deus proprio jure dicitur eſſe *ſuum eſſe*, ſeu eſſe *ipſum eſſe*, ac meritò vocatur *Qui eſt*, Exodi cap. 3. v. 14.

Objicies ſecundò. Actus & potentia inter ſe reverà diſtinguuntur.

Sed eſſentia eſt *potentia*, exiſtentia verò, *actus*.

Ergo reipsâ diſtinguuntur.

Reſpondeo diſtinguendo majorem. Actus phyſicus & potentia phyſica reverà diſtinguuntur, concedo: actus metaphyſicus, & potentia metaphyſica reverà diſtinguuntur, nego. Simili modo, diſtinguo minorem, & nego conſequentiam.

Actus igitur, vel phyſicus eſt, vel metaphyſicus. Actus phyſicus ille eſt, qui ſubjectum, ſeu potentiam phyſicè afficit, & quandoque eſt ſubſtantia à ſubjecto diſtincta, cujuſmodi eſt mens hominis reſpectu corporis humani. Actus verò metaphyſicus eſt ille, qui ſubjectum ſeu potentiam denominat tantùm, non phyſicè afficit, cujuſmodi eſt ſpiritalitas reſpectu ſpiritûs.

Itaque actus phyſicus & potentia phyſica reipsâ diſtinguuntur inter ſe. Nam potentia phyſica eſt

res seu subjectum actu physico affectum. Item actus physicus est aliquando res seu entitas à subjecto distincta, qualis est mens humana respectu corporis humani; tuncque distinctione reali majori inter se distinguuntur: aliquando est modus realis subjecto inhærens illudque afficiens, qualis est rotunditas respectu globi marmorei; & tunc etiam inter se reverâ distinguuntur, saltem distinctione reali minori.

At verò actus metaphysicus, & potentia metaphysica aliter se habent: nam sunt una & eadem res, quæ diversâ ratione dicitur actus & potentia. V. g. Angelus spectatus, ut *substantia*, est potentia; spectatus verò ut *spiritalis* est actus: sive spiritalitas est actus Metaphysicus substantiæ Angelicæ, quæ spiritalis est.

Essentia autem & existentia sunt potentia metaphysica & actus metaphysicus; non verò sunt potentia physica, & actus physicus: proindeque non re, sed cogitatione tantùm inter se distinguuntur.

Objicies tertiò. Si essentia creaturæ minimè distincta sit ab existentia, erit *infinita*: nam nihil erit, à quo finiatur aut limitetur.

Respondeo negando propositionem. Illud enim non est *infinitum*, quod definitos habet perfectionis gradus. Sed omnis essentia creata definitos habet perfectionis gradus. V.g. natura humana suas habet perfectiones, aut partes essentiales, putà corpus & mentem: triangulum sua habet latera, & angulos. Ergo essentia creata non debet esse infinita, etiamsi ab existentia non sit reverà distincta.

Probabis negatam propositionem. Potentia est *infinita*, cùm non est limitata per actum à se distinctum.

Sed essentia creaturæ non erit limitata per actum à se distinctum.

Ergo erit infinita.

Respondeo negando majorem. Licèt enim potentia non sit limitata per actum à se distinctum, non est tamen infinita, si certos tantùm habeat perfectionis gradus, non infinitos. Equidem fieri potest ut quædam potentia, generatim & per mentem sine suo actu spectata, sit *indefinita*: sed tamen non est *infinita*. Verbi gratiâ animal, aut quodlibet aliud genus, per mentem spectatum, indefinitum est, & indeterminatum; cùm neque sit *homo*, neque *leo*, neque ullum aliud animal, nisi per differentiam, tanquam per actum ad speciem aliquam determinetur: non tamen est *infinitum*, cùm non habeat infinitas perfectiones: imò non est, seu non existit hoc modo, nisi per mentem, ut inferius dicemus. Idem cogitandum de materia prima juxta mentem Peripateticorum. Illa enim *indefinita* est, id est, neque aurum est, neque argentum, neque aliud corpus definitum & sensibile; sed est hæc omnia *potestate*: non tamen est *infinita*, cùm sit ens aliquod, non aliud; nempe materia, non spiritus. Idem de essentia & de quavis alia potentia creata ferendum est judicium. Est enim *indefinita*, non *infinita*.

Objicies quartò. Essentia est necessaria & existentia contingens.

Ergo reverà inter se distinguuntur.

Respondeo negando consequentiam Potest enim eadem res dici necessaria & contingens sub diverso respectu. Est quippe necessaria, quatenus ex certis principiis essentialibus sic constat ut non possit ex iis non constare; tumque spectatur ratione essentiæ: est verò contingens, quatenus existere potest vel non existere: & tunc secundum existentiam consideratur. Verbi gratiâ Petrus immutabilis est quatenus ex mente & corpore constare postulat; mutabilis verò, quatenus potest esse vel non esse.

Objicies quintò contra ſecundam concluſionis partem. Ut eſſentia virtualiter diſtingueretur ab exiſtentia, deberet poſſe concipi ſine illa.

Atqui eſſentia concipi non poteſt ſine exiſtentia.

Ergo eſſentia non diſtinguitur virtualiter ab exiſtentia.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. Eſſentia concipi non poteſt ſine exiſtentia, vel poſſibili, vel actuali, concedo: ſine exiſtentia actuali ſemper, nego. Quare nego conſequentiam. Concipi quidem non poteſt Deus ſine exiſtentia actuali, quoniam exiſtentia actualis in ejus eſſentia continetur. Sed ut concipiatur res creata, v. g. homo, vel circulus, minimè neceſſe eſt ut actu exiſtat, ſed ſatis eſt ſi poſſit exiſtere. Ut mons aureus rectè concipitur etiam ſi non exiſtat. Quare nego conſequentiam.

Ex his ſolvi poteſt alia quæſtio multùm in Scholis jactata, utrum eſſentiæ rerum creatarum ſint ab æterno. Si enim ab exiſtentiis reverâ non diſtinguantur, certum eſt eas non eſſe ab æterno. Sit igitur

CONCLUSIO SECUNDA.

ESSENTIÆ rerum creatarum non ſunt ab æterno, ut volunt Scotiſtæ, qui naturas aut eſſentias rerum univerſales à ſingularibus actu diſtinguunt: ita ut à *parte rei*, ut vocant, non verò à *parte mentis* duntaxat ſint univerſales, & æternæ.

Probatur. Eſſentia & exiſtentia ſunt una & eadem res, etiam in rebus creatis, ut ſuperiori concluſione oſtendimus.

Atqui exiſtentia rerum creatarum non eſt ab æterno.

Ergo nec eſſentia.

Deinde idem debet esse judicium de cæteris essentiis creatis ac de essentia humana.

Atqui essentia hominis, utpote mente & corpore contenta, non est ab æterno : non enim ante primum hominem extitit natura humana.

Ergo essentiæ rerum creatarum non sunt ab æterno.

Denique solus Deus æternus est.

Ergo nulla essentia præter divinam est æterna.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Deus ab æterno cognoscit rerum omnium essentias.

Ergo sunt actu ab æterno.

Respondeo distinguendo consequens. Sunt actu ab æterno *objectivè* seu tanquam *objecta* in mente divina existentia, concedo : sunt actu ab æterno *reipsà* & extra Deum, nego. Non tantùm autem essentiæ rerum sunt ab æterno *objectivè* in Deo : sed etiam quælibet individua creata. Nam Deus ab æterno creata omnia novit, & veluti præsentia vidit.

Objicies secundò. Ab æterno verum fuit, & quidem necessariò, omnem hominem esse animal rationale, & omnem circulum esse rotundum.

Atqui id non potuit esse verum, nisi essentiæ hominis & circuli fuerint ab æterno.

Ergo essentiæ rerum creatarum sunt ab æterno.

Respondeo distinguendo maj. Ab æterno verum fuit omnem hominem esse animal rationale in statu ideali, concedo : in statu reali, nego : vel si mavis, subdistinguo : ex hypothesi quod homo produceretur, concedo : secus, nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Equidem ab æterno verum fuit omnem hominem esse debere animal rationale ex hypothesi quòd produ-

ceretur : sed non continuò essentia extitit ab æterno, nisi in statu ideali. Eadem est aliarum essentiarum creatarum ratio.

QUÆSTIO TERTIA.

De natura & singularitate.

NATURA & essentia unum & idem significant, nempe id quod res est, seu id quod primum in re concipitur : id autem si actu existit, esse debet singulare, nec potest esse universale, aut indefinitum.

Singularitas autem rei cujuslibet vocatur etiam *hæcceitas*, quia per eam res fit *hæc*, non alia : in Petro vocatur *Petreitas* in Paulo *Pauleitas*, in Appio & Lentulo *Appietas* & *Lentulitas*, ut loquitur Cicero Epistolarum ad familiar. libro 3. Epist. 7. Dicitur pariter *differentia numerica*; quia duo singularia per *singularitatem* solo numero non specie differunt ; sive eadem species videtur quodammodò augeri numero, seu multiplicari per singularia.

Quæritur autem quid naturam aliquam singularem seu individuam efficiat ; sive quodnam sit, ut vocant, *principium individuationis*, aut *singularitatis*. Ad cujus quidem quæstionis solutionem advertere oportet triplex distingui *individuationis principium*.

Primum est *effectivum*; nempe causa effectrix, quæ rem efficit singularem.

Secundum est *manifestativum*, quod nos ducit in cognitionem rei singularis. Quo quidem modo individuationis principium dici potest accidentium collectio: nam accidentium collectio rem singula-

rem & individuam declarat ; sed non reddit singularem. Hæc portò accidentia sunt

Forma , figura , locus , stirps , nomen , patria , tempus ,

Tertium est *formale* , quòd precisè & formaliter rem unam & individuam constituit, de quo præsens est quæstio. Sit igitur

CONCLUSIO.

OMNE quod existit , sive sit ens , sive modus entis , singulare est , seu individuum , quatenus existit; nec ullum datur principium individuationis formale , præter ipsius rei vel modi existentiam , quæ à re ipsâ vel modo existente minimè distinguitur , ut suprà ostensum est. Hæc conclusio à Nominalium sententia non abhorret.

Probatur. Quicquid est unum numero , non verò aliud , illud precisè & formaliter est individuum.

Sed quicquid existit , sive sit res , sive sit modus entis , est unum , non verò aliud. Verbi gratiâ Petrus quatenus existit , est unus , non alius, inflexio digiti , quatenus existit , est una , non alia.

Ergo omne quod existit , sive sit res , sive accidens aut modus entis , individuum est , quatenus existit;nec ullum datur individuationis principium præter existentiam.

Deinde. Illud est principium individuationis formale , per quod aliquid fit singulare formaliter & numero unum.

Atqui per existentiam aliquid fit singulare formaliter , & numero unum : neque enim ulla natura existit universalis , sive sit res , sive rei modus , ut inferiùs ostendemus.

Ergo existentia est principium individuationis ; sive res omnis , aut rei affectio , quatenus existit , est individua.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò cum vulgo Scholasticorum *hacceitatem* esse principium individuationis.

Respondeo *hacceitatem* nihil aliud esse quàm rem ipsam, quæ est *hac*, non alia: sive quæ est una non alia: ideo autem est una numero formaliter, non alia, quia existit.

Objicies secundò cum Thomistis rem quamlibet esse unam numero *per materiam*, ut est una specie *per formam*. V. g. inquiunt, figura est numero una per subjectum, quod afficit.

Ergo principium individuationis est materia, non quidem vaga & incerta, sed *signata* ac veluti *sigillata* certâ quantitate.

Respondeo negando ant. Neque enim res, neque rei modus, aut affectio, seu qualitas est singularis per materiam tantùm *signatam* aut *sigillatam* certâ quantitate. Primò quidem rei affectio seu modificatio non est una & singularis per materiam signatam & sigillatam certa quantitate. Nam v. g. inflexio digiti, quæ est digiti modus, potest abesse à digito, & postea restitui. Atqui eadem numero non erit inflexio; tametsi eadem sit materia signata & sigillata certâ quantitate, nempe materia digiti.

Simili modo figura rotunda tolli potest à subjecto & postea ipsi restitui: ut cùm cera rotunda complanatur, & rursus in figuram rotundam conformatur. Tunc autem idem remanet subjectum numero unum; non tamen eadem numero remanet rotunditas, sed est alia & alia. Ergo rotunditas dicitur una & singularis, quatenus existit: sed si tollatur, ac deinde restituatur, non erit eadem rotunditas. Id adhuc in motu manifestius est, nam idem subjectum potest sæpius moveri; sive plures

numero motus in se suscipere.

Præterea licèt accidens aut modus entis qualitercumque dici posset singularitatem aut individuationem à materia consequi, certum tamen est quamlibet substantiam per seipsam, quatenus existit, esse individuam. V. g. Angelus quilibet per seipsum, quatenus existit, singularis est, quicquid Thomistæ contradicant, qui omnes & singulos Angelos specie, non numero duntaxat differre hac ratione volunt, quòd non sint conjuncti materiæ certâ quadam quantitate signatæ, & sigillatæ. Tam enim Angelus aliquis potest esse numero unus, & ab alio Angelo per solam differentiam numericam distinctus, quàm anima rationalis est una numero & ab alia distincta. Porrò quælibet anima rationalis est numero una per seipsam, & quatenus existit. Ergo cæteræ omnes substantiæ sive spiritales, sive corporeæ, singulares sunt quatenus existunt.

Objicies tertiò substantiam non magis esse individuam per existentiam quàm per subsistentiam.

Respondeo negando propositionem. Quia natura est una numero licèt non subsistat per propriam subsistentiam. Verbi gratià natura humana habet propriam existentiam, singularis est in Christo Domino, licèt propriam in eo non habeat subsistentiam, ut inferiùs videbimus, ubi de substantia & subsistentia.

QUÆSTIO QUARTA.

An, & quomodò gradus Metaphysici inter se distinguantur in eodem individuo.

NATURA, ut superiori quæstione dicebamus, est id quod primùm in re concipitur.

Quod autem in re primum concipitur, id primarium est illius attributum. V. g. constare ex mente & corpore, seu esse animal rationis particeps, est id quod primum in homine concipitur, quodque primarium est illius attributum.

Cùm autem dicitur homo animal rationis particeps, tota illius essentia, vel natura, vel species exprimitur. Sed fieri potest ut pars illius essentiæ communior tantùm, seu genus attingatur; aliquando pars specialior seu differentia. V. g. cùm homo dicitur *animal* exprimitur illius genus, seu pars communior, quâ cum belluis convenit: cùm verò dicitur *rationalis*, seu *rationis particeps*, pars illius specialior seu differentia à belluis nominatur.

Tria sunt igitur in re qualibet attributorum essentialium genera, scilicet genus, species, & differentia. Eaque si abstracto nomine exprimantur, ut *animalitas*, *humanitas*, *rationalitas*, respectu hominis; tum *rei inesse* dicuntur: si verò exprimantur concreto nomine, ut *animal*, *homo*, *rationalis*, &c. de re prædicari posse concipiuntur.

Hæc attributa essentialia vulgò *gradus Metaphysici* vocantur: *gradus* quidem, quoniam alii aliis sunt superiores, seu magis universales, & ad plura pertinentes; alii inferiores minùsque extensi, ut in arbore Porphyriana cernere licet: *Metaphysici* verò, id est per mentem præcisi & abstracti ab individuis. Nam quicquid hoc modo præcisum est seu abstractum vocatur *Metaphysicum*. Unde *universale Metaphysicum* in Scholis est natura quævis abstracta & præcisa per mentem à singularibus, ut inferiùs dicemus.

Jam quæritur an & quomodo isti gradus, quos Metaphysicos vocant, in aliquo individuo tum inter se, tum ab ipso individuo distinguantur. Cumque varia distinctionum genera repeti possint

ex capite 2. primæ partis Compendii Metaphysices observandum tantùm ad quæstionis solutionem triplicis rationis esse entia, scilicet vel *merè spiritalia*: ut sunt Deus & Angeli: vel *merè corporea*, ut sunt lignum, lapis, &c. vel *mixta* cujusmodi sunt homines. Sit igitur

CONCLUSIO PRIMA.

GRADUS Metaphysici rerum planè spiritalium, aut planè corporearum nec inter se, nec ab individuo, in quo sunt, reverà distinguuntur.

Probatur. Gradus Metaphysici sunt attributa quædam essentialia in abstracto spectata: scilicet genera, species, & differentiæ.

Atqui attributa essentialia rerum planè spiritalium aut planè corporearum nec inter se, nec à suis subjectis reverà distinguuntur. Nam v. g. *Michaëlitas*, & *natura angelica*. & *spiritalitas*, in sancto Michaële, ab ipso sancto Michaële minimè differunt: sic etiam *ligneitas*, & *corporeitas*, & *substantia ligni* in ligno ab eodem ligno reipsà non discrepant: cùm neque *Michaëlitas* à Michaële, neque *ligneitas* à ligno separari possit: nec idea unius positivè excludat ideam alterius: quæ sola sunt distinctionis realis signa, ut fatentur Philosophi omnes.

Ergo gradus Metaphysici rerum planè spiritalium aut planè corporearum nec inter se nec ab individuo; in quo sunt, reverà distinguuntur.

Corollarium.

SI verum est quod de Gilberto Porretano, Episcopo Pictaviensi, vulgò dicitur; eum nempe docuisse realem intercedere distinctionem inter

essentiam divinam & divina illius attributa : ita ut voluerit divinas relationes esse *Deo extrinsecùs affixas*, ut loquitur divus Thomas 1. p. q. 28. art. 2. non tantùm erravit contra sacram Theologiam, & meritò in Concilio Remensi cui præsidebat Eugenius 3. anno 1148. promovente sancto Bernardo Claræ-Vallis Abbate damnatus est : sed etiam contra sanam Philosophiam peccavit ; ejusque sententia non minùs à Philosophis quàm à Theologis est proscribenda.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Forma distinguitur reverà à subjecto, & actus à potentia.

Atqui gradus Metaphysici sunt formæ & actus individuum verò est subjectum & potentia.

Ergo gradus Metaphysici rerum planè spiritalium aut planè corporearum à rebus ipsis reverà distinguuntur.

Respondeo distinguendo majorem quoad utramque partem.

Primò quidem, forma physica reverà distinguitur à subjecto, esto : forma metaphysica reipsâ distinguitur à subjecto, nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Forma physica est ea, quæ physicè & reipsà subjectum afficit, & quandoque est substantia quædam à subjecto reverà distincta, cujusmodi est mens hominis respectu corporis humani; quandoque est modus realis & physicus, ut rotunditas respectu ligni, quæ à ligno, saltem distinctione reali minori, secernitur. Forma verò metaphysica est ea, quæ non afficit physicè & reipsà subjectum, sed illud tantùm denominat : eaque à subjecto reverà non distinguitur : talis est spiritalitas respectu spiritûs, corporeitas respectu corporis.

Gradus porrò Metaphysici sunt formæ metaphysicæ, quæ subjectum tantùm denominant; non verò sunt formæ physicæ, quæ subjectum physicè afficiant: nec proinde à subjecto reverà distinguuntur.

Secundò. Actus physicus reipsà distinguitur à potentia physica, concedo: actus metaphysicus reverà distinguitur à potentia metaphysica, nego. Simili modo distinctâ minore nego consequentiam. Actus physicus idem est ac forma physica, & subjectum physicè afficit, ab eoque reverà distinguitur, ut mens hominis distinguitur à corpore, rotunditas à ligno. Actus item metaphysicus idem est ac forma metaphysica & subjectum denominat tantùm, non physicè afficit, qualis est humanitas respectu hominis, corporeitas respectu corporis: proindèque à subjecto reverà non distinguitur.

Objicies secundò. Idea Angeli excludit ideam Michaëlitatis: nam idea Angeli est communis, idea verò Michaëlitatis est singularis.

Ergo Michaëlitas reverà distinguitur à natura angelica.

Respondeo distinguendo ant. Idea Angeli excludit *negativè* ideam Michaëlitatis, id est, eam in suo conceptu aut comprehensione non includit, concedo: excludit *positivè* ideam Michaëlitatis, id est, eam removet à suo conceptu, nego: quare nego consequentiam. Equidem idea Angeli non includit in sua comprehensione Michaëlitatem, sed eam *positivè* non removet, imò illam includit in sua *extensione*: neque proinde idea Angeli & idea Michaëlis sese positivè excludunt: nec consequenter natura angelica & Michaëlitas in sancto Michaële reipsâ distinguuntur. Quid autem sit *comprehensio*, quid *extensio* ideæ, explicatum est in Compendio Logico, primâ parte cap. 2.

CONCLUSIO SECUNDA.

IN homine, qui partim ſpiritalis eſt, partim corporeus, gradus Metaphyſici corporei à ſpiritalibus reverà diſtinguuntur.

Probatur. Ea reverà diſtinguuntur quæ ſunt quid idem ac partes reverà diſtinctæ.

Atqui gradus corporei & ſpiritales, in homine, ſunt quid idem ac partes reverà diſtinctæ. V. g. corporeitas eſt quid idem ac corpus; ſpiritalitas eſt quid idem ac mens, ſive ſpiritus. Quis enim dicat hæc attributa homini eſſentialia, nempe eſſe *capitatum*. *ſanguineum*, *bipes* & alia hujuſmodi, cum *ſpiritalitate* aut *ratiocinandi principio* eſſe confundenda?

Ergo in homine, qui partim ſpiritalis eſt, partim corporeus, gradus Metaphyſici corporei à ſpiritalibus reverà diſtinguuntur.

Quæres primò, quomodò *humanitas* Petri diſtinguatur à Petro, & à cæteris illius gradibus Metaphyſicis, ſive ſpiritalibus, ſive corporeis.

Reſpondeo humanitatem Petri non diſtingui reipsâ ab ipſo Petro. Etenim *humanitas* Petri concipitur ut principium metaphyſicum, quo Petrus eſt homo. Sed principium iſtud non diſtinguitur reipsâ à Petro; nec quidquam aliud eſt, quàm corpus & mens Petri. Ergo humanitas Petri reipsà non diſtinguitur à Petro.

Quemadmodum autem Petrus diſtinguitur à ſuo corpore, vel à ſua mente *inadæquatè*, ſive ut totum à parte: ita humanitas ab aliquo gradu corporeo, vel ab aliquo gradu ſpiritali *inadæquatè* diſtinguitur.

Quæres ſecundò, quomodò *animalitas* & *rationalitas*, quæ in exemplum afferri ſolent in Scholis, tum inter ſe, tum ab humanitate

tate in eodem individuo distinguantur.

Respondeo primò, *animalitatem* & *rationalitatem* in eodem individuo, v. g. Petro, inter se reverà distingui.

Nam quæ sunt quid idem ac partes reipsà distinctæ, ea reverà inter se distinguuntur.

Sed animalitas & rationalitas in Petro sunt quid idem ac partes reipsà distinctæ.

Rationalitas enim definiri solet *principium metaphysicum ratiocinandi*, quod idem est ac principium physicum, nempe mens, seu anima rationalis.

Animalitas verò est *principium metaphysicum functionum animalium*, quod idem est ac principium physicum earumdem functionum, scilicet *corpus organicum quatenus spirituum animalium ope ad eas functiones obeundas habile redditur.*

Ergo animalitas & rationalitas in Petro inter se reipsà distinguuntur: unde

Respondeo secundò *animalitatem* vel *rationalitatem* distingui ab *humanitate*, distinctione *inadæquatâ*, quemadmodum pars aliqua à toto distingui dicitur. Etenim distinctio realis *adæquata* est ea quâ duo tota inter se distinguuntur: distinctio verò *inadæquata* est ea quâ totum à sua parte, ut homo à mente, vel à corpore secernitur.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. *Animalitas* definitur *principium sentiendi.*

Atqui principium sentiendi corpus & animam includit.

Ergo animalitas corpus & animam includit.

Respondeo distinguendo min. *Principium sentiendi* includit *corpus* & *animam sentientem*, seu spiritus animales, quorum ope functiones animales in

corpore organico exercentur, concedo: includit *corpus* & *animam rationalem*, nego: quare nego consequentiam.

Equidem animalitas includit corpus & animam sentientem, id est, corpus, & spiritus animales, qui sunt pars sanguinis subtilior in cerebri anfractibus expurgata, & nervis inclusa, quibus functiones animales exercentur; non autem includit corpus & animam rationalem. Animalitas enim *univocè* convenit homini & belluis. Sed univocè non conveniret homini & belluis, si includeret corpus & animam rationalem: nam in belluis non extat anima rationalis. Ergo animalitas includit tantùm corpus organicum unà cum spiritibus animalibus, per quos sensatio & cæteræ functiones animales in corpore organico exercentur. Unde non est adæquata *animalitatis* definitio, cùm dicitur *principium metaphysicum sentiendi*: sunt enim aliæ functiones, quæ ad animal pertinent, v. g. *nutritio*, *progressio*, &c. atque ita rectiùs definitur animalitas, principium metaphysicum omnium functionum animalium.

Instabis. Corpus organicum unà cum spiritibus animalibus non sentit in homine; sed animâ rationali opus est, ut sensatio fiat.

Ergo animalitas includit animam rationalem in homine.

Respondeo distinguendo ant. Corpus organicum unà cum spiritibus animalibus non sentit in homine, si *sensationis* nomine quamdam cogitationis speciem intelligas, concedo: secus, nego: quare nego consequentiam. Cùm enim definitur animalitas *principium sentiendi*, tum spectatur, quatenus homini & bruto communis est. Porrò si *sensatio* pro quadam cogitationis specie sumeretur, non esset communis homini & belluis. Ergo non debet sumi pro quadam specie cogitationis; sed

tantùm pro functione aliqua animali quæ fit per spiritus animales,in corpore organico, sive quæ est impressio quædam in organis tum exterioribus tum interioribus facta, de qua dictum est in Physicæ Compendio 3. part. cap. 2.

Objicies secundò. Totus homo dicitur corporeus, totus etiam rationalis.

Ergo corporeitas & rationalitas in homine minimè distinguuntur.

Respondeo distinguendo ant. Totus homo dicitur corporeus quantùm ad denominationem, quia denominatio est totius suppositi, concedo: quantùm ad rem, nego. Unde nego consequentiam. Equidem totus homo denominatur *corporeus*, totus etiam *rationalis*, cùm denominatio sit totius suppositi: sed tamen illius corpus non est spiritale, nec illius mens est corporea. Quemadmodum cùm quis denominatut *Philosophus*, aut *Theologus*, id ad illius mentem non ad corpus pertinet.

Instabis. Cùm rationalitas sumitur pro mente, tum sumi dicitur *physicè* non *metaphysicè*. Hic autem agitur de rationalitate metaphysica.

Respondeo rationalitatem metaphysicam non distingui à rationalitate physica, nisi secundùm loquendi modum. Rationalitas enim est nomen abstractum, & proinde sumi dicitur *metaphysicè*, mens verò sumi dicitur physicè: nam quicquid abstractum & præcisum est, vocatur metaphysicum; præsertim cùm generatim sumitur, & seorsim ab individuis spectatur. Itaque rationalitas physica & rationalitas metaphysica in Socrate v. g. reipsà sunt quid idem.

Objicies tertiò Rationalitas definiri solet in Scholis *principium ratiocinandi dependenter à sensibus.*

Ergo rationalitas corpus includit.

Respondeo distinguendo ant.Definiri solet prin-

cipium ratiocinandi dependenter à ſenſibus, definitione non juſtâ, concedo : definitione accuratâ & juſtâ, nego ; quare nego conſequentiam. De multis enim mens ratiocinatur, quæ per ſenſus tranſire non potuerunt, verbi gratia de cogitationibus ſuis, putà de affirmatione, negatione, &c.

Deinde licèt in cognoſcendis rebus corporeis ſenſuum miniſterio mens noſtra egeat, certum tamen eſt ipſius cogitationes, perceptionem, judicium, ratiocinationem & methodum, non à ſenſibus, ſed à mente ſola proficiſci.

CONCLUSIO TERTIA.

PLURIMI gradus Metaphyſici ſaltem *virtualiter*, ſive ratione ratiocinatâ eodem individuo diſtinguuntur.

Hæc concluſio eſt Thomiſtarum contra Scotiſtas, & Nominales.

Scotiſtæ enim eos gradus *formaliter actualiter ex natura rei* à re ipsâ diſtinctos volunt etiamſi nemo de iis cogitet. Nam diſtinctio *formalis* à Scotiſtis dicitur intercedere inter ea, quæ licet non ſint alia & alia *realitas*, ſunt tamen alia & alia *formalitas*. Verbi gratiâ putant miſericordiam divinam, nemine cogitante, eſſe *formalitatem* diverſam, ex natura rei, à juſtitia:quod verum non videtur. Nam hujuſmodi formalitates nihil aliud ſunt niſi attributa quæ per mentem duntaxat in Deo ſeorſim concipiuntur. Unde ſunt reipsâ unum quid & idem diverſo modo ſpectatum. Quamobrem ſufficit diſtinctio *virtualis* ſeu *rationis ratiocinatæ* inter illa attributa : inutilis verò eſt diſtinctio formalis Scotiſtica. Nominales verò nec diſtinctionem actualem inter gradus Metaphyſicos ſtatuunt cum Scotiſtis, nec virtualem cum Thomiſtis; ſed eos ſolis nomi-

nibus distinctos esse contendunt. Contra illos igitur.

Probatur conclusio. Illa *virtualiter* distinguuntur, sive ratione ratiocinatâ, quorum unum concipi potest sine alio cum fundamento in re, ut constat ex allatá definitione distinctionis virtualis cap. 2. primæ partis Compendii Metaphysices.

Atqui unus gradus metaphysicus in eodem individuo plerumque concipi potest sine alio gradu cum fundamento in re. Nam non tantùm animalitas Petri concipi potest sine rationalitate, sive Petrus concipi potest quatenus est animal,abstrahendo ab eo quòd sit rationis particeps:verum etiam sanctus Michaël considerari potest, vel prout est substantia, vel prout est spiritus, vel prout est angelus. Item lignum considerari potest, vel quatenus est substantia, vel quatenus est corpus, vel denique, quatenus est tale corpus, seu lignum.

Ergo plurimi gradus Metaphysici saltem virtualiter sive ratione ratiocinata in eodem individuo distinguuntur.

Dixi *plurimos* gradus virtualiter distingui, non omnes. Nam qui gradus in suo conceptu alios quosdam includit, sine illis intelligi non potest: ut animalitas sine corporeitate quam includit; humanitas sine animalitate & rationalitate, quas comprehendit, nequit intelligi.

Objicies cum Nominalibus. Si gradus illi non sint inter se reipsâ distincti, decipietur quisquis eos per mentem distinguet.

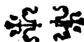
Respondeo distinguendo propositionem. Decipietur qui eos gradus inter se reipsà non distinctos per mentem dinstinguet, judicando eos reverà distinctos, concedo: concipiendo tantùm unum sine alio, nego. *Abstrahentium* enim, ut vulgò aiunt *non est mendacium.* Sic Geometra dum corporis longitudinem sine latitudine spectat, non

ertat. Sic Theologus qui misericordiam Dei sine justitia concipit, non fallitur. Nam virtualis distinctio quæ nullam in Deo aut in aliis rebus compositionem arguit, id præstat ut unum quid & idem multis æquivalere distinctis intelligatur.

Corollarium.

Ex his omnibus liquet nullam *à parte rei* naturam universalem existere in *essendo*, ut vocant, & *prædicando*; sed tantùm naturam esse universalem *à parte mentis*, quatenus est idea objectiva quæ multas singulares naturas repræsentat. Nam natura humana seu humanitas (idem sentiendum de reliquis) non distinguitur actu ab eo individuo in quo est, putà à Petro, vel Paulo, & proinde est contracta & determinata, seu restricta ad ipsum Petrum vel Paulum nec consequenter est actu *universalis*, ut Scotistæ volunt, qui gradus metaphysicos, v. g. genus aut speciem, *actu* sive distinctione *formali actuali ex natura rei*, ab individuo putant distingui: sed est *singularis*, ut Thomistis placet, qui eos gradus ratione solâ tum inter se, tum ab eo, in quo sunt, individuo distinguendos existimant.

Sed cùm celebratissima sit ea Thomistarum & Scotistarum decertatio, pluresque etiamnum ex utraque parte acerrimos pugnatores numerare liceat, temperare nobis non possumus, quin tam illustris certaminis partem aliquam nobis vindicemus. Sit igitur

QUÆSTIO QUINTA.

Utrum existat Universale sive à parte rei, sive à parte mentis.

NIHIL aliud *Universalis* nomen significare videtur, quàm id quod commune est multis. Quod autem multis commune est, id quintuplici modo commune in Scholis dicitur.

Primo modo aliquid dicitur universale *in operando*, quo sensu, solus Deus propriè universalis est, quia solus est auctor & causa rerum omnium, & omnia operatur in omnibus.

Secundò. Aliquid est universale *in repræsentando*, estque conceptus aut idea: v. g. idea circuli, quæ ratione sui est singularis, potest tamen quemlibet circulum nobis exhibere.

Tertiò. Aliquid dicitur esse universale *in significando*, quod nempe multa significat. ut vox ista *homo*, quæ quemlibet hominem significat.

Quartò. Universale dicitur *in essendo*, quod multis inest, ut humanitas multis hominibus inesse dicitur: hocque universale *Metaphysicum* vocant, quoniam *abstracto* nomine exprimitur.

Quintò. Universale dicitur *in prædicando*, quod scilicet multis tribuitur, seu de multis prædicatur, ut homo de Petro, Paulo & cæteris. Id autem univetsale *Logicum* appellari solet. His prænotatis, fit

CONCLUSIO PRIMA.

DEus est universalis in operando.

Probatur. Qui operatur in omni operante,

est universalis in operando.

Atqui Deus operatur in omni operante: nihil enim absque Dei auxilio moliuntur creaturæ: unde sic eum alloquitur Isaias cap. 26. v. 12. *Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis.*

Ergo Deus est universalis *in operando*, sive *in causando.*

CONCLUSIO SECUNDA.

CONCEPTUS aut ideæ sunt universales *in repræsentando*.

Probatur. Illud est universale *in repræsentando*, quod multa repræsentat.

Atqui conceptus vel ideæ multa repræsentant: v. g. idea circuli, quæ ratione sui singularis est, omnes tamen circulos exhibet.

Ergo conceptus aut ideæ sunt universales in repræsentando.

Hîc adverte primò, duplicis generis esse conceptus; alios *formales*, alios *objectivos*. Conceptus formales sunt ipsæ mentis conceptiones, per quas mens percipere aliquid intelligitur: conceptus verò objectivi sunt res vel objecta concepta. Conceptus formales vulgò *Universale Stoicum* appellant; quoniam eos à Stoicis tanquam universales habitos fuisse commemorant. Sed tamen si universales dicantur, hoc ipsis ideo competit, quòd sint conceptiones objecti cujusdam multa repræsentantis.

Adverte secundò, duplicem quoque distingui solere ideæ speciem; scilicet *formalem* & *objectivam*. Idea formalis est quid omnino idem ac conceptus formalis, nimirum ipsa mentis perceptio. Item idea objectiva est quid idem ac conceptus objectivus, nempe objectum perceptum.

Rursus idea objectiva vel Divina est, vel humana. Humanam voco, quæ est objectum perceptionis humanæ; Divinam quæ est in Deo. Utraque dici potest universalis in repræsentando, quia multas res singulares repræsentare potest.

Quoniam verò Plato & Platonici ideas admiserunt, quas universales hoc modo esse defendebant, idcirco illas ideas *Universale Platonicum* in Scholis nominant.

Quæres an Plato ideas Divinas internas tantùm, hoc est, in mente Divina existentes; an verò externas, seu extra Deum positas admiserit, tanquam sempiterna quædam exemplaria, quæ Deus operando intueretur.

Respondeo probabilius longè videri Platonem de solis ideis internis, non de externis esse intelligendum. Nam absurdum hujusmodi figmentum tanto Philosopho sine ratione tribuendum non est, ut observavimus in Compendio Physico, p. 1. c. 2. Nunc sit

CONCLUSIO TERTIA.

VOCES sunt universales *in significando*, ut Nominalibus visum est.

Probatur. Quod multa significat, est universale in significando.

Atqui voces multa significant. V. g. vox ista *homo* omnes homines *circulus* omnes circulos significat.

Ergo voces sunt universales *in significando*, nec malè dicuntur *Universale Nominale*.

Nominalibus opponebantur *Realistæ*, qui naturas *reales* in pluribus existentes universales esse in *essendo* scilicet & *prædicando* asseverabant. Cumque ii præcipuè Peripateticorum sectam tueri se profiterentur, hoc *Universale* in *essendo* & *prædicando*, *Peripateticum* nominatur.

L v

Nota Universale Platonicum dici universale *ante multa*, quoniam ideæ Divinæ res creatas antecedunt: Universale Peripateticum vocari universale *in multis*, quia naturæ singulis rebus *insunt* aut inesse dicuntur: & Universale Stoicum ac Nominale appellari universale *post multa*, quòd conceptus nostri & nomina res ipsas sequantur.

Definitur autem vulgò Universale Peripateticum, *unum aptum inesse multis & prædicari de illis univocè, ac divisim.*

Per *unum aptum* intelligunt naturam, quam concipiunt aptam, *ut insit* multis, cùm nomine abstracto exprimitur; ac de illis *prædicetur*, cùm exprimitur nomine concreto: juxta illud axioma, *abstractorum est inesse, concretorum prædicari*: ut humanitas dicitur inesse Petro, Paulo, & cæteris; homo verò de iis prædicatur.

Prædicatur autem *univocè*; hoc est, secundùm idem nomen & eamdem significationem. Prædicatur etiam *divisim*: id est, cum sui divisione & multiplicatione; ita ut de singulis dici possit in singulari numero, & de pluribus in plurali. Sic dici potest, Socrates est homo, Plato est homo: Socrates & Plato sunt homines.

Hinc nomina collectiva, ut *populus*, *plebs*, & similia, quæ de singulis individuis dici non possunt in singulari numero, non sunt universalia hoc sensu.

Hoc etiam nomen, *Deus*, non est universale, hoc modò; cùm non dicatur *divisim* de multis: quia licèt de singulis personis sanctissimæ Trinitatis prædicari possit in singulari numero; non tamen de tribus personis dici potest in plurali numero: non enim Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt Dii; sed unus Deus.

Videndum autem an existat *Universale Peripateticum*, nempe in *essendo* & *prædicando*: hoc est,

utrum aliqua sit natura in multis singularibus *una*: sive ista *unitas* sit *formalis* & propriè dicta, qualis entitati simplici convenit, ut volunt Scotistæ; sive sit tantùm *unitas similitudinis* & impropria, quæ etiam dicitur *unitas fundamentalis*, quæ nempe est legitimum *fundamentum* cur eadem natura per mentem pluribus *inesse* concipiatur, ac de iis *prædicari* possit: quæ est Thomistarum opinio. Sit igitur primò adversùs Scotistas, qui dicunt naturas esse universales in *essendo* & *prædicando* non solùm *à parte* sive ex parte *mentis* nostræ; sed etiam *à parte rei*.

CONCLUSIO QUARTA.

NON existit in rebus, sive *à parte rei*, id est, ex parte rerum ipsarum, Universale in *essendo* & *prædicando*.

Probatur. Universale in *essendo* & *prædicando* definitur natura una in multis, & apta ut de iis prædicetur univocè ac divisim.

Atqui non existit *à parte rei*, sive ex parte rerum ipsarum, natura una in multis, & apta ut de iis prædicetur univocè ac divisim. Natura enim humana (idem sentiendum de cæteris) non est una in Petro, Paulo, ac reliquis individuis; cùm natura Petri sit corpus & mens Petri, quæ non sunt quid idem, ac corpus & mens Pauli: cùmque Petrus dicitur homo, & Paulus homo, non idem homo de utroque prædicatur, sed alius & alius.

Ergo non existit universale in *essendo* & *prædicando* in rebus, sive ex parte rerum.

Respondent Scotistæ negando minorem, cujus probationem distinguunt: natura humana non est una *numero* in Petro & Paulo, concedunt: non est una *specie*, negant: est enim ejusdem speciei

in Petro, Paulo & cæteris: quare negant consequentiam.

Contra reponimus. Si natura non sit *una numero* in Petro & Paulo, sed tantùm *una specie*, non est una *unitate formali*, & propriè dictâ; sed tantùm una *unitate impropriâ*, quæ *similitudo* potiùs quàm *unitas* est nominanda.

Atqui ut responsio valeret, natura humana, quæ dicitur una specie in Petro, Paulo, & cæteris, deberet esse una *unitate formali* in Petro, Paulo & cæteris: nam quæstio est de unitate formali & propriâ; non verò de unitate fundamentali & impropria.

Ergo admittenda non est ea Scotistarum responsio. Quod ut clariùs pateat, advertendum duplicem hoc loco distingui oportere unitatem; scilicet *unitatem formalem*, & *unitatem fundamentalem*.

Unitas formalis, est *unitas entitatis*, sive *singularitatis*, quæ nempe ad singularem quamdam entitatem pertinet: diciturque *unitas numerica*; quia ex ea repetita fit numerus. Dicitur etiam *unitas formalis*, quia est unitas propriè dicta secundùm *formam* & ideam unitatis omnibus hominibus ingenitam: ac definiri solet, *indivisio rei in se, & ejus divisio à qualibet alia re.*

Unitas verò fundamentalis non tam est *unitas*, quàm *fundamentum*, cur multæ res eâdem ideâ generali exhibeantur: sive est *convenientia* aut *similitudo* multorum, inter se, per quam eidem exemplari vel ideæ congruunt. Quamvis enim per solam qualitatem res dicantur *similes* aut *dissimiles* secundum Aristotelem lib. Categoriarum cap.8. non verò tamen similitudinis nomen generaliùs sumitur pro convenientia naturæ quæ inter plura intercedit per quam eidem exemplari assimilantur. Hoc autem exemplar vel idea spectari

poteſt, aut in Deo, aut in nobis; ſed potiſſimum in Deo: quia res eatenus veræ ſunt, quatenus cum iſto exemplari conſentiunt: v. g. circulus eſt verus, quia cum idea circuli congruit.

Hæc proinde unitas fundamentalis, vel generica dicitur, vel ſpecifica, quatenus convenit vel generi, vel ſpeciei, ſive iis omnibus naturis, quæ vel genere vel ſpecie inter ſe conſentiunt. Itaque per eam unitatem omnes homines, v. g. dicuntur *unum* ſpecie; quia ſinguli cum eodem exemplari congruunt. Item omnia entia, ſive ſpiritalia, ſive corporea dicuntur *unum* genere: v. g. Angelus & lapis ſunt unum genere, non quidem proximo, ſed remoto; quia ambo ſunt ſubſtantiæ, ſive cum idèa aut exemplari ſubſtantiæ conveniunt. Quàm autem impropria ſit iſta unitas, nemo non videt. Hìc verò quæſtio eſt, utrum aliqua natura vel generica, vel ſpecifica ſit una in multis *unitate formali* & propriâ; cùm eam eſſe unam unitate impropriâ in rebus, ſive *à parte rerum*, nemo neget. Sitne univerſalis *à parte* aut *ex parte mentis?* paulò inferiùs videbimus.

Reſponſiones ad objecta.

OBJICIES primò. Univerſale in *eſſendo* & *prædicando* eſt natura una in multis.

Sed natura v. g. humana eſt una in multis: nempe in Petro, Paulo & cæteris.

Ergo exiſtit *à parte rei* univerſale in *eſſendo* & *prædicando.*

Reſpondeo negando minorem. Illa enim natura non eſt una in multis, quæ eſt multiplex in illis. Sed natura humana multiplex eſt in multis, ſcilicet in Petro, Paulo, & cæteris: nam in Petro eſt corpus & mens Petri; in Paulo corpus & mens Pauli. Ergo non eſt una in illis.

Alii distinguunt minorem hoc modo. Natura humana est una in multis *unitate fundamentali*, & impropriâ, concedunt: *unitate formali*, & propriè dictâ, negant. Quæ quidem jam fuerunt explicata.

Probabis minorem. Illa natura est una in multis *à parte rei*, quæ est ejusdem speciei, seu quæ non est multiplex specie in illis.

Atqui natura humana est ejusdem speciei, seu non est multiplex specie in Petro, Paulo, & cæteris.

Ergo est una in illis.

Respondeo negando majorem. Licèt enim natura ejusdem sit speciei, sive non sit multiplex specie in multis, non tamen est una unitate formali & propriâ in illis; sed ad summum est una unitate fundamentali, & similitudinis, quæ propriè dici non potest unitas; sed tantùm similitudo multorum inter se, aut consensio cum eodem exemplari, seu ideâ divinâ, ut dictum est. Quemadmodum multæ imagines Regis non habent eamdem naturam tametsi inter se sint similes, & cum eodem exemplari consentiant.

Probabis majorem. Illa natura est una *formaliter* in multis, quæ non includit principia sui divisiva in illis.

Sed natura, quæ est ejusdem speciei in multis, non includit principia sui divisiva in illis.

Ergo est una unitate formali in illis.

Respondeo negando minorem. Illa enim natura includit principia sui divisiva, seu *multiplicativa*, in multis, quæ includit in singulis individuis corpus singulare & singularem mentem; sive quæ totuplex est, quotuplex est individuum. Sed natura, quæ est ejusdem speciei in multis, *identificatur* cum singulis individuis, sive includit in singulis individuis corpus singulare & singularem

mentem: aut si mavis, est quid idem, ac quodlibet individuum, in quo est: v. g. natura Petri est quid idem ac Petrus; natura Pauli est quid idem ac Paulus: licèt ambæ istæ naturæ sint ejusdem speciei, seu cum eodem exemplari, nempe cum idea divina congruant. Ergo natura, quæ est ejusdem speciei in multis, includit principia sui divisiva in illis.

Probabis minorem. Si natura humana includeret principia sui divisiva in Petro, Paulo, & cæteris, maximè *Petreitatem*, *Pauleitatem*, &c.

Atqui natura humana non includit *Petreitatem* & *Pauleitatem*, in Petro & Paulo.

Ergo non includit principia sui divisiva in Petro & Paulo.

Respondeo negando minorem. *Petreitas* enim est corpus & mens Petri; Pauleitas est corpus & mens Pauli. Sed natura humana includit in Petro corpus & mentem Petri, in Paulo corpus & mentem Pauli. Ergo includit Petreitatem in Petro, & Pauleitatem in Paulo.

Probabis minorem. Si natura humana includeret in se Petreitatem, omnes homines forent Petrus.

Atqui falsum consequens.

Ergo & antecedens.

Respondeo distinguendo majorem. Si natura humana generatim sumpta, & per mentem abstracta, includeret *Petreitatem* in sua comprehensione, omnes homines forent Petrus, concedo: Si natura humana singulariter spectata, & quatenus est in Petro, includat *Petreitatem*, omnes homines erunt Petrus, nego: quare concedo minorem, & nego consequentiam. Natura quidem humana generatim sumpta non includit Petreitatem & Pauleitatem; sed ab iis abstrahit. At verò natura spectata in Petro includit Petreitatem, in

Paulo Pauleitatem : & sic de cæteris. Equidem si natura humana generatim sumpta includeret in sua comprehensione *Petreitatem* & *Pauleitatem*, omnes homines forent Petrus vel Paulus. Nam quod natura generatim, & in statu abstractionis spectata, in sua comprehensione involvit, id omnibus illius inferioribus convenit. Sed natura humana generatim sumpta includit tantùm in sua *extensione* Petreitatem & Pauleitatem, non verò in sua *comprehensione*. Unde omnes homines dici nequeunt Petrus & Paulus. Vide Compendium Logicum 1. parte, cap. 2.

Objicies secundò. Quæ unâ & eâdem definitione explicantur, ea sunt unius & ejusdem naturæ.

Sed omnia ejusdem speciei individua unâ & eâdem definitione explicantur.

Ergo sunt unius & ejusdem naturæ.

Respondeo distinguendo majorem. Sunt unius & ejusdem naturæ, id est, similis naturæ, quatenus scilicet cum eodem exemplari consentiunt, concedo : id est, eamdem prorsus habent naturam, nego : quare concedo minorem, & similem distinctionem conclusioni adhibendam volo.

Sed inquies unitas *specifica* est unitas *formalis*.

Ergo, quæ eâdem definitione explicantur, sunt unius & ejusdem naturæ, etiam unitate formali.

Respondeo distinguendo antecedens. Unitas specifica, in uno & eodem individuo spectata, est unitas formalis, concedo : unitas specifica, in multis individuis considerata, est unitas formalis, nego. Nam in multis individuis non est unitas *entitatis*, sed *similitudinis* tantùm. Verbi gratiâ Petrus & Paulus non sunt quid unum *entitate* : sed tantùm *similitudine* ; sive potiùs sunt multa similia, non unum. Quare nego consequentiam.

Instabis. Unitas formalis est indivisio rei in se, & divisio à qualibet alia re.

Sed unitas ſpecifica eſt indiviſio naturæ ſpecificæ in ſe, & ejus diviſio à qualibet alia natura.

Ergo unitas ſpecifica eſt unitas formalis. Idem dicendum de unitate generica.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. Unitas ſpecifica, in uno & eodem individuo ſumpta, eſt indiviſio naturæ ſpecificæ in ſe, quemadmodum fuit in Adamo, cùm ipſe adhuc ſolus eſſet, nec ullus præter ipſum exiſteret homo, concedo: unitas ſpecifica in multis individuis ſpectata, eſt indiviſio naturæ ſpecificæ in ſe, nego: quare nego conſequentiam. Licèt enim natura ſpecifica ab aliis omnibus ſit diviſa, non tamen eſt indiviſa in ſe, cùm in multis individuis ſpectatur. Nam ea natura non eſt indiviſa in ſe, quæ eſt diviſa & multiplicata in pluribus. Sed natura ſpecifica in multis individuis ſpectata, eſt diviſa & multiplicata in pluribus: tot enim ſunt naturæ, quot ſunt individua: imò tot ſunt ſpecies Phyſicæ, id eſt, tot naturæ reales ex genere & differentia conſtantes, quot ſunt ſingularia; licèt non ſint tot ſpecies Logicæ & univerſales, id eſt, tot ideæ generales, quot ſunt individua, quia unica idea generalis ad omnia iſta individua exhibenda ſufficit.

At inquies. Si natura per mentem abſtracta concipiatur una *unitate entitatis*, jam non erit univerſalis, ſed ſingularis.

Sed falſum conſequens.

Ergo & antecedens.

Reſpondeo diſtinguendo majorem. Non erit univerſalis quantùm ad entitatem, concedo: quantùm ad repræſentationem, nego. Eſt enim idea univerſalis, quæ omnia individua exhibere poteſt. Quare conceſſâ minore nego conſequentiam.

Inſtabis. Nulla eſt hujuſmodi natura.

Reſpondeo cum diſtinctione. Nulla eſt in re-

bus, concedo: in mente, nego. Eſt enim idea generalis objectiva, quæ multa ſingularia repræſentare poteſt.

Inferes. Ergo non poteſt de multis individuis prædicari.

Reſpondeo concedendo conſequentiam. Nam natura univerſalis ne per mentem quidem, ut volunt Thomiſtæ, prædicatur de ſingulis individuis. Etenim cùm Petrus dicitur homo, ſenſus non eſt Petrum eſſe omnem hominem, ſeu ideam univerſalem, quæ omnes homines repræſentat: ſed ſenſus eſt Petrum eſſe compoſitum ex corpore & mente; ejuſque naturam ideâ generali hominis exhiberi.

Subſumes. Atqui tamen natura humana prædicatur de Petro, de Paulo, &c.

Reſpondeo diſtinguendo ſubſumptum. Natura humana alia, & alia prædicatur de Petro & Paulo, concedo: eadem, nego. Natura enim humana Petri non eſt natura humana Pauli, ut ſæpè dictum eſt: & cùm terminus univerſalis, ſive qui multa ſignificat, de ſingulari prædicatur, non retinet ſuam *univerſalitatem*, ut poſtea videbimus.

Urgebis. Ergo mens decipitur, cùm naturam aliquam concipit tanquam univerſalem.

Reſpondeo negando conſequentiam. Non enim mens judicat hanc naturam reverà exiſtere, ſed eam tantùm per abſtractionem concipit: *abſtrahentium* autem, ut jam diximus, *non eſt mendacium*, niſi poſtea judicium interveniat.

Objicies tertiò. Petrus & Paulus ſunt ſimiles in natura, & minùs inter ſe differunt *à parte rei*, quàm Petrus & Bucephalus.

Ergo ſunt quid unum in natura.

Reſpondeo negando conſequentiam. Licèt enim Petrus & Paulus minùs inter ſe differant, quàm Petrus & Bucephalus; non tamen ſunt minùs di-

tincti; nec Petrus est magis Paulus, quàm Bucephalus: quia multa similia non sunt magis quid unum quàm multa diversa, nisi fortè dicantur quid unum, unitate fundamentali & impropriâ, quatenus cum eodem exemplari, nempe cum idea divina consentiunt.

Sed inquies. Unitas specifica non tollitur, nisi per divisionem specificam sibi oppositam, ut unitas generica non tollitur nisi per divisionem genericam sibi oppositam.

Atqui unitas naturæ specificæ, v. g. humanæ, non habet divisionem specificam sibi oppositam in Petro, Paulo, & aliis: cùm in plures species non dividatur.

Ergo remanet unitas specifica *à parte rei.*

Respondeo concedendo totum argumentum. Remanet enim unitas specifica in rebus; remanet etiam generica: sed utraque est fundamentalis & impropria, non propria & formalis. Ut autem esset aliqua natura de multis prædicabilis, sive generica, sive specifica, deberet esse una unitate formali, & propriâ in multis: nam si sit tantùm similis, certè non prædicatur eadem de multis, neque eadem multis inest; sed alia, & alia, ut diximus.

Instabis. Nemine cogitante Petrus & Paulus sunt ejusdem speciei, non diversæ.

Ergo sunt quid unum etiam unitate formali:

Respondeo negando consequentiam. Ut enim sint ejusdem speciei, satis est eos esse inter se similes, & cum eodem exemplari congruere; nec necesse est, ut unam eamdemque habeant naturam; sive ut sint quid unum unitate formali.

Objicies quartò. Naturæ universales sunt objecta scientiarum.

Sed objecta scientiarum sunt *à parte rei.*

Ergo naturæ universales sunt *à parte rei.*

Respondeo distinguendo majorem. Naturæ universales sunt objecta scientiarum, quatenus ea objecta abstracta sunt per mentem], concedo: quatenus ea objecta sunt in rebus ipsis, nego. Simili modo distinguo minorem. Objecta scientiarum sunt *à parte rei*, cùm spectantur in rebus ipsis, concedo: cùm spectantur ut abstracta per mentem, nego: quare nego consequentiam. Equidem objecta scientiarum in mente spectata dici possunt universalia: sunt enim ideæ objectivæ, quæ multa singularia repræsentare possunt: v. g. idea circuli omnes circulos exhibet. Sed si spectentur in rebus, sunt singularia, cùm à rebus ipsis singularibus minimè distinguantur.

Sed inquies. Non datur scientia de singularibus.

Respondeo distinguendo propositionem. Non datur scientia de singularibus, quantùm ad existentiam spectatis, quia necessariò non existunt, concedo: Non datur scientia de singularibus spectatis quantùm ad essentiam, nego. Essentia enim rerum etiam singularium, v. g. Petri aut Pauli, est immutabilis, ut antea dictum est. Cùm ergo dicitur non dari scientia de singularibus, id hoc tantùm sensu intelligendum est quòd scientia non spectet unum duntaxat singulare, sed omnibus communis sit; non verò quòd de uno esse non possit.

Instabis. Si natura non sit universalis, nisi per mentem abstracta, nihil aliud est quàm idea ut conceptus.

Respondeo distinguendo propositionem. Nihil aliud est, quàm idea objectiva, aut conceptus objectivus, concedo: nihil aliud est, quàm idea aut conceptus formalis, nego: est enim objectum conceptum, non ipsa conceptio.

Inferes. Ergo non datur scientia realis de naturis universalibus.

Respondeo negando consequentiam. Scientia enim vera, est scientia realis. Atqui scientia ve-

ra est de naturis universalibus, v. g. de circulo generatim sumpto. Ergo scientia realis est de rebus universalibus.

Probabis consequentiam. Scientia realis habet objectum reale.

Sed naturæ universales non sunt objectum reale, cùm sint in mente tantùm.

Ergo non datur scientia realis de naturis universalibus.

Respondeo distinguendo majorem. Scientia realis habet objectum mediatum & remotum reale, concedo: objectum immediatum & proximum, nego. Quare concedo minorem, & nego consequentiam. Objectum igitur proximum & immediatum alicujus disciplinæ, etiam realis, est tantùm per mentem, cùm sit idea objectiva, seu objectum per mentem conceptum: sed objectum mediatum & remotum, ad quod realis scientia terminatur, reale est, sive est res ipsa, quæ extrà mentem existit.

Cùm autem satis probaverimus nullam esse naturam universalem in *essendo* & *prædicando à parte rei*, contra Scotistas: nunc quoque probandum contra Thomistas, nullam esse naturam universalem in *essendo* & *prædicando* etiam *à parte mentis*. Sit igitur

CONCLUSIO QUINTA.

NON existit etiam *à parte mentis* natura universalis in *essendo* & *prædicando*, sive non datur, ne per mentem quidem *Universale* sive *Metaphysicum*, sive *Logicum*, saltem eo modo quo solet in Scholis definiri.

Probatur prima pars. Universale *Metaphysicum* definitur in Scholis natura per mentem abstracta à singularibus, & apta, ut iis insit.

Atqui nulla eſt hujuſmodi natura per mentem abſtracta, quæ ſit apta ut multis inſit: cùm iſta natura nihil aliud ſit, quàm idea quædam, quæ ſecundùm entitatem ſuam ſingularis eſt; quæque proinde multis ineſſe non poteſt, licèt multa ſingularia exhibere poſſit: v. g. idea circuli poteſt quemlibet circulum exhibere, non ſingulis circulis ineſſe.

Ergo nullum eſt univerſale metaphyſicum eo modo, quo vulgò definitur.

Probatur ſecunda pars *Univerſale Logicum* definiri ſolet natura apta, ut de multis prædicetur nomine concreto: nam ſolum univerſale *Metaphyſicum* abſtracto nomine exprimitur.

Atqui nulla eſt hujuſmodi natura, ne in mente quidem, apta ut de multis prædicetur. Nam cùm Petrus dicitur homo, & Paulus homo, non idem homo, ſive non eadem idea objectiva hominis, de utroque prædicatur: cùm Petrus & Paulus non ſint eadem idea; ſed tantùm per eamdem ideam exhibeantur: quemadmodùm non eſt eadem in utroque humanitas.

Ergo nullum eſt etiam in mente univerſale Logicum eo modo, quo in Scholis definitur.

Corollarium I.

Cum nulla ſit natura univerſalis in *eſſendo*, ut vocant, & *prædicando* neque in rebus, neque in mente: hinc ſequitur triplex tantùm eſſe *Univerſalis* genus. Primum eſt *in operando*, qualis eſt Deus, qui omnia in omnibus operatur. Secundum in *repræſentando*, cujuſmodi eſt idea vel conceptus. Tertium denique in *ſignificando*, qualis eſt vox univoca, quæ multa ſignificat.

Corollarium II.

Nihil necesse est quærere, per quam cogitationis speciem fiat *Universale*, sive *Metaphysicum*, sive *Logicum*: cùm neutrum admitti possit, saltem eo modo, quo solet in Scholis definiri.

Quòd si quærat aliquis per quam mentis actionem fiat idea universalis, quæ multas naturas singulares, sive abstracto, sive concreto nomine expressas exhibet.

Respondeo illam propriè non fieri per actionem mentis, sed per intellectûs perceptionem, quæ non est actio, sed affectio passiva, quæque ideo nobis etiam invitis aliquando in nobis excitatur. Eam tamen Intellectûs perceptionem præcedere potest actio Voluntatis, per quam Intellectus ad percipiendum ens generatim, cujus naturalem habet ideam, vel ad aliquam entis speciem considerandam determinatur.

QUÆSTIO VI.

Quot sint universalia.

UNIVERSALE sive quantùm ad repræsentationem, sive quantùm ad significationem sumatur, sive etiam in *essendo* & *prædicando*, ut vulgò sumi solet, accipiatur, quinque modis spectari potest, secundùm Porphyrium in Isagoge: ad cujus mentem sit

CONCLUSIO.

NON malè numerantur quinque universalia cum Porphyrio, scilicet genus, species, differentia, proprium, & accidens.

Probatur vulgari ratione. Tot sunt universalia quot sunt modi quibus attributum universale multis convenire intelligitur; sive attributum illud spectetur quatenus multa repræsentat, sive quatenus multa significat, sive denique quatenus multis *insit*, & de iis prædicatur: nam diversæ illæ *universalitatis* rationes minimè thesim immutant.

Atqui quinque sunt modi, quibus attributum universale concipitur convenire multis. Nam quicquid concipitur convenire multis, vel in iis convenit *essentialiter*, vel *accidentariò*.

Si *essentialiter*, vel tanquam pars essentiæ communior, & est *genus*; vel tanquam tota essentia, & est *species*; vel tanquam pars essentiæ specialior: iterumque, aut tanquam attributum essentiale primarium, & est *differentia*; aut tanquam attributum essentiale secundarium, & est *proprium*.

Si accidentariò conveniat, est *accidens*,

Ergo non malè numerantur quinque universalia, genus, species, &c.

Observa secundum vulgarem Scholarum doctrinam *proprium* non pertinere ad essentiam rei, sed esse accidentarium: unde paulò aliter probationem instituunt hoc modo. Quicquid multis convenit, vel *essentialiter* convenit, vel *accidentariò*: si *essentialiter*, vel ut *genus*, vel ut *species*, vel ut *differentia* convenit, ut diximus: si *accidentariò*, vel necessariò, & reciprocè, & est *proprium*; vel contingenter nec reciprocè, & est accidens: atque ita sunt quinque universalia.

Verùm

Verùm existimamus attributum essentiale primarium, qualis est *rationalitas* in homine comparatè ad belluam, appellari debere *differentiam specificam*: attributum verò essentiale secundarium, qualis est in homine sermocinandi potestas, *proprii* nomine esse donandum.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Duplex est tantùm unitas universalis, scilicet generica & specifica.

Ergo sunt duo tantùm universalia, scilicet genus & species.

Respondeo negando consequentiam. Nam universalium numerus non ex unitate sola desumitur; sed ex diversis modis, quibus aliquod attributum universale potest multis convenire. Potest autem quinque modis: scilicet, vel ut genus, vel ut species, &c. Ergo quinque sunt universalia.

Sed inquies. Si res ita se habeat, differentia generica & specifica sunt duo universalia: quia differentia generica de multis speciebus, specifica verò de multis individuis prædicatur. Idem dicendum de proprio, & accidente generico & specifico.

Ergo plura sunt quàm quinque universalia.

Respondeo negando antecedens. Nam differentia tam generica quàm specifica eodem modo convenire intelliguntur, nempe in *quale quid*, ut cum Porphyrio loquuntur Scholæ, sive in *quale* post *quid*. Nam postquam quæsitum est *quid sit homo*, & responsum est *esse animal*; iterum quæri potest, *quale* animal, & respondetur *rationis particeps*; quæ est differentia specifica. Simili modo si quæratur quid sit *animal* & respondeatur esse *corpus vivens*: rursus quæri potest, *quale corpus vivens*, & respondetur *progrediendi vim habens*, quæ est

differentia generica hominis, & bruti. Atque ita differentia generica & ſpecifica eodem modo pluribus conveniunt. Ergo idem univerſale conſtituunt. Idem de *proprio* & *accidente* generico ac ſpecifico ſentiendum.

Inſtabis. Ideo genus & ſpecies ſunt duo univerſalia, quia illud de multis ſpeciebus, hæc de multis prædicatur individuis.

Ergo ob eamdem rationem differentia generica, & ſpecifica duo erunt univerſalia.

Reſpondeo negando antecedens. Nam non ideo genus & ſpecies duo ſunt univerſalia, quòd illud de multis ſpeciebus, hæc verò de multis dicatur individuis: ſed quòd genus tanquam pars eſſentiæ communior, ſpecies verò tanquam tota eſſentia multis convenire intelligatur.

Objicies ſecundò. Tria poſteriora univerſalia ſunt genera vel ſpecies. Nam color, v. g. qui eſt accidens, eſt genus reſpectu albedinis & nigredinis.

Idem dicendum de differentia & proprio.

Ergo duo ſunt tantùm univerſalia; genus, & ſpecies.

Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Tria poſteriora univerſalia ſunt genera vel ſpecies, ſi comparentur cum ſuis inferioribus, & abſtracto ac ſubſtantivo nomine efferantur, concedo: ſi comparentur cum ſuis ſubjectis, & concreto atque adjectivo nomine exprimantur, nego. Quare nego conſequentiam. Color igitur qui ſubſtantivo nomine exprimitur, dici poteſt genus, ſi comparetur cum ſuis inferioribus, putà cum albedine & nigredine, quæ ſunt ipſius ſpecies. Sed ſi comparetur cum lacte, marmore, & aliis ſubjectis coloratis, erit eorum accidens, ac de iis prædicabitur concreto nomine, putà hoc modo. *Lac eſt coloratum, vel album.* Idem ſentiendum de diffe-

rentia & proprio. Nam duo priora universalia nominibus substantivis; tria posteriora nominibus adjectivis exprimuntur.

Objicies tertiò. *Individuum vagum*, id est, quod aliquid singulare, sed indeterminatum, significat, ut *aliquis, quidam*, &c. dici etiam debet universale; cùm de multis prædicetur hoc modo. *Petrus est aliquis homo, Paulus est aliquis homo.* Ergo plura sunt quàm quinque universalia.

Respondeo negando antecedens. Nam individuum vagum revocari debet ad speciem, cùm multis conveniat tanquam tota essentia, ut per se clarum est.

Objicies quartò. Tot sunt universalia, quot sunt prædicamenta, seu categoriæ.

Respondeo negando propositionem. Prædicamenta enim sunt suprema genera, quæ suis inferioribus conveniunt, tanquam pars essentiæ communior ad quæstionem factam, quid res est. Ergo omnia prædicamenta ad unum tantùm universale, nempe genus, referuntur. Nunc sit

---

QUÆSTIO VII.

Utrum hoc nomen, universale, *sit genus respectu quinque universalium, nempe generis speciei, &c.*

HANC quoque quæstionem, tametsi futilis omnino videatur, prætermissam nolumus. De ea igitur sit

CONCLUSIO.

UNiversale generatim est genus respectu quinque universalium, scilicet generis, speciei, &c.

Probatur. Quia hoc nomen, *universale*, singulis universalibus, sive, ut vulgò vocant, prædicabilibus, convenit, tanquam pars essentiæ communior. Nam dicitur, v. g. genus est *universale*, species & differentia sunt *universalia*, licèt non eodem modo. Ergo, &c.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Genus & species comparantur cum suis inferioribus, proprium verò & accidens, cum subjectis, quibus insunt.

Ergo non participant eamdem rationem *universalis*.

Respondeo negando consequentiam. Nam licèt genus & species comparentur cum suis inferioribus; proprium verò & accidens cum subjectis quibus insunt: id tamen habent commune, quòd multa respiciant, & multis conveniant: in quo ratio ipsius *universalis* consistit.

Objicies secundò. Si *universale* generatim sit genus respectu quinque universalium, dabitur genus generis: quod absurdum est.

Respondeo non magis absurdum esse dari genus generis, quam definitionem definitionis.

Objicies tertiò. Si res ita se habeat, *Universale* ipsum erit species generis, & tamen genus est species ipsius *Universalis*.

Respondeo nihil in hoc esse absurdi. Nam *Universale* est aliquod genus determinatum, quod quinque Universalibus, sive, ut vocant, prædicabilibus

convenit : & hoc respectu est genus comparatè ad illa quinque universalia. Alio verò respectu est species, scilicet comparatè ad genus, seu ad rationem generalem ipsius generis, quæ non minùs *Universali* generatim spectato, quàm cuilibet alii generi convenit.

QUÆSTIO VIII.

Utrum Universale in actuali prædicatione excidat suâ Universalis ratione.

JAM videndum utrum attributum propositionis affirmantis amittat suam universalitatem, cum actu prædicatur de subjecto minùs universali : an verò illam conservet. Qua de re sit

CONCLUSIO.

CUM terminus universalis actu prædicatur de singulari, suam amittit universalitatem.

Probatur. Quod determinatur ac restringitur ad significandum aliquod singulare, illud excidit suâ universalitate : nam singulare & universale opponuntur.

Atqui terminus universalis, cum actu prædicatur de singulari, determinatur ac restringitur ad singulare : v. g. cùm dicitur, *Petrus est homo*, sensus non est Petrum esse omnem hominem, sed hunc hominem.

Ergo universale in actuali prædicatione de singulari suam amittit universalitatem.

Idem dicendum est, ubi terminus magis universalis de minùs universali prædicatur, putà genus de specie: tunc enim ejus universalitas cohibe-

tur : nam cùm dicitur v. g. omnis homo est animal, sensus non est omnem hominem esse omne animal, sed aliquod animal. Imò cum subjectum & attributum æqualis sunt extensionis, v. g. cum definitio de re definitâ prædicatur, attributum nihilominus restringitur. Nam cum dicitur, *omnis homo est animal ratione præditum*, vel, *omne triangulum est figura tribus lineis contenta* : utriusque propositionis subjectum, quod universale est, sumitur *distributivè* : adeo ut sensus sit, *quemlibet hominem esse quoddam animal rationis particeps*, & *quodlibet triangulum esse quamdam figuram tribus lineis contentam.* Ubi patet attributum particulariter sumi, licet ratione sui tam latè pateat quàm subjectum.

Corollarium.

Attributum propositionis affirmantis, etiam Universalis, sumitur particulariter. Verbi gratiâ cùm dicitur omnis circulus est figura, sensus est omnem circulum esse aliquam figuram ; non verò omnem figuram. Item cum dicitur, *omnis circulus est figura plana & rotunda*, sensus est *quemlibet circulum esse quamdam figuram planam & rotundam:* licet è converso dici possit, *omnis figura plana & rotunda est circulus :* quoniam attributum, si spectetur secundum propriam significationem, non verò quatenus attributum est, tam latè pateat quàm subjectum.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Actus non tollit potentiam. Sed actualis prædicatio termini universalis est *actus*, & ejus universalitas est *potentia*, per quam prædicabilis est de multis, seu potiùs multa significat.

Ergo prædicatio actualis non tollit universalitatem.

Respondeo distinguendo majorem. Actus non tollit potentiam, quoties eam nec consumit, nec restringit, concedo: secus, nego. Quare concessâ minore, nego consequentiam. Tunc igitur actus non tollit potentiam, cùm eam nec consumit, nec restringit. Sed actus potentiam tollit, cùm eam vel restringit vel consumit. Verbi gratia actualis combustio ligni tollit ipsius *combustibilitatem*, sive potentiam quam habet ut comburatur: quoniam eam potentiam consumit. Prædicatio autem actualis termini universalis de singulari tollit universalitatem termini universalis in ea propositione, in qua est; cùm terminum universalem restringat ad significandum illud singulare de quo prædicatur. Nam cùm dicitur *Petrus est homo*, sensus non est Petrum esse omnem hominem, sed hunc hominem.

Instabis. Si homo cùm de Petro prædicatur, solum Petrum denotet: cùm dicitur, *Petrus est homo*, idem est, ac si dicatur, *Petrus est Petrus*: quæ propositio est *identica*, & nugatoria.

Respondeo negando propositionem. Tunc enim tantùm propositio est *identica*, & nugatoria, cùm idem de seipso prædicatur eodem nomine: ut cùm dicitur, *Petrus est Petrus*. Sed cùm dicitur, *Petrus est homo*, idem de seipso non prædicatur eodem nomine, sed diverso nomine. Ergo propositio non est *identica* & nugatoria.

Objicies secundò. Si terminus universalis, cùm actu prædicatur de singulari, fiat singularis, quatuor erunt termini in sequenti syllogismo: nempe, *homo universalis* in majore propositione, *homo singularis* in minore, *animal*, & *Petrus*.

Omnis homo est animal,
Petrus est homo,
Ergo Petrus est animal.

Atqui falsum consequens : nam legitimus est iste syllogismus.

Ergo & antecedens.

Respondeo negando majorem. Nam etiamsi terminus universalis fiat singularis, eamdem semper habet significationem, non diversam. Unde syllogismus allatus legitimus est. Quippe medius terminus scilicet, *homo*, in majore & in minore propositione significat *id quod habet humanitatem*: quare idem est ac si diceretur,

Omne habens humanitatem est aliquod animal.
Petrus est aliquod habens humanitatem.
Ergo Petrus est aliquod animal.

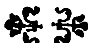
Quod enim ei additur particula, *omnis*, vel *aliquis*, id non mutat ejus significationem. Quamobrem idem semper est terminus.

Objicies tertiò. Prædicatio actualis est judicium, & prædicabilitas est perceptio.

Atqui judicium non tollit perceptionem.

Ergo prædicatio non tollit prædicabilitatem.

Respondeo distinguendo minorem. Judicium non tollit perceptionem, & eam tamen aliquando limitat, concedo; secus, nego : quare nego consequentiam. Equidem judicium non tollit perceptionem; sed eam aliquando limitat. Verbi gratia, si percepi *hominem* generatim, fieri poterit ut ista idea generalis per judicium restringatur, putà in ista propositione, *Petrus est homo* : nam tunc *homo* non generatim, sed singulariter accipitur.

QUÆSTIO IX.

De genere & differentia.

QUARTA principiorum metaphyſicorum conjugatio *genus* & *differentiam* comprehendit, quæ inter attributa univerſalia numerantur, de quibus multa quærere ſolent, quibus breviter ſatisfaciemus.

Quærunt primò, utrum genus in unica ſpecie, & ſpecies in unico individuo conſervari poſſit.

Reſpondeo genus in unica ſpecie, & ſpeciem in unico individuo cæteris poſſibilibus conſervari.

Probatur prima pars, de qua ſola controverſia eſt. Quod habet totum ſuum *eſſe* in unica ſpecie, illud conſervari poteſt in unica ſpecie, cæteris poſſibilibus.

Atqui genus habet totum ſuum *eſſe* in unica ſpecie: v. g. *animal* habet totum ſuum *eſſe* in *homine*; cùm homo ſit animal, id eſt, cùm vivat, progrediatur, & ſentiat.

Ergo genus conſervari poteſt in unica ſpecie, ſi modò plures aliæ ſint poſſibiles.

Enimverò, ſi quid obſtet quominus genus conſervetur in unica ſpecie, id profectò eſt, quòd tùm intelligi nequeat multis ſpeciebus convenire.

Atqui licèt in unica ſpecie exiſtat, poteſt tamen per mentem intelligi aptum ut multis conveniat: v. g. cùm ſolus homo ex omnibus animalibus poſt reſurrectionem ſupererit, *animalitas* tamen per mentem abſtracta multis animalium ſpeciebus poſſibilibus convenire poſſe intelligetur.

Ergo genus conſervari poteſt in unica ſpecie.

Probatur ſecunda pars eâdem ratione. Nam

species totum habet esse in unico individuo, dummodò plura sint possibilia.

Objicies primò cum Thomistis. In hoc discrepat genus à specie, quòd genus sit totum duntaxat *potentiale*, id est, quòd habet partes *sub se*, quæ dicuntur *subjectiva*, sive *inferiora*, quibus ipsum attribui *potest*, ut animal homini & bruto convenit: species verò non tantùm sit totum *potentiale*, sed etiam totum *actuale*, id est, quod habet partes *in se*, quæ actuales sunt, ut homo continet in se corpus & mentem.

Ergo licèt species conservetur in unico individuo, non tamen potest genus in unica specie conservari.

Respondeo negando consequentiam. Quamvis enim *totum potentiale*, cujusmodi est genus, multas exigat partes *subjectivas*, seu species, eas tantùm requirit possibiles, non autem existentes, unde conservari potest in unica specie, dummodò aliæ sint possibiles.

Objicies secundò. Nullum habemus exemplum generis, quod conservetur in unica specie: sed multæ sunt species quæ conservantur in unico individuo. Docet enim sanctus Thomas primâ parte quæst. 50. art. 4. unumquemque Angelum ab alio distingui specie: neque duos esse posse ejusdem speciei Angelos.

Ergo species conservari potest in unico individuo; non autem genus in unica specie.

Respondeo negando antecedens. Nam post resurrectionem solus homo ex omnibus animalibus supererit, & proinde genus in unica specie conservabitur. Non autem adeo certum est speciem aliquam in unico individuo actu conservari: quanquam id de Phœnice narrat Plinius lib. 10. hist. nat. cap. 2. Quod spectat ad Angelos, tam possunt inter se solo numero differre, quàm humanæ men-

tes. Quare certum non est tot esse Angelorum species quot sunt Angeli: imò à sancti Thomæ opinione hoc loco Theologi communiter recedunt.

Quærunt secundò, utrum species quatenus generi subjicitur, sit universalis.

Respondeo speciem neque universalem esse, quia *subjicibilis* est, quoniam hoc sensu multis non convenit; neque etiam quia *prædicabilis* est: quia nullum existit universale in *prædicando*: sed eam tantùm esse universalem quia multa *repræsentat*, sive quia est idea generalis communi nomine expressa, quæ multa simul singularia referre potest: quod quidem ex dictis est manifestum.

Quærunt tertiò, utrum dentur aliquæ species infimæ; id est, quæ ita sint species, ut dici nequeant genera, sive quæ individuis immediatè conveniant.

Respondeo dari species infimas. Nam species infimæ sunt eæ, quæ individuis immediatè conveniunt, sive quæ individua immediatè exhibent. Atqui dantur ejusmodi species: nam homo v. g. convenit immediatè Petro, Paulo & cæteris; circulus cuilibet circulo singulari convenit. Ergo dantur species infimæ.

Quod verò divus Hieronymus in vita sancti Pauli Eremitæ refert plures visas fuisse hominum species à divo Antonio etiam Eremita.

Respondeo divum Hieronymum id referre, non affirmare. Sed præterea probabile est hæc monstra Dæmonis tantùm ludificationibus apparuisse. Unde natura humana est species infima respectu individuorum existentium, licèt fortasse genus dici possit respectu aliarum specierum possibilium.

Quærunt quartò, utrum detur aliqua species infima, quæ ne divinitùs quidem possit evadere genus.

Respondeo quasdam esse species, quæ fortasse nequeant evadere genera, cujusmodi sunt *circulus*, aut *binarius numerus*: neque enim plures videntur existere posse vel circulorum, vel binariorum numerorum species.

Verùm sunt aliæ species, quas negare non audemus per omnipotentiam divinam evadere posse genera: qualis est natura humana, quæ fortasse in plures species Deo volente dividi posset. Sed ea quæstio naturalem scientiam longè excedit, nec proinde nobis est proponenda: quæ enim sunt in rerum natura quærimus, non quid à Deo fieri possit.

Quærunt quintò, utrum in omni specie sit una & simplex differentia, quæ cum ea sit reciproca.

Respondeo in quibusdam speciebus unicam esse, ac simplicem, reciprocamque differentiam; in quibusdam verò non item.

Etenim mens omnis est cogitans; & omne cogitans est mens. Corpus etiam omne est extensum saltem *radicaliter*, & *aptitudinaliter*; & omne extensum est corpus. Sic etiam omne triangulum est tribus lineis clausum, & omne tribus lineis clausum est triangulum.

Ergo in iis omnibus una est & reciproca differentia.

In aliis verò multas differentias congerere necesse est. Verbi gratiâ, si definiendus sit lapis, dicetur esse corpus mixtum, quod durum est, quodque in tenuissimum pulverem contundi potest; non auri argentique instar in laminas diduci: & cæteræ ejusmodi differentiæ erunt congerendæ. Eadem est ratio aliarum plurium specierum.

Ergo multæ sunt species in quibus non est unica & simplex differentia.

Quærunt sextò, utrum detur differentia negativa in aliqua specie.

Respondeo ita esse, dummodò sit aliqua differentia positiva in alia specie. Verbi gratiâ, *linea* differt à *superficie* per negationem latitudinis, & *superficies* à *solido* per negationem profunditatis.

Quòd si dicas differentiam addere aliquid generi.

Respondeo distinguendo propositionem. Addit aliquid vel *negativum*, vel *positivum*, concedo: addit aliquid *positivum* semper, nego. Nam *irrationalitas*, seu carentia rationis addit aliquid *negativum* tantùm in belluis, *non positivum*. Animalitas quippe generatim sumpta nec includit, nec excludit rationalitatem positivè; sed spectata in homine eam includit, in bellua verò excludit.

Quærunt septimò, utrum detur differentia numerica essentialis, quæ in singulis individuis sit gradus metaphysicus gradui specifico superadditus, nempe *singularitas*, aut *hacceitas*; & in Petro, ac Paulo *Petreitas*, ac *Pauleitas*.

Respondeo non aliam admitti oportere differentiam numericam, quàm rei cujusque existentiam, ut superiùs ostendimus, ubi de *singularitate*, seu *principio individuationis*. Nam cùm concipitur genus ut abstractum à speciebus, v. g. *figura* generatim, rectè intelligitur non posse hoc modo existere: siquidem figura generatim, neque est *circulus* præcisè, neque *quadratum*, neque ulla figura determinata, sed iis omnibus convenit tanquam pars essentiæ communior tantùm: adeoque indiget aliqua differentia specifica & determinante ut existat. Sed cùm concipitur species v. g. *circulus*, aut *quadratum*; nihil ipsi deest quominus existat: ac si posset ex mente ipsa foras exire, tum sine ullo addito subsistere intelligeretur.

Quærunt octavò, utrum genus *formaliter* sumptum includatur in differentiis sui divisivis.

Respondeo non includi formaliter. Nam v. g.

animal ſumptum *formaliter*, & *præcisè* ſecundùm *formam* & ideam animalis omnibus hominibus communem, non includitur in rationalitate, & irrationalitate, quia ab utraque abſtrahitur & ſeparatur per mentem.

Includitur tamen *realiter* & *identicè*, ut aiunt, genus quodlibet in differentiis ſui diviſivis, cùm eæ differentiæ nomine concreto exprimuntur: v. g. figura, quæ genus eſt reſpectu circuli & trianguli includitur *realiter* & *identicè* in differentiis circuli & trianguli nomine concreto expreſſis. Nam differentia circuli in hoc conſiſtit, quòd ſit planus & rotundus; differentia verò trianguli, quod tribus lineis ſit contentum. Omne autem planum & rotundum eſt figura. Item omne tribus lineis contentum eſt figura.

Quærunt nonò, utrum differentia ſuperior includatur *formaliter* in inferiore: v. g. utrum *ſenſitivitas* includatur *formaliter* in *rationalitate*.

Reſpondeo non includi formaliter. Nam ſenſitivitas v. g. *præcisè* & *formaliter* accepta; ſive *reduplicativè*, ut loquuntur, id eſt, ſenſitivitas quatenus *ſenſitivitas*; ſive ſenſitivitas *ut ſic*, id eſt, ſpectata quatenus eſt ſenſitivitas, & *reduplicatâ* voce, *ſenſitivitas*, per particulam *quatenus*: ea inquam abſtrahit à rationalitate. Si tamen differentia ſuperior ſpectetur in aliquo individuo, v. g. in Petro, & concreto nomine exprimatur, includitur *realiter*, *præſuppoſitivè*, & *identicè* in inferiori: quia ſenſitivum v. g. eſt quid *reverà idem* ac rationale in Petro juxta vulgarem Scholarum doctrinam, & *præſupponitur* ſemper à rationalitate.

Quærunt decimò, an differentiæ idem genus dividentes ſint oppoſitæ.

Reſpondeo primò differentias illas, quarum una poſitiva eſt & altera negativa, opponi inter ſe

privativè seu *contradictoriè*: quia pugnant ut id quod est & non est.

Secundò differentias ex utraque parte positivas, non esse *oppositas*, sed *diversas* aut *disparatas*, ut ex iis quæ diximus prima parte Compendii Metaphysices cap. 2. facilè intelligitur.

QUÆSTIO X.

De substantia & subsistentia.

Quid sit *substantia*, quid *subsistentia*, satis explicatum fuit in Compendiis tum Logicæ tum Metaphysicæ. Unum hoc loco nobis expendendum est, quod inter philosophos ac Theologos Scholasticos magnopere est controversum, scilicet utrum *subsistentia* sit positiva quædam *entitas* naturæ superaddita, ab eaque reipsâ distincta. Quam quidem controversiam priusquam dirimere aggrediamur, quæ certa sunt à dubiis & incertis sunt seponenda.

Certum est igitur primò, ad fidem Christianam non pertinere, ut subsistentia tanquam entitas quædam positiva à natura distincta propugnetur: id enim nusquam definitum fuit, ac contrarium major & sanior pars Theologorum tuetur.

Certum est secundò, rationem personæ, seu *personalitatem*, & negativâ & positivâ dictione exprimi posse. Quemadmodum enim in *figura* exprimenda interdum positivâ dictione utimur, putà cùm dicimus eam esse *corporis terminum*; interdum negante, v. g. cùm dicimus eam esse *negationem ulterioris extensionis* in corpore: sic per *subsistentiam* dicimus rem esse *completam*: & tunc positivâ dictione exprimitur; nam *substantia complementum* dicitur.

vel negamus per ſubſiſtentiam aliquod ens eſſe in alio tanquam in perfectiore; tumque negativâ dictione explicatur ſubſiſtentia: eſt enim, ut ita dicam, *negatio communicabilitatis in ſubſtantia*. His explicatis, ſit

CONCLUSIO.

SUBSISTENTIA non eſt entitas naturæ ſuperaddita.

Probatur. Subſiſtentiæ nomine nihil aliud intelligitur, quàm ultimum ſubſtantiæ complementum, quo ſubſtantia fit *ſui juris*, ac totum & integrum ſuarum functionum aut proprietatum principium.

Atqui ejuſmodi complementum nullam addit entitatem poſitivam naturæ; ſed tantùm *incommunicabilitatem*, ſeu negationem communicabilitatis: quemadmodum terminus aut figura corporis addit tantùm negationem ulterioris extenſionis.

Ergo ſubſiſtentia nullam entitatem poſitivam addit ipſi naturæ.

Præterea ſi ſubſiſtentia concipi debeat ut entitas à natura diſtincta, id ſanè fit propter qualemcunque explicationem myſteriorum ſanctiſſimæ Trinitatis & Incarnationis.

Atqui ad eam explicationem nihil planè confert inexplicabilis illa entitas: imò ipſi adverſari videtur.

Primò enim in ſanctiſſima Trinitate ſtatui non poſſunt tres ſubſiſtentiæ reverà & quoad entitatem à natura Divina diſtinctæ: alioquin eſſet *quaternitas* rerum in Deo: cum ſit tantùm Trinitas, juxta fidem Catholicam.

Secundò, in myſterio quoque Incarnationis intelligi non debet ſubſiſtentia tanquam entitas à natura humana diſtincta. Cùm enim Verbum divinum aſſumpſerit quicquid erat poſitivum in naturâ humana, certè ſubſiſtentiam humanam aſſumpſiſ-

set, secùs ac docet fides Catholica.

Ergo subsistentia concipi non debet quasi entitas quædam ipsi naturæ superaddita.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Verbum divinum secundùm sanctos Patres *assumpsit naturam humanam, & consumpsit personam.*

Sed si personalitas, seu subsistentia foret negatio; non entitas positiva, consumi non potuisset.

Ergo non est negatio, sed entitas positiva.

Respondeo distinguendo maj. quantùm ad secundam partem *Consumpsit personam* impropriè loquendo, quatenus effecit ne natura humana esset principium totum & integrum operationum Christi, concedo *consumpsit* propriè, adeo ut entitatem aliquam naturæ humanæ superadditam destruxerit, nego. Simili modo distinguo minorem & nego consequentiam. Quemadmodum enim aquæ gutta in Oceanum injecta suam *totalitatem* deperdit, & fit pars Oceani, quamvis nullam entitatem positivam amittat: sic humanitas in Christo non destructione aliquâ, verùm eo ipso, quòd non seorsim, sed in Verbi persona subsistat, propriam non habet *subsistentiam*, hoc est, non habet rationem principii totalis, ut aiunt, & integri suarum operationum.

Sed inquies. Si subsistentia nihil aliud sit, quàm *negatio*, non minùs Verbum divinum amisit propriam subsistentiam in Christo, quàm humanitas suam: nam non fuit ampliùs principium totum & integrum suarum operationum.

Respondeo negando propositionem, & paritatem. Natura enim humana unita est verbo tanquam nobiliori; ut gutta unitur Oceano tanquam præstantiori. Unde quemadmodum gutta, non

verò Oceanus rationem *totius* amittit: sic natura humana, non autem Verbum divinum caret propriâ subsistentiâ in Christo. Quippe Verbum divinum post unionem hypostaticam remanet adhuc principium totum attributorum suorum *notionalium*, *vel personalium*; putà generatur à Patre, &c. humanitas verò non est principium integrum actionum humanarum: non *actiones sunt suppositorum*, & actiones Christi non *humanæ* tantùm erant, sed *theandricæ*.

Objicies secundò. Nisi subsistentia tanquam positiva entitas à natura distingueretur, certè in Christo Domino foret subsistentia humana: quod falsum est.

Respondeo distinguendo propositionem. Foret in Christo Domino subsistentia humana, quantùm ad entitatem, esto: quantùm ad propriam rationem, seu quantùm ad connotationem, nego. Etenim eo modo remanet subsistentia humana in Christo Domino, quomodò *totalitas* remanet in aquæ gutta postquam in Oceanum injecta est, hoc est, remanet secundùm entitatem. Nam si ista gutta rursus ab Oceano separaretur, ea foret quid *totum* sine ullius èntitatis additione; ut natura humana Christi, si dimitteretur à Verbo divino, in se subsisteret propriâ subsistentiâ absque ullius entitatis accessione. Sed quemadmodum aquæ gutta in Oceanum injecta non habet veram rationem *totius*, sed *partis*: ita naturâ humanâ in Christo non habet propriam rationem subsistentis, sive non habet subsistentiam quantùm ad *connotationem*, cùm suas operationes non *connotet* tanquam earum principium totum & integrum.

Inferes. Ergo in Christo sunt duæ subsistentiæ.

Respondeo distinguendo consequens. Sunt duæ subsistentiæ quantùm ad entitatem, quia nulla deest entitas naturæ humanæ, cujus defectus im-

pediat quominus natura humana subsistat in Christo, concedo: sunt duæ subsistentiæ quantùm ad connotationem, nego. Natura enim humana in Christo Domino non habet subsistentis rationem, cum non connotet suos actus, tanquam eorum principium totum & integrum, ut dictum est.

Subsumes. Ergo saltem aliquo sensu duæ sunt in Christo personæ.

Respondeo negando subs. *Persona* quippe nomen connotationem includit, nec convenit omni naturæ rationali; sed ei tantùm quæ non est *hypostaticè* seu *persona iter* alteri nobiliori unita, sive quæ suos actus connotat tanquam eorum principium totum & integrum: non est autem duplex hujusmodi integrum principium operationum in Christo: quare duplex non est persona.

Objicies tertiò. Si substantia præcisè subsistentiam amitteret, quod alteri uniretur, frustrà sancti Patres laboravissent ut Nestorium convincerent duas admittentem in Christo personas: facilè quippe demonstrare potuissent naturam humanam propriâ carere subsistentiâ in Christo, quòd esset alicui nobiliori unita, nimirum Verbo divino.

Respondeo distinguendo propositionem. Facilè demonstrare potuissent naturam humanam carere propria subsistentia in Christo, si Nestorius unionem *substantialem* inter Verbum divinum & naturam humanam admittere voluisset, concedo: si *accidentalem* tantùm, nego. At unionem tantùm accidentalem admittebat, ut colligitur ex sancto Thoma 3. parte quæst 2. art 6. per quam unionem affirmabat Verbum habitare in homine, & hominem esse Verbi instrumentum: non verò agnoscebat in Christo unicum ac totale operationum principium. Ecclesia autem Catholica naturam humanam cum Verbo divino in unitate

personæ sic conjunctam esse in Christo Domino definivit, ut utraque natura, Divina nimirum & humana, maneret inconfusa, & idem suppositum esset *Deus homo*.

In hoc igitur maximè sita erat Nestorii hæresis, quòd negaret *hypostaticam*, sive *personalem*, quæ substantialis est, intercedere unionem inter Verbum divinum & naturam humanam; quodque naturam humanam à Verbo assumptam, totale esse suarum operationum principium contenderet. Unde duas in Christo personas pertinaci animo defendebat.

Quæ ut clariùs intelligas, observa triplex esse *unionis* genus. Alia dicitur *accidentalis*, quâ duo sic uniuntur, ut non efficiant aliquod suppositum, cujusmodi est unio vestis cum homine. Alia dicitur *hypostatica*, seu *personalis*, quæ substantialis est, quâ duæ naturæ in unum suppositum uniuntur, ut Verbum divinum & natura humana in Christo. Tertia denique est *essentialis*, quâ duæ partes inter se uniri ex naturæ instituto postulant, ut corpus & mens in homine. Unio autem naturæ humanæ cum Verbo divino in Christo neque accidentalis est, neque essentialis; sed hypostatica, seu personalis, aut substantialis.

Objicies quartò. Si subsistentia sit tantùm negatio, Verbum divinum negationem duntaxat supplevit.

Respondeo explicando propositionem. Supplevit negationem *complebilitatis*, ut aiunt, hoc est, effecit ut natura humana in Christo Domino compleri ampliùs non posset, concedo: supplevit negationem, seu carentiam complementi tantùm, nego.

Instabis. Natura humana in Christo vel aliquid amisit, vel nihil.

Respondeo illam nihil propriè amisisse; sed

eam nunquam habuisse *rationem personæ*, seu *personalitatem*, quæ est aliquid *connotativum*, non verò aliquid *entitativum* naturæ superadditum. Nunquam enim natura humana in Christo connotavit suos actus tanquam eorum principium totum & integrum. Equidem si natura humana Christi extitisset ante hypostaticam unionem, fuisset sui juris, & totum ac integrum suarum operationum principium: sed hoc ipsi in unione hypostatica competere non potuit.

Urgebis. Natura humana in Christo fuit liberrima.

Ergo fuit sui juris.

Respondeo distinguendo consequens. Fuit sui juris, ut natura, quæ non erat principium totale suarum operationum, concedo: fuit sui juris, ut persona, seu ut principium totum & integrum suarum operationum, nego.

Objicies quintò. Inter duo entia completa nulla potest esse unio substantialis.

Ergo inter Verbum & naturam humanam nulla potest esse unio substantialis, si subsistentia nihil aliud sit, quàm negatio.

Respondeo distinguendo ant. Non potest esse unio substantialis inter duo entia completa tum in ratione personæ, tum in ratione naturæ, concedo: si unum ex illis entibus sit tantùm completum in ratione naturæ, nego: quare nego consequentiam. Natura enim humana in Christo est tantùm completa in ratione naturæ, non in ratione suppositi, seu personæ; cùm non sit principium totum & integrum suarum operationum.

Objicies sextò. De una & eadem re affirmari non possunt contradictoria.

Sed dicimus Verbum divinum assumpsisse naturam humanam, non assumpsisse personam.

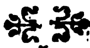
Ergo natura humana & persona non sunt una & eadem res.

Respondeo missâ majore, quæ negari potest, distinguendo minorem. Dicimus Verbum divinum assumpsisse naturam humanam, quæ non fuerit sui juris, concedo assumpsisse naturam humanam quæ fuerit sui juris, ac principium totum & integrum suarum operationum, nego : quare nego consequentiam. Hæc autem abundè fuerunt exposita : indèque sequuntur duo

Corollaria.

PRIMUM. Subsistentia non distinguitur à natura ut res à re, sed tantùm ut *connotatio*, seu *relatio* : quia subsistentia nullam addit positivam entitatem ipsi naturæ.

Secundum. Existentia substantialis, seu existentia naturæ substantialis, non est *formaliter* quid idem ac subsistentia, nisi sumatur existentia naturæ substantialis prout *incommunicabilis*. Nam natura humana in Christo existit, sive habet *esse* substantiale; neque tamen propriam habet subsistentiam, cùm non sit incommunicabilis, nec totum & integrum suarum operationum principium: id enim subsistentiæ nomine intelligitur : nam per eam substantia ultimò terminatur & completur. Unde *subsistentia* est veluti *substantia sistentia*, ut *inhærentia*, quæ de accidente dicitur, est *in alio hærentia*.

DISPUTATIO IV.

Ce causis entis.

CAUSÆ definitionem, variasque causarum species attulimus in Compendio Metaphysicæ, primâ parte, cap. 3. Supersunt tantummodò quæstiones aliquot circa singulas causas solvendæ.

SECTIO PRIMA.

De causa finali.

A Causa finali incipimus, de qua sit

QUÆSTIO PRIMA.

Utrum finis sit vera causa, & quomodo effectricem moveat.

CAUSA finalis ea dicitur propter quam aliquid fit, sive quæ causam effectricem ad operandum allicit: sit igitur

CONCLUSIO PRIMA.

CAUSA finalis est vera causa saltem *objectiva.*

Probatur. Ea est vera causa saltem objectiva, quæ *objectivè* percepta, id est, tanquam *objectum* menti exhibitum, causam efficientem ad agendum allicit.

Atqui causa finalis *objectivè* percepta causam efficientem ad agendum allicit: nam sine ea nunquam se causa effectrix, saltem ratione prædita, ad agendum determinaret: ut sentiunt omnes.

Ergo causa finalis est vera causa saltem objectiva: imò est prima causarum, quia cæteras ad agendum determinat.

Nunc quæritur quomodò causa finalis effectricem moveat; an per suam bonitatem cognitam, sive, ut aiunt, per suum *esse reale*; an per sui cognitionem formaliter sumptam, sive, ut loquuntur, per suum *esse intentionale*: qua de re sit

CONCLUSIO SECUNDA.

FINIS movet secundùm suum *esse reale*, non verò secundùm suum *esse intentionale*.

Probatur. Per illud finis movet per quod allicit agens ad agendum: nam in eo posita est ejus *causalitas*, ut aiunt, seu causandi modus, quòd agens ad agendum alliciat: unde ejus motio est tantùm *metaphorica*.

Atqui finis allicit agens per suum *esse reale*, seu *objectivum*, id est, per suam bonitatem cognitam; non verò per suum *esse intentionale*, seu per sui cognitionem formaliter sumptam. Etenim cùm ægrotus v. g. potionem medicam sumit propter sanitatem, non solâ sanitatis cognitione *formaliter* sumptâ allicitur; sed ipsâ sanitate *objectivè* cognitâ.

Ergo finis movet causam efficientem per suum esse reale.

Sed inquies. Sæpè finis non habet *esse reale*.

Respondeo

Respondeo distinguendo propositionem. Sæpè finis non habet esse reale, si per esse reale intelligatur aliquid diversum à conceptu objectivo, concedo: secùs, nego. Nam per esse reale hoc loco intelligitur tantùm conceptus *objectivus*, qui nempe conceptui *intentionali*, seu cognitioni *formali* ipsius finis opponitur, ut in conclusione expressum est; non verò intelligitur id quod opponitur conceptui objectivo, tanquam quiddam in rebus existens: hoc enim sensu finis plerumque non habet esse reale.

Quod autem de fine dicimus: id etiam intelligi debet de causa exemplari, quæ movet secundùm esse reale, id est, secundùm esse *objectivum*, quod habet in intellectu; non verò secundùm esse *intentionale*, id est, secundùm *cognitionem* formalem. Res enim cognita, non ipsamet cognitio dici potest causa exemplaris; cùm artifex, dum operatur, in suum exemplar animum intendat, de cogitatione autem sua ne cogitet quidem. Jam sit

QUÆSTIO SECUNDA.

Utrum omnia propter finem operentur & quomodò.

OMNE agens vel est *dianoëticum*, hoc est, cogitatione pollens, ut Deus, Angelus, & homo; vel ratione destitutum, ut belluæ, & res omnes corporeæ. His positis, sit

CONCLUSIO PRIMA.

AGENS dianoëticum, seu ratione pollens ut Deus, Angelus, & homo, alicujus finis intuitu semper operatur.

Probatur. Qui intuitu finis sese ad agendum determinat, ille propter finem operatur, ut manifestum est.

Atqui omne agens dianoëticum, sive sit Deus, sive Angelus, sive homo, intuitu finis ad agendum se determinat: neque enim aliter quàm intuitu finis agere concipitur; cum id maximè agens *dianoëticum* constituat, quòd sibi finem in agendo proponat. Sed Deus non alium habet suarum operationum finem quàm seipsum: quandoquidem, ut habetur Proverb. cap. 16. v. 4. *universa propter semetipsum operatus est Dominus.*

Ergo omne agens dianoëticum alicujus finis gratiâ semper operatur.

CONCLUSIO SECUNDA.

RES corporeæ aguntur in finem, non propriè agunt propter finem.

Probatur prima pars. Quæ ab Auctore sapientissimo reguntur, ac moventur, ea in finem aguntur seu ordinantur: sapientis quippe gubernatoris est res omnes, quas dirigit, ad aliquem semper finem ordinare.

Atqui res corporeæ, utpote ratione destitutæ, ab Auctore naturæ sapientissimo reguntur, ac moventur, tanquam sagitta à sagittario, ut docet sanctus Thomas 1. 2. quæst. 1. art. 2. idque ex eo constat, quòd certo semper, constantique modo, non temerè, ac fortuito moveantur, ut observat Aristoteles libro 2. Physicorum cap. 8.

Ergo res corporeæ in destinatos sibi fines aguntur.

Probatur secunda pars. Quæ neque sibi finem proponunt, quo se ad agendum determinent, neque ex consilio operantur, ea propriè non agunt propter finem.

Atqui res corporeæ neque finem sibi proponunt, quo se ad agendum determinent, neque ex consilio operantur; cùm ratione & consilio careant, ut fatentur qui naturales rerum ideas consulunt.

Ergo res corporeæ non agunt propriè propter finem.

Sed specialis occurrit quæstio circa belluas, utrum & quomodò propter finem operentur, an *materialiter* an *formaliter*?

Ea propter finem *formaliter* agere dicuntur, quæ in finem tendunt, quatenus finis est, sive quæ finem sub ratione finis cognoscunt, & habitudinem seu relationem mediorum ad finem. Ea verò dicuntur agere propter finem *materialiter* tantùm, quæ tendunt in id quod finis est, non tamen ipsum sub ratione finis cognoscunt. His explicatis, sit

CONCLUSIO TERTIA.

Belluæ propter finem *materialiter* tantùm, non propter finem *formaliter* operantur.

Probatur. Ea propter finem *materialiter* tantùm, non propter finem *formaliter* operantur, quæ nec cognoscunt finem quatenus finis est, nec habitudinem mediorum ad finem.

Atqui belluæ nec cognoscunt finem, quatenus finis est, nec habitudinem mediorum ad finem: cùm ad id necessaria sit ratio, sive mens, quæ sola potest res inter se comparare, & ordinem sive habitudinem unius ad alteram intelligere. Belluæ autem ratione carent, cum sint omnes *sicut equus & mulus quibus non est intellectus*.

Ergo belluæ propter finem *materialiter* tantùm, non propter finem *formaliter* operantur.

Corollarium.

Belluæ non secus ac cæteræ res corporeæ aguntur potiùs in finem, quàm propter finem agant. Nihilominus populari loquendi modo propter finem agere dicuntur.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Belluæ sunt ratione aliquâ saltem tenui præditæ.

Ergo agunt propter finem formaliter spectatum.

Respondeo negando antecedens. Ea quippe non sunt ratione prædita, in quibus nulla apparet libertas; quæque nullum habent sermonis commercium. Atqui in belluis nulla apparet libertas, sed instinctu & necessitate naturæ semper aguntur, ut ex eo constat quod nullo pudore afficiantur, nulla decori lege teneantur, &c. Deinde nullum habent sermonis commercium, quamvis earum nonnullæ organis ad loquendum idoneis sint instructæ, ut patet in picis & psittacis. Ergo nulla est in belluis ratio.

Probabis ant. Magna est in belluis quibusdam docilitas, & industria, ut in simiis, in canibus, & aliis, quæ præterita cum futuris conjungunt, & ex inflectis sibi plagis cavent ab iis, quæ impendent.

Ergo admittenda est in belluis ratio.

Respondeo distinguendo ant. In belluis est docilitas, & industria impropriè dicta, concedo: propriè sumpta, nego: quare nego conseq. Omnis quippe industria, omnis docilitas, & recordatio, quæ in belluis occurrit, ex connexione spirituum & imaginum aut specierum corporearum, non ex

ratione ipsa ducitur, ut saniores Physici sive ex veteribus sive ex recentioribus semper confessi sunt.

Urgebis. Ex concessis est saltem imperfecta in belluis docilitas.

Ergo ex concedendis est imperfecta ratiocinatio.

Respondeo negando conseq. Non enim concedimus docilitatem omnem esse cum ratiocinatione conjunctam, aut docilitatem esse ratiocinationis argumentum, nisi sit cum cogitatione conjuncta.

Objicies secundò vulgatum illud de cane, qui leporem sequitur, experimentum. Cùm enim ad trivium pervenit, relictis primâ & secundâ viâ, tertiam ingreditur.

Atqui id fieri non potest quin canis ita ratiocinetur. Non transiit lepus per hanc, neque per istam viam: itaque per illam.

Ergo in cane est ratio. Idem de cæteris ferri debet judicium.

Respondeo negando minorem. Nam canis ille olfactu, non ratiocinatione tertiam semitam ingreditur. Ratio quippe seu ratiocinatio detegere non potest, quam viam lepus institerit. Unde si canis nullo afficiatur leporis odore, in sua statim recurrit vestigia. Quamobrem belluæ in his & aliis hujusmodi motibus, solo impetu citra rationem aut consilium aguntur: nec bonum percipere possunt, neque ut honestum, neque ut jucundum, neque ut utile; imò non illud cognoscunt ut bonum; licèt in id quod physicè bonum est, naturæ instinctu impellantur.

Objicies tertiò. Bulluæ usurpant media propter finem: v. g. hirundo colligit paleas propter nidum.

Ergo belluæ agunt propter finem formaliter.

Respondeo distinguendo antecedens. Usurpant

media, nec ea cognoſcunt quatenus media ſunt, concedo: ea cognoſcendo ut media, nego: quare nego conſequentiam. Hirundo enim impetu naturæ, non ulla ratione, vel electione nidum vernâ tempeſtate comparat. Atque hæ & ſimiles belluarum operationes in varios tantùm affectus & motus, non in ullam ratiocinationem ſunt refundendæ, ut variis operibus demonſtrarunt noſtræ præſertim ætatis Phyſici.

QUÆSTIO TERTIA.

Utrum plures fines ſimpliciter ultimos ſibi proponere quis poſſit.

JAM tertia movetur quæſtio utrum quis poſſit plures fines ſimpliciter ultimos ita ſibi proponere, ut unus ad alterum non referatur; ad eos autem omnia, quæ expetuntur, dirigantur. Et quidem nemini dubium eſt, quin homo naturâ ſuâ mutabilis, diverſis temporibus habere poſſit diverſos fines ultimos arbitrarios, pro varia ætatis & ingenii conditione. Adoleſcentes enim & juvenes plerumque voluptatem ac ludos; viri honores & gloriam; ſenes divitias ſectantur. Sed quæſtio eſt, an ſimul, & eodem tempore, unus idemque homo plures ſibi proponere poſſit fines *ſimpliciter* ultimos, & *totales:* qua de re ſit

CONCLUSIO.

NEMO poteſt plures fines ſimpliciter ultimos & totales ſibi ſimul proponere, ſeu Deo & mammonæ ſervire.

Probatur. Finis ultimus dicitur is ad quem alii fines referuntur, ipſe verò ad nullum refertur.

Atqui nemo poteſt plures hujuſmodi fines ſimpliciter ultimos ſimul ſibi proponere. Nam ponamus ipſum v. g. divitias & honores tanquam duos fines ultimos reſpicere : tum vel divitias referet ad honores , vel non referet : ſi primum , divitiæ non erunt finis ultimus , quia ad alium finem referentur: ſi ſecundum, honores non erunt finis ultimus, cùm omnia debeant ad finem ultimum referri.

Ergo nemo poteſt plures ſibi fines ſimpliciter ultimos , & adæquatos , ſeu completos proponere.

Cùm igitur Ethnici multos Deos adorabant , non eos ſibi tanquam fines ultimos & completos ſeorſim proponebant : ſed tantùm ut fines aliquos partiales. Cumque inter eos dividerent rerum dominia , ac Bacchum vitibus , Cererem frumentis, Martem armis præficerent ; unumquemque Deum certi tantùm boni largitorem aut defenſorem , non omnium bonorum auctorem concipiebant , nec proinde unumquemque Deum veluti finem omnium extremum ſpectabant : quod certè naturæ Divinæ omnino repugnat. Nam illud in idea entis ſummè perfecti , ſeu Dei , continetur, ut ſolum & unicum omnia nobis bona largiri , deſideria & vota noſtra complere poſſit. Eſt enim ut ait Boëtius libro 3. de conſolatione Philoſophiæ proſa 2. *omnium ſummum bonorum , cunctaque intra ſe bona continens , cui ſi quid abforet , ſummum eſſe non poſſet : quoniam relinqueretur extrinſecùs , quod poſſet optari.*

Quamobrem in eo ſolo , non in ullo bono creato, anguſtioribus ſcilicet finibus coarctato, felicitas noſtra quærenda eſt: quæ, definiente eodem Boëtio ibidem, eſt *copioſus bonorum omnium ſtatus , nec alieni egens ; ſed ſibi ipſi ſufficiens.*

SECTIO II.

De causa effectrice.

PAUCIS etiam quæstionibus circa causam effectricem tum primam, tum secundam propositis satisfaciendum est. Quare sit

QUÆSTIO I.

Utrum Deus, qui est prima causa effectrix, Mundum creare potuerit ab æterno.

EXISTIMAT sanctus Thomas 1. parte quæst. 46. art. 2. Mundum potuisse creari ab æterno; cæteri id negant: qua de re sit

CONCLUSIO.

MUNDUS ab æterno creari non potuit. Probatur. Quod initium habere debuit, illud ab æterno creari non potuit: nam quod est ab æterno nullum habuit initium.

Atqui quod creatum est, initium habere debuit Nam aliquo momento in ipsa Dei æternitate assignando creatum est. Quodcumque autem sumatur momentum in æternitate, ipsum infinita alia momenta præcedere debuerunt: alioquin æternitas non foret infinita, quod absurdum est.

Ergo Mundus ab æterno creari non potuit.

Deinde si dicant motum Solis v. g. aut alterius corporis fuisse creatum ab æterno: quæro quot dies insumpserit Sol, ut duodecimam Zodiaci par-

tem percurreret ? Si respondeant, triginta circiter dies, ut fieri nunc solet. Ergo motus ille initium habuit; nam ante hos triginta dies nullus erat motus. Quòd si per totam æternitatem spatium illud duodecimæ ferè partis Zodiaci à Sole lustratum velint : ergo etiam nunc ad eumdem motum necessaria foret æternitas, quod absurdum est. Sicque Mundus ab æterno creari non potuit.

Denique ut tritam in Scholis argumentationem adhibeamus, si tempus æternum, aut infinitam mundi durationem effluxisse concipiamus, jam infiniti dies elapsi sunt. Ac si unoquoque die Deus Angelum procreasset, jam infiniti essent Angeli.

Atqui infiniti dies non possunt esse elapsi, cùm ad rationem infiniti pertineat, ut exhauriri nunquam possit : neque Angeli possunt esse infiniti, cùm his alii in infinitum addi possint.

Ergo tempus, seu rei creatæ duratio ab æterno esse non potuit.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Tam Deus potuit Mundum creare ab æterno, quàm Sol lucem profudisset, si fuisset ab æterno : nam Deus agit in *instanti*, ut vulgò loquuntur, non secus ac Sol lumen profundere dicitur in instanti.

Atqui si Sol fuisset ab æterno, lucem profudisset ab æterno.

Ergo Deus Mundum condere potuit ab æterno.

Respondeo negando majorem & paritatem. Disparitas autem in eo est, quòd lumen Solis non sit res aliqua ab ipso Sole aut Solis natura distincta, sed modus corporeus essentialis ipsi Soli, quatenus est Sol; nempe est motus partium, quæ quaquoversus subtilioris materiæ radios impellunt, sine quo motu Sol non esset Sol. Res autem creatæ

ſunt quid diſtinctum à Deo. Quocirca minor argumenti propoſitio ſimilis eſt illi. Si Sol extitiſſet ab æterno, fuiſſet corpus lucens ab æterno: id eſt ſi fuiſſet Sol, fuiſſet Sol. Lux quippe ſeu luciditas eſt attributum eſſentiale Soli, non ſecus ac rotunditas eſt attributum eſſentiale circulo. Quod ſi lumen ſumatur pro eo quod eſt in æthereis ſpatiis expanſum, id quidem à Sole diſtinctum eſt, non tamen eſt Solis effectus; ſed eſt materia ſubtilis ab eo impulſa, quæ quamvis celeriter moveatur, non tamen temporis puncto à Sole ad nos uſque impellitur, ut norunt Phyſici. Atque ita, quamvis Sol fuiſſet ab æterno, non continuò lumen, pro ætherea ſubſtantiâ agitatâ aut preſsâ uſurpatum, extitiſſet ab æterno. At verò Mundus eſt effectus Dei: & quocumque momento creatus dicatur, innumeris anterioribus in Dei æternitate momentis anteverti debet, nec proinde poteſt ipſi Deo duratione adæquari.

Eadem eſt ratio alterius exempli, quod de pedis veſtigio afferre ſolent. Si enim, inquiunt, pes ab æterno fuiſſet in pulvere, ſemper quoque veſtigium aliquod pedi ſubeſſe debuiſſet. Id quippe verum eſt, quia veſtigium illud non eſt entitas, aut res, à pulvere excavato, & pede premente diſtincta; ſed tantùm eſt iſtius pulveris modus, ſine quo pulvis ab æterno dici non potuiſſet excavatus. Nihilque his exemplis efficitur, quàm id quod in hypotheſi ponitur; nempe lucem ab æterno fuiſſe extituram, ſi corpus ab æterno fuiſſet lucens; & veſtigium ab æterno fuiſſet extiturum, ex hypotheſi quòd ab æterno fuiſſet exaratum.

Sed cùm Mundus ſit res à Deo diſtincta, quæ ipſum duratione adæquare non poteſt, nullo modo inferre licet Mundum ab æterno creari potuiſſe, tametſi Deus *in inſtanti* agere concedatur.

Argumentum igitur ex Sole petitum, utiliter

quidem adhiberi potuit à sanctis Ecclesiæ Patribus adversus Arianos, ut ostenderent Verbum divinum esse Patri coæternum; quemadmodum lux Solis foret ipsi coæterna, si Sol esset æternus: quia quemadmodum lux Solis non est natura aliqua à Sole distincta; ita Verbum divinum est Patri consubstantiale, nec habet naturam à Patre distinctam. At si quæ natura à Deo distincta sit, qualis est natura Mundi, ea certè momento aliquo creari debuit; nec unquam duratione suâ Divinæ æternitati coæquari potuit.

Sed inquies. Deus non est minùs potens cùm agit liberè, quàm cùm agit necessariò.

Atqui si egisset necessariò, Mundum ab æterno produxisset.

Ergo liberè eum ab æterno producere potuit.

Respondeo distinguendo maj. Deus non est minùs potens dum agit liberè, quàm dum agit necessariò; & tamen absurda fit hypothesis, quæ ipsius naturæ repugnat, dum dicitur agere necessariò, concedo: neque hypothesis, quâ ponitur Deus agere necessariò, est absurda, nec naturæ Divinæ opposita, nego: quare concessa minore, nego consequentiam. Equidem si Deus esset agens necessarium, necessariò Mundum produxisset, idque ab æterno: ut si Deus esset ignis, arsisset ab æterno. Sed ea hypothesis absurda est, & naturæ Divinæ opposita. Nam Deus est ens summè perfectum. Ad summam autem perfectionem pertinet libertas, & dominium in proprios actus. Quare sine destructione ideæ divinæ supponi non potest Deus agere necessariò, nisi dum circa seipsum agit, v. g. dum seipsum cognoscit & amat; quia non potest à sui cognitione, & amore abstinere. Sed dum circa res alias versatur, quæ ipsum necessariò movere non possunt, absurdum omnino est Deum quasi agens necessarium in hypothesi ponere. Factâ au-

tem hypothesi absurdâ, mirum videri non debet, si alia absurda consequantur: v.g. Mundum potuisse creari ab æterno, & alia forsan hujusmodi. Quocirca omnes hujus generis conclusiones ex absurda hypothesi deductas nihil est quòd urgeant adversarii.

Instabis. Nullum est instans, seu punctum temporis, quo Deus Mundum creare non potuerit; & omni instanti, quo est, potest operari.

Ergo Mundus ab æterno creari potuit.

Respondeo distinguendo antecedens. Nullum est punctum temporis seorsim, & *in sensu distributivo*, ut vocant, acceptum, quo Deus Mundum creare non potuerit, concedo: nullum est instans *in sensu collectivo*, quo Deus Mundum creare non potuerit, nego: quare nego consequentiam. Itaque nullum est instans per mentem assignabile in tota æternitate, quo Deus Mundum creare non potuerit: nam singulis momentis seorsim & distributivè sumptis id potuit. At nullum est hujusmodi instans seorsim sumptum in Dei æternitate, quod infinita ante se non habeat momenta per mentem cogitabilia in æternitate. Unde Mundi duratio omnibus instantibus æternitatis simul & collectivè sumptis respondere nequit. Nam ut Dei immensitati, sic æternitati nihil adæquatè coextendi potest; sed utraque magis & magis potest participari, idque in infinitum; sic tamen ut nunquam exhauriatur.

Urgebis. A sensu distributivo ad collectivum valet consecutio, ut omnes fatentur.

Ergo si nullum sit instans distributivè, quo Mundus non potuerit creari, potuit omnibus.

Respondeo distinguendo antecedens. A sensu distributivo ad collectivum valet consecutio in his quæ sunt *actu*, concedo: in his quæ sunt *potentiâ*, nego: quare nego consequentiam. Omnia autem

æternitatis momenta per mentem humanam cogitabilia sunt tantùm *potentiâ*, non *actu*. Igitur si quis dicat, *Petrus est Philosophus*, *Paulus est Philosophus*, *&c. Ergo Petrus*, *Paulus*, *&c. sunt Philosophi*, valet consecutio: quia Petrus & Paulus actu existunt. Sed si quis dicat, *Deus ponere potest hunc hominem in rerum natura*, *& istum*, *& illum*: *ergo infinitos actu*: non valet consecutio; quoniam ii omnes non existunt nisi potestate. Omnia autem æternitatis momenta per mentem assignabilia existunt tantùm potestate, non actu: id est non tot concipi possunt à nobis *instantia* quæ nostro concipiendi modo in æternitate præcesserint, quin plura adhuc anteriora concipi possint: quemadmodum non tot secutura concipere licet quin adhuc plura in infinitum concipere valeamus. Quamvis enim æternitas sit *tota simul* in ipsa tamen per mentem considerata successionem concipimus.

Objicies secundò. Tempus fictitium & infinitum concipi potest, cui *æternitas* Dei respondeat: ut ejus *immensitas* respondere dicitur spatio imaginario.

Respondeo distinguendo propositionem. Concipi potest tempus infinitum abstractum & separatum à rebus, quod nostro concipiendi modo sit quid idem ac ipsa æternitas, in quo quidem tempore mens nostra partes anteriores in infinitum fingit, esto: concipi potest tempus infinitum à rebus ipsis durantibus minimè distinctum, & cum iis ab æterno creatum, nego. Nihil enim ab æterno potuit creari; cùm momentum quo quidpiam creatum est, innumera ante se habeat momenta per mentem nostram assignabilia in æternitate, cui proinde nulla res creata potest suâ duratione adæquari, ut sæpè diximus.

Instabis. Nihil obstat quominus Mundus ab æterno creari potuerit; neque ex parte Dei, qui

ſemper potuit agere; neque ex parte Mundi, qui ſemper potuit creari; nec demum ex parte creationis, quæ momento perficitur.

Reſpondeo negando propoſitionem. Repugnat enim Mundum creatum fuiſſe ab æterno, non quidem ex parte ipſius creationis, ſed ex parte Dei, & ex parte Mundi.

Primò quidem ex parte Dei: quia licèt ſingulis momentis, quæ in æternitate intelliguntur, ſeorſim ac diſtributivè ſumptis, Mundum creare potuerit; tamen quodcumque temporis punctum elegiſſet, illud ſemper infinitis aliis anteverti debuiſſet: quia hæc, quæ mente concipiuntur puncta in æternitate, exhauriri nunquam poſſunt.

Secundò, repugnat ex parte ipſius Mundi, eum ab æterno fuiſſe conditum; quia ut Mundus non poteſt exæquari immenſitati Divinæ, ita nec æternitati. Adde ea abſurda, quæ jam memorata ſunt, ex eo ducta, quòd mutatio omnis aut motus principium & ſucceſſionem requirat. Nam ſi homo, v.g. fuiſſet ab æterno conditus ambulans, quæri poteſt quandonam primum paſſum abſolviſſet? an primo momento æternitatis? Sed jam non fuiſſet æternitas, ſi primum habuiſſet momentum. An indiguiſſet totâ æternitate, ut primum paſſum abſolviſſet? Sed illud videtur abſurdum. Simili modo quæri poteſt an mulier prægnans ab æterno creata per totam æternitatem prægnans remanſiſſet, priuſquam pareret? An gallina ovis ſuis ab æterno incubans, per totam æternitatem ea fovere debuiſſet, ut excluſi fuiſſent pulli? An potiùs mulier poſt aliquot menſes peperiſſet, & gallina poſt aliquot hebdomadas excluſiſſet pullos? Quocumque modo reſpondeatur, nihil niſi abſurdum ex reſponſione ſequetur. Ergo Mundus aut motus creari non potuit ab æterno.

Objicies tertiò. Deus in tota æternitate, quam vocant *à parte poſt*, ſemper poterit agere.

Ergo ſemper potuit ab omni æternitate, *à parte ante*, operari, & Mundum ab æterno creare.

Reſpondeo diſtinguendo antecedens. Semper poterit agere per totam æternitatem ſubſequentem, ſive *à parte poſt*, in ſenſu diſtributivo, id eſt, nullum erit momentum determinatum, quo non poſſit agere, concedo: ſemper poterit agere *in ſenſu collectivo*, ita ut omnibus ſimul momentis agat, & ipſam æternitatem exhauriat, nego. Simili modo diſtinguo conſequens: ſemper potuit agere per totam æternitatem antecedentem, ſive *à parte ante*, in ſenſu diſtributivo, concedo: in ſenſu collectivo, nego. Nunquam igitur Deus poterit tot actus producere per totam æternitatem, quin plures in infinitum producere valeat, quia nunquam poterit æternitatem exhaurire. Similiter potuit priùs in infinitum creari Mundus à Deo; ſed non potuit ab infinito tempore; quia æternitas tam antecedens, quàm ſubſequens eſt quid infinitum *potentiâ*, non *actu*. Ad rationem autem infiniti *potentiâ* pertinet ut nunquam exhauriatur. Exhauſiſſet autem Deus æternitatem, ſi Mundum ab æterno produxiſſet.

QUÆSTIO II.

Utrum cauſa effectrix corporea agere poſſit in diſtans.

OMNIS actio corporis in aliud corpus motu ſolo perficitur: imò nihil aliud eſt quàm motus unius corporis in aliud incurrentis: ut cùm pila in aliam pilam impingitur. Quare in omni actione unius corporis in aliud, *contactus* quidam requiritur, qui duplicis eſſe poteſt rationis, ſcili-

cet vel *mediatus*, vel *immediatus*. Eſt *immediatus*, cùm unum corpus in aliud incurrit ſine ullo corpore interjecto, v. g. cùm pila in aliam pilam incidit. Eſt verò *mediatus*, cùm unum corpus in aliud agit per interjecta corpora, ut cùm Sol per æthereorum corporum motum nos calefacit, & illuminat. His poſitis, ſit

CONCLUSIO.

NULLA eſt, neque eſſe poteſt *naturaliter* actio corporis in aliud corpus diſtans, niſi ea per interjecta corpora tranſmittatur.

Probatur. Nulla eſt actio corporis in aliud corpus, niſi per motum.

Atqui motus ille unius corporis alteri communicari non poteſt, niſi, vel per contactum immediatum, cùm nempe ea corpora ſeſe contingunt, vel per contactum mediatum, nempe per interjecta corpora, cùm unum ab altero diſtat, ut clarè & diſtinctè omnes intelligunt.

Ergo, &c.

Et ſanè experientiâ conſtat admitti oportere aliquam, ut vocant, *activitatis ſpharam*, per quam circumquaque actionem ſuam diffundat agens. Nam ignis, v. g. non poteſt ad quamlibet diſtantiam calefacere; ſed ad certam tantùm & determinatam diſtantiam.

Atqui ſi daretur actio corporis in diſtans, nulla daretur *activitatis ſphara*; nec minùs calefaceret ignis ad mille paſſus, quàm ad unum, aut alterum pedem.

Ergo nulla datur actio corporis in rem diſtantem.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò, basiliscum solo aspectu mortem hominibus inferre.

Respondeo id inter vulgi errores referendum esse; ac si verum foret, per profluvia substantialia esse explicandum. Ergo in eo non datur exemplum actionis corporis in rem distantem. Idem dicendum de *torpedine* pisce, quæ piscatoris brachio torporem injicit; de vetularum fascinationibus; de influxibus syderum, &c.

Objicies secundò. Pulvis sympathicus ad aliquam distantiam vulnera sanat.

Respondeo ut priùs pulveris sympathici vim in solo corpusculorum profluvio esse collocatam; nec inde colligi posse, ullam dari actionem corporis in aliud corpus à se remotum.

QUÆSTIO III.

Utrum actio sit entitas ab agente, seu causa effictrice distincta.

EFFECTûs productio seu influxus causæ agentis in subjectum patiens, dicitur istius causæ actio: de qua quæritur utrum sit *entitas* ab agente distincta. Ad cujus quæstionis solutionem sit

CONCLUSIO.

ACTIO non est entitas ab agente & termino distincta.

Probatur. Quod nihil est aliud, quàm ipsum agens, quatenus agit in terminum, seu objectum,

non est entitas ab agente & termino distincta.

Atqui actio nihil aliud est, quàm ipsum agens, quatenus agit in terminum, seu objectum. Nam non potest actio tanquam entitas ab agente & termino distincta concipi. Verbi gratiâ, amor boni non potest clarè & distinctè intelligi, ut entitas diversa à voluntate, quatenus in bonum fertur; ustio nihil aliud esse concipitur præter ignem urentem, & rem quæ uritur: ac omnis entitas in ea re omnino superflua est, ut libenter concedunt, qui ideas claras & distinctas consulunt.

Ergo actio non est entitas ab agente & termino distincta.

Corollarium I.

Passio similiter non est entitas à patiente distincta. Sic percussio hominis alicujus ab alio pulsi, nihil aliud esse concipitur, quàm ipse homo, quatenus vel pede vel manu ab altero feriente est percussus.

Corollarium II.

Quæ sunt in diversis categoriis, non ideo semper reali distinctione, saltem majori, distinguuntur. Nàm *agens* & *patiens* sunt in categoria substantiæ; *actio* verò & *passio* peculiares constituunt categorias, etiamsi actio & passio non sint entitates ab agente & termino distinctæ. Item calor, quatenus est motus particularum ignis in manum incurrentium, dicitur ignis actio: quatenus verò recipitur in manu, dicitur passio. Ideoque idem calor in duabus diversis categoriis continetur. Quapropter Thomistæ minùs aptè facultates animæ rationalis ab ea reipsâ discernunt, quòd anima rationalis in categoria *substantiæ*; fa-

cultates verò illius in categoria *qualitatis* reponantur.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Nulla res præter Deum est sua actio.

Respondeo distinguendo propositionem. Nulla res præter Deum est sua actio *independenter* ab auxilio causæ superioris, concedo: *dependenter* ab isto auxilio, nego. Homo enim, v. g. non sic est sua actio, ut à Deo sit independens; sed tamen est sua actio *dependenter* à Deo, cùm ista actio nihil aliud sit, quàm ipse homo, prout est agens: nec quisquam actionem velut entitatem homini succrescentem clarè intelligere valet.

Objicies secundò. Actio voluntatis humanæ est aliquando supernaturalis.

Ergo est entitas à voluntate distincta.

Respondeo negando consequentiam. Non enim ideo dicitur *supernaturalis*, quòd sit entitas distincta à voluntate humana; sed quòd à solius humanæ voluntatis viribus non ita pendeat, quin speciali & supernaturali Dei auxilio præcipuè sit attribuenda.

Monitum.

Actio & passio docente Aristotele lib. de Categoriis cap. 9. duas habent proprietates: *nam* 1°. *recipiunt contraria*; 2°. *intensionem* ac *remissionem*. Nam, inquit *calefacere & refrigerare* sunt contraria: item calefieri & refrigerari. Deinde potest quidpiam *magis* vel *minùs* calefacere aut calefieri. Sed malè inferunt nonnulli agens quodlibet agere duntaxat in id quod sibi contrarium est quia teste eodem Aristotele lib. 2. de cœlo, cap. 3. *Agunt*

inter se se contraria, mutuoque à se se patiuntur ac corrumpuntur: non enim id solis contrarie convenit.

SECTIO III.

De causis materiali, & formali.

JAm de causis materiali & formali, seu de materia & forma, solitæ quæstiones sunt examinandæ. Quid sit & quotuplex materia; quid item sit forma, explicatum est in Compendio Physico, parte 1. cap. 2. Sit igitur

QUÆSTIO I.

Utrum materia prima propriam habeat existentiam.

MAteria dicitur *prima*, cùm spectatur quatenus omni planè forma sensibili est destituta, & omnium capax. Dicitur verò *secunda*, cùm consideratur prout aliquâ formâ sensibili est donata.

Certum est materiam primam non habere existentiam *talem*, v. g. existentiam *ligni*, *ferri*, &c. per seipsam, sed per formam ligni, ferri, &c. quia materia prima per se neque lignum est, neque ferrum, &c. Sed quæritur utrum materia prima habeat existentiam *simpliciter*; sive utrum existat existentiâ sibi propriâ. Negant Thomistæ, affirmant cæteri omnes, quibuscum sit

CONCLUSIO.

MATERIA prima propriam habet existentiam.

Probatur, Materia prima definitur subjectum primum, ex quo insito & remanente fiunt corpora naturalia & in quod ultimum resolvuntur.

Atqui subjectum istud propriam habet existentiam; cùm sit ens physicum & positivum, nempe substantia naturaliter extensa, solida, & impenetrabilis, quatenus omni forma sensibili orbata est, sive ea sit triplex Cartesii materia, sive Gassendi atomi; sive quidpiam aliud.

Ergo materia prima propriam habet existentiam.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Si materia prima propriam haberet existentiam, ex ea simul & forma sensibili fieret *ens per accidens*, non *ens per se*: quod absurdum est.

Respondeo negando propositionem. Tunc enim fit *ens per se*, & unius essentiæ, cùm fit ex duabus partibus, quarum una rationem habet potentiæ altera rationem habet actûs; & cùm ambæ illæ partes ad se mutuò *per se*, seu *ex Naturæ instituto*, non *per accidens* ordinantur. Materia autem licèt ratione sui propriam habeat existentiam, ex Naturæ tamen ordinatione ad totum sensibile cum forma constituendum destinatur: quod proinde *totum sensibile* est *ens per se*, non *ens per accidens*. Nam *ens per accidens* id dicitur, quod ex variis partibus, nullum ad se mutuò naturalem ordinem habentibus componitur, qualis est acervus tritici, vel lapidum, &c.

Objicies secundò. Materia prima est pura po-

tentia, quæ non habet *esse*, nisi per formam.

Ergo propriam non habet existentiam.

Respondeo distinguendo antecedens. Materia est pura potentia physica, quæ non habet *esse tale*, v. g. esse ligneum, aut ferreum, nisi per formam, concedo. Materia est pura potentia metaphysica, quæ non habet *esse* simpliciciter, nisi per formam, nego: quare nego consequentiam. Potentia igitur duplex, Altera est physica, quæ ordinatur ad actum physicum, seu ad formam, ut vocant, substantialem; aut essentialem, & ad qualitates physicas ac sensibiles, sine quibus seorsim consistere potest, cujusmodi est triplex Cartesii materia, vel Epicureorum atomus, quæ absolutè & simpliciter *per se* existit, quamvis ante formam substantialem & qualitates physicas non habeat *esse tale*, seu sensibile, v. g. esse ligneum, ferreum, calidum, frigidum, &c. Altera potentia est metaphysica, quæ nempe ad actum metaphysicum ordinatur, à quo non est distincta nisi per mentem, & sine quo reverà existere non potest; cujusmodi est essentia respectu existentiæ, genus respectu differentiæ, &c. Fateor igitur materiam esse potentiam physicam, quæ nullum ratione sui includit actum physicum: sed minimè concedo eam esse potentiam duntaxat metaphysicam; cùm actum habeat metaphysicum, nempe existentiam; cùmque sit ens physicum, & positivum, ut dictum est.

Instabis. Materia dicitur expers omnis actûs.

Atqui existentia est actus.

Ergo materia expers est existentiæ.

Respondeo distinguendo majorem. Materia est expers omnis actûs physici, concedo: actûs metaphysici, nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Actus igitur duplex; physicus & metaphysicus. Actus physicus dicitur is, qui subjectum physicè afficit, quique dat esse ta-

le, non esse simpliciter; cujusmodi est figura, vel quævis qualitas: non enim figura dat esse simpliciter materiæ, sed esse tale, nempe sphæricum, cubicum, &c. unde sine tali actu potest absolutè subjectum existere.

Actus verò metaphysicus appellatur qui subjectum tantummodò denominat, non physicè disponit,&sine quo subjectum istud subsistere non potest: v. g. existentia denominat hominem existentem, non verò illum physicè afficit, nec sine existentia potest homo subsistere. Materia igitur est expers omnis actûs physici & sensibilis, si ratione sui spectetur; non tamen est expers omnis actûs metaphysici, ut dictum est.

Cùm igitur materia dicitur, *neque esse quid, neque quantum, neque quale*, &c. intelligi debet, quid sensibile, ut diximus in Compendio Physico. Nam neque est ferrum, neque lignum, neque ullam habet determinatam quantitatem, aut qualitatem sensibilem, antequam sit in toto physico & sensibili, quemadmodum observavimus.

QUÆSTIO II.

Utrum materia prima & forma dici possint principia tum generationis, tum compositionis corporis naturalis.

CUM omnia corpora naturalia secundùm æternam ideam ab omnipotenti Creatore producta sint, dubium esse non potest, quin aliqua forma seu causa formalis præter materiam in iis admittenda sit, per quam exemplari suo, seu ideæ Divinæ consentiant. Cùmque materia diversis subinde formis afficiatur; putà cùm ex ligno fit

ignis; ex pane caro, &c. non tantùm necesse est omne corpus sensibile ex materia & forma constare; sed etiam subjectum ex quo corpus sensibile fit, priùs esse privatum istius corporis formâ. Quid sit *privatio*, & quomodò definiatur, repete ex Compendio Physico, parte 1. cap. 2. Nunc sit

CONCLUSIO.

TRIA sunt principia generationis corporis naturalis & sensibilis, scilicet materia, forma & privatio; ac duo compositionis, nempe materia & forma.

Probatur prima pars. Tot sunt principia generationis corporis sensibilis & naturalis, quot sunt ea sine quibus neque esse neque concipi potest generatio corporis naturalis & sensibilis, juxta definitionem allatam in Compendio Physico, parte 1. cap. 2.

Atqui tria sunt sine quibus neque esse neque concipi potest generatio corporis naturalis & sensibilis. Nam *generatio* hoc loco est *transitus à non esse ad esse*. Hic autem *transitus* intelligi non potest, neque sine termino *à quo* fit transitus, nempe sine *privatione* seu *non esse*: neque sine termino *ad quem* fit transitus, nimirum sine *forma* seu *esse*: neque denique sine subjecto *in quo* fit transitus, seu quod transit *non esse ad esse*, quod subjectum est materia: ut clarum est.

Ergo tria sunt principia generationis corporis naturalis & sensibilis, scilicet materia, forma & privatio.

Probatur secunda pars. Tot sunt principia *compositionis* corporis naturalis, quot sunt ea ex quibus corpus naturale & sensibile componitur.

Atqui duo sunt ex quibus corpus naturale & sensibile componitur, putà materia & forma, seu

subjectum

subjectum & dispositio subjecti, per quam dispositionem subjectum habet esse tale, nempe esse *ligneum*, *ferreum*, &c. ut per se notum est.

Ergo duo tantùm sunt principia compositionis corporis naturalis & sensibilis, videlicet materia & forma.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Si forma esset principium generationis corporis naturalis, maximè quia foret terminus *ad quem* tendit ipsa generatio.

Atqui terminus ad quem tendit ipsa generatio non est forma, sed corpus ipsum naturale: siquidem generatio terminatur ad totum genitum.

Ergo forma non est principium generationis corporis naturalis.

Respondeo distinguendo minorem. Forma non est terminus generationis completus & totus, concedo: non est terminus incompletus & partialis, nego: quare nego consequentiam. Itaque licèt forma dici nequeat terminus generationis completus & totus, quia non est tota res genita; potest tamen terminus incompletus appellari, quia est pars rei genitæ, per quam res genita in certa specie constituitur. Quamobrem totum quidem propriè generatur, si ad communem loquendi modum attendamus: sed tamen si strictiùs loquamur, sola forma generatur, quia sola transit à *non esse* ad *esse*.

Objicies secundò. Principium rei positivæ & physicæ debet esse positivum.

Atqui privatio nihil est positivum.

Ergo privatio non est principium generationis corporis naturalis.

Respondeo distinguendo majorem. Principium rei positivæ & physicæ debet esse positivum, si sit

principium *influens* in rem, concedo: si sit principium duntaxat *terminans* generationem, nego. Quare concessâ minore, nego consequentiam. Privatio enim non sumitur à Peripateticis, quasi principium, aut causa influens *esse* in rem genitam, vel quasi pars illius; sed tantùm ut principium terminans, seu terminus à quo incipit generatio, qui terminus non debet esse realis in generatione, cùm generatio sit *transitus à non esse ad esse*.

Inferes. Ergo forma recedens potiùs est principium generationis, quàm mera privatio. Verbi gratiâ cùm ex ligno fit ignis, forma ipsius ligni quæ recedit, dici potiùs debet principium unde incipit generatio ignis, quàm ipsa privatio.

Respondeo negando propositionem. Nam ut concipiatur fieri generatio aliqua, v.g. ipsius ignis, id tantùm necesse est, ut subjectum in quod inducenda est forma ignis, intelligatur eâ formâ destitutum; nec ullo modo requiritur, ut subjectum illud concipiatur affectum aliâ formâ quæ recedat: tunc enim aliquid concipitur generari, cùm transit à non esse ad esse, ut diximus.

Objicies tertiò. Quod fit ex alio, non debet dici principium.

Atqui forma fit ex materia.

Ergo forma dici non debet principium.

Respondeo negando minorem. Forma enim non fit ex materia, sed in materia producitur, sive applicatur materiæ, quam afficit. Fieri enim ex materia est componi ex materia. At forma non componitur ex materia; sed totum corpus sensibile ex materia & forma constat. Ergo forma non fit ex materia.

In Scholis tamen forma fieri dicitur ex materia, quatenus ex ea *educitur*: unde materia vocatur *subjectum eductionis* ipsius formæ. Sed cùm formam *educi* ex materia nihil aliud sit, quàm eam

produci in materia *dependenter* à materia, ut Scholæ definiunt, hinc evidenter ſequitur, formam fieri in materia, aut ſuper materia, non ex materia.

Inſtabis. Principia phyſica definiuntur ab Ariſtotele libro 1. Phyſicorum cap. 6. *ea quæ neque ex ſeſe invicem, neque ex aliis, ſed ex quibus omnia fiunt.*

Ergo ut forma eſſet principium compoſitionis corporis naturalis, nullo modo fieri deberet ex materia ne quidem ut *ex ſubjecto eductionis.*

Reſpondeo negando conſequentiam. Licèt enim forma ex materia *educatur*, id eſt, in ea producatur, non tamen propriè fit aut componitur ex materia; nec proinde quidquam impedit, quominus materia & forma dicantur ea, quæ neque ex ſe ſe invicem, neque ex aliis, ſed ex quibus omnia fiunt: & conſequenter utraque dici poteſt principium compoſitionis corporis naturalis. Non enim neceſſe eſt principia eſſentialia rei alicujus eſſe *æquè prima*, ut loquuntur: ſiquidem corpus humanum, & anima rationalis ſunt principia hominis eſſentialia, & tamen corpus humanum priùs exiſtit, quàm anima rationalis, ut fatentur omnes.

Objicies quartò. Principium eſt prius eo, cujus eſt principium.

Sed forma non eſt prior generatione, cùm fiat per generationem.

Ergo forma non eſt principium generationis.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. Forma non eſt prior generatione, ſi generatio pro *eductione* formæ ex materia, id eſt, pro illius productione in materia, *dependenter à materia* ſumatur, concedo: ſi pro totius corporis naturalis productione accipiatur, ut reverà debet accipi, cùm forma dicitur principium generationis, nego. Priùs enim forma ex materia educta, ſive in materia producta,

concipitur, quàm totum corpus naturale genitum concipiatur. Quare nego consequentiam.

QUÆSTIO III.

Utrum materia formas omnes appetat, & inter materiam ac formam substantialem intercedat unio modalis tanquam entitas ab utraque distincta.

CUM materia sit veluti potentia quædam, quæ per formam, tanquam per actum perficitur, completur, & ad certam speciem sensibilem revocatur: quæri solet in Scholis, an materia formas omnes sic appetat, ut nullâ unquam satietur.

Cui quæstioni locum dedit Aristoteles libro primo Physicorum capite ultimo, ubi ait formam esse *divinum quid, quod materia eodem modo expetit, ac fœmina marem, vel id quod turpe est, pulchrum appetit.* Sed ea quæstio ut à recta philosophandi ratione aliena est, sic omnino inutilis videtur. Appetitus enim ille materiæ, nihil aliud est, nisi ordo ab Auctore naturæ institutus, quo materia fit apta ad formam quamlibet excipiendam. Unde si *turpis* ab Aristotele nominata sit, id profectò hac tantùm de causa factum est, quòd materia per se sit informis, & omnis illius decor à forma oriatur.

Quamobrem ridicula omnino est, & putida inter Avicennam & Averroem de illo appetitu controversia, in qua tamen longè superior est Avicennas, qui negat materiam primam novæ formæ desiderio semper languere, instar turpis fœminæ, quæ viro suo non contenta aliorum consortium desiderat. Id enim fieri non posset citra odium, &

faſtidium ejus formæ, quâ potitur, cùm tamen nullo affectu moveatur materia. Sed Arabes multis locis Philoſophiam Peripateticam abſurdiſſimis hujuſmodi ineptiis deturparunt.

Alia verò proponitur quæſtio non multò majoris momenti, ſcilicet utrum inter materiam & formam intercedat *unio quædam modalis*, quæ, ut Modiſtæ volunt, ſit entitas aliqua ab utraque diſtincta: qua de re ſit

CONCLUSIO.

NON eſt neceſſaria unio modalis, tanquam entitas inter materiam & formam interjecta.

Probatur. Inter ea non eſt neceſſaria *unio modalis* tanquam entitas, quæ ſeipſis immediatè uniuntur & conjunguntur.

Atqui materia & forma ſeipſis immediatè uniuntur & conjunguntur: nihil enim materiæ propius, atque, ut ita loquar, immediatius eſt, quàm forma; nihil magis conjunctum potentiæ quàm actus.

Ergo, &c.

Deinde illud dici non debet entitas, quod eſt tantùm relatio præſentiæ unius partis ad alteram: ſive materiæ ad formam, ſive formæ ad materiam: nam relatio, ut infrà probabimus, non eſt entitas à rebus ipſis diſtincta.

Atqui unio materiæ & formæ nihil aliud eſt, quàm relatio præſentiæ unius partis ad alteram: nihil enim aliud unionis aut conjunctionis nomine in mentem venire poteſt.

Ergo non eſt neceſſaria unio modalis tanquam entitas inter materiam & formam interjecta.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Corpus & mens existere possunt separatim.

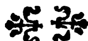
Ergo per se non uniuntur.

Respondeo distinguendo consequens. Per se non uniuntur, si spectentur absolutè, concedo: si spectentur relativè, & quatenus una pars habet relationem præsentiæ ad alteram, nego. Anima enim rationalis unitur corpori humano, quatenus est ipsi præsens, nec deest Dei decretum, per quod occasione certorum corporis motuum certæ in ea perceptiones excitantur, & vicissim certas illius cogitationes certi corporis motus subsequuntur: neque ad id opus est ullâ entitate, præter materiam & formam.

Objicies secundò. Cum homo hominem generat, neque materiam generat, neque formam.

Ergo generat unionem modalem, quæ est quid à materia & forma distinctum.

Respondeo distinguendo antecedens. Neque materiam, neque formam seorsim generat, concedo: neque materiam, neque formam simul, nego: quare nego consequentiam. Homo enim generat totum compositum ex materia & forma, nempe hominem, quatenus suppeditat materiam ex se, quæ ubi est disposita, informatur divinitus animâ rationali tanquam formâ, cum eaque totum hominem componit.

QUÆSTIO IV.

Utrum materia secunda, seu elementum sensibile sit actu in mixto.

MATERIA secunda idem omnino est, ac corpus sensibile, quod vel est elementum, vel mixtum. Elementum est veluti materia mixti; mixtum verò ex elementis est compositum: ut lignum ex aqua, terra, sale, sulphure, & aliis, si quæ sint, miscibilibus, seu elementis coalescit.

Mixtum illud, vel perfectum est, scilicet in quo miscibilia exquisitissimè mixta sunt, nec facilè à se mutuò separari possunt; vel est imperfectum, in quo perfecta non est elementorum mixtio.

Cùm autem hîc quæritur utrum elementa seu miscibilia sint actu in mixto, quæstio versatur circa mixtum duntaxat perfectum, non verò circa mixtum imperfectum: nam nemo diffitetur miscibilia actu inesse mixto imperfecto. Sit igitur quoad mixtum perfectum

CONCLUSIO PRIMA.

MISCIBILIA sunt actu in mixto etiam perfecto secundùm entitatem: aut substantiam propriam.

Probatur. Ea sunt in mixto secundùm entitatem aut substantiam propriam, quæ reverà in ipso uniuntur, tametsi alterata sint seu variata.

Atqui miscibilia reverâ uniuntur in mixto, cùm in ea resolvi possit mixtum: quomodò enim per solum calorem, eodem tempore, ex ligno sal, aqua, oleum & terra educerentur, nisi in ligno

secundùm entitatem extarent, tametsi ea corpora sensibiles in ligno qualitates non habeant; nec nostros sensus iisdem qualitatibus in ligno ac extra lignum feriant. Neque enim potior est ratio, cur una pars ligni in oleum, aut salem abeat, quàm alia, si omnes ligni partes tam insensibiles quàm sensibiles sint homogeneæ & ejusdem rationis nec ulla, vel salis, vel olei entitas in ligno supersit.

Ergo miscibilia remanent actu in mixto secundùm entitatem seu substantiam propriam.

CONCLUSIO SECUNDA.

MISCIBILIA remanent tantùm potestate in mixto perfecta ratione qualitatum sensibilium, quibus nempe sensus nostros afficere solent, cùm extra mixta ponuntur.

Probatur. Ea remanent tantùm potestate in mixto perfecto, ratione qualitatum aut affectionum sensibilium, quæ secundùm illas qualitates sensum non afficiunt.

Atqui miscibilia secundùm qualitates sensibiles sensum non afficiunt in mixto perfecto: nam aqua, v. g. in ligno liquida non est, aut humida, vel pellucida: nec sal sensus ipsos ferit.

Ergo miscibilia sunt tantùm potestate in mixto perfecto ratione qualitatum, aut affectionum sensibilium.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò contra primam conclusionem. Quæ sunt contraria, & inter se infensa in eadem sede morari nequeunt.

Atqui elementa sunt contraria, & sibi mutuò infensa, ut ignis, & aqua.

Ergo ſimul morari non poſſunt, etiam quantùm ad entitatem in mixto.

Reſpondeo negando minorem. Terra enim, aqua, aër, ſal, ſulphur & mercurius, nec ſibi mutuò inimica ſunt, nec contraria, tametſi diſparata ſint, ſeu diverſa. Unde nihil omnino impedit, quominus ſecundùm entitatem ſimul eſſe poſſint in mixto, in quo tamen qualitates ſuas aut affectiones, reſpectu ſenſuum noſtrorum non conſervant. Quod verò ad ignem ſpectat, cui vulgo aiunt aquam eſſe infenſam, is inter elementa ſeu corpora ſimplicia locum habere non debet, cùm ex partibus heterogeneis, ſcilicet ſulphureis & nitroſis à primo elemento agitatis conſtet, ut diximus in Compendio Phyſico, parte prima, cap. 3.

Inſtabis. Ubi partes ſunt ſimiles, & homogeneæ, ibi non ſunt actu diverſa elementa.

Atqui in mixto partes ſunt homogeneæ: nam nulla eſt pars ligni, v. g. quæ non ſit lignum.

Ergo elementa non ſunt actu in mixto ſecundùm entitatem.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. In mixto partes ſenſibiles ſunt homogeneæ, concedo; partes inſenſibiles, nego: quare nego conſequentiam. Nulla quidem eſt pars ligni ſenſibus obvia, quæ non ſit lignum: ſed cùm ex eo ſales, ſulphur, aqua, terra & aër educantur, quæ diverſæ ſunt rationis, minimè dubitare licet, quin partes illius inſenſibiles diverſam habeant naturam, ſive, ut aiunt, heterogeneæ ſint, non homogeneæ.

Objicies ſecundò contra ſecundam concluſionem. Ex iis mixtum conſtat, in quæ reſolvitur,

Sed reſolvitur in elementa.

Ergo conſtat ex elementis, etiam ſecundùm qualitates ſenſibiles ſpectatis.

Reſpondeo diſtinguendo majorem. Ex iis mix-

tum constat, in quæ resolvitur, ita ut illa in ipso sint secundùm entitatem seu substantiam tantùm, concedo: ita ut ipsi insint secundùm qualitates sensibiles, nego: quare concedo minorem, & nego consequentiam. Qualitates enim elementorum in mixto perfecto spectatorum sensus nostros non afficiunt: v. g. aqua non madefacit; sal non pungit, &c. Ergo remanent quidem elementa in mixto ratione substantiæ, non tamen ratione qualitatum sensibilium.

Sed inquies. Humiditas aquæ remanet in quibusdam mixtis, in quibus abundat aqua: v. g. in salice, quæ idcirco lenta est, & flexibilis.

Ergo qualitates elementorum etiam sensibiles remanent in mixtis.

Respondeo distinguendo antecedens. Humiditas aquæ remanet in quibusdam mixtis valdè immutata, concedo: citra ullam variationem, & secundùm idem *esse* sensibile, nego: quare nego consequentiam. Nemo quippe non videt salicem in comparatione aquæ humidam appellari non posse, licèt in ea plurimum aquæ contineatur: non enim salix diffluit, ut aqua; nec alieno indiget corpore, ut sistatur: sed propriis se terminis continet. Idem de cæteris mixtis est dicendum, in quibus elementorum qualitates remanere possunt refractæ, & remissæ, ut diximus, non intensæ, quales in elementis vigere solent.

QUÆSTIO V.

Utrum in corruptione mixti detur resolutio usque ad materiam primam.

DUM mixtum corrumpitur, in ea resolvitur elementa, ex quibus constat, putà in aërem, aquam, terram, &c. Sed utrum aliqua supersint illius accidentia; an verò in materiam usque primam fiat resolutio, difficultas est non levis inter Philosophos: circa quam sit contra Thomistas cum reliquis omnibus,

CONCLUSIO.

IN corruptione mixti necessariò non fit resolutio usque ad materiam primam.

Probatur. Ubi plura remanent accidentia, aut qualitates sensibiles, ibi non fit resolutio usque ad materiam primam: nam materia prima nullum retinet accidens ex iis, quæ priùs inerant.

Atqui in corruptione mixti multa plerumque accidentia sensibilia remanent: v. g. in homine mortuo remanent formæ carnis, nervi, ossis, imò apparent cicatrices, & nævi, si qui fuerint in vultu. Similiter cùm cera in fumum exhalata est, remanet odor, qui gratior percipitur, quàm qui à sebo solet exhalari.

Ergo in corruptione mixti necessariò non fit resolutio usque ad materiam primam; tametsi omnino impossibilis non sit judicanda.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Ibi fit resolutio usque ad materiam primam, ubi nullum accidens sensibile remanet.

Atqui in corruptione mixti nullum accidens sensibile remanet, saltem univocè, & propriè: sed tantùm æquivocè, & impropriè: nam generatio substantialis ex Aristotele libro 1. *de generatione & corruptione* cap. 4. est *mutatio totius in totum minimè remanente sensibili subjecto, ut eodem.*

Ergo in corruptione mixti fit resolutio usque ad materiam primam; ita ut in novo composito sola materia prima supersit.

Respondeo negando minorem. Licèt enim in mixti corruptione multa pereant accidentia, non tamen omnia pereunt: nec quidquam magis ridiculum dici potuit à Thomistis, quàm citatricem, aut nævum, aut cætera accidentia, quæ in homine mortuo supersunt, non esse eadem univocè: sed tantùm æquivocè; quasi à forma cadaveris recèns fuerint producta. Similiter ubi lignum in cineres abit, fieri dicitur mutatio totius in totum minimè remanente subjecto sensibili ut eodem: quia ubi plura periere accidentia, ibi dici non potest idem superesse subjectum; Quis enim lignum & cineres idem corpus esse sensibile dixerit? Sales tamen & forsan alia miscibilia, quæ priùs ligno inerant, in cineribus remanent. Adeoque ut fiat mutatio totius in totum non remanente subjecto sensibili ut eodem, quemadmodum definit Aristoteles, necessaria non est resolutio usque ad materiam primam.

Objicies secundò. Omnia accidentia fluunt à forma substantiali.

Atqui in corruptione mixti perit forma sub-

ſtantialis, & nova ſuccedit: v. g. intereunte homine recedit forma hominis; & ſuccedit forma cadaveris, à qua profluunt accidentia, quæ cernuntur in cadavere.

Ergo omnia pereunt accidentia, nec quidquam ſupereſt præter materiam primam.

Reſpondeo negando majorem. Nam illa accidentia, vel in corpore vivente, vel in corpore vitæ experti conſiderantur. Si in corpore vivente ſpectentur, à ſola forma, ut aiunt, totali non oriuntur: cùm multæ in eo partiales formæ, v. g. formæ oſſis, & nervi in animalibus, formæ folii, & corticis in plantis occurrant, quæ intereunte toto ſuperſtites manent, non tantùm æquivocè, ſed etiam univocè, ac eaſdem materiæ diſpoſitiones, aut qualitates in partibus organicis conſervant. Nam homine mortuo remanet os cùm ſuo candore, ſuâ duritie; cæteriſque accidentibus & modis. Item intereunte planta remanet cortex cum ſua aſperitate & colore. Adeo ut corrupto toto, non ſemper ſingulæ partes corrumpantur; nec proinde omnia omnino accidentia pereant. Quod etiam in artefactis liquet. Nam ſoluto horologio rotæ & elateria vel pondera ſuperſunt, nec ſuis qualitatibus aut modis exuuntur.

Quòd ſi accidentia in mixto vitæ experti conſiderentur, à forma pariter ſubſtantiali non proficiſcuntur, cùm forma ſubſtântialis hujuſmodi mixtorum nihil aliud ſit, ut diximus in Compendio Phyſico, parte 1. cap. 2. quàm diſpoſitio materiæ, ſeu congeries accidentium, quorum unum ab alio non pendet, & quorum proinde aliqua cæteris deſtructis ſupereſſe poſſunt. Nam odor, v. g. in ſpiritu vini & in aqua Reginæ Hungaricæ exhalatis ſuperſtes remanet, tametſi cætera eorum liquorum accidentia interierint. Quare forma quidem ſubſtantialis dici poteſt principium om-

nium proprietatum, aut functionum, quæ à toto jam constituto & perfecto proficiscuntur; non singulorum accidentium, aut qualitatum, ex quarum ipsa confluxu prodit. Præterquam quòd quantitas seu extensionis mensura, quæ est accidentaria corpori, non à forma, quæ in majore vel minore quantitate semper eadem perseverat: sed à materia sola pendere dicenda est. Unde pereunte forma substantiali mixti, vel mixto corpore in aliud converso, eadem remanere potest quantitas.

Urgebis. Si accidentium congeries foret *ipsa* forma substantialis, ubicunque esset accidentium congeries, ibi extaret forma substantialis.

Atqui falsum consequens: nam in hostia consecrata superest accidentium congeries, non tamen forma substantialis panis.

Ergo forma substantialis non est accidentium congeries.

Respondeo distinguendo majorem. Ubicunque esset accidentium congeries in subjecto quod informarent, ibi extaret forma substantialis, concedo: ubi esset accidentium congeries extra subjectum informationis, ibi extaret forma substantialis, nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Accidentia autem Eucharistica, quæ panem & vinum sensibus exhibent, non habent formæ substantialis rationem, nec panem & vinum constituunt, cùm nullum informent subjectum; ac panis & vinum in corpus & sanguinem Christi reverà fuerint immutata.

Objicies tertiò. Plures eidem materiæ inesse non possunt formæ: v. g. eadem materia non potest esse lignum & lapis.

Atqui plures essent formæ in eadem materia, nisi fieret resolutio mixti usque ad materiam primam: nam aliquæ formæ, seu accidentia ex priore mixto remanerent.

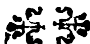
Ergo fit resolutio usque ad materiam primam. Respondeo distinguendo majorem. Plures eidem materiæ inesse non possunt formæ *totales*, & principes, concedo: plures formæ partiales, nego. Simili modo distinguo minorem & nego consequentiam. Equidem non sunt plures formæ totales, & principes in eadem materia: v. g. non potest eadem materia esse lapis, & lignum. Sed possunt esse in eodem toto plures formæ partiales: v. g. in corpore humano sunt formæ narium, digitorum, ossium, quæ, separatâ hominis formâ, seu animâ rationali, supersunt in ipso cadavere: alioqui Sanctorum reliquiæ nulla veneratione dignæ viderentur, quod absurdum est.

DISPUTATIO V.

De entis proprietatibus.

PROPRIETATES entis saltem eæ quæ *incomplexa* vulgò dicuntur, id est, quæ unico vocabulo exprimuntur, tres numerari solent in Scholis, nimirum *unitas*, *veritas*, & *bonitas*. Sed cùm eæ sint absolutæ iis addi possunt relativæ, scilicet ipsa *relatio*, quam sequuntur *oppositio*, *duratio*, *ordo*, & aliæ quas recensuimus in Compendio Metaphysico part. 1. cap. 2. Sit igitur

SECTIO I.

De proprietatibus entis absolutis.

TRES, ut modò diximus, numerantur vulgò proprietates entis absolutæ: de quibus multa quæruntur, quibus faciendum est satis. Sit igitur

QUÆSTIO I.

De unitate, veritate, & bonitate generatim.

UNITAS definitur in Scholis *indivisio rei in se, & divisio à qualibet alia re.*

Veritas est *rei consensio seu conformitas cum suis principiis.*

Bonitas denique est *rei integritas aut perfectio.* Circa has proprietates entis multa quæruntur in Scholis non magni profectò momenti.

Quærunt primò, utrum *Unum* priùs concipiatur indivisum in se, quàm divisum ab omni alio.

Respondeo ita videri. Nam priùs res concipitur absolutè & in se, quàm relativè, & comparatè ad aliam rem. Cùm autem *Unum* concipitur quasi indivisum in se, tum absolutè & in se consideratur; cùm verò ut divisum ab alio intelligitur, relativè spectatur.

Quærunt secundò, quid ipsi enti *Unitas* adjiciat: an sit forma quædam positiva: an sola negatio? Idem quæritur de forma numeri: an ea sit positiva quædam entitas à rebus numeratis distincta.

Respondeo *Unitatem* nihil positivum addere enti, sed esse ipsum ens, quatenus est indivisum in se, & divisum à quolibet alio, tametsi nemine cogitante omni enti unitas competat. Vide S. Thom. 1. part. quæst. 11. art. 1.

Idem ferri debet judicium de forma numeri. Nam nemine cogitante in rebus numeratis existit numerus, cùm nemine cogitante sint septem v. g. Planetæ. Ea tamen forma, quæ à mente non pendet; nullatenus est entitas ipsis rebus numeratis superaddita.

Si quæras autem quid sit illa forma? An ultima unitas numeri; an determinata collectio unitatum?

Respondeo numerum quemlibet per certam unitatum collectionem constitui. Sic *quaternarius* per *quaternitatem*, seu quatuor unitatum collectionem constituitur.

Verùm inquies. Quarta unitas determinat, ac constituit *quaternarium*: proindeque ultima unitas est forma numeri. Nam quartâ unitate positâ ponitur numerus quaternarius, eâ sublatâ tollitur. Hinc Aristoteles libro 8. Metaph. cap. 3. docet essentias rerum esse similes numeris, quibus si addas vel detrahas quidpiam, prior numerus mutabitur; & novus exurget.

Respondeo ultimam unitatem non magis conferre ad numerum, quàm primam aut secundam. Nam in exemplo allato quarta unitas non constituit numerum quaternarium, nisi quia trium unitatum collectio præcedit: secus enim non esset quarta.

Quærunt tertiò, an numerus in categoria quantitatis propriè & strictè contineatur.

Respondeo ita esse. Nam quod respondetur ad quæstionem quanta vel quotuplex sit res, illud ad categoriam quantitatis pertinet. Atqui numerus

respondetur ad quæstionem quotuplex sit res. Ergo ad categoriam quantitatis pertinet.

Quòd si opponas eum non esse *ens per se*, sed *ens per accidens*.

Respondeo ad categoriam quantitatis non requiri, ut aliquid sit *ens per se*; sed ad categoriam substantiæ tantùm: cùm sola substantia propriè loquendo sit ens.

Quærunt quartò, an conceptus *entis*, sit prior & notior conceptu *unius*, vel *veri*, vel *boni*. Platonici enim asserere perhibentur *unum* esse prius ac superius *ente*: contrà negare dicuntur Peripatetici quidquam priùs à nobis percipi quàm *ens ipsum*, cujus idea seu notio prior est ac simplicior quâcumque alia notione.

Respondeo conceptum *entis* priorem esse conceptu *unius*, vel *boni*, vel *veri*. Nam cùm rem concipimus, priùs eam *esse* intelligimus, quàm esse *talem*; seu priùs à nobis concipitur ut *existens*, quàm ut indivisa seu *una*, aut perfecta seu *bona*, aut suo exemplari conveniens, seu *vera*. Vide S. Thom. 1. p. quæst. 5. art. 2.

Quærunt quintò, quo ordine entis proprietates inter se disponantur.

Respondeo rem omnem ex arbitrio pendere videri. Communior tamen sententia est, *unitatem* priorem esse *veritate*, & *veritatem* *bonitate*. Verùm hæc attributa non re, sed cogitatione tantùm inter se distinguuntur.

Quærunt sextò, an *veritas* aut *bonitas* sit quid positivum enti superadditum.

Respondeo non magis *veritatem* vel *bonitatem* esse quid positivum enti superadditum, quàm *unitatem*: sed nihil aliud esse quàm ipsum ens quatenus in se perfectum est, vel cum suis principiis essentialibus consentit.

QUÆSTIO II.

Utrum bonum & finis convertantur.

Cum *finis* tanquam *bonum* quid expetatur, hinc Scholæ, in quibus nullus quæstionum aut disputationum finis est, quærere cœperunt, an bonum & finis reciprocè convertantur, id est, de se mutuò universè affirmentur: nempe utrum omnis finis sit bonus, & omne bonum sit finis. Qua de re sit

CONCLUSIO.

Bonum & finis non convertuntur.

Probatur. Ea non convertuntur, quorum unum latiùs patet altero. Verbi gratiâ circulus & figura de se mutuò non affirmantur universè, quia figura latiùs patet circulo.

Atqui bonum latiùs patet fine; cùm bonum utile non sit finis, nec finiat, aut terminet hominis desiderium: sed tantùm propter aliud expetatur.

Ergo bonum & finis non convertuntur: sive, quod idem est, *omnis finis est bonus, non omne bonum est finis.*

Verùm inquies. Si quid obstet quominus bonum & finis reciprocè de se mutuò affirmentur, id maximè est, quòd bonum utile non sit finis.

Atqui bonum utile dici potest finis, saltem intermedius.

Ergo bonum & finis convertuntur.

Respondeo negando minorem. Licèt enim finis intermedius, v. g. sanitas, ad alium finem dici-

gatur; quodammodò tamen voluntatem sistit, & bonitatem quamdam habet absolutam: sed bonum utile minimè voluntatem sistit, cùm nullam bonitatem habeat, nisi relativam: v. g. pharmacum spectatum ut bonum utile, nullam habet bonitatem nisi relativam, nec nisi propter sanitatem expetitur. Ac si bonum quoddam utile propter se expetatur, ut certè pecuniam expeti ab avaro constat, non jam boni utilis rationem habere censetur, sed rationem finis: quia avarus v. g. in pecunia, tanquam in fine suo ultimo conquiescit. Ergo bonum utile tanquam finis etiam intermedius spectari non potest, nec proinde bonum & finis convertuntur.

QUÆSTIO III.

Utrum solum bonum amari possit, nunquam malum.

CUM bonum omne in se suo modo perfectum sit, & aliis conveniens; malum verò imperfectum in se, aliisque disconveniens: hinc sequitur bonum esse semper expetibile, nunquam malum. Sit igitur

CONCLUSIO.

MALUM, quatenus malum est, non potest expeti.

Probatur. Quod non est expetibile, seu amabile, non potest expeti, seu amari: sicut quod non est visibile, non potest videri.

Atqui malum, quatenus malum, non est expetibile seu amabile: cùm sit quid imperfectum, &

disconveniens, quod proinde perficere aut juvare voluntatem non potest.

Ergo malum quatenus malum est, non potest experi.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Voluntas amare potest id quod intellectus judicat amabile.

Atqui intellectus, saltem Nominalium, judicat malum, quatenus est malum, esse amabile: siquidem affirmant malum, quà malum, amari posse.

Ergo voluntas amare potest malum quà malum.

Respondeo negando min. Ea quippe facultas non potest judicare malum, quà malum, esse amabile, ad quam non pertinet judicium. Sed ad intellectum non pertinet judicium, cùm intellectus percipiat tantum, hoc est, rerum ideas in se suscipiat, quarum conjunctio & divisio, in quibus natura judicii consistit, ad voluntatem ipsam spectat. Ergo intellectus non potest judicare malum, quà malum, esse amabile.

Instabis. Saltem intellectus apprehendere potest malum, quà malum, ut amabile. Nam apprehensio seu perceptio intellectui tribuitur.

Ergo voluntas potest malum, quatenus malum est, amare.

Respondeo negando antecedens. Etenim si intellectus apprehendat malum, quatenus malum, illud percipit ut imperfectum & disconveniens. Sed quod intellectus percipit ut imperfectum & disconveniens, id percipere non potest ut amabile: cum amabile semper concipiatur tanquam perfectum & conveniens. Ergo intellectus non potest percipere malum, quà malum, tanquam quiddam amabile.

Objicies ſecundò. Intellectus poteſt cognoſcere falſum, ut falſum.

Ergo voluntas poteſt amare malum , quà malum.

Reſpondeo negando conſeq. Nam falſum ut falſum eſt intelligibile , ſaltem admotâ luce veritatis : ſed malum, ut malum, non eſt amabile.

Inſtabis. Eodem modo ſe habet voluntas circa bonum & malum , quomodò ſe habet intellectus circa verum & falſum.

Ergo ſi intellectus poteſt cognoſcere *falſum* ut falſum, voluntas poteſt amare malum ut malum.

Reſpondeo negando ant. Objectum enim totum & adæquatum ipſius voluntatis eſt bonum , vel malum ; ſed objectum intellectûs non eſt ſolum verum & falſum. Siquidem intellectus percipit omne ens , ſive ut verum & falſum ; ſive ut bonum & malum ; ſive aliâ quavis ratione modificatum. Sed voluntas nihil poteſt amare niſi bonum, quà bonum eſt ; nihil fugere niſi malum quatenus ſpectatur ut malum & diſconveniens. Unde non eſt juſta comparatio.

Objicies tertiò. Voluntas eſt libera circa bonum & malum.

Ergo poteſt amare malum & odiſſe bonum.

Reſpondeo diſtinguendo ant. Voluntas eſt libera *libertate contradictionis* , nempe ut aliquod bonum amet, vel non amet ; item ut aliquod malum oderit , vel non oderit (*quæ ſunt contradictoria*) concedo. Eſt libera *libertate contrarietatis* , ut nimirum amet vel oderit bonum ; item ut amore vel odio (*quæ contraria ſunt*) proſequatur malum : nego. Unde nego conſequentiam.

Sed inquies.Facultas libera libertate contradictionis poteſt amare,& non amare,odiſſe & non odiſſe.

Sed voluntas eſt libera libertate contradictionis circa bonum & malum.

Ergo poteſt amare vel non amare, odiſſe vel non odiſſe tam bonum, quàm malum.

Reſpondeo diſtinguendo maj. Facultas libera libertate contradictionis poteſt amare vel non amare aliquod bonum; odiſſe vel non odiſſe aliquod malum, concedo: poteſt amare, vel non amare malum; odiſſe, vel non odiſſe bonum, nego. Simili modo diſtinguo minorem. Voluntas eſt libera circa bonum & malum libertate contradictionis, eo ſenſu quòd poſſit amare vel non amare bonum aliquod; odiſſe vel non odiſſe aliquod malum, concedo eo ſenſu quod poſſit amare vel non amare malum; odiſſe vel non odiſſe bonum, nego. Quare nego conſeq.

Inſtabis. Deſperati appetunt non eſſe, & Deum oderunt damnati.

Sed *non eſſe* eſt malum; Deus verò eſt bonus.

Ergo voluntas poteſt amare malum, & odiſſe bonum.

Reſpondeo diſtinguendo minorem. *Non eſſe* eſt malum; Deus verò eſt bonus, verè, concedo: apparenter, nego. Nam *non eſſe* ſpectatur à deſperatis ſub ratione boni, ſcilicet tanquam miſeriarum finis; Deus verò licèt ſummè bonus, ſpectatur à damnatis, ut crudelis, & proinde ut ſibi malus. Quare nego conſeq.

Objicies quartò. Sunt quædam peccata, quæ oriuntur ex pura màlitia.

Ergo in iis malum, quatenus malum eſt, expetitur.

Reſpondeo negando conſeq. Peccata enim ex pura malitia dicuntur, quæ neque ex infirmitate, neque ex ignorantia fiunt, non quòd malum, quatenus malum eſt, in ipſis voluntas proſequatur. Igitur quia nullus in iis eſt excuſationi locus, & quia ex magna oriuntur perverſitate, dicuntur peccata ex pura malitia: non verò quia malum quatenus malum eſt in illis expetitur.

QUÆSTIO IV.

Utrum bonum morale seu virtus sit à natura.

BONUM sive *physicum*, sive *metaphysicum* dicitur quod in se suo modo perfectum est bonum verò *morale* est morum probitas, seu *virtus moralis*, de qua quæritur utrum sit à natura. Cui quæstioni ut fiat satis, sit

CONCLUSIO.

VIRTUS moralis à natura; id est, à Deo primùm oritur, & inchoatur: sed exercitatione excolitur ac perficitur. Ita ferè sanctus Thomas 1. 2. q. 63. art. 1.

Probatur prima pars. Ab eo primùm oritur, & inchoatur virtus, qui nobis prima inseruit virtutum semina, aut igniculos, quibus ad virtutem accendimur.

Atqui Deus prima nobis inseruit virtutum semina, quæ nobiscum incrementum capiunt, secundùm illud Job. cap. 31. v. 18. *Ab infantia mea crevit mecum miseratio.*

Ergo virtus moralis, saltem quantùm ad inchoationem, ut loquitur sanctus Thomas, est à natura, seu potiùs à Deo.

Probatur secunda pars. Illud labore & exercitatione excolitur, ac perficitur, quod in nobis naturaliter perfectum non est, sed tantùm inchoatum.

Atqui virtus moralis in nobis non est naturaliter perfecta. Est enim habitus acquisitus, seu repetitis actibus comparatus: nisi Deus per miraculum

eam

eam perfectam infundat, aut firmam & immutabilem ad bonum propensionem naturalem largiatur: quod præter rerum ordinem fit.

Ergo virtus moralis studio & exercitatione excolitur ac perficitur.

Utraque conclusionis nostræ pars ab Horatio comprehensa est lib. 4. Carm. Ode 4.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant Aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant.
Utcúmque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

Atque hæc quidem de virtutis moralis origine. Jam de ipsius mediòcritate, seu *medio*: deinde de illius sede seu subjecto agendum.

QUÆSTIO V.

Utrum virtutes morales sint in medio.

DUOBUS modis virtus dici potest esse in medio.

Primò quidem *causaliter* seu *efficienter*, quatenus nempe inclinat ad actus mediocres, qui neque excedunt rectam rationem, neque ab ea deficiunt. Secundò *formaliter*, nimirum quatenus duobus hinc inde vitiis obsidetur. Itaque sit

CONCLUSIO PRIMA.

OMNIS virtus moralis est in medio *causaliter*, seu ratione actûs quem causat, aut producit.

Probatur. Qui habitus inclinat ad actus neque excedentes rectam rationem, neque ab ea deficientes, ille est in medio ratione actûs, sive, ut Scholæ loquuntur, est in medio *causaliter* & *efficienter*, quatenus causat & efficit actus mediocres.

Atqui omnis virtus inclinat ad actus neque excedentes rectam rationem, neque ab ea deficientes, cùm sit habitus electivus in mediocritate consistens juxta judicium viri prudentis, ut definit Aristoteles lib. 2. Eth. cap. 6.

Ergo omnis virtus moralis est in medio causaliter & efficienter.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Charitas & virtutes Theologicæ non sunt in medio, sed in extremo positæ, etiam ratione actûs.

Ergo virtus omnis non est in mediocritate constituta, etiam ratione actûs.

Respondeo nos hîc agere de virtutibus moralibus, & civilibus, non de Theologicis. Quanquam eæ quoque in medio consistunt, saltem ratione nostri: quatenus secundùm mensuram nostræ conditionis, non supra aut infra vires nostras in Deum per virtutes Theologicas ferimur, ut docet sanctus Thomas primâ secundæ quæstione 64. art. 4. quem consule.

Objicies secundò. *Magnanimitas*, quæ ex Aristotele libro 4. Ethic. cap. 7. circa maximos honores; & *magnificentia*, quæ ex eodem Philosopho cap. 4. ejusdem libri circa sumptus maximos versatur: itidem *paupertas evangelica*, quæ ab omnibus divitiis; & *virginitas*, quæ ab omni planè inquinamento abstinet, non inclinant ad actus mediocres, sed ad actus summos.

Ergo non omnes virtutes sunt in medio causa-

liter, aut efficienter, ideſt, non omnes tendunt ad actus mediocres.

Reſpondeo cum S. Thoma 1. 2. quæſt. 64. art. 1. ad 2. negando antecedens. Nam, ut ipſe optimè obſervat, neceſſe eſt *medium*, & *extrema* in actibus & affectibus animi ſecundùm diverſas circumſtantias æſtimare. Unde licèt *magnanimitas*, & *magnificentia* abſolutè ad actus maximos & ſummos tendant; comparatè tamen ad eos qui agunt, ubi, quando, & propter quod oportet, ii actus ſunt *mediocres*. Sic ubi Reges & Principes magnos ſumptus, ubi opus eſt, impendunt, ii nec rectam rationem excedunt, nec ab ea deficiunt. Sed ſi eos viri privati imitarentur, exceſſu peccarent. Simili modo cùm Ariſtoteles libro 4. Eth. cap. 7. de magnanimo loquitur, eum quidem *magnitudine extremum* eſſe ait, ſed in eo, quod de ſe judicat ut oportet, *mediocrem*. Sic virginitas & paupertas evangelica, cùm ſint propter quod oportet, nimirum propter vitam æternam; atque, ut oportet, nempe juxta Dei mandatum, aut conſilium, in mediocritate verſantur: eſſent verò ſuperfluæ, & excedentes, proindeque vitioſæ per exceſſum, ſi illicitam ſuperſtitionem, aut inanem gloriam ſectarentur; vel ſi colerentur cùm non decet, & contra Dei mandatum; ut ſi v. g. primus hominum parens virginitatem vovere voluiſſet: quemadmodum è contrario deficientes ſunt, ſeu defectu peccant ii, qui votum virginitatis aut paupertatis infringunt.

CONCLUSIO SECUNDA.

OMNES etiam virtutes ſunt in medio *formaliter*, ſeu ratione habitûs virtutis. Ita ſentit Ariſtoteles libro 2. Ethic. cap. 7. cujus raciocinatione

Probatur nostra conclusio. Virtutem esse in medio formaliter, sive ratione sui, & quatenus est habitus, est eam duobus hinc inde vitiis obsideri, ut definitum est.

Sed omnes virtutes duobus hinc inde vitiis obsidentur, ut inductione patet. Nam v. g. prudentia inter versutiam & imprudentiam est constituta: fortitudo media est inter temeritatem, & ignaviam: temperantia denique inter intemperantiam & *insensibilitatem*, ut aiunt, seu nullius voluptatis sensum: nam quandoque vitia propriis nominibus carent, ut omnes norunt.

Ergo virtutes omnes sunt in medio ratione habitûs; sive, ut Scholæ aiunt, in medio formaliter constituuntur.

Dices. Justitiæ opponitur sola injustitia. Ergo justitia non obsidetur duobus hinc inde vitiis.

Respondeo distinguendo antecedens. Justitiæ opponitur Sola injustitia, quæ peccat contra justitiam vel excessu, vel defectu, concedo: quæ peccat solo defectu, nego. Quare nego consequentiam. Itaque injustitia diverso modo, nempe vel excessu vel defectu justitiam violare potest, quamvis utrobique injustitiæ nomen retineat.

Primò, enim in materia justitiæ *distributivæ*, quæ nempe circa distributionem præmiorum & pœnarum versatur, peccari potest tum per excessum, tum per defectum: per excessum quidem, tribuendo v. g. plus laudis, aut mercedis, vel pœnæ quàm par sit: per defectum verò, si minus tribuatur quàm oporteat.

Secundò. In materia justitia *commutativæ*, quæ circa rerum permutationes occupatur, locum habent excessus & defectus. V. g. cum cariùs aliquid emitur vel venditur; vel cum in mutuo præter sortem principalem aliquid datur aut accipitur, fit excessus: si minori pretio quidpiam ema-

tur vel vendatur; vel si minus reddatur, quàm fuerit acceptum, defectu peccatur.

Instabis. Nemo potest esse nimiùm justus. Ergo peccari non potest per excessum contra justitiam.

Respondeo distinguendo antecedens. Nemo potest esse nimiùm justus: si spectetur objectum formale justitiæ, nempe ordo vel recta ratio, seu honesta mediocritas per rectam rationem constituta, concedo: si spectetur objectum materiale, seu materia justitiæ, nego. Unde nego consequentiam. Equidem objectum formale justitiæ, nempe justa mediocritas non patitur excessum: idque justitiæ cum aliis virtutibus commune est: nam nemo potest esse nimiùm fortis, vel nimiùm temperans inspecto solo fortitudinis vel temperantiæ objecto formali: sed quemadmodum in materia seu objecto materiali aliarum virtutum fieri potest excessus: ita in materia justitiæ per excessum potest peccari. Fateor non omnem excessum in materia justitiæ esse semper peccatum: nam homo dives, qui aliquid mutuò accepit à minus divite, potest sine peccato plus ei reddere, scilicet animo gratificandi, quàm accepit. Sed ut justitia duobus hinc inde vitiis obsessa dicatur, satis est quod aliquando contra eam peccetur per excessum, nec necesse est ut omnis excessus in materia justitiæ sit peccatum.

Quamvis porro vel excessu vel defectu contra virtutem omnem peccari possit, non tamen quælibet virtus inter duo extrema sic consistit, quin duæ possint esse simul virtutes inter duo vitia collocatæ: unde sequitur

CONCLUSIO TERTIA.

TOT ferè sunt virtutes quot vitia.

Probatur. Tot ferè sunt virtutes quot vitia,

si inter duo vitia plerumque duæ virtutes occurrant.

Atqui inter duo vitia duæ plerumque virtutes occurrunt : v. g. inter imprudentiam & calliditatem sunt prudentia & sinceritas : inter temeritatem & ignaviam, fortitudo & cautio : inter prodigalitatem & avaritiam sunt liberalitas & parcimonia : atque ita de cæteris, nisi fortè ubi propriis nominibus non sunt donatæ virtutes.

Ergo tot ferè sunt virtutes quot vitia. Hincque est, quòd sæpè ad alterum extremorum magis accedere virtus videatur; & vitium nos virtutis specie decipiat. Sic fortitudo temeritati, vel audaciæ vicinior est, quàm ignaviæ, aut timori : parcimonia magis ad avaritiam, quàm ad prodigalitatem accedit : temperantia voluptatum omnium abstinentiæ propior est, quàm intemperantiæ.

Sed, inquiet aliquis, inter prodigalitatem & avaritiam necessariæ non sunt duæ virtutes; scilicet liberalitas, quæ det quando decet, & parcimonia quæ retineat, quando decet : quia nemo potest dare quando decet, quin retineat etiam quando decet.

Respondeo negando propositionem. Quamvis enim communi usu loquendi liberalitas, & parcimonia plerumque confundantur; si tamen earum actus subtiliùs expendantur, diversi omnino apparebunt. Nam aliud est dare cùm decet, aliud retinere : & plerùmque faciliùs retinetur cùm decet, quàm datur ubi decet. Liberalitas autem dat, & parcimonia retinet, utraque cùm decet. Prodigalitas dat cùm non oportet, nec retinet cùm necesse est : avaritia verò retinet cùm non oportet, nec dat ubi necesse est. Quare avaritia deficit, si cum liberalitate conferatur; excedit verò, si cum parcimonia comparetur. Itaque non unus

& idem specie est liberalitatis & parcimoniæ actus: quemadmodum non unus est specie dandi & retinendi affectus.

QUÆSTIO VI.

De subjecto virtutis moralis.

MAGNA est inter Scholasticos dissensio circa subjectum virtutum moralium ; non quidem prudentiæ aut justitiæ ; nam omnes ferè *prudentiam* in intellectu , & *justitiam* in voluntate reponunt : sed circa subjectum *fortitudinis* , & *temperantiæ* , circa quod alii aliter sentiunt.

Enimverò sanctus Thomas 1. 2. quæst. 56. art. 4. fortitudinem in appetitu irascibili , temperantiam in concupiscibili statuit. De utroque hoc appetitu dictum est in Compendio Physico , parte 3. capite 3.

Nominales in voluntate & appetitu sentiente fortitudinem & temperantiam ex æquo reponunt. Scotistæ eas primariò in voluntate ; secundariò in appetitu sentiente collocant. Sed ea controversia apud nos , qui nec voluntatem , nec intellectum ab anima ipsa rationali sejungimus , quique duas in virtute partes distinguimus, supervacanea prorsus videtur. Sit igitur

CONCLUSIO.

VIRTUS secundùm superiorem partem in parte hominis rationali inhæret ; in parte verò animali aut sentiente secundùm inferiorem partem.

Probatur prima pars. Virtus secundùm præcipuam partem spectata nihil aliud est quàm *recta ratio*, prout honestam mediocritatem præscribit; sive est *constans ordinis amor* in quavis materia.

Atqui hæc *recta ratio*, seu *amor ordinis*, in parte hominis rationali residet; cùm sit ipsamet anima rationalis, quatenus ordinem aut honestam mediocritatem ubique sectatur.

Ergo virtus, quantùm ad præcipuam, seu superiorem partem spectata, est in parte hominis rationali.

Probatur secunda pars. Virtus, secundùm partem inferiorem sumpta, est agendi facilitas repetitis actibus comparata.

Atqui hæc facilitas residet in corpore: cùm tota in impressis cerebro vestigiis, liberiore spirituum animalium motu, impedimentorumque remotione posita sit, ob legem quæ inter corpus & mentem intercedit, ut diximus in Compendio Ethicæ part. 3. cap. 1.

Ergo virtus moralis, secundùm inferiorem partem considerata, in parte hominis animali & corporea sita est.

Quæres an prudentia rectè dicatur ad solum intellectum pertinere.

Respondeo prudentiam secundùm superiorem partem ad intellectum simul & ad voluntatem esse referendam. Prudentia enim definiente Aristotele libro 6. Ethicorum cap. 5. est *habitus verè cum ratione activus.*

Sed hujusmodi habitus ad intellectum simul & ad voluntatem pertinet: ad intellectum quidem, ut cognoscatur id, quod agendum est; ad voluntatem verò, ut ex multis, quæ possunt in actum deduci, unum potiùs, quàm aliud eligatur.

Ergo prudentia ad intellectum simul, & ad voluntatem secundùm superiorem partem pertinet.

Idem ſtatuimus de juſtitia, quæ eſt *conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi*: quæque cognitionem intellectûs & propenſionem voluntatis includit. Idem de fortitudine & temperantia ſecundùm partem ſuperiorem ſpectatis dicendum videtur: nam eæ in recta ratione, quæ honeſtam mediocritatem præſcribit, quæque ab intellectu & voluntate minimè diſtinguitur, ſunt collocandæ.

Reſponſiones ad objecta.

OBJICIES primò. Ibi eſt virtus, ubi illius actio ſeſe oſtendit.

Atqui actus temperantiæ & fortitudinis ſeſe oſtendunt in appetitu ſentiente, ubi affectus qui ab iis regi debent, excitantur.

Ergo temperantia & fortitudo ſunt in appetitu ſentiente.

Reſpondeo diſtinguendo majorem. Ibi eſt virtus ſecundùm partem ſuperiorem, vel inferiorem ſpectata, ubi illius actio ſeſe oſtendit, concedo: ibi eſt virtus ſecundùm utramque partem, nego. Quare concedo minorem, & nego conſequentiam. Equidem ſi fortitudo & temperantia ſecundum inferiorem partem conſiderentur, hoc eſt, quantùm ad facilitatem, quæ in determinata ſpirituum motione conſiſtit, earum actus in appetitu ſentiente ſeſe oſtendunt; ubi varios animi affectus ſeu motus moderantur. Atque ita eæ virtutes, quantùm ad inferiorem partem, quæ *famulans* dicitur, in appetitu ſentiente, ubi affectus animi excitantur, reſident. Sed ſi ſecundùm partem ſuperiorem ſpectentur, hoc eſt, ſecundùm *ordinem* ſeu *honeſtam mediocritatem à recta ratione definitam*, quæ in fortitudine, & temperantia, ut in cæteris virtutibus,

primas tenet: utraque hæc virtus ad partem rationalem, non ad sentientem pertinet.

Objicies secundò. Habitus intellectuales consistunt in impressis cerebro vestigiis, & spirituum motu.

Ergo à pari habitus seu virtutes morales in iis consistunt.

Respondeo distinguendo consequens. In iis consistunt quantùm ad partem inferiorem, & famulantem, concedo: quantùm ad superiorem, nego. Cùm enim habituum intellectualium naturam in impressis cerebro vestigiis & liberiori spirituum motu collocant Philosophi, partem eorum inferiorem, in qua præcipuè ratio habitûs consistit, spectant; non verò partem superiorem, quæ est mens ipsa, aut ratio per eum spirituum motum excitata. Ita igitur virtutis moralis partem inferiorem in eodem spirituum motu & impressis vestigiis sitam esse fatemur: sed partem illius superiorem, quæ veluti *virtutis anima* dici potest, à recta ratione distinguendam non putamus.

QUÆSTIO VII.

Utrum virtus sit habitus essentialiter bonus.

CUM Aristoteles libro 2. Ethicorum cap. 5. virtutem definierit *habitum bonum, qui bonum reddit habentem, & opus ejus bonum*; hujus definitionis occasione magna Thomistas inter & Scoti discipulos oritur quæstio, utrum quis virtu-

te abuti possit, seu utrum virtus sit habitus essentialiter bonus.

Thomistæ nixi auctoritate sancti Thomæ 1. 2. quæst. 55. articulis 3. 4. & aliis, contendunt virtutem esse *habitum essentialiter bonum*, seu qui ex bono fieri malus nunquam possit: adeo ut divisio habituum moralium in bonos & malos sit *generis in suas species*, qualis est divisio numeri, in parem & imparem; aut animalis in rationale & irrationale. Ut igitur numerus par non potest impar fieri, ita nec virtus in vitium mutari potest, si Thomistis credamus.

Scotistæ è contrario existimant hanc divisionem esse *subjecti in accidentia*, ut corporis in album & nigrum: atque adeo contendunt posse eumdem habitum ex bono in malum degenerare. Nos distinctionem adhibendam arbitramur, juxta quam sit

CONCLUSIO.

VIRTUS est habitus essentialiter bonus, quo nemo per se abuti potest, si secundùm superiorem partem spectetur; sed ratione partis inferioris non est habitus essentialiter bonus.

Probatur prima pars. Virtus spectata secundùm superiorem sui partem, est *amor ordinis* sive *ordo amoris*, aut *recta ratio*, quæ *ordinem* seu honestam mediocritatem in rerum amore sectatur, ut jam definitum est.

Atqui virtus hoc modo spectata est essentialiter bona: cùm nemo abuti possit *amore ordinis*, sive *ordine amoris*, aut *recta ratione* quæ honestam mediocritatem semper sectatur.

Ergo virtus secundùm superiorem partem considerata est habitus essentialiter bonus.

Probatur secunda pars. Virtus secundùm infe-

riorem partem spectata est agendi facilitas in impressis cerebro vestigiis, ac liberiore spirituum animalium fluxu constituta.

Atqui virtus eâ ratione spectata non est habitus essentialiter bonus; cùm ad pravos actus detorqueri possit, ut ex eo liquet, quòd Christianus bene agendi facilitatem adeptus, si fiat apostata, hunc habitum ante laudabilem in vanam superstitionem commutare possit.

Ergo virtus, secundùm inferiorem sui partem spectata, non est habitus essentialiter bonus; sed eâ quis abuti potest.

Responsiones ad objecta.

Objicies primò. Possumus malè uti iis omnibus, quæ voluntatis imperio subjecta sunt.

Sed virtus est habitus voluntatis imperio subjectus.

Ergo possumus malè uti virtute; nec proinde est habitus essentialiter bonus.

Respondeo distinguendo minorem. Virtus est habitus voluntatis imperio subjectus, quantùm ad eam agendi facilitatem, quæ repetitis actibus comparatur, concedo: quantùm ad *ordinem* seu *honestam mediocritatem*, quam prosequi debet virtus, nego: quare nego consequentiam. Virtus igitur duplici modo potest spectari; vel quantùm ad facilitatem agendi, quæ repetitis actibus comparatur, quæque à nonnullis *habitus famulans* appellatur; vel quantùm ad *ordinem* seu *honestam mediocritatem*, quam sectatur virtus. Equidem malè uti possumus virtute, priori modo sumptâ, nempe quantùm ad *habitum famulantem*, qui voluntatis imperio subjicitur: sed malè uti non possumus virtute spectata, quatenus est amor ordinis, seu ho-

nestæ mediocritatis : qui amor, *habitus imperans*, nuncupatur.

Instabis. Habitus electivus subest voluntatis imperio, & est indifferens.

Sed virtus est habitus electivus.

Ergo subest voluntatis imperio, estque indifferens.

Respondeo distinguendo majorem. Est indifferens quantùm ad *exercitium* actûs, sive, ad agendum, vel non agendum, concedo : est indifferens, quantùm ad *speciem actûs*, nego. Equidem virtus est indifferens quantùm ad exercitium actûs, quia non determinat necessario voluntatem ad agendum, vel non agendum ; sed non est indifferens quantùm ad speciem actûs, saltem si secundùm partem superiorem, seu honestam mediocritatem consideretur : cùm amor honestæ mediocritatis non possit ad malum inflecti.

Objicies secundò. Si Christianus, dum in vera religione remansit, quosdam habitus bonos contraxerit, ita ut fuerit justus, sobrius, & temperans propter Christum : deinde ejuratâ Christi religione idolis, & falsis numinibus serviat; tum eosdem habitus retinebit, & propter falsorum numinum gloriam sobrietatis & justitiæ actus exercebit.

Ergo virtutibus abutetur.

Respondeo distinguendo antecedens. Qui Christianam religionem ejuraverit, habitus bonos retinebit quantùm ad agendi facilitatem, quæ pars est inferior virtutis, & *habitus famulans*, concedo : quantùm ad partem superiorem, seu *amorem ordinis*, aut honestæ mediocritatis, nego. Quare nego consequentiam. Amor enim ordinis in bonum finem semper dirigitur.

Instabis. Finis ille bonus, est quid extrinsecum virtuti.

Ergo virtus ratione finis non poteſt dici in ſe eſſentialiter bona.

Reſpondeo diſtinguendo ant. Finis bonus, eſt extrinſecus virtuti ; & tamen ordo ad finem bonum ipſi intrinſecus eſt, concedo : ſecus, nego : quare nego conſequentiam. Nam virtus ſecundùm eſſentiam ſuam in bonum finem ſemper collineare debet.

QUÆSTIO VIII.

Utrum virtutes morales ſint omnes inter ſe connexæ.

AD hujus quæſtionis ſolutionem duo neceſſariò ſunt præmittenda.

Primum, triplicem eſſe virtutis *ſtatum* ſecundùm Ariſtotelem lib. 7, Eth. cap. 1. nempe *ſtatum continentiæ*, qui imperfectus eſt ; *ſtatum temperantiæ*, qui eſt robuſtior, & veluti medius ; ac denique *ſtatum heroïcum*, qui perfectus & conſummatus dicitur.

Secundum, quaſdam eſſe virtutes certo hominum generi proprias, cujuſmodi eſt *paupertas evangelica*, aut *virginitas* in iis, qui monaſticam vitam profeſſi ſunt ; vel *magnificentia* in Regibus & Principibus : circa quas virtutes non verſatur quæſtio ; cùm virginitas v. g. non ſtet cum caſtitate conjugali. Sed tantùm quæſtio eſt de virtutibus, quæ cuilibet vitæ generi conveniunt, cujuſmodi ſunt *prudentia*, *juſtitia*, *fortitudo*, *temperantia*, quæ non certis tantùm perſonis, ſed omnibus & ſingulis ſunt communes.

Illud inter omnes penè conſtat, virtutes in

statu continentiæ, & *infirmitatis* non esse omnino devinctas. Sed quæstio in hoc vertitur utrum virtutes saltem communes in *statu heroico*, imò & in *medio temperantiæ statu*, ita sint inter se connexæ, ut una sine altera esse non possit. Ita sentit sanctus Thomas 1. 2. quæst. 65. articulo 1. ubi suam sententiam tum Ciceronis suffragio, tum sanctorum Ambrosii, Augustini, & Gregorii auctoritate confirmat. Contrariam opinionem defendit Scotus, contra quem sit

CONCLUSIO.

VIRTUTES communes in statu temperantiæ & heroico sunt inter se connexæ.

Probatur. Quæcumque conjuncta sunt cum aliquo tertio, ea sunt inter se connexa, ut communi fertur axiomate.

Sed virtutes omnes saltem communes conjunctæ sunt cum prudentia; & vicissim prudentia constans & firma cum reliquis virtutibus est connexa.

Primò quidem virtutes omnes conjunctæ sunt cum prudentia: nam virtus est *habitus electivus in ea consistens mediocritate, quæ est ad nos, prout vir prudens definierit*: ita enim virtutem definit Aristoteles libro 2. Ethicorum cap. 6. id est, habitus juvans facultatem electivam, seu libertatem ad id agendum, quod conveniens est comparatè ad nos secundùm definitionem viri prudentis.

Secundò, prudentia cum reliquis virtutibus est conjuncta: nam, ut docet Aristoteles libro 6. Ethicorum cap. ultimo, nemo prudens est circa res agendas, nisi circa res omnes bene sit affectus: quod citra virtutum omnium concursum fieri non potest.

Ergo virtutes omnes, si firmæ sint & constan-

tes, five si sint in statu temperantiæ, & heroico; sunt inter se connexæ.

Confirmatur ratione quâ vetustissimus Aristotelis interpres Aphrodisæus utitur. Eodem modo de reliquis virtutibus judicandum est, atque de justitia.

Atqui justitia perfecta stare non potest sine cæterarum virtutum comitatu. Nam si judex intemperans fuerit, voluptatibus tentari: si avarus, pecuniâ corrumpi: si timidus, periculis terreri poterit.

Ergo virtutes communes in statu temperantiæ & heroico sunt inter se connexæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Virtutes mentis, putà scientiæ & artes non ita sunt inter se connexæ; quin una obtineri possit sine altera.

Ergo nec virtutes morales sunt inter se connexæ.

Respondeo negando consequentiam. Dispar enim est ratio, quòd omnes virtutes morales conveniant in *amore ordinis*, seu in justa mediocritate per prudentiam definita. Unde defectùs unius virtutis moralis persæpè in causa est, cur alterius virtutis actiones exerceri non possint. Non ita se res habet in iis virtutibus, quæ intellectuales dicuntur. Nam plerumque una nihil commune habet cum alia. Sic Arithmetica & Geometria nihil ferè habent cum Ethica aut Jurisprudentia commune.

Objicies secundò. Unicà virtus etiam sine cæterarum consortio removere potest omnes omninò obices & difficultates, quæ occurrere poterunt.

Ergo erit perfecta sine cæteris.

Respondeo distinguendo antecedens. Removere potest omnes difficultates in propria materia occurrentes, transeat: ex aliarum virtutum objectis exortas, nego: quare nego consequentiam. Nisi enim judex, v. g. fortis fuerit, minis forsan terrebitur; nisi sit liberalis, muneribus corrumpetur, &c.

Sed inquies. Judex ille vincere poterit obstantes difficultates solo amore justitiæ.

Respondeo distinguendo propositionem. Solo justitiæ amore constanti & firmo, qui cæterarum virtutum consortium requirit, concedo: solo justitiæ amore, debili & infirmo, qui aliarum virtutum auxilio carebit, nego. Si enim desint cæteræ virtutes, amor ille justitiæ, firmus & stabilis esse nequit: quia semper oppositis affectibus dominantibus vinci potest, nempe avaritiâ, luxuriâ, &c.

Instabis. Poterit judex iste minas omnes temeritate aliquâ seu præcipiti audacia contemnere.

Respondeo distinguendo propositionem. Poterit aliquando & aliquo casu, concedo: poterit constanter & semper, nego. Ut autem virtus sit perfecta, non debet casu tantùm agere, sed constanter, & quemadmodum recta ratio postulat. Qui verò ex temeritate minas contemnit, ut justitiæ actum exerceat, poterit eâdem temeritate, vel aliâ quavis animi perturbatione à justitia, alio tempore, & aliis circumstantiis interdum recedere. Unde justitia non erit in eo perfecta: de qua tamen sola hîc sermo est.

Objicies tertiò. Virtutes omnes sunt inter se distinctæ.

Ergo nihil vetat quominus una sine aliarum comitatu sit perfecta.

Respondeo distinguendo antecedens. Virtutes

nctæ extrinsecùs,& ratione
i circa quod versantur, con-
ione principii, in quo sunt
nego consequentiam. Nam
identia, aut *amore ordinis* ,
nt omnes conjunctæ, licèt
jectam officio distinguan-
r eas posse separatas existe-
ideant, saltem in statu per-
videtur esse virtus , nempe
ordinis in qualibet mate-
virtutis officium.
cit unam virtutem non
t.
inctæ, etiam intrinsecùs.
ido antecedens. Non con-
statu imperfecto , conce-
& quoad habitum princi-
is , aut rectam rationem ,
tatem quærit , nego : qua-
Si quis igitur unam vir-
serit , cæteras in statu per-
am ubi cæterarum virtu-
irtutis materia conjungen-
r aget , & ab honesta me-
edere. Quanquam cæteras
habitus famulantes, seu de-
notionem , unius virtutis
edimus.
ristotele libro 7. Ethico-
heroicam satis est , quòd
s supra communem homi-
.
bsque cæteris virtutibus ,
magno , qui fortissimus
erans.

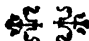
Ergo una virtus esse potest in statu heroico sine cæteris.

Respondeo distinguendo minorem. Id fieri potest sine cæteris virtutibus, aliquando, & ubi non occurrunt difficultates ortæ ex materia aliarum virtutum, concedo: semper & ubique, prout virtus perfecta & constans requirit, nego: quare nego consequentiam. Ad exemplum autem Alexandri Magni, dico ipsum, postquam se voluptatibus mancipavit, fortem non fuisse fortitudine constanti & heroïca, quæ perfecta virtus est, licèt fortitudinem populariter sumptam retinuerit, quæ non est virtus perfecta. Nec quidquam minùs credibile est, quàm eum aliquà occasione strenuè acturum fuisse, si vehemens, & actui fortitudinis contrarius affectus ipsum tunc invasisset: ut ex eo satis liquet, quod *Persepolim* flammis tradi vino madidus jusserit, quam tamen antea servatam voluerat.

Objicies ultimò. Vitia non sunt inter se connexa.

Ergo nec virtutes sunt inter se connexæ.

Respondeo negando consequentiam. Vitia enim plerumque sese mutuò destruunt, ut avaritia destruit prodigalitatem, quoniam alterum vitium deficit à recta ratione, alterum excedit: quod non contingit in virtutibus, quæ omnes in medio sunt collocatæ, ut diximus,

SECTIO II.

De proprietatibus relativis entis.

PRIMA hujusmodi proprietatum est *relatio*, quam sequuntur *oppositio*, *duratio*, &c. Sit igitur

QUÆSTIO I.

De relatione.

RELATIONIS tractationem nimiâ subtilitatis affectatione operosam ac difficilem reddidisse videntur Scholastici: ex quo fit ut ex ea non soleant tyrones, nisi ægrè admodum, emergere. Ut verò ab illius ambagibus nos expediamus, videndum primò,

Quid sit relatio.

QUANQUAM relationis nomen *transcendens* sit, utpote quod *enti*, & *entis modo* conveniat, solent tamen duplicem relationis speciem in Scholis distinguere, scilicet *transcendentalem* & *categoricam*.

Relatio generatim dicitur *ordo*, seu *respectus unius ad aliud*. Quæ autem referuntur, dicuntur *relata*: & cùm relatio mutua est, *correlata* vocantur.

Relatio *transcendentalis* ea vulgò dicitur, *quæ subjecto suo essentialis est*; ut relatio scientiæ ad objectum *scibile*, ad quod ipsa essentialiter refertur.

Relatio *categorica* dicitur ea, *quæ subjecto suo accidentalis est*, quæque relationis categoriam secundùm Aristotelem constituit, qualis est relatio similitudinis parietis, A, ad parietem B.

In hac relatione tria necessariò requiruntur, scilicet *subjectum*, quod refertur; *terminus* ad quem refertur; & *fundamentum*, propter quod refertur: ut pater refertur ad filium, quoniam genuit filium.

Fundamentum autem relationis aliud est *remotum*, seu causa remota relationis, quâ positâ nondum ponitur relatio, qualis est *potentia generandi* in homine, quâ positâ nondum est pater: aliud est *proximum*, seu causa proxima relationis, quâ positâ ponitur relatio, ut *actualis generatio* in homine, quâ positâ fit pater.

Relationis categoricæ fundamenta ab omnibus categoriis peti possunt, ut diximus in Compendio Metaphysicæ parte 1. cap. 2. Nam in substantia fundantur relationes *convenientiæ*, & *discrepantiæ* in quantitate relationes *æqualitatis* & *inæqualitatis*; in qualitate relationes *similitudinis*, & *dissimilitudinis*, &c.

Jam quæritur utrum existant reverâ, & nemine cogitante, relationes tum transcendentales, tum categoricæ. Sit igitur

CONCLUSIO PRIMA.

EXISTUNT nemine cogitante relationes, quæ vulgò dicuntur transcendentales.

Probatur. Relatio transcendentalis vulgò dicitur ea, quæ subjecto suo est essentialis.

Atqui existit nemine cogitante relatio essentia-

lis suo subjecto : v. g. relatio scientiæ ad objectum, quod sciri potest. Nam scientia est essentialiter alicujus rei scientia. Similiter relatio creaturæ ad Creatorem, quæ est ipsi creaturæ essentialis, existit in creatura nemine cogitante. Hæc relatio essentialis non indiget fundamento ut existat, cum sit rei essentialis.

Ergo existunt nemine cogitante relationes quæ vulgò dicuntur transcendentales.

CONCLUSIO SECUNDA.

EXISTUNT etiam nemine cogitante relationes quæ dicuntur categoricæ seu accidentales.

Probatur. Relatio categorica vulgò dicitur respectus accidentalis subjecti ad terminum, ob verum ac reale fundamentum. In eo quippe maximè à relatione transcendentali discrepare dicitur relatio categorica, quòd hæc fundamentum exigat, non illa.

Atqui existit nemine cogitante respectus accidentalis subjecti ad terminum, ob verum ac reale fundamentum, v. g. relatio patris ad filium eò quòd pater filium genuerit. Similiter duo homines inter se sunt similes vel æquales nemine cogitante : & proinde relationem inter se habent, etiamsi nemo de iis cogitet.

Ergo existunt nemine cogitante relationes quæ dicuntur categoricæ seu accidentales.

Quòd si opponant *relationem* esse *comparationem*, & proinde à mente pendere :

Respondeo cum distinctione. Relatio est *comparatio* objectiva, hoc est, objectum comparationis, concedo : est comparatio *formalis*, seu cognitio mentis comparantis, nego : nam nemine cogitante pater refertur ad filium.

Sed ut clariùs constet quid sit relatio, seu quæ

ſit illius eſſentia quærendum utrum relatio ſit quædam entitas diſtincta à fundamento, quatenus hoc fundamentum connotat, ſeu reſpicit terminum : quâ de re ſit

CONCLUSIO TERTIA.

Relatio categorica non eſt forma, vel entitas à fundamento, prout terminum connotat, diſtincta.

Probatur. Relatio categorica eſt reſpectus unius ad aliud, propter fundamentum aliquod reale ac poſitivum.

Atqui reſpectus ille non eſt entitas à fundamento, quatenus connotat terminum, diſtincta. Nam poteſt paries albus A ſine nova entitate albedini ſuperaddita referri vel non referri ad alterum parietem album B. prout paries B, vel extructus, vel deſtructus fuerit. Sic etiam poſſum fieri alteri dexter aut ſiniſter ſine ulla mei mutatione, dummodò ipſe modò ad dextram, modò ad ſiniſtram mihi aſſideat.

Ergo relatio categorica non eſt forma vel entitas à fundamento, prout terminum connotat, diſtincta.

Reſponſiones ad objecta.

Objicies primò. Illa reverà diſtinguuntur, quæ diverſas habent definitiones.

Sed relatio & ejus fundamentum diverſas habent definitiones.

Ergo reverâ diſtinguuntur, ſeu relatio eſt entitas à fundamento reverà diſtincta.

Reſpondeo negando majorem. Nam una & ea-

dem res, diverſo modo conſiderata, diverſas habet definitiones, ut patet in juſtitia & miſericordia divina, quæ licèt ſint una & eadem res, nempe Deus ipſe, diverſo tamen modo definiuntur.

Inſtabis. Manet fundamentum pereunte relatione.

Ergo relatio eſt entitas à fundamento diſtincta.

Reſpondeo negando conſequentiam. Ut enim fundamentum remaneat pereunte relatione, minimè neceſſe eſt relationem eſſe entitatem; ſed ſatis eſt eam eſſe connotationem. Neque enim dicimus relationem eſſe ſolum fundamentum, ſed fundamentum quatenus connotat terminum.

Urgebis. Iſta connotatio, vel eſt quid reale, vel quid fictitium.

Reſpondeo illam eſſe quid reale; ſed minimè eſſe entitatem diſtinctam à fundamento, quatenus connotat terminum. Si enim foret entitas à fundamento diſtincta, non tantùm fundamentum ſine illa; verùm etiam ipſa ſine fundamento perſeverare poſſet: quod tamen nunquam accidit.

Objicies ſecundò. Homo antequam genuerit filium, non eſt pater, licèt fundamentum habeat paternitatis, nempe potentiam generandi.

Ergo paternitas, ſeu alia quælibet relatio, eſt quid diſtinctum à fundamento.

Reſpondeo diſtinguendo conſequens. Eſt quid diſtinctum à fundamento, quantùm ad connotationem, concedo: quantùm ad entitatem, nego. Relatio igitur, ut diximus, non eſt ſolùm fundamentum abſolutè ſumptum, ſed fundamentum, prout connotat terminum. Neque id in relatione duntaxat paternitatis obſervare licet, ſed etiam in qualibet alia. Verbi gratiâ, etiamſi relatio ſimilitudinis unius parietis albi ad alterum parietem album, nihil aliud ſit quàm albedo unius, prout connotat albedinem alterius; poteſt tamen

eſſe

esse albedo in uno sine relatione ad alterum, si desinat alter existere. Itaque homo quamdiu terminum, seu filium non connotat, dici non potest pater.

Verùm inquies. Nova denominatio positiva fieri non potest citra novam formam, vel entitatem, ut homo ex indocto & imperito fieri non potest doctus, aut peritus, citra peritiæ aut doctrinæ accessionem.

Atqui relatio novam affert denominationem positivam.

Ergo adveniente relatione nova quoque entitas advenit.

Respondeo distinguendo majorem. Cùm denominatio est absoluta, ut in exemplo docti & periti modò allato, esto: (quod tamen non est semper verum :) cùm denominatio est relativa, nego : Simili modo distinguo minorem & nego consequentiam. Aliquis enim relativam denominationem suscipere potest, sine ulla sui mutatione, ut patet in Deo, qui post Mundum conditum citra ullam sui mutationem denominatus est Creator : ut etiam cerni potest in homine, qui sine sui mutatione fit alteri dexter vel sinister.

Urgebis. Idem non potest esse sine seipso.

Ergo si fundamentum nihil est distinctum à relatione, non poterit citra relationem consistere.

Respondeo distinguendo antecedens. Unum & idem non potest esse sine seipso, quantùm ad entitatem, concedo : quantùm ad connotationem, nego : quare nego consequentiam. Potest enim aliquis existere, & nihil exteriùs connotare. Hinc sæpiùs diximus fundamentum non esse quid idem ac relationem, si fundamentum sumatur absolutè, & citra ullam connotationem. Quare sit

CONCLUSIO QUARTA.

RELATIO categorica est ipsum fundamentum, prout connotat, vel respicit terminum.

Probatur. Relatio categorica est ordo subjecti ad terminum ob verum aliquod ac reale fundamentum.

Atqui iste ordo nihil aliud est, quàm ipsum fundamentum, prout connotat terminum. Verbi gratiâ, relatio parietis albi ad alterum parietem album nihil aliud est, quàm ipsamet albedo unius parietis prout alterius albedinem respicit. Siquidem intellecto fundamento prout connotante terminum intelligitur relatio, ut attendenti patet.

Et sanè relatio, quæ dicitur transcendentalis, quæque fundamentum non exigit, quia essentialis est, nihil aliud est, quàm res ipsa prout connotat essentialiter terminum: ut relatio scientiæ ad objectum *scibile*, vel relatio creaturæ ad Deum, nihil aliud est quàm scientia, prout objectum connotat, & creatura prout Deum respicit.

Ergo relatio categorica nihil aliud est, quàm ipsum fundamentum prout connotat terminum.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Relatio categorica est tantùm denominatio externa petita à termino.

Respondeo negando propositionem. Nam similitudo, v. g. Socratis Philosophi cum Platone itidem Philosopho sumi potiùs debet à Philosophia Socratis, quæ ipsi interna est, quàm à Philosophia Platonis ipsi Socrati externa. Ergo relatio non est denominatio extrinseca petita à termino.

Objicies secundò. Saltem relatio dici debet

aggregatum per accidens ex ſubjecto, fundamento, & termino.

Reſpondeo negando propoſitionem. Nam relatio accidentalis, quæ categorica dicitur, eſt accidens non ſubſtantia: & proinde eſt potiùs fundamentum prout connotat terminum, quàm aggregatum per accidens ex ſubjecto, fundamento & termino. Hæc de fundamento, jam veniendum ad

Subjectum relationis.

CIRCA quod quæritur utrum Deus poſſit eſſe ſubjectum relationis tum tranſcendentalis, tum categoricæ ad creaturas: cui quæſtioni ut fiat ſatis, ſit

CONCLUSIO QUINTA.

DEUS eſt ſubjectum relationis tum tranſcendentalis, tum categoricæ.

Probatur. Ille eſt ſubjectum relationis, tum tranſcendentalis, tum categoricæ, in quo ſunt relationes tum tranſcendentales, tum categoriæ.

Atqui in Deo ſunt relationes tum tranſcendentales, tum categoricæ.

Primò ſunt relationes in Deo quæ vulgò dicuntur tranſcendentales, ſcilicet quæ ſunt ipſi eſſentiales, quæque nullum habent fundamentum, quales ſunt relationes omnipotentiæ, & ſcientiæ divinæ ad res ſcibiles, & poſſibiles; ſive ad res, quæ ſciuntur & fieri poſſunt à Deo.

Secundò, ſunt in Deo relationes quæ categoricæ dicuntur, quales ſunt relationes Creatoris, Conſervatoris, & Gubernatoris, quæ ſunt accidentales; quæque habent fundamentum, ſcilicet creationem, conſervationem, & gubernationem, &c.

Ergo Deus eſt ſubjectum relationis tum tranſcendentalis, tum categoricæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Deus à creaturis non pendet.

Ergo non sunt relationes transcendentales in Deo.

Respondeo distinguendo anteced. Non pendet ut effectus à causa, concedo : ut relatum à correlato, nego : quare nego consequentiam. Dependentia enim relati à correlato est tantum dependentia connexionis seu relationis aut connotationis, qualis etiam intercedit inter personas divinas, quæ nullam imperfectionem in Deo arguit.

Objicies secundò. Relatio categorica est accidens.

Sed in Deo nullum est accidens.

Ergo nulla relatio categorica.

Respondeo distinguendo majorem. Relatio est accidens relativum, seu connotatio aliqua, concedo : accidens absolutum, seu adventitia perfectio, nego. Simili modo distinguo minorem, & nego consequentiam. Connotatio enim accidentalis nullam imperfectionem, aut mutationem in Deum inducit, sed tantùm in res creatas, quæ aut incipiunt, aut desinunt. Hæc de subjecto : superest explicandus

Terminus relationis,

De quo tria maximè quæruntur in scholis.

Primò, utrum terminus sit de essentia relationis; circa quam quæstionem, sit

CONCLUSIO SEXTA.

SOLA termini connotatio est de essentia relationis, non ipse terminus.

Probatur prima pars. Illud est de essentia relationis, sine quo neque esse, neque concipi potest relatio.

Atqui sine connotatione termini neque esse, neque concipi potest relatio: nam relatio est ordo subjecti ad terminum; sive est fundamentum, prout connotat terminum.

Ergo connotatio termini est de essentia relationis.

Probatur secunda pars. Illud non est de essentia relationis, quod non continetur in relatione.

Atqui terminus non continetur in relatione, sed connotatur tantùm.

Ergo non est de essentia relationis.

Dices. Sine termino neque esse, neque concipi potest relatio.

Ergo est de illius essentia.

Respondeo distinguendo antecedens. Sine termino connotato, concedo: sine termino incluso, nego: unde nego consequentiam. Terminus enim connotatur tantùm, non includitur in relatione; aut si includitur, non in recto, seu nominativo casu includitur; sed in obliquo tantùm, scilicet in genitivo, dativo, &c. ut cùm dicitur, *pater est filii pater*, vel *elephas est major culice*; vox *filii* est in genitivo, *culice* in ablativo.

Secundò quæritur an terminus relationis sit absolutus, an relativus: de qua quæstione sit

CONCLUSIO SEPTIMA.

RELATIO terminatur ad abſolutum, non ad relativum.

Probatur. Terminus relationis eſt prior relatione: ſiquidem eſt conditio ad relationem requiſita, juxta illud pervulgatum, *poſitis ſubjecto, fundamento, & termino, ponitur relatio.*

Atqui ſi relativus foret, non eſſet prior relatione, ſed ſimul cum ipſa: nam relatum ſine relatione intelligi non poteſt, ac *relata ſunt ſimul naturâ & cognitione*; ut fatentur omnes, & poſtea dicemus in proprietatibus relationis.

Ergo terminus relationis eſt abſolutus.

Reſponſiones ad objecta.

OBJICIES primò. Philippus refertur ad Alexandrum quatenus filium, non verò quatenus hominem.

Ergo relatio terminatur ad relativum, non ad abſolutum.

Reſpondeo negando anteced. Alexander enim, quatenus eſt Philippi filius, non eſt terminus relationis Philippi ad Alexandrum, ſed hoc modo eſt *correlatum.* Siquidem filius, quatenus filius, refertur ad patrem. Sed ideo filius eſt terminus relationis patris, quia *genitus eſt à patre.* Terminus enim relationis eſt *cauſa* aut ſaltem *conditio ad relationem requiſita.* Sed cauſa cur pater referatur ad filium ſpectata ex parte filii, ea eſt, *quod filius à patre ſit genitus.* Ergo terminus relationis eſt abſolutus; ſive eſt *fundamentum oppoſita relationis*, v, g. filii ad patrem in allato jam exemplo. Ideo quippe filius ad patrem refertur, quia genitus eſt à patre: ut pater ideo ad filium refertur, quia ipſum genuit.

Objicies secundò. In divinis Pater refertur ad Filium, quatenus Filium.

Ergo & in creatis.

Respondeo primò distinguendo anteced. Refertur ad Filium quatenus Filium, si spectes *filiationem*, prout constituit personam Filii, concedo: si spectes filiationem, prout personam Filii jam constitutam ad Patrem refert, nego: quare nego consequentiam. Itaque *filiatio divina* licèt sit simplex, duo tamen in scholis Theologicis habere dicitur munia. Nam primò constituit personam Filii, & eâ ratione est terminus paternitatis. Secundò, juxta nostrum concipiendi modum, personam Filii jam constitutam ad Patrem dicitur referre; & hoc sensu non est terminus relationis, sed correlatum. Unde paternitas divina terminatur ad filiationem divinam, sub ratione absoluta, scilicet quatenus filiatio Verbum constituit, non præcisè quatenus est relatio.

Respondeo secundò, dato, non concesso antecedente, negari posse consequentiam. Non enim ulla inter relationes divinas & creatas institui potest comparatio; cùm illæ sint substantiæ; hæ, accidentia.

Tertiò quæritur, utrum multiplicetur relatio pro multiplicatione numerica terminorum totalium & minimè subordinatorum: quâ de re sit

CONCLUSIO OCTAVA.

MULTIPLICATUR relatio categorica pro multiplicatione terminorum totalium & minimè subordinatorum.

Probatur. Relata categorica *sunt simul naturâ & cognitione*, ut dicemus in proprietatibus relationis, & omnes fatentur.

Atqui non essent simul naturâ, nisi multiplicarentur numero relationes pro multiplicatione nu-

merica terminorum totalium & minimè subordinatorum: paternitas enim hominis esset prior filiatione secundi sui filii.

Ergo relatio multiplicatur numero pro multiplicatione numerica terminorum totalium, & minimè subordinatorum. Dico *totalium & minimè subordinatorum*. Nam vulgò dicunt patrem referri per eamdem relationem ad filium suum, & ad filios sui filii; quoniam ii termini sunt subordinati. Similiter volunt filium referri ad patrem & matrem eâdem relatione, quia termini sunt partiales non totales. Qua de re quæ nullius est momenti, non puto acriter esse decertandum.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Si homo multas haberet paternitates ob multos filios, esset multi patres: quod absurdum est.

Respondeo negando propositionem. Non enim esset multi patres sed multoties pater: ut homo qui multas callet artes, non dicitur multi artifices. Siquidem, ut vulgò aiunt, ad multiplicationem nominis concreti substantivi, v. g. Patris, requiritur multiplicatio formæ & subjecti; *formæ*, inquam, v. g. relationis, & *subjecti* nempe hominis Patris. Est autem idem Pater tametsi multiplex sit relatio.

Nota ergo hoc Axioma Scholasticum. *Ad multiplicationem nominis concreti substantivi requiritur multiplicatio tum subjecti seu suppositi, tum formæ. Ad multiplicationem verò concreti adjectivi requiritur tantùm multiplicatio suppositi, non verò formæ.* Verbi gratiâ, Pater & Filius in sanctissima Trinitate sunt duo supposita, sed unam tantùm habent relationem ad Spiritum Sanctum, scilicet spirationem activam. Unde Pater & Filius dici non

possunt duo *spiratores*, sed unus *spirator*. At dici possunt duo *spirantes*. Quoniam *spirator* est nomen substantivum; *spirans* verò est adjectivum. Vide S. Thom. 1. part. quæst. 39. art. 3. in corpore.

Objicies secundò. Non possunt esse plura accidentia solo numero distincta in eodem subjecto.

Respondeo distinguendo propositionem. Plura accidentia absoluta, transeat: relativa, nego. Relatio autem est accidens relativum, non absolutum. Nunc sit

Divisio relationis.

DIVIDITUR vulgò relatio in *transcendentalem*, & *categoricam*, de quibus diximus.

Rursus relationes categoricæ, vel sunt *æquiparantiæ*, ut aiunt, id est, ejusdem nominis in subjecto & termino, ut æquale dicitur æquali æquale, simile simili: vel sunt *disquiparantiæ*, seu diversi nominis in subjecto & termino, ut pater filii, dominus servi. Hæ voces *æquiparantiæ* & *disquiparantiæ* barbaræ sunt, sed in Scholis usitatæ.

Præterea vel sunt ejusdem generis, nempe quæ in eadem categoria fundamentum habent; vel diversi generis, quæ fundantur in diversis categoriis. V. g. relationes identitatis & æqualitatis, & similitudinis sunt diversi generis. Nam relationes identitatis fundantur in substantia; relationes æqualitatis in quantitate, & relationes similitudinis in qualitate fundamentum habent. Sed relationes identitatis & diversitatis, quæ fundantur in substantia sunt ejusdem generis. Item relationes æqualitatis & inæqualitatis, quæ in quantitate; vel relationes similitudinis & dissimilitudinis, quæ in qualitate fundamentum habent, sunt ejusdem generis. Relationes verò identitatis & diversitatis sunt diversæ speciei. Item relationes

Q v

æqualitatis & inæqualitatis, vel relationes similitudinis & dissimilitudinis sunt diversæ speciei.

Igitur relationes suam unitatem specificam desumunt non à subjecto solo, in quo sunt: siquidem in eodem subjecto possunt esse non solùm plures relationum species, sed etiam plura genera: ut in eodem homine sunt relationes identitatis & diversitatis; æqualitatis & inæqualitatis; similitudinis & dissimilitudinis &c. Non à solo fundamento remoto: nam eadem v. g. substantia seu natura, putà humana, fundare potest in Petro relationem identitatis cum Paulo, & diversitatis cum Bucephalo. Item eadem quantitas fundare potest relationem æqualitatis & inæqualitatis: eadem qualitas putà albedo vel Philosophia fundare potest relationem similitudinis & dissimilitudinis &c. Non denique à fundamento & termino simul & *materialiter* sumptis, prout sunt v. g. quantitates vel qualitates &c. Nam quamvis Philosophia & albedo sint qualitates diversæ speciei, fundant tamen relationes ejusdem speciei, nempe relationes similitudinis. Igitur superest ut unitas specifica relationum sumatur à fundamento & termino *formaliter* sumptis, hoc est, à fundamento, quatenus obit munus fundandi, & à termino, quatenus fungitur officio terminandi. Et consequenter omnes relationes identitatis sunt ejusdem speciei, non secus ac omnes relationes diversitatis. Item omnes relationes æqualitatis, omnes relationes inæqualitatis: omnes relationes similitudinis, omnes relationes dissimilitudinis sunt ejusdem speciei. Exempli causà, relatio identitatis inter duos homines, & relatio identitatis inter duos Leones sunt ejusdem speciei: quia utrobique eadem est ratio formalis fundandi & terminandi. Item relatio similitudinis inter duos homines doctos, & relatio similitudinis inter duos parietes albos sunt ejusdem speciei, quia

licet doctrina & albedo ſint qualitates diverſæ ſpeciei, tamen eâdem ratione fundant relationes, ut homo & paries eadem ratione illas terminant.

Denique unitas numerica relationis repetitur ab unitate numerica fundamenti: quià eſt ipſum fundamentum, prout connotat terminum. Jam ſunt

Proprietates relationis.

QUATUOR numerantur ab Ariſtotele.

1. Relatio ſuſcipit aliquando magis & minùs; ut Petrus habere poteſt majorem ſimilitudinem cum Paulo, quàm cum Polycarpo.

2. Relatio eſt aliquando alteri contraria, ut ſimilitudo eſt contraria diſſimilitudini.

3. Relata de ſe mutuò dicuntur, ut pater eſt filii pater, & filius patris filius.

4. Relata ſunt ſimul naturâ, & cognitione: nam pater non priùs eſt, nec cognoſcitur pater, quàm ſit ei filius, & viciſſim.

QUÆSTIO II.

De oppoſitione.

QUATUOR ſunt oppoſitorum genera, ut declaratum eſt priori parte Compendii Metaphyſices cap.2. ſcilicet *relativa*, *privativa*, *contraria*, *contradictoria*: quorum definitiones cùm ibi ſint allatæ, facilè determinari poteſt quæ ſit omnium maxima oppoſitio. Sit igitur

CONCLUSIO.

OPPOSITIONUM maxima est contradictoria.

Probatur. De relativis nulla extat controversia. Inter privativa autem v. g. inter diem & noctem datur aliquod medium, nempe antelucanum tempus. Item inter contraria datur medium, ut inter virtutem & vitium datur status medius, quem Tacitus Galbæ tribuebat, dum eum aiebat esse *magis extra vitia quàm cum virtutibus.* Inter contradictoria autem nullum omnino existit *medium*, neque *per participationem*, neque *per exclusionem.*

Ergo oppositionum maxima est contradictoria.

Quæres quid sit *medium per participationem*, quid *medium per exclusionem.*

Respondeo primò, *medium per participationem* esse illud, quod aliquid participat de extremis; ut antelucanum tempus aliquid de luce & tenebris participat.

Respondeo secundò, *medium per exclusionem* esse illud, quod removet utrumque extremum: quomodo virtus ab Horatio dicitur esse media inter duo vitia per amborum exclusionem ut homo pius neque est superstitiosus neque irreligiosus.

Virtus est medium vitiorum & utrimque reductum.

QUÆSTIO III.

De duratione, ordine, & cæteris proprietatibus, seu attributis relativis entis.

DURATIONEM ordinem, & cætera entis attributa relativa, seu proprietates definivimus primâ parte Compendii. Metaphysices

cap. 2. Hîc tantùm quærendum superest utrum *duratio*, *ordo*, *ubicatio*, & cætera hujusmodi attributa sint *reculæ* quædam, sive *entitatulæ* à rebus durantibus, ordinatis, locatis, &c. distinctæ. Qua de re sit contra Modistas

CONCLUSIO.

DURATIO, ordo, ubicatio, &c. non sunt entitatulæ quædam à rebus durantibus, ordinatis, locatis, &c. distinctæ.

Probatur. Quæ neque esse, neque concipi possunt, quæque aliunde omnino inutilia sunt, ea admitti non debent apud sinceros & candidos Philosophos.

Sed, quicquid obtendant Modistæ, hujusmodi entitates à rebus ordinatis, durantibus, & locatis distinctæ, neque esse neque concipi possunt: ut fatentur quicumque veraces se profitentur: aliunde omnino sunt inutiles, cùm nullus hactenus earum usus assignari potuerit.

Ergo duratio, ordo, ubicatio, &c. non sunt *reculæ* quædam, sive *entitatulæ* à rebus ipsis durantibus, ordinatis, locatis, &c. distinctæ.

Responsiones ad objecta.

OBJICIES primò. Substantia & accidens reipsà distinguuntur, scilicet, ut entitas ab entitate.

Atqui ordo, duratio, ubicatio, cæteræque hujusmodi proprietates entis sunt accidentia.

Ergo sunt entitates à suis subjectis reverà distinctæ.

Respondeo distinguendo majorem. Substantia & accidens absolutum, transeat: accidens relativum, nego. Simili modo distinguo minorem,

& nego consequentiam. Accidens enim relativum est tantùm *connotatio* seu respectus; non verò est parva entitas seu *entitatula*, vel parva res seu *recula* subjecto superaddita, ut omnes, qui attendunt, clarè intelligunt.

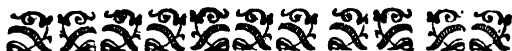
Objicies secundò. Quæ sunt in diversis categoriis reipsà distinguuntur, sive diversæ sunt entitates.

Atqui duratio, ubicatio, &c. sunt in diversis categoriis: nam sunt in ubi, & quando, &c. res verò sunt in substantia.

Ergo sunt entitates distinctæ à rebus ipsis.

Respondeo negando majorem. Nam ut quædam sint in diversis categoriis, satis est quòd diversæ sint connotationes; nec necesse est, ut sint diversæ entitates, ut jam de actione & passione, imò de ipsa relatione, antea declaravimus.

FINIS.

THESES PHILOSOPHICÆ.

EX PROLEGOMENIS.

I.

PHILOSOPHIA est disciplinarum, seu scientiarum planè omnium complexio. Eodem tamen modo definitur in Scholis, ac scientia, nempe, cognitio vera, &c. cujus primum principium est illud. *Quicquid in idea*, &c. Hanc possibilem adversus Acatalepticos, existentem, contra Scepticos cum Dogmaticis defendimus. Circa res planè omnes sive spiritales, sive corporeas, tanquam circa materiam propriam occupatur, quatenus eæ res naturali lumine possunt cognosci. Causam formalem propriè nullam habet; sed habet finalem, scilicet, vel cognitionem veritatis, vel praxim virtutis, vel quamlibet præclaram effectionem.

II.

PRIMA illius causa effectrix Deus Opt. Max. qui eam primo-parenti infudit. Secunda, Philosophi omnes, sed maximè veteres, qui viam posteris monstravêre. Fidem & opinionem secum in eadem mente de eadem re patitur quantùm ad argumenta, quibus innituntur: sed ea tamen sola tunc movet, aut afficit animum. In speculativam & Practicam distribuitur, quæ sese mutuò variis nominibus antecedunt, Speculativa Metaphysicam & Physicam: Practica Logicam & Ethicam comprehendit: Mathematicæ disciplinæ ad utrumque genus referuntur.

EX ONTOLOGIÆ.

I.

ONTOLOGIA prima est Metaphysicæ pars, quæ circa ens generatim occupatur. Ens autem generatim nominis potius quàm participii vim habere videtur. Prima illius divisio est in ens reale, & ens rationis; illud extra mentem, hoc in mente tantum existere dicitur, ac vulgò *impossibile cognitum* definitur. Sed sanè si cognoscere aliquid sit ideâ clarâ & distinctâ id percipere, nulla est rei impossibilis, putà circuli quadrati, aut lapidis lignei cognitio: nec eæ res aliter impossibiles judicantur, quàm quòd earum ideæ sese simul compari, seu mente comprehendi nequeant.

II.

SI quis igitur quærat à qua facultate fiat ens rationis sic definitum? facilis est responsio, à nulla: quia nec esse omnino; nec concipi potest. Atque ita ens non est univocum respectu entis rationis, & entis realis. Sed nec synonymè convenit substantiæ & accidenti; nec Deo & substantiæ creatæ. Unde si propriè ac strictè loquamur, non est Deus in categoria substantiæ cum entibus ab ipso productis collocandus. Varia distingui solent entis principia metaphysica, scilicet actus & potentia; essentia & existentia; genus & differentia, substantia & subsistentia, &c.

III.

ACTUS tamen & potentia cætera comprehendunt. Potentia, quæ obedientialis vulgò dicitur, à naturali reipsà non est secreta. Quousque pateat quis definire possit? Certè ad ea, quæ manifestam involvunt contradictionem, extendenda non videtur. Rei possibilitas & illius non repugnantia ad existendum idem significant. Principium indivi-

duationis in ipſa vel rei vel modi exiſtentia rectè conſtituitur. Inter eſſentiam & exiſtentiam realis non intercedit diſtinctio. Quare eſſentiæ creaturarum nullæ ſunt ab æterno. Subſiſtentia nullam entitatem addit ipſi ſubſtantiæ.

IV.

GRADUS Metaphyſici, ſeu attributa eſſentialia in entibus planè ſpiritalibus, ut in Angelis; vel in entibus planè corporeis, ut in ligno; &c. nec inter ſe nec à ſuis ſubjectis reverà diſtinguuntur. Sed in homine qui partim ſpiritalis eſt, partim corporeus, gradus corporei, qui ſunt quid idem ac corpus, à ſpiritalibus, qui à mente non diſcrepant: reali diſtinctione ſecernuntur. Ex quo rectè infertur nullam in rebus ipſis exſtare naturam univerſalem. Sed nec talis per mentem exiſtit, ſaltem in eſſendo, ut vocant, & prædicando: ſi quidem triplex tantùm eſt univerſale; nempe, Deus in operando; idea in repræſentando; nomen in ſignificando: præterea nullum.

V.

CUM ergo genus vel ſpecies aut alia attributa multis convenire pronuntiantur, id eo tantùm ſenſu verum eſt, quòd ideâ quâdam generali exhibeantur, & communi nomine exprimantur. Aliunde enim cùm Socrates homo dicitur & Ariſtoteles homo: non idem homo de utroque prædicatur, nec eadem utrique humanitas; hoc eſt, non idem corpus aut eadem mens ineſſe aſſeritur. Nihil tamen obſtat quominus quinque vulgata Porphyrii attributa univerſalia retineantur, quæ in actuali prædicatione de aliquo ſingulari, ſuâ univerſalis ratione excidere ſunt dicenda.

VI.

GENUS vel ſupremum eſt vel ſubalternum. In unica ſpecie aliis poſſibilibus conſervatur. Sub ſe habet ſpecies, quæ vel ſubalternæ ſunt, vel in-

simæ. Species infima in unico individuo tota remanet. Differentia genus constituit & dividit speciem. Raro occurrit unica simplex, & cum specie reciproca. Eam aliquando negativam esse nihil vetat, dummodò in alia specie sit positiva. Proprium quatuor modis dicitur apud Porphyrium. Tertii & quarti exempla non congruunt. Accidens rectè dicitur adesse posse subjecto & ab eo abesse sine illius interitu.

VII.

CAUSÆ entis quatuor ne, vel quinque recenseri debeant? lis est de solo nomine. Finalis est vera causa, quæ movet secundùm esse reale non secundùm esse intentionale. Omne agens agi propter finem: agens quidem dianoëticum, formaliter; quodlibet aliud, materialiter tantùm. Nemo potest plures fines simpliciter ultimos sibi proponere; sed unicus est omnium finis ultimus, nempe Deus, qui etiam est prima omnis entis causa effectrix: sed mundum sibi coæternum condere non potuit. Cæteræ causæ effectrices saltem corporeæ in rem distantem non agunt.

VIII.

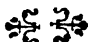
CAUSA materialis, sive materia duplex: prima, & secunda. Materia prima propriam habet existentiam. In eam usque non necessariò fit resolutio dum mixtum corrumpitur. In mixto verò remanent elementa & potestate & actu, sed diversâ ratione. Causa formalis dat esse tale materiæ, non esse simpliciter. Causa exemplaris effectricem in operando dirigit. Proprietates entis aliæ sunt absolutæ, ut unitas, veritas, bonitas: aliæ relativæ, ut relatio, ordo, &c. Unitas nihil addit positivum ipsi rei. Ex unitatibus fit numerus, cujus forma non est ultima unitas, sed unitatum collectio.

IX.

VERITAS metaphysica est rei consensio, seu conformitas cum suis principiis, maximè verò cum idea Divina. Bonitas metaphysica est rei perfectio: quæ sola ita est objectum amoris, ut malum, quatenus malum est, expeti nequeat. Bonum & finis non convertuntur. Morum probitas seu virtus est bonum morale, quod à natura inchoatur, exercitatione perficitur. Virtus secundùm partem superiorem, quæ sola essentialiter bona est, in parte hominis rationali; secundùm inferiorem verò, in parte animali, residet. Virtutes communes in statu perfecto sunt inter se connexæ.

X,

RELATIO est ordo unius ad aliud. Altera dicitur transcendentalis, altera categorica: utraque nemine cogitante existit tum in Deo tum in creatura. Relatio categorica non est entitas à fundamento, prout terminum connotat, distincta. Connotatio igitur termini ad essentiam relationis categoricæ pertinet; non terminus, qui semper absolutus est, non relativus, & quo multiplicato multiplicatur relatio Relationi finitimæ sunt oppositio, ordo, duratio, ubicatio, &c. quæ minimè concipi debent quasi entitatulæ quædam à rebus oppositis, ordinatis, durantibus, locatis, &c. distinctæ.

ALIÆ THESES PHILOSOPHICÆ ex Logica, Ethica, & Metaphysica.

EX PROLEGOMENIS.

I.

PHILOSOPHIA nihil aliud est, si interpretari velis, quàm studium & amor sapientiæ, tametsi ad Sapientiam ipsam hæc dudum translata sit appellatio. Definitur à Veteribus Philosophis Rerum Divinarum, & humanarum, causarumque quibus hæ res continentur scientia. Est autem scientia in Scholis cognitio vera, certa, & evidens rei necessariæ per proprias causas, quam possibilem adversùs Academicos, existentem adversùs Scepticos cum Dogmaticis defendimus: angustissimis tamen finibus conclusam non diffitemur.

II.

PRIMA illius causa effectrix DEUS OPT. MAX. omnis dati optimi, omnis doni perfecti Auctor. Secunda, Philosophi omnes, sed maximè Veteres, qui viam posteris monstravêre. In speculativam & practicam distribuitur, quæ sese mutuò variis nominibus antecedunt. Speculativa Metaphysicam & Physicam: Practica Logicam & Ethicam comprehendit: Mathematicæ Disciplinæ ad utrumque genus referuntur. Qui Philosophiæ studio tenetur, errores pristinos emendet; ideas deinceps non admittat nisi claras: non tamen æqualem ubique certitudinem quærat.

EX LOGICA.

I.

CONVENIENTER quidem Logica primo loco quasi cæterarum organum tradi consuevit : ipsa quippe ad earum assecutionem utilissima est, tametsi non omninò sit necessaria. Cogitationes mentis ad verum dirigendas suscipit : unde non male definitur Scientia vel Ars cogitandi, hoc est, percipiendi, judicandi, ratiocinandi, ordinandi. In Docentem & Utentem vulgò distribuitur : sed Utentis nomine, si Doctorem Angelicum audieris, reliquæ omnes Philosophiæ partes intelligendæ sunt, putà Physica, Ethica, &c. quæ definiendi, ac demonstrandi regulas ad usum reducunt.

II.

PRIMA cogitationis species, quam spectat Logica, perceptio vel idea dicitur : eaque faciliùs intelligi, quàm verbis explicari potest. Ne tamen ulla vocabulis subsit ambiguitas : ideæ nomen vel pro perceptione mentis, vel pro re ipsâ perceptâ sumitur : hæc objectiva ; illa formalis idea vocatur. Sed cùm ideæ nomen simpliciter profertur, objectiva tantùm, non formalis idea intelligitur. Rursus perceptio, si phantasma corporeum speculetur, imaginatio est ; secùs pura intellectio, aut etiam aliquando conscientia seu sensus intimus.

III.

UT verò perceptionem dirigat, hoc est, distinctam reddat Logica, in id præsertim incumbit, ut quæcumque animo comprehendi possunt, ad certas classes aut categorias revocet : sic enim efficitur, ut neque modum entis cum ente mens confundat ; neque res spiritales imaginari; nec rebus corporeis affectus spiritales, ut satis obvium est, tribuere perperam moliatur. Sed quis demùm Categoriarum typus melior ; Aristotelis, an Recentio-

rum? certè id utrique commune est, & verum; ut quicquid concipitur, vel spiritus sit, illiusve modus; vel corpus, aut illius affectio, putà figura, motus, &c.

IV.

Licet autem Ideæ in se spectatæ singulares sint; multa tamen possunt exhibere singularia: unde sunt universales quoad repræsentationem. Nomina quoque quæ eas significant, sive sint substantiva, sive adjectiva, universalia sunt in significando. In nominibus porrò, quæ ideas exprimunt, ut in verbis quæ sunt judiciorum signa, præter significationem primariam, aliæ sunt, quas accessorias dicere possis, quæ aliquem animi affectum, ut impudentiam, verecundiam, venerationem, contemptum denotant: undè aliæ voces sunt verecundæ, aliæ obscœnæ, aliæ impudentes, &c.

V.

Judicium est simplex mentis affirmantis vel negantis actus. Ipsi præsertim nocent anticipatæ opiniones, præcipitatio mentis, & vitiosa hominum loquendi ratio. Primo vitio occurrit, qui præjudicium omne exuit; alterum prudenti cunctatione; tertium accuratâ vocum definitione curatur. Judicii interpres est propositio: quæ semper vel vera est vel falsa, etiam si sit de futuro contingenti. Propositio singularis ad universalem potiùs quàm ad particularem est revocanda. Indefinita in quâvis materiâ semper universalis est, nisi ubi factum narratur.

VI.

Ratiocinatio est actus mentis judicium aliquod non ex uno solo, sed ex duobus saltem judiciis antecedentibus, inferentis, quorum quidem altero contineatur, altero contentum indicetur tertium ex his ductum. Quare ratiocinatio species est quædam judicii. Illius interpres est Argu-

mentatio cujus varia ſunt genera. Syllogiſmum præcipuè ſpectant Logici, ſive is ſimplex ſit, ſive compoſitus. Syllogiſmi ſimplicis & directi quatuor ſunt figuræ, in quibus novemdecim modi ad concludendum utiles per combinationum doctrinam facillimè ac evidentiſſimè demonſtrantur.

VII.

Ad hanc Syllogiſmorum ſpeciem accommodari poſſunt operoſæ vulgatarum reductionum regulæ. De aliis communi principio judicandum, quo præmiſſarum altera concluſionem in ſe continere, altera contentam debet oſtendere. Ratiocinatio, ſi falſo nitatur argumento, Sophiſma eſt; ſi probabili, Opinatio; ſi certo & immobili fundamento ſuperſtruatur, Demonſtrationis nomen obtinet. Non tamen unicâ ſemper ratiocinatione continetur Demonſtratio, ſed multas aliquando poſtulat, ſive ea ſit à poſteriori & per effectum, ſive ſit à priori & per cauſam.

VIII.

Methodus in cogitationum ordinatione conſiſtit, tùm ad inveniendam veritatem quæ latet, tùm ad eam exponendam cùm jam inventa eſt. Hinc duplex Methodus: Analytica nimirum, ſeu reſolutionis ac inventionis; & Synthetica, ſeù compoſitionis ac doctrinæ. Utraque ſuas habet leges. Prima à ſpeciali rei, quæ in quæſtionem deducta eſt, examine orditur, ut ad principium aliquod commune & omnibus notum perveniat, unde quæſtionis petatur ſolutio. Secunda à communioribus ſententiis incipit; ſicque à genere ad ſpecies progreditur, ut conſequentia omnia ex antecedentibus probata intelligantur.

EX ETHICA.

I.

ETHICA seu morum ſcientia actus humanos prout ad honeſtatis regulas intuitu finis ultimi conformandos ſpectat. Hanc meritò præcipuam Politicæ partem vocat Ariſtoteles; eodemque jure præcipuus ipſi in Oeconomicâ tribuendus eſt locus, ut tàm familiæ, quàm civitatis mores apprimè inſtituantur. Quare ipſius naturam non ſatis norunt, qui eam in Monaſticam. Oeconomicam, & Politicam velut in partes dividunt. Quod rectè ab eodem Ariſtotele pronuntiatum. Juvenem ætate minùs idoneum eſſe Politices auditorem, Juvenem verò moribus ineptum, cur ad Ethicam transferatur, non video.

II.

MORUM inſtitutionem ab inſpectione finis auſpicari par eſt. Finis autem vel bonus eſt, vel videtur. Nam voluntas in malum quatenùs malum eſt, propendere non poteſt: cùmque aliundè ipſius motus in infinitum non abeat, in finem tandem ultimum deſinat neceſſe eſt. Hic ultimus finis idem eſt ac ſummum hominis bonum: quod nec in voluptate corporis, ut Cyrenaïcis placuit; nec in doloris vacuitate, ut Epicureis, &c. ſed in ſolo Deo quærendum: quippe ſolus Deus beatos nos efficit, quia ſolus veris perpetuiſque gaudiis nos perfundit.

III.

AD beatitudinem per actus bonos, ſed voluntarios contendimus. Voluntario opponuntur vis & ignorantia inſuperabilis. Ad vim accedit metus gravis, ſive, ut Juriſconſultus loquitur, *majoris malitatis*. Quare quæ fiunt ex metu gravi, abſolutè ſunt involuntaria, licèt comparatè ad majus malum,

malum, quod effugiendum est, voluntaria dici possint. Ad ignorantiam quoque quadamtenùs refertur concupiscentia, quæ menti tenebras offundit: sed ea quamvis voluntarium quandoque minuat, non tamen omnino tollit. Quicquid voluntarium, id liberum quidem à coactione, non tamen ab omni necessitate.

IV.

EST autem in homine non tantùm libertas à coactione, quæ nempe vim externam excludit, quæque libertas *spontaneitatis* dici possit: verum etiam est libertas à necessitate intrinseca, & naturali, quam liberum arbitrium, seu libertatem *electionis* nominamus, quæque rectè definitur à sancto Thomâ, *Vis electiva*. Hæc citra indifferentiam saltem contradictionis, ut vocant, non consistit. Undè circa ea tantùm quæ ad finem ultimum ducunt, in quibus videlicet mereri possumus; non circa finem ipsum ultimum versatur. Illius origo à mentis extensione, cui nullum exæquatur bonum creatum, est repetenda.

V.

UT actus liber bonus dicatur, ipsum regulis morum, tum ratione objecti, tum ratione finis, & circumstantiarum consentaneum esse oportet: si vel in minimâ circumstantiâ deficiat, malus est: nec ullus proinde in individuo, ut aiunt, spectatus, est indifferens. Regulæ autem morum primariæ sunt, non probabilitatis commentum, nuper excogitatum, nec humana auctoritas; sed lex æterna & recta ratio, quæ & lex naturalis dicitur, quæque immutabilis est, nec solâ hominum conventione, sed naturali ratione est suffulta, & amore Dei ac proximi omninò comprehensa.

VI.

AB hac naturali lege cæteræ omnes positivæ & voluntariæ leges, sive divinæ, sive humanæ

ecclesiasticæ, sive civiles descendunt quæ ut obligent, debent esse promulgatæ. Iis omnibus non tantùm voluntatis actus reguntur: sed ipsis etiam affectibus animi seu passionibus, ut vocant, frena injiciuntur. Affectus igitur illi non sunt omnes naturâ suâ mali, ut Stoïci aiebant: sed si eos temperet ratio, laudem quandoque promereri possunt. Ad rectum verò illorum usum id præsertim requiritur, ut secundùm præscriptas à rectâ ratione, & morum scientiâ regulas, ad justam mediocritatem, intuitu finis ultimi, redigantur.

VII.

HANC mediocritatem statuit virtus, quæ ex Aristotele est habitus bonus bonum reddens *habentem*, & opus ejus bonum. Ea vel supernaturalis est, & infusa, de quâ Theologi, vel moralis, & acquisita, de quâ Philophi ex officio disputant. In omni virtute morali pars duplex distinguenda: superior altera, quæ est constans ordinis amor, & quâ proinde nullus abuti potest, altera inferior, quæ in affectionibus corporeis præsertim consistit, quæque ad pravos usus nonnunquam detorquetur. At ea, quoniam tunc contra rationem & ordinem pugnat, vera virtus nequit appellari.

VIII.

ITAQUE neque ille verè prudens, qui dolo malo alios decipit: neque justus, qui favore nocentem absolvit, vel Magistratum non ejurat potiùs, quàm insontem in causâ capitali contra propriam scientiam condemnet: neque fortis, qui seipsum occidit: neque temperans, qui à voluptatibus abstinet ut avaritiæ serviat. Implenda enim sunt virtutis officia constanti firmoque amore boni sive ea nos ipsos, sive proximum respiciant. Quæ quidem officia sive parentum in liberos, & vicissim; sive dominorum in servos, &c. ex principiis in Ethicâ constitutis facilè deducuntur.

EX METAPHYSICA.

I.

METAPHYSICA non malè definitur Sapientia, id est, superior quædam scientia, quæ Ens generatim, illiusque affectiones per mentem abstractas; speciatim verò Deum, & creatas mentes naturalis duntaxat rationis præsidio munita speculatur. Quocirca duæ sunt illius partes. Prior quidem, quæ Ontologia, aut scientia generalis vulgò dicitur, Entis ipsius, modorumque, & attributorum illius generalium notiones exponit; præcipuaque axiomata ex primis illis tùm Entis, tùm modorum, aut attributorum Entis notionibus conflata, & ad omnes disciplinas pertinentia, persequitur.

II.

INTER Axiomata verò communia primum locum sibi vindicat istud notissimum, *Quicquid in idea clara & distincta rei alicujus continetur, id de eâ re certissimè potest affirmari.* Ex quo fluunt illa, *Quicquid est perfectionis in re aliquâ, id in prima totaque illius causa, vel formaliter, vel eminenter continetur. Nihilum nullius rei causa esse potest. &c.* Causa autem est principium influens esse in aliud: quæ quadruplex ne tantùm, an quintuplex recensenda sit, lis est de solo nomine. Inter eas porrò sola effectrix causæ Physicæ nomen propriè ac strictè promeretur.

III.

POSTERIOR Metaphysicæ pars, sive Pneumatologia, Deum imprimis considerat, cujus existentiam invictis argumentis demonstrat, & præcipua, quæ in illius notione continentur, attributa ipsi soli propria, ut infinitatem, æternitatem futurorum præscientiam, &c. evolvit. Summum

illud Ens reliquis existentiam dedit, ac conservat; corporibusque motum tribuit. Idem voluntati creatæ inclinationem generalem ad bonum generatim perpetuò imprimit, vi cujus ipsa bonis privatis adhærere potest: sed eam in singulis actibus, si modò naturæ vires non excedunt, præsertimque in malis, speciali motione Physica non prædeterminat.

I V.

De Angelis pauca Philosophis nota. Mens humana rectè definitur à Sancto Augustino, Substantia rationis particeps regendo corpori accommodata. Eâ lege cum corpore à suo Conditore videtur conjuncta, ut quasdam illius cogitationes velut causas occasionales certi corporis motus excipiant, & vicissim occasione certorum corporis motuum, quædam in ipsâ cogitationes excitentur. Hinc illius habitus naturales petendi. Cave ergo cogitationem à corpore dicas profluere: mens enim naturaliter cogitat, nec ullo corporis subsidio, sed solo Creatoris concursu ad cogitandum indiget.

V.

Cum verò cogitationis nomen hæc duo significet, nimirum percipere, & velle: hinc fit, ut in mente, quæ simplicissima est, duæ cogitentur facultates; intellectus, qui percipit; & voluntas, quæ vult: cùm tamen eadem mens & percipere & velle dicenda sit. Percipiendo autem non agit, sed recipit, hoc est, vel ideis claris, quæ omnes innatæ sunt, informatur; vel aliquo sensu confuso afficitur: at, cùm vult, verè agit. Judicare porrò, seu assentiri, est voluntatis actus. Ad intellectum referuntur phantasia & memoria; ad voluntatem libertas, & appetitus sentiens.

V I.

Quæ omnia cùm vera sint, mentemque huma-

nam diversi prorsùs à corpore ordinis substantiam esse constet, eam citra corporis consortium, non citra conservatorem Deum, suâpte naturâ subsistere debere & vivere, hoc est, cogitare, adeóque immortalem esse manifestissimum est. Frustrà igitur sunt Epicurei, cùm illius spiritalitatem evertere conantur, ut eam mortalem faciant; frustrà Pomponatius, dum illam citra corpus in statu violento versari; neque proinde, naturæ suæ conditione, seorsim ab illo existentiam & vitam exigere, seu quod idem est, interitui ex se obnoxiam esse contendit.

ALIÆ THESES circa finem biennii Philosophici propugnandæ.

EX PROLEGOMENIS.

I.

PHILOSOPHIA nihil aliud est, si interpretari velis, quàm studium & amor sapientiæ, tametsi ad sapientiam ipsam hæc dudum translata sit appellatio. Definitur à veteribus Philosophis rerum divinarum & humanarum, causarumque, quibus hæ res continentur, scientia. Est autem scientia, cognitio vera, certa, &c. quæ & existit aliqua, & hac primâ certitudinis regulâ nititur; quicquid in idea clara & distincta rei alicujus comprehenditur, illud de ea re certissimè potest affirmari.

EX LOGICA.

I.

PRIMA Philosophiæ pars est Logica, quæ vel scientia, vel ars cogitandi seu cogitationes ad verum dirigendi meritò dicitur. Cogitationum prima, perceptio vocatur, vel etiam in Scholis apprehensio: eaque vel clara est & distincta, ut perceptio entis generatim primorumque illius attributorum & specierum; vel obscura & confusa, quæ nimirum occasione motuum corporis excitatur, cujusmodi sunt perceptiones qualitatum sensibilium, putà luminis, soni, caloris, frigoris & cæterarum.

II.

UT perceptionem dirigat Logica, attentam

esse mentem, séque tum ab impressionibus sensuum, tum à perturbationum motibus immunem, quantùm potest, servare jubet; deinde quæcumque intelligi possunt, ad certas classes aut categorias, scilicet ad Substantiam spiritalem & corpoream, ad Modum itidem spiritalem & corporeum, additis rursus divisionibus necessariis, revocat. Sic enim efficitur, ut neque ens cum entis modo mens confundat; nec res spiritales imaginari conetur; nec rebus corporeis affectus spiritales perperàm attribuat.

III.

JUDICIUM est altera cogitationis species, quæ in affirmatione vel negatione consistit. In eo maximè vitandæ sunt præcipitatio mentis, & præjudicata ex sensuum impressione opinio. Ut nomen, ideæ; sic Judicii verbum est interpres. In nominibus porrò & verbis præter eorum significationem primariam, aliæ sunt, quas accessorias dicere possis, quæ aliquem animi affectum aut motum, ut verecundiam, impudentiam, contemptum, aliosque affectus denotant: unde fit ut ex vocibus aliæ verecundæ habeantur, aliæ obscœnæ, &c.

IV.

RATIOCINATIO est Judicium ex duobus saltem aliis judiciis ductum, cujus præcipua species; Syllogismus. Quatuor Syllogismorum figuræ, & novemdecim modi directi ac simplices per doctrinam combinationum iniri possunt. Ex una aut pluribus ratiocinationibus fit demonstratio, sive à priori, & per causam, sive à posteriori, & per effectum. Methodus in cogitationum ordinatione consistit, tùm ad inveniendum, tùm ad exponendum verum. Hinc duplex methodus, Analytica & Synthetica: illa veritatem inquirit, hæc exponit.

THESES
EX METAPHYSICA.

I.

METAPHYSICA five fcientia generalis ens universè, præcipuaque illius attributa & affectiones per mentem abftractas, fpeciatim verò Deum & creatas mentes naturalis duntaxat rationis fubfidio munita fpeculatur. Dei nomine intelligunt omnes ens fummè perfectum: cujus exiftentiam, præter Morales ac Phyficas demonftrationes, invictis argumentis, præfertimque innatâ omnibus hominibus ideâ Dei, probat Metaphyfica. Enti autem fummè perfecto omnes adfunt perfectiones, nullæ defunt; adeóque æternum eft, infinitum, &c.

II.

PRÆCIPUI illius miniftri, Angeli, de quibus quidem multa per conjecturam & quafi divinando memorantur, nihil ferè demonftratur. Angelis finitima eft mens humana, quæ rectè à fancto Auguftino definitur fubftantia rationis particeps regendo corpori accommodata. Eâ lege cum corpore à fuo Conditore videtur conjuncta, ut quafdam illius cogitationes velut caufas occafionales certi corporis motus excipiant, & viciffim occafione certorum corporis motuum quædam in ipfa cogitationes excitentur. Hinc illius habitus naturales petendi.

III.

CAVE ergo cogitationem dicas à corpore profluere, vel nihil effe in intellectu, quod priùs non fuerit in fenfu. Mens enim naturaliter cogitat, fuarumque cogitationum fibi eft confcia; nec ullo proinde corporis auxilio ad cogitandum, fed folo Dei lumine ad ens omne & modum entis percipiendum indiget. Ipfa igitur citra corporis con-

ſortium: non citra conſervatorem Deum ſubſiſtere debet ac vivere, hoc eſt, cogitare, hincque immortalis eſſe demonſtratur. Verùm hæc quæ Metaphyſica eſt demonſtratio, Phyſicis ac Moralibus argumentis adhuc ſuſtinetur.

EX PHYSICA.

I.

PHysica corpus naturale contemplatur, quatenus naturale eſt, ſive quatenus eſt ſubſtantia quædam extenſionis, impenetrabilitatis, figuræ, motûs, quietis, aliarumque affectionum ex his profluentium naturaliter particeps. Multas hujuſmodi ſubſtantias extare ex variis illarum in nobis impreſſionibus poſitâ bonitate Divinâ, nobis eſt certiſsimum. Omnes à Deo ſecundùm ideam aliquam ſunt productæ. Quocirca nullum eſt corpus ſenſibile, quod ex materia ſeu ſubjecto, & formâ ſubſtantiali, ſive, ut loquitur ſanctus Thomas, eſſentiali, quâ ſuo Archetypo reſpondet, non componatur.

II.

HANC formam in rebus merè corporeis variè expreſſerunt veteres ſimul ac recentiores Philoſophi. Pythagoræi harmoniæ & numerorum, Platonici ideæ, Peripatetici formæ, Democritus & Epicurus cum omni Neotericorum turbâ diſpoſitionis nomine, omnes rem eamdem deſignaſſe videntur. Materiam quoque omnes, modò ut primam, modò ut ſecundam ſpectaverunt. Primam docet Ariſtoteles neque eſſe quid, neque quantum, &c. cujuſmodi fingi poſſunt vel atomi Democriti & Gaſſendi, vel triplex Carteſii materia. Secundam cum corporibus ſenſibilibus promiſcuè uſurparunt.

III.

Materia neque admittit intra se, neque admittere potest vacuitates dispersas. Ejusdem est ubique rationis: sed magnitudine, figurâ, & motu varia sumit discrimina. Quare alia primi elementi, subtilissima nimirum ac mobilissima: alia secundi, minus agitata minusque subtilis; alia denique crassior seu tertii elementi materies non absurdè distingui potest. Materia secunda seu corpus sensibile aliud est elementum, aliud mixtum. Inter elementa numerari possunt cum Peripateticis aër, aqua, & terra, non ignis; cum Chymicis verò, sed minùs propriè, sal, sulphur, &c.

IV.

In hæc elementa ignis præsertim efficientiâ mixtum resolvitur, raró aut nunquam in materiam primam. Ignis autem ex partibus præsertim sulphureis & nitrosis; aër ex fibris tenuioribus & elasticis; aqua ex oblongis & flexibilibus particulis; terra ex moleculis fixis ac solidis, sales ex duris ac rigidis columellis; olea ex implexis adhærentibusque ramulis constare videntur. Rursus partes ignis à primo elemento summâ pernicitate abripi; partes aëris, aquæ & liquorum omnium secundo elemento seu æthereæ substantiæ innatare; terrestres denique salinasque partes omninò quiescere probabilissimum est.

V.

Primariæ corporum affectiones sunt magnitudo, quæ augeri vel minui potest salvâ rei substantiâ; figura, situs, motus, quies. Magnitudinem sequitur divisibilitas, in qua nullos humana ratio fines advertit, eamque proinde in indefinitum abire tutò pronuntiat: sed utrum in infinitum necne? Labyrinthus inextricabilis. Quietem tanquam statum corporis realem, non tamen ut vim aut potentiam concipimus. Motus per spatium seu

locum non physicè, sed mathematicè spectatum intelligitur. Tempore perfici postulat. Tempus tamen non est mensura motûs, sed motus temporis est mensura.

VI.

In motu spectandæ præsertim sunt determinatio, per quam in unam potiùs partem quam in aliam dirigitur, quæque à motu ipso reverà non distinguitur; & quantitas, quæ ex corporis mole & motùs velocitate est desumenda. Etenim æqua est motûs quantitas in duobus corporibus, quorum alterum alterius duplum est, sed dimidiatâ tantùm velocitate motum: in iisque minoris ponderis vis majori velocitate compensatur. Atque hoc est commune Mechanices principium, quo Geostatica & Hydrostatica nituntur, majoraque corpora cum minoribus librata modicâ vi attolluntur.

VII.

Machinæ quibus passim utitur Statica ad Vectem & Planum inclinatum commodè possunt revocari. Ad Vectem quippe pertinent Axis in peritrochio & Trochlea, quæ vel monospastos est, vel dispastos, &c. Ad Planum verò inclinatum Cuneus & Cochlea. In quibus omnibus id semper ad corporum æquilibrium requiritur, ut reciproca sit ponderis seu molis & velocitatis seu spatii aut temporis ratio. Idem quoque in corporum collisionibus fieri cernitur. Nam ipsa hoc fortiùs percutiunt, quò majori velocitate & mole donantur: ac si eæ sint reciprocæ, in ipsa collisione, secluso elaterio, sistuntur.

VIII.

Collisionum regulæ à Cartesio allatæ cum experimentis non planè consentiunt. Quarta maximè, sexta & septima vel illustrissimis Cartesianis sunt falsæ. Aliter sentiendum de iis natu-

ræ legibus, quibus motum omnem à Deo solo profectum esse; corpus semel quiescens semper quieturum, nisi impellatur: corpus motum semper movendum, nisi ab alio sistatur, ipsumque in suo motu lineam rectam constanter affectare, decernit. Hæ quippe leges & experientiæ & rationi adeo sunt consonæ, ut iis quasi fundamentis motuum scientiam superstruere necesse sit.

IX.

Gravium motum quo in terræ centrum niti videntur, à vorticoso liquidæ substantiæ circum orbem terraqueum motu proficisci probabilissimum est. Eumdem secundùm numerorum imparium progressum saltem ad aliquam distantiam, accelerari testantur experimenta, tum à Galilæo, qui primus hoc inventum prodidit, tum ab aliis deinceps diligentibus viris tentata. Ex quo sequitur spatia à corpore gravi decursa inter sese esse, ut quadrata temporum: & projecta in ascensu & descensu, dummodò perpendiculares non sint, parabolam describere, quæ tum est maxima, cùm ad angulum 45. graduum fit projectio.

X.

Non in aëre duntaxat, verùm etiam in propriis, ut vocant, locis gravant corpora. Sed cùm in liquido posita sunt, tantumdem iis gravitatis decedit, quantum par liquidi, in quo natant, pendit volumen. Liquorum autem pondus secundùm eorum altitudines simul & bases in Hydrostatica æstimandum est, ut ii inter se, putà aër cum aqua, & hæc cum hydrargyro, librari possint. Nam ab aëris pondere aut etiam nonnunquam elaterio: hydrargyri suspensio in barometro, aquarum ascensus in antliis, & similes effectus, qui tribui solebant horrori vacui, deducuntur.

XI.

Magna igitur illa horroris vacui, antiperi-

ſtaſeos, & alia id genus ad terrorem compoſita nomina, inanes eſſe videntur ſoni, ut & cæteræ qualitates occultæ, quæ ex figura, motu, ſitu, & aliis affectionibus meliùs petuntur. Lux enim in corpore tenui conſiſtit, cujus varia preſſionis vibratio; non, ut Carteſio placet, recti & circularis motus compoſitio, colorum facit diſcrimina. Sonus in aëris fremitu, ſeu tremulo ac reciproco motu: odores in effluviis corporeis: ſapores in figura & motu partium, præſertim ſalinarum oleoſarumque, convenientiſſimè ſtatuuntur.

XII.

CALOREM efficit perturbatus ac celer partium inſenſibilium motus, ut in acido & alkali permixtis ac tumultuantibus, putà in ſpiritu nitri in oleum tartari: vel in cupri ſcobem injecto, aliiſque cernere licet. Frigus in partium quiete; liquiditas in earumdem exiguitate & motione in omnem partem, ſita videtur. Liquiditati opponitur firmitas aut durities, non ſiccitas. Ad firmitatem conferre videntur partium textura & quies, ſed maximè ſubtilis corporis circumquaque ambientis compreſſio. Ab eadem compreſſione vis elaſtica, tum etiam ab interfluente ſubtili materiâ non abſurdè deſumitur.

XIII.

POSTQUAM de Principiis, & proprietatibus corporis Phyſici generatim eſt diſputatum, ad ſingulas corporum ſpecies deſcendit Phyſica, & à cœleſtibus ducit initium. Ea verò, ut Carteſius obſervat, vel lucem ex ſe emittunt, ut Sol & ſtellæ fixæ, quæ totidem ſoles eſſe videntur; vel tranſmittunt, ut cœlum ipſum, quod inter ſtellas eſt diffuſum, quodque liquidum eſt, non ſolidum nec incorruptum, ut poſt Ariſtotelem tuentur Peripatetici; vel denique remittunt, ut planetæ om-

nes seu stellæ erraticæ, quæ unà cum terra & cometis inter opaca corpora meritò recensentur.

XIV.

Ad explicandos cœlestium corporum motus tria præsertim excogitata sunt mundi Systemata; Ptolemaïcum, Copernicanum, & Tychonicum. Ac Ptolemaïci quidem vitia jam cuivis nota sunt, tum ex cometis, qui cùm sensibilem non habeant parallaxim, per ætherea spatia vagari, non infra Lunam, ut Aristoteli visum est, coërceri demonstrantur; tum etiam ex phasibus Veneris, quæ unà cùm Mercurio, modò ultra, modò citra Solem, modò pleno orbe lucens, modò instar Lunæ in quadraturis bipartita conspicitur: adeo ut vel Copernicano vel Thyconico sit acquiescendum.

XV.

Sed Tychonicum cum sacro contextu magis consentit quàm Copernicanum: unde illud eo nomine præpositum oportet. Copernicanum tamen defendi potest, ut hypothesis salvandis phænomenis accommodatior. Imò Cartesii vortices in novarum stellarum ortu, incremento & extinctione explicandis non inutiles videntur, præsertim si eædem redeant stellæ, ut quæ in collo Ceti interdum cernitur & evanescit. Quin vortices circa Saturnum & Jovem in quovis systemate videntur admittendi in quibus Saturni, Jovisque satellites circuitus suos absolvant.

XVI.

Ex isto Jovis satellitum motu & eclipsibus certiùs quàm aliâ quâvis hactenus excogitatâ methodo, locorum præsertim remotissimorum longitudo, ut vocant, ad tabularum geographicarum emendationem definitur. Solem pariter circum proprium axem circumagi ostendunt maculæ sub-

inde in eo nascentes, quæ sunt fortasse fuligines quædam in summa illius superficie concretæ, & in ingentem molem condensatæ. Item à Luna; quatenus in ellipsi mota cogitatur, omnia æstûs maris discrimina tam accuratè ducit Cartesius, ut nihil ingeniosius excogitari posse videatur.

XVII.

SPHÆRA ignis in concavo Lunæ, somniantium commentum tametsi ætherea subtiliorve substantia äëri circumfusa videtur. Ad aërem pertinent meteora, ut venti, quos adumbrat Æolipyla; multiplex causa producit. Pluviæ ex vaporibus sublatis, & frigore mediæ aëris regionis densatis prodeunt. Earum guttulæ in nivis floccos aut grandinis globulos nonnunquam constringuntur. Cum his unà sulphurei ac nitrosi halitus evehuntur, ex quibus intra nubes pressis accenduntur fulgura: tum fragor ex nubis disruptione, & aëris commotione exauditur. Iridis colores ex reflexi & refracti luminis modificatione in aquæ guttis repetendi.

XVIII.

PARELIA in conglaciatæ nubis superficie formari: nec multùm absimili ratione halones, cæteræque impressiones, quas emphaticas vocant, prodire intelliguntur. Maris salsitudo ex salis particulis in aquâ exsolutis & mari coævis: fontium & fluminum origo ex aquis nonnunquam subterraneis, sed maximè ex pluviis & nivibus fusis ducenda. Terræ tremor sulphureo & salino spiritui accenso: aquarum mineralium calor & efficacia sulphuribus salibusque mineralibus non ineptè tribuitur. Fossilium quatuor sunt genera; sales, sulphura, lapides, & liquabilia seu metalla. Inter lapides & metalla ambigunt magnes, stibium, arsenicum, &c.

XIX.

Lapides pretiosi à fluidâ materiâ : horum colores ab halitu tingente originem habere videntur. Aurum potabile, chrysopœia; fixio Mercurii, nugæ venales. Vis magnetis quâ sese ad utrumque Mundi cardinem convertit, aut ferrum ad se rapit, ab effluvio substantiali è terrâ, quæ ingens est magnes, erumpente desumenda videtur : peculiares tamen effectus explicatu sunt difficiles. Plantarum vita in subtili quadam actuosâque substantia consistit. Omnes è semine oriuntur. In iis succum nutritium quodam quasi circuitu circumagi suadent experimenta.

XX.

Brutorum anima in spiritibus animalibus, hoc est, in puriore ac subtiliore sanguinis portione videtur constituta. Omnia ex ovis animalia, ne excepto quidem homine, nasci, opinio est ingeniosa, magnâque veritatis specie donata. In eorum ventriculo digestionem non solo calore, sed tum ipsius ventriculi motu; tum etiam fermento quodam perfici; chylum per venas lacteas & canalem thoracicum ad venam subclaviam sinistram, deinde ad venam cavam, ac demum ad cor deferri; sanguinem à corde ad extrema per arterias fluere, & ab extremis ad cor per venas refluere tanquam certum indubitatumque meritò habetur.

XXI.

Causa istius motûs non ebullitio guttæ sanguinis in diastole, ut vult Cartesius, sed cordis impulsio in systole, ut rectè censet Harvæus. Eum motum adjuvat respiratio, quæ à thoracicis musculis & diaphragmate pendet. Sanguis in pulmonibus coccineum colorem sumit, in hepate à bile; in renibus à sero expurgari dicitur. Lienis usus admodum incertus. Spiritus animales è sanguine in parte cerebri cinereâ præparari, in

callosa perfici arbitramur. Qui è cerebro defluunt in musculos, motum spontaneum; qui è cerebello prodeunt, motum naturalem efficere creduntur.

XXII.

Ab iis quoque pendet sensuum perceptio, quæ in organis exterioribus inchoatur, in cerebro absolvitur. Tactus organum, cutis extima, aut quæ in ea sunt, papillæ nervosæ. Gustus pariter in nerveis linguæ papillis; olfactus in tenui membrana interiores narium anfractus obducente; auditus in nervi auditorii fibris, positi videntur. Gratè afficitur auditus in concentu, cùm aëris vibrationes, quæ sonos graves & acutos procreant, simul identidem incipiunt ac desinunt; ut in octava, quinta; aliisque consonantiis accidit. In octava quippe sunt ut 1. ad 2. in quinta ut 2. ad 3. &c.

XXIII.

Visus organum retinam putamus, in qua distinctæ rerum imagines tum pinguntur, cùm radiorum fasciculi seu penicilli, à singulis objecti punctis prodeuntes, sic in oculi humoribus, præsertimque in crystallino franguntur, ut cùm ad ipsam pervenere, in totidem punctis colligantur, vel certè inconfusi remaneant. Quò propiùs est objectum, hoc magis divaricantur radii, & difficiliùs coëunt. Hinc myopes, quorum globosior est crystallinus: objecta viciniora; presbytæ remotiora faciliùs vident. Hinc perspicilio convexo presbytæ, concavo myopes adjuvantur.

XXIV.

Luminis radii ab aëre in aquam aut vitrum, quæ sunt aëre densiora, transeuntes sic franguntur, ut ad perpendicularem lineam accedant. Hinc vitra convexa transmissos radios & axi parallelos in foco colligunt, concava dispergunt. Hinc microscopiorum & telescopiorum ra-

tiones in Dioptrica petendæ: in quibus vitra sphætica, quæ faciliùs elaborantur, ellipticis aut hyperbolicis sunt anteponenda. Reflexio radiorum in quovis speculorum genere ita fieri videtur, ut anguli incidentiæ & reflexionis sint æquales: hocque principio Catoptrica omnis innititur.

EX ETHICA.

I.

ETHICA seu Moralis scientia in eo cæteris præstat disciplinis, quòd ea sola quicquid mente perceptum est, ad præcipuum vitæ usum, morum scilicet institutionem referat. Unde Politicæ seu civilis scientiæ pars optima meritò ab Aristotele judicata est, nec minoris à Christianis est facienda. Ut autem mores nostros ad honestatis regulas conformemus, statim ultimus creaturæ rationalis finis sive Deus præ oculis est habendus, qui solus replere potest in bonis desiderium nostrum: nam animam Dei capacem quicquid Deo minus est, quomodo impleret?

II.

AD finem illum ultimum per actus bonos tendimus: id est, per eos actus, qui à libero arbitrio, seu *vi electivâ* oriuntur, quique morum regulis tum ratione objecti, tum ratione finis, tum ratione circumstantiarum consentiunt. Regulæ autem morum primariæ sunt lex æterna, & recta ratio, quæ & lex naturalis dicitur, quæque apud singulos interiùs clamat *alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis.* Ea lex indelebili charactere mentibus humanis inscripta, immutabilis est, non solâ duntaxat hominum conventione, sed naturali ratione suffulta, & amore Dei ac proximi omninò comprehensa.

III.

Ab hac naturali lege cæteræ omnes positivæ & voluntariæ leges, sive divinæ, sive humanæ, sive Ecclesiasticæ, sive civiles descendunt, quæ ut obligent, debent esse promulgatæ. Iis omnibus non tantùm voluntatis actus reguntur, sed affectibus etiam animi sive passionibus, ut vocant, frena injiciuntur. Non enim animi affectus omnes sunt mali, ut Stoïci aiebant: sed si eos temperet ratio, laudem quandoque promereri possunt. Ipsos non in corde, ut multis visum est, sed in cerebro excitari constat. Inter eos primum locum habere videtur admiratio, tum amor & odium, &c.

IV.

Affectibus moderandis nullum potentius auxilium naturale habitu bono seu virtute. Hujus pars duplex, altera superior, nimirum constans ordinis amor, quo nullus abuti potest; altera inferior, quæ ad pravos actus nonnunquam detorquetur; sed tunc veræ virtutis nomen ac rationem non ampliùs retinet. Implenda enim sunt virtutum officia constanti firmoque amore boni, sive ea ad nos ipsos, sive ad proximos pertineant. Quæ quidem officia sive subditorum in Principem, sive Liberorum in Parentes, sive servorum in Dominos, & vicissim, ex principiis in Ethica constitutis facilè deducuntur.

FINIS.

ERRATA.

Pagina 3. *linea* 21. mendum *un*, *us*, emenda *unius*. *pag*. 7. *lin*. 34. *mend*. honestam, *emend*. honestatem. *pag*. 29. *lin*. 8. *mend*. velis, *emend*. vel. *pag*. 40. *lin*. 13. mend. *excussa*, emend. *excussa*. *pag*. 68. *lin*. 6. *mend*. tam, *emend*. tum. *pag*. 90. *lin*. 13. mend. *calor*, emend. *calore*. *pag*. 98. *lin*. 16. *mend*. fœcunditas, *emend*. fœcundatis. *pag*. 115. *lin*. 2. mend. *effectus*, emend. *affectus*. *pag*. 118. *lin*. 8. *mend*. inclinatus, *emend*. inclinans. *pag*. 136. *lin*. 25. *mend*. quo, *emend*. quas. *pag*. 252. *lin*. 34. *mend*. non verò, *emend*. non raró. *pag*. 292. *lin*. 25. *mend*. inflectis, *emend*. inflictis. *pag*. 298. *lin*. 31. *mend*. fuisset, *emend*. fuisse. *pag*. 307. *lin*. 32. *mend*. quia, *emend*. propterea quod. *pag*. 308. *lin*. 2. *mend*, contrariè, *emend*. contrariis. *pag*. 312. *lin*. 16. *mend*. transit *non*, *emend*. transit *a non*. *pag*. 320. *lin*. 14. *mend*. perfecta, *emend*. perfecto, *pag*. 336. *lin*. 7. mend. *maralis*, emend *moralis*.

PRIVILEGE DU ROY.

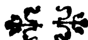
LOUIS, par la grace de Dieu, Roy de France & de Navarre : A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nôtre Hostel, Grand Conseil, Prevost de Paris, Baillifs, Séneschaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, Salut : JEAN-BAPTISTE COIGNARD, nôtre Imprimeur ordinaire, & de l'Académie Françoise, à Paris, Nous ayant fait remontrer qu'il luy a esté mis entre les mains un Manuscrit intitulé, *Antiquitates Constantinopolitana, &c.* composé par le P. Dom Anselme Banduri Religieux Benedictin de la Congregation de Meleda, lequel Ouvrage il desireroit imprimer ; & comme il est une suite de l'Histoire Bysantine imprimée ci-devant en nôtre Imprimerie du Louvre, le rendre conforme, autant qu'il sera possible, aux autres Tomes imprimez de ladite Histoire Bysantine, tant pour la grandeur du volume, que pour la beauté des caracteres & du Papier, tailles douces, lettres grises, ornements & autres choses qui pourront contribuer à la perfection dudit Ouvrage. Mais comme il ne le peut faire sans s'engager à une tres-grande dépense, Nous, voulant favoriser le zele dudit Coignard, & luy donner les moyens d'executer cet Ouvrage, voulant en même temps encourager les Imprimeurs à entreprendre des Editions de Livres utiles au public pour l'avancement des Sciences & des belles Lettres qui ont toûjours esté florissantes dans nostre Royaume, soustenir en mesme temps l'Imprimerie, qui a esté cultivée par nos Sujets avec tant de reputation & de succés, & recompenser

J'ay cedé & transporté à M. ANTOINE BOUDET Libraire à Lyon tous les droits que j'ay au present Privilege, que le Roy m'a accordé pour l'Impression de la Philosophie de Mr POURCHOT pour en joüir en mon lieu & place suivant nos conventions particulieres, à Paris le douziéme avril 1709.

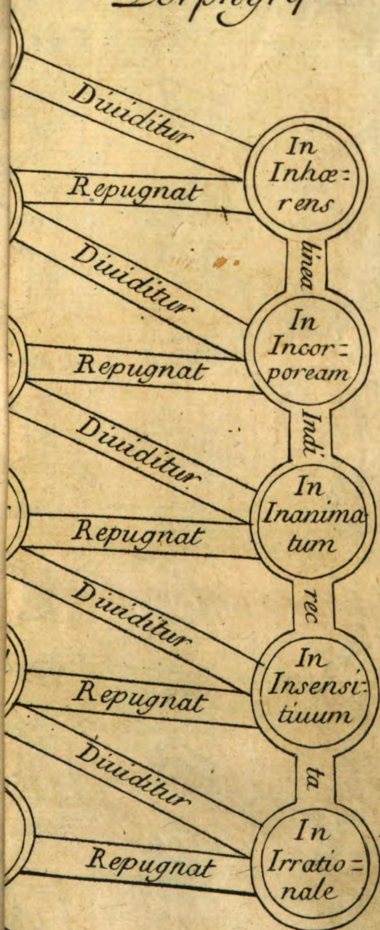
COIGNARD.

Registré la presente Cession sur le Registre N°. 2. *de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris page* 436. N°. 848. *conformément aux Reglements, & notamment à l'Arrest du Conseil du* 13. *aoust* 1703. *à Paris ce* 12. *avril* 1709.

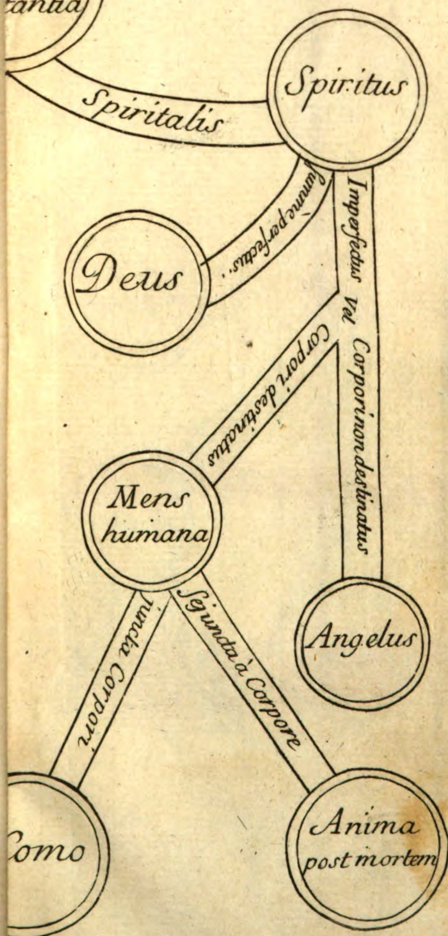
L. SEVESTRE Syndic.

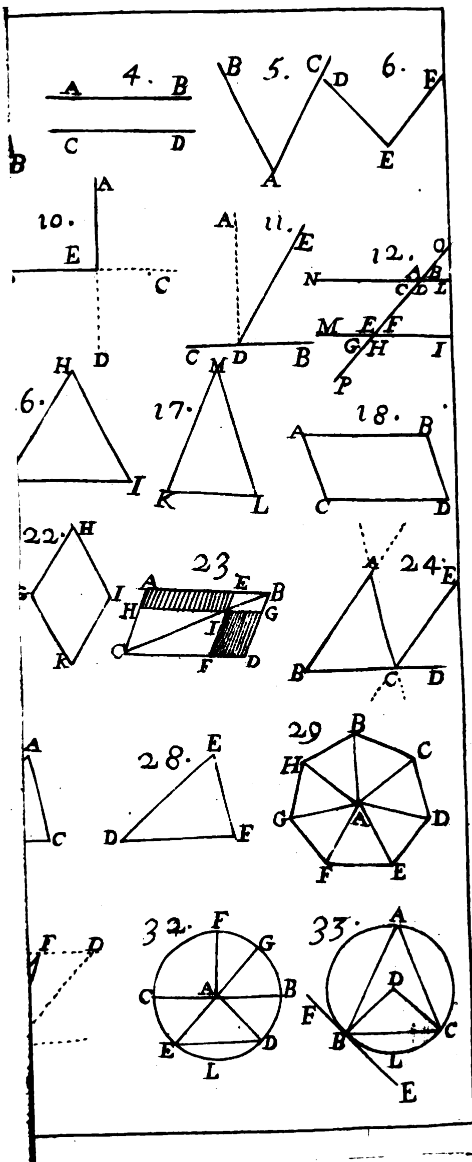
Porphyrij

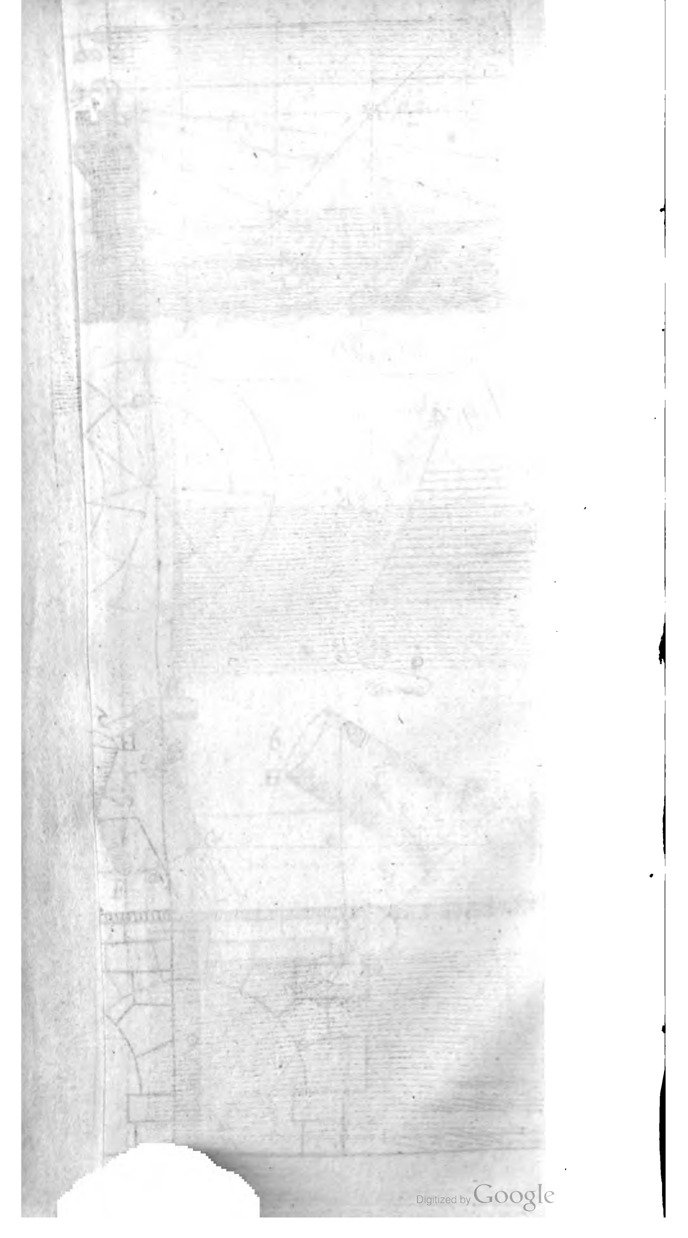

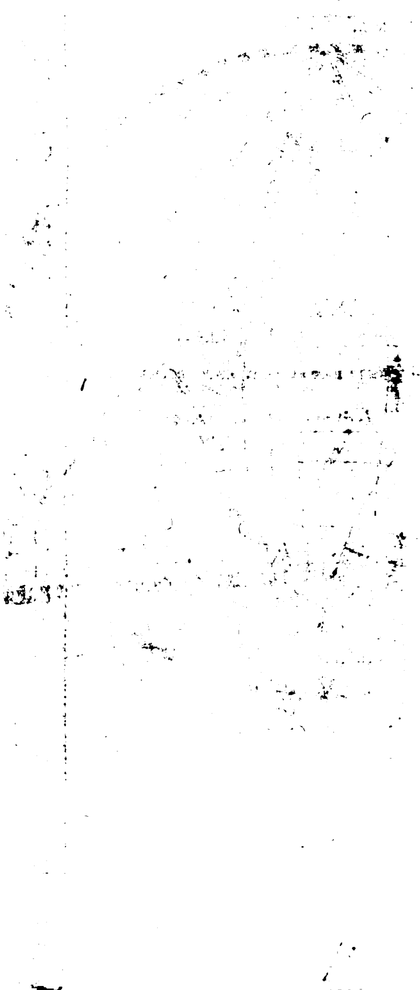
a l'Etoile

Res.
el
tantia
Purchotiana
Spiritalis
Spir.itus
summe perfectus.
Deus
Imperfectus vel Corpori non destinatus
Corpori destinatus
Mens
humana
Angelus
Iuncta Corpori
Sejuncta à Corpore
omo
Anima
post mortem

4.
A B
C D
5.
B C
A
6.
D F
E
B
10.
A
E
C
D
11.
A
E
C D B
12.
O
N A B
C D L
M E F
G H I
P
6.
H
I
17.
M
K L
18.
A B
C D
22.
H
G I
K
23
A E B
H G
I
C
F D
24.
A
E
B C D
A
C
28.
E
D F
29
B
C
H
G
A
D
F E
F D
32.
F
G
C A B
E D
L
33.
A
D
F
B C
L
E

M